roman

KARUN VE ANARŞİST

İSKENDER PALA

BASKI
0,000
ADET

kapı

Ölçü ve para birimleri:

Stater/Elektrum/Kresoid:	14 gramlık %40 altın %60 gümüş bakla biçimli sikke
Trite	1/3 stater
Hekle	1/6 stater
Obol	1/12 stater
Mana	1/24 stater
Velvet	Üzerine aslan başı darbedilmiş stater
Talanton	25,9 kg altın külçe
Stadion	185,4 metrelik uzunluk

ALTIN

I

Sfard, MÖ 549; tarla sürüm zamanı...

HABERCİ

"Medlerin sonu! Medlerin sonu!" diye çığlık çığlığa gelmişti şehre haberci. "Kyros," dedi Aslan Kral'a, büyük salonun sessizliğini dehşetle bölerek, "Kyros, yüce kralım, Pers kralı Kyros, Med kralını hezimete uğrattı! Kızıl akan Hallys'in ötesi yanıyor! Pteria yanıyor!"

Aslan Kral Krezüs, Kyros diye birini hiç duymamıştı. Geçen yaz, Pers topraklarından geçerek şehrine gelen Babilonyalı bir kervancı ona Keyhüsrev diye bir isimden bahsetmiş ve "Keyhüsrev," demişti, "Pers kralının bir rüya yüzünden ölüme terk ettiği oğlu, şimdi yeniden Pers sarayında. Ve babasının barışçıl politikasını bozacağa benziyor."

Krezüs hafızasını yokladı. Babasından küçükken dinlediklerini hatırlamaya çalıştı. Dedesi bölgede huzuru temin için kızlarından birini Ephesos tiranına, bir diğerini Medlerin kralı Keyaksares'in oğlu Astyages'e vermişti. Medler, ülkesinin doğusunda, Perslerle sınır sınıra yaşar-

lardı. Babasının, "Bu tahta sen geçtiğinde Krezüs, oğlum, elbette halalarının ve eniştelerinin hukukunu gözetmelisin!" deyişini şimdi daha sarih hatırlıyordu. Birden o günün geldiğini düşündü. Büyük eniştesi Astyages'e uzanan bir kılıç, kendisine uzanmış sayılırdı çünkü. Peki ama eniştesini yenerek Medlerin sonunu getiren bu Kyros da kimdi? O kervancının anlattığı Keyhüsrev bu adam olabilir miydi acaba? Eğer öyle ise Pers kralı Kambisses'in tahtını bir yolla ele geçirmiş olmalıydı.

Krezüs, önce kötü haberi bas bas bağırarak anlatan adama susmasını işaret etti. Kartal başlıklı tahtından kalktı. Salonun ortasındaki havuzun fıskiyesini kapattı. Salonda büyük bir sessizlik oluşmuştu. Babası bu havuzu yaptırırken mozaik ustasına bir aslanın bir boğayı avladığı anı tasvir etmesini söylemiş, o da havuz zeminine renkli taşlarla ihtişamlı bir av sahnesi nakşetmişti. Aslan Kral Krezüs zaman zaman havuzdaki fıskiyeyi kapatır ve eliyle dalgalandırdığı suda aslan ile boğanın hareketlenen mücadelesini seyrederdi. Ve elbette su durulduğunda hep aslan galip çıkardı. Şimdi de öyle yapmak geldi içinden ama bu sefer kalbine bir şüphe düşmüştü. Dalgalanma durulduğunda ya boğa galip çıkarsa? Ya av, avcı olursa? Gözleri uzun müddet dalgalanan sudaki mücadeleye takılı kaldı. O anda neler düşündüğünü tahmin edebilen iki kişi vardı. Biri veziri Sandanis, diğeri Komutan Nakata. Eşi Karuna dâhil, salonu dolduran otuz kadar kişi yalnızca sessizliği muhafaza etmekle meşguldü. Oysa vezirle komutan, Aslan Kral'ın kırk yıl önce yaşananları düşündüğünü biliyorlardı. Çünkü ne zaman Medlerin adı anılsa, dedesinin –ona "Yılan Kral" denirdi– verdiği o

büyük savaş hatırlanırdı. Asya'nın iki büyük halkı Lidyalılar ile Medler kızıl akan nehrin ötesinde güm diye birbirine çarpmış ve beş yıl boyunca kırıla kırıla boğuşup durmuşlardı. Eğer tanrılar güpegündüz güneşi kararta-rak* bu savaşı sonlandırmamış olsalardı her iki ulus da yok olup gidecek gibiydi. Savaşın sona ermesi şerefine o zamanki Yılan Kral, kızını Med kralının oğlu Astyages'e vermiş ve iki halk dostluktan öte akraba olmuşlardı. İşte o yüzden, "Medlerin sonu!" çığlığını koparan habercinin uğursuz sesi Krezüs'e, 'onuru incitilmiş' gibi hissettirdi. Haberciye dönüp öfkeyle sordu:

"Bu Kyros dediğin herif, Perslerin Keyhüsrev diye çağırdıkları adam mı yoksa?"

Haberci titreyerek yalnızca başını salladı.

Evet, bundan böyle Aslan Kral'ın Keyhüsrev adını daha sık duyacağına şüphe yoktu. Kendisinden daha genç ve gözüpek olmalıydı. Bu onun tecrübesizliğini de gösterirdi. Büyük enişteşine karşı zafer elde etmiş olması onu mutlak güç sahibi yapmazdı. Yine de Med devletine son vermiş olması, adını her yanda iktidar ile andıracaktı. Lidya için büyüyen bu tehlike... I-ıh!.. Bu hiç hoşuna gitmedi. Yeniden haberciye baktı:

"Astyages geri mi çekildi?"

Adam bu sefer kekeledi:

"Da... da-ha kö.... kö-tü..ü Aslan Kral, daha kötü. Kyros'a tu... tutsak oldu, halanızla birlikte."

Krezüs için asıl mühim haber buydu. Çünkü anaerkil Lidyalılar kendi soylarından bir kadının düşmana esir olmasından hoşlanmayacaklar, intikam için durmadan

---

* MÖ 28 Mayıs 585 tarihli güneş tutulması.

kendisini didikleyeceklerdi. Nitekim ilk tepki konuşma özürlü oğlu Krytis'ten geldi. Oturduğu yerde hırıltılar çıkararak bir testiyi andıran bedenini bilinçsizce sallamaya başladı. Kraliçe Karuna ile iki hizmetçi her zaman olduğu gibi onu tutarak sakinleştirmeye çalışırlarken Krezüs, Keyhüsrev'e karşı bir şeyler yapması gerektiğini düşünüyordu. Tek tek vezirlerine baktı. Başvezir Sandanis'le kısa bir müddet göz göze kaldılar. Sandanis'in bakışlarından her zamanki gibi sükûnet telkini okunuyordu. Daima böyle yapmış, Aslan Kral'ın öfkeliyken karar almasına hiç fırsat bırakmamıştı. Şimdi de onu yatıştırmaya çalışacağı anlaşılıyordu:

"Hatırlayın Altın Kral'ım, öfke tutuşturulmuş bir ateştir. Ateş, ancak ona hâkim olmakla söndürülür. Sakın onu salıvermeyin ki ilk yanan siz olmayın!"

Teşrifat ve saygı kurallarıyla ünlü Lidya sarayında bir tek Sandanis, babasından kalma başvezir Sandanis, ona Aslan Kral yerine Altın Kral derdi, zenginliğini kastederek. Bu lakapta bir abartı olduğu da söylenemezdi. Kralın zenginliği o derecedeydi ki giydiği ve kullandığı her şeyin ya altından, ya altın işlemeli olması yetmiyor, çevresinde, sarayında, uğradığı yerler ve geçtiği sokaklarda her şey altın ile bezendirilerek onun yüce titanlığını istiap edecek hâle getiriliyor, maiyetinde çalışanların tamamı altın işleme elbiseler içinde hizmete koşuluyorlardı. Akropolün saray kısmında bütün duvarlar, tavanlar, pervazlar, kapılar ve pencereler altın nakışlarla bezenmişti. Som altından bir de tahtı vardı. Üzerine oturduğunda iki omuzu hizasında havalanmak üzere iki kartal, iki ayağı altında diz çökmüş iki aslan, iki elini koyduğu kolçaklarda ise dilleri dışarıda ejderhaları andıran iki yılan tutuyormuş gibi görünür,

bununla herkesi ürkütmeye, korkutmaya çalışırdı. Yine öyle yaptı. Hatta vezir Sandanis'in cümlesini bitirmesini beklememek için dudağını buruşturduğunda heybetinin bir kat daha arttığını hissetti. Ama salondakilerin hepsi Sandanis'i tasdik ederek başlarını sallamıştı. Ancak o vakit öfkesini yenmek zorunda olduğuna karar verdi. Herkesi birden karşısına almayı asla istemezdi. Bu durumda tahtta oturmanın da bir yararı olmayacaktı. Ayağa kalktı. Asasına dayalı vaziyette bir müddet bekledi ve bir karar açıklar gibi "Kâhinlere danışacağız!" dedi yüksek sesle. Hemen ardından da "Hangisine?" diye sordu salondakilere.

Soru herkese söz hakkı tanıyordu. Kimisi Yunanistan'da ünlü Apollon tapınağının bulunduğu, savaş ve ölüm kehanetleriyle ünlü Delphoi'yi; bazıları Epir bölgesine ait Yanya'daki hastalık ve barış kehanetleri anlatılagelen Dodona'yı; biri Phokis'teki suç ile cezaları bilen Abai'yi; soytarı da gaybı mantık ile yorumlamaya çalışan Libya'daki Ammon'u tavsiye etti. Salonda herkes Aslan Kral'ın ağzından çıkacak kararı beklerken "Belki de daha yakınlardaki Miletos'a, Brankhos kâhinlerine sormalı!" diye fikrini açıkladı Nakata, onun tahta geçer geçmez sudan bahanelerle Miletos'a saldırdığını unutarak. Ama vaziyeti diğer vezir Aryenis toparladı:

"Hepsine sorsak daha uygun olmaz mı haşmetmeab? Çok fikirden ziyan gelmez! Hem bakarsınız zaferin gelip gelmeyeceğini bilmeden Kyros gibi bir azgına savaş açmanın yanlış olduğunu söyleyen biri çıkabilir?"

"O durumda hangisine inanacağız Aryenis, ahmak mısın sen? Neden bize yanlışı gösterecek birine fikir sorup altınımızı harcayalım? Bize zaferi verecek olanı bulsak daha iyi değil mi?"

"Zaferi bize adaklarımız getirecektir efendimiz. Kime adağı bol gönderirsek onun bize zafer müjdelemesi daha kolaydır.

"O hâlde Sandanis, kime adak gönderelim sence?"

"?"

"Ben bir yol biliyorum," dedi Kraliçe Karuna. Bütün başlar kendisine saygıyla çevrilince de yumuşak, tatlı üslubuyla anlattı:

"Bütün kâhin ocaklarına önce küçük hediyeler gönderin. Gönderdiğiniz kişiler aynı günde yola çıksın ve altmış altı gün saysınlar; ne erken, ne geç. Altmış altıncı gün altıncı saatte hepsi kâhinlerin huzuruna varıp şunu sorsunlar; *'Şu anda Lidyalıların kralı Alyattes oğlu Krezüs ne yapıyor?'* Başka bir şey sormasınlar. Cevap mahiyetindeki kehaneti yazıp getirsinler. Onlar gidince biz de altmış altı gün sayarız ve altıncı saatte kralımız ne yapıyorsa ona göre hangisinin kehaneti sahihtir biliriz. İlk neticeleri öğrenince doğruyu bilen kehanet ocağına daha büyük hediyeler ve adaklar göndererek artık düşmana savaş açıp açmayacağımızı sorabiliriz."

Kraliçe Karuna, her zaman olduğu gibi zekâsının parıltısını ve anaerkiyi göstermiş, salondakilerin takdirini kazanmıştı. Buna Aslan Kral Krezüs de dâhildi. Varıp karısını ensesinden coşkuyla öptü. Bütün krallar gibi kendi fikirlerinin kehanetle desteklenmesini çok istiyor, bunu kraliçenin kararıyla yapmaktan da mutluluk duyuyor olmalıydı. Kehanetle desteklenen bir krallık olmak, hiç şüphesiz bölge hâkimiyetinde sözünün geçmesi adına önemli bir politik gerekçeydi. Mikra Asia'da gerek sudan bahanelerle sınırlarına kattığı site devletleri ve tiranlıklar, gerekse haraca zorladığı İonyalılar, Aiolisliler ve Dorlar

gibi komşuları için kehanetin gücünü arkasına almak ileride daha da büyüyeceğinin işareti sayılabilirdi. Düşündü. Artık meclisi dağıtabilirdi. Haberciye herkesin gözleri önünde yüz velvetlik bir kese bağışlaması bunun için yeterli oldu.

Aslan Kral, huzurunda eğilerek saygılarını sunup çıkanlar arasından bir tek Komutan Nakata'ya kalmasını söyledi. Sektör adını verdikleri altın arıtım tezgâhlarında olup bitenleri dinlemek, haftalık rapor almak hep yaptığı şeydi çünkü.

Nakata, Aslan Kral'ın Lidya Krallığı içinde en ziyade güvendiği birkaç adamdan biriydi. Ellerinde kılıçlar ve mızraklar taşıyan özel eğitimli hassa birliğinin komutanlığını yapıyordu ve Krezüs'ün yalnızca hayatından değil ülkesinin asayişinden de sorumlu olduğunu düşünüyordu. Haftada bir Aslan Kral ile baş başa kalması, Lidyalı yöneticiler tarafından daima kıskanılan bir ayrıcalıktı. Belki de bu yüzden, Komutan Nakata'nın insanlar üzerinde müthiş bir etkisi ve baskı gücü vardı. Buna öncelikle arenadaki aslanlar ile köleler, sonra da Paktolos'un şırıl şırıl vadisinde kurulmuş altın arıtım tezgâhlarında ve sektörün bütün ocaklarında çalışan işçiler dâhildi.

Nakata demek, başka bir açıdan, hedefini hiç şaşırmayan altın temrenli mızrak da demekti. Lidya'da kraldan sonra bir tek onun sadağındaki oklar ve bir tek onun sağ elindeki mızrak altın temren taşıyordu çünkü. Hatta ilk zamanlarda halk bunu, Aslan Kral'ın tiranlık yetkilerini kendisine verdiğine yormuştu. Çünkü Nakata, iktidarını arada sırada kötü emeller için kullanmaktan çekinmez, yine de halkın gözünde mutlak hakikati ve

adaleti temsil eder, savunurdu. Sektörde çalışan işçiler ve köleler ile onları kontrol eden askerler, her sabah ve akşam sektöre girerken ve çıkarken onun altın aplikleri şıngırdayan ipek ve yün karışımı togasıyla –bazen de tunik– mızrağını gördüklerinde Komutan Nakata'nın korkusunu ta ciğerlerinde hissederlerdi. İşte o anda Nakata, Aslan Kral'ın gücünü üzerinde taşımanın gururuyla dikkatli bakışlarını karşısında bekleşen insanların gözlerine diker, öfkeli tavrıyla hepsini titretir, bazen aralarında dolaşıp birkaçını zevk için kamçılar, kalplerine daha fazla korku salmak için de iş bitiminde evlerine giderken üzerlerindeki yegâne giysi olan peştamalı açmalarını isterdi. Şehirde asillerden bir erkek veya kadının mutlaka giysili dolaşması gelenek iken o, altın ocaklarındaki işçileri ve köleleri hep çıplak tutardı; kim olduklarını asla unutmasınlar diye. Oysa Lidya'da çıplak biri itibarını ve şerefini hemen kaybeder, köleliği kabul etmiş olurdu. Diğer yandan, sektörde herkes, farkında olsunlar yahut olmasınlar, bir biçimde altının kölesi olarak yaşardı. Bu sarı parıltıda öyle bir güç vardı ki, tüketenleri düşünceleriyle, üretenleri de bedenleriyle köleleştiriyordu. O yüzden üretenler şehrin sokaklarında bile çıplak; tüketenler, sektöre girdiklerinde bile giyinik oluyorlardı. Ketenden dokunup dizlere kadar uzanan ve üzeri altın kartuşlarla bezeli kytassis giyen bir Lidyalı dünyanın en asil insanlarından sayılır ve köleleri aşağılama hakkını elde ederdi. Nakata, köle-

ler ve asiller arasındaki bu dengeyi sağlayan adamdı ve gün batımında sektörü terk edecek her köle yahut işçiyi altın çalmasınlar diye çırılçıplak soyundurup kontrol ettirerek aşağılamayı âdet hâline getirmişti. Bunun tek istisnası, peştamalı bacak arasına bağlamak yerine beline sarıp dizlerini de kapatacak şekilde sarkıtan Halludas idi.

Komutan Nakata, sarayın geniş salonunda Aslan Kral'a bilmek istediği bütün rakamları söyleyip raporunu sunduktan sonra ona Halludas'tan bahsetti; Aslan Kral'ın gümüş sürahiden altın piyalesine şarap doldurmasını bekleyip geniş salonun Gyges Gölü'ne bakan pencerelerinden birine ilerlemesini izledikten sonra:

"Yüce Kralım, dürüstlükte daha evvel hiç eşine rastlamadığım bir delikanlı var sektörde. İki yüz sene kadar evvel bu bölgelere gelen Musevilerin soyundan birisi. Ailesi o zamanlar Temenothiera'da yerleşmişler. Küçüklüğünde bir alimin hizmetçisi olmuş ve ondan çok bilgelikler öğrenmiş. Altı yıl evvel, sizin için ilk seferberlik emrini yerine getirirken, yegâne varlığı ve akrabası annesinin yasını tuttuğu altıncı günde, altı muhafız ile onu Temenothiera'dan devşirip sektörünüzdeki ocağa getirmiştik. –Nakata, Aslan Kral'ın altı rakamına karşı takıntısı olduğunu biliyor ve şimdi yine bunu kullanıyordu.– İnancı gereği göbeğiyle diz kapakları arasını göstermenin haram olacağını tam altı mevsim boyunca bıkmadan, usanmadan söyleyip durdu ve eziyetlere, işkencelere rağmen benim kontrol etmeme direndi. Tanrılara inanmayan kulunuz da sizin yüce yaratılışınıza sığınarak sonunda ona bu hakkı tanıdım. Halludas, aynı zamanda parmaklarından yetenek akan bir delikanlı. Kaldıkları yeri her yoklayışımda

harikulade resimler gördüm. Diğer iki arkadaşıyla birlikte küçük kulübelerinin duvarlarına durmadan resim yapıyorlar."

"Diğer ikisi de mi Musa'ya inanıyor?"

"Asla yüce kralım! İnananların hepsini bir arada tutmanın tahtınız için tehlikeli olacağını bilirim. Diğer iki arkadaşından biri Karialı zeki bir delikanlı, adı Kufu, Karia senatosunun üyelerinden birinin oğlu; diğeri çöken Phrygia'nın sabık kraliyet ailesinden bir genç, çok iyi bir eğitimi var, babasının sarayımıza olan borcu yüzünden sektörde çalıştırılıyor, adı Mehte. Üçü de nakkaşlıkta ve resmetmede çok mahir olmuşlar. İleride Namirek Usta'nın nakışhanesinde istihdam edilebilecek çocuklar. Ve bir de..."

"Ve bir de ne?"

"Halludas'ın yaptığı bir başka resim..."

"?"

"Renkli kireç taşlarıyla boyanmış Musa ve Firavun tasvirleri. Duvarın birini boydan boya Kızıldeniz'in yarıldığı sahne ile süslemiş. Firavun, efendim, nasıl diyeyim, Firavun'un resmini tıpatıp size benzetmiş."

"Desene benim kibirli bir Firavun olduğumu düşünüyor. Eğer öyle ise başına gelecek felaketleri de benden bilse iyi eder!"

Nakata gülümseyerek cevap verdi:

"Hayır, hayır efendim, size olan muhabbetinden böyle yaptığını biliyorum. Çünkü durmadan aslan başı çiziyor, kükreyen, avlanan, esneyen yeleli aslanlar..."

Aslan Kral muzipçe gülümsedi. Nakata yeniden açıklamak zorunda kaldı:

"Merak buyurmayınız yüce kralım. Köleler ve işçiler arasında Aslan Kral adını hürmetle ananlar, lanet ve küfürle ananlardan ziyadedir. Kulunuzun bu oranı değiştirecek herkesi arenadaki aslanlarınıza yem edeceğinden şüpheniz olmasın."

Nakata, başarıyla yalan söyleyebildiğine bir kez daha şükretti. Yoksa şehirde bazı asillerin kralı kibir ve taşkınlıkları yüzünden en ağır küfürlerle eleştirdiklerini bilmeyen yoktu. Üstelik son günlerde bunların sayıları artmış, tıpkı Musa'nın müminleri gibi Aslan Kral'ın tabiatını değiştirmeye başladığını ve kendini tanrı gibi görme eğilimine kapıldığını fısıldaşanlar çoğalmıştı. Nakata, Halludas'ın ocak ve hücre arkadaşı Phrygialı Mehte'nin de Krezüs'ün gidişatını eleştirenler arasında olduğunu hiç dillendirmedi. İkisi arasındaki samimiyetin kader birliğinden öte fikir ve düşünce ortaklığıyla da pekişmiş olduğunu görebiliyordu oysa. Bunun için üçüncüleri Karialı Kufu'ya daha samimi davranıyor, ağzından laf alıp diğer ikisini uzaktan kontrol ediyordu. Elbette bu üç delikanlının sektörde çift ocağın ortasına koydukları eritme kabı skyphosun altına ateş sürerken yahut körük basıp korları harlarken birbirlerine çok şeyler anlattıklarının farkındaydı. Mesela Mehte, ülkesinin eski toprakları şimdi Lidya sınırları içinde kalmasına rağmen hâlâ kendisini "Phrygialı" diye tanıtıyor, gizli bir asabiyet taassubu güdüyordu. Bunu, sektöre ilk getirildiği gün "Mehte benim adım, Phrygialı Mehte!" demesinden çıkarmıştı. Muhatabı ise böyle bir kaygıda değildi:

Siyah figürlü şeritli skyphos, Manisa Müzesi

"Ben de Kufu, Karialıyım."

Temenothieralı Halludas, Phrygialı Mehte ve Karialı Kufu... Aynı kaderi paylaşmak için sektörün altı numaralı ocağında çalışan üç delikanlı. Gittikçe birbirlerini daha iyi tanıyan mazlum, kırgın, ezilmiş işçiler. Zeki, akıllı ve yetenekli... İlk geceden itibaren altı adıma altı adımlık bir kulübede, küçük bir somunu, bir testi suyu, bir de beyaz badanalı duvarları paylaştılar ve paylaşmayı bir daha hiç konuşmadılar. Odada ne varsa ortak kullandılar. İlk gün yaslanıp korkuyla uyudukları duvarlar hariç. O duvarlar ki bazen anne, bazen baba, bazen sığınak, bazen güven olup aktı hayatlarına. Bilahare de eğlence ve resim. Çünkü herkes kendi duvarını istediği kadar çiziyor, kazıyor, bozuyor, yazıyor ve diğerine övünerek gösteriyordu. Yalnızca Halludas, başladığı resmi hiç silmeden kırık kırık desenler hâlinde sabırla devam ettirip gidiyordu. Altı yıl altı ay olmuş, altı adımlık duvarda resim hâlâ tamamlanamamıştı. Hayatın bütün anıları, hayalleri, korkuları ve umutları kadar aralarındaki samimiyet ve dostluk da renk renk kireç taşlarının ince ince boyadığı düz duvarda anlam kazanıyor, küçük desenler büyük manalar giyiniyordu.

II

Sfard, MÖ 549; buğday ekim zamanı...

BİLGE

Üzümler ve incirlerin şaraba durduğu Bakkhos şenlikleri bütün çılgınlığıyla devam ediyordu. Kraliçe Karuna'nın teklifi üzerine kutsal kehanet ocaklarına sunaklarla birlikte habercilerin gönderildiği altıncı günde şehir, Atina'dan bir bilgenin gelişiyle çalkandı. İhtiyarlar hatırlıyorlardı, Miletoslu Thales geldiğinde de böyle olmuş, şenlik üstüne şenlik yapılmıştı. Haber, akropoldeki saraya ulaştığında Aslan Kral misafirin uygun vakitte huzura alınmasını, Atinalı Bilge Solon'u bizzat kendisinin konuklayacağını bildirdi. Ne de olsa merakla beklenmesi gereken kehanete en az altmış gün vardı ve Solon'un fikirleri ve hikâyeleri bu zamanı değerlendirmek için pek uygun olacaktı. Uğradığı şehirlerde bugüne kadar herkes sözlerine kulak tutmuş ve onu bir talih kuşu sayarak hürmet göstermişti. Kanunlar yapmıştı, insanların daha huzurlu yaşayabileceklerini savunarak. Geçmişte olup bitenlere karşı duyduğu özel merakından dolayı şimdi uzun

seyahatlere çıkıyor, krallarla sohbet ediyor, hikmetli bilgiyi ülkeden ülkeye taşıyordu.

Altıncı günün altıncı saatinde Aslan Kral onu huzura kabul edip sordu:

"Değerli konuğum! Her yana yayılan ününü birçok kez duymuşluğum var. Şüphesiz kralların bile bilmediği çok şeyi biliyorsun. Belki duymuşsundur, Pers şahı Keyhüsrev, belki de sen onu Kyros olarak biliyorsun, büyük halamın kocası Med kralı Astyages'i mağlup etmiştir. Elbette buna bir çare düşünmeli, onurumuzu korumalıyım. Bunun için yılanın başını büyümeden ezmeyi düşünmüyor değilim. Elbette her yılan ejderha olmaz, lakin yılanla oynarken sokulmayı göze almamalıyım. Şimdi müsaade edersen sana sormak isterim. Lütfedip cevaplayacak olursan kendi adıma ve Lidya halkı adına sana minnetlerimi bildireceğim. Çünkü senin cevapların ülkemin geleceğine ışık tutacaktır. Umarım önce beni aydınlatır, sonra da ikramlarımla seni zengin etmeme fırsat tanırsın."

"Alicenap konukseverliğiniz bizim için yeterli ikramdır yüce Krezüs! Sorular elbette sorulmak içindir. Cevabıma gelince, söyleyeceklerim sizin hoşunuza gitmek için değil, hakikat olduğu için söylenecektir, bundan emin olunuz."

"O halde söyle bana aziz Solon; vezirlerim ve komutanlarım da duysunlar, üstün yaratılışın ve engin bilgeliğinle söyle; sence ülkemi nasıl ve neyle ayakta tutmalı ve sürdürmeliyim?"

Kutsal Hermos'un suladığı bereketli Sfard Ovası'na bakan büyük ve nakışlı salonda nefesler tutuldu. Dışarıda olanca şamatasıyla devam eden şenliklerin çılgın sesleri de, bağbozumundan elde edilen gelirin sevinciyle boşalmış şarap küplerini patlatan arazi sahiplerinin

çılgınlıkları da, hatta syrinks, kaval, flüt ve def seslerinin oynak ahengi de duyulmaz olmuştu sanki. Bakkhos'a özgü sefahat ayinleri ve Tmolos eteklerinde uzun saçlı erkekleri kovalayan Sfard kadınlarının isterik çığlıkları ise çok uzaklarda kalmıştı. Şimdi Akropol'de biriken bütün devlet adamları dikkat kesilmiş, bilge Solon'un ne diyeceğini işitmek istiyordu. Onun, kralın sarayına gelen diğer dalkavuk Yunanlılar gibi bir adam olmadığının farkındaydılar. Hem tavırları, hem de konuştuklarıyla uykudakileri uyandıracak türden biriydi. Gerçi kursağında Krezüs'ün ekmeği bulunan birçok değerli insan, batıda İonia yahut Sparta'dan doğuda Babillion ve Kommagene'ye, kuzeyde Thrakia ile Troya'dan güneyde Karia ile Ephesos'a kadar uzak yakın pek çok titanlığın içinde Aslan Kral'ın hayırla anılmasını sağlıyordu ama Kilykia tiranı gibi onu çekemeyenler de vardı. Özellikle de Egesos'taki ada sitelerinde. Solon tam da oralardan gelmiş insanlara özgü bir hareketle elindeki asaya dayanarak hafifçe eğildi. Salondakilerin krala gösterdiği bu saygıdan dolayı takdirlerini kazanacağını, dolayısıyla söyleyeceklerini itiraz için değil, uygulamak için dinleyeceklerini biliyordu. Tecrübe edinmişti, muhataplarına değer vererek konuştuğunda sözleri kulaklardan kalplere iniyor, değilse kalpten çıkan sözler bile kulaklara girmiyordu. Sözlerini dikkatle dinlemek üzere herkesin hazır olduğunu hissettiği anda "Hımm!.." diye bir müddet yere baktı. Sol eliyle sakalını sıvazladı ve sevecen bir üslupla tane tane anlatmaya başladı:

"Yüce Krezüs, dağlar ve ovalar dünyasının asil kralı! Benden evvel bu güzel salonda bulunma şerefine eren kıymetli insanlara da sorduğunuza eminim bu soruyu.

Ve muhtemelen bazıları size cevap olarak anahtarlarına malik olduğunuz dolu hazineleri, bazıları şu kudretli komutanların hükmettikleri güçlü orduyu, bazıları da eşi benzeri az bulunur akıllı vezirleri önermişlerdir. Elbette savaşlar krallara şan verir. Her kraldan çok altınınız, rakiplerinizinkinden güçlü süvarileriniz, herkesi imrendiren vezirleriniz bu yüzden var ve ülkenizi şerefle ayakta tutmak için hepsinin yararını mutlaka görmüşsünüzdür. Zannederim ki daha önce aldığınız cevapların hepsi haklılık payına da sahiptir. Lakin ben onlarla aynı kanaati taşımıyorum. Sordunuz diye söyleyeyim ki bir ülkeyi ayakta tutan şey –elbette bana göre– asker değil, zaferler değil, yalnızca ve yalnızca culturadır; gelenek ve sanatla yükselmiş bir culturaus, belki bir sophia, yüce kral."

Salonun duvarlarını bir uğultu dalgalanması yalayıp geçti. Vezirler, muhafızlar, asiller birbirlerine hayret ve şaşkınlık dolu gözlerle baktılar. Kral önce hiç istifini bozmadı. Aldığı cevap saçma gibi görünüyordu. Zaten salondaki uğultu da bunu göstermişti. Bir miktar bekledi, konuğuna ziyadesiyle önemsiz bir şey söylemiş gibi davranmayı kurdu:

"Ya!.. Cultura öyle mi? Onu besleyen gelenek ve sanat? Cultura dediğin şey bizim "hars" olsa gerek değerli konuğum. Yahut "sophia cultura". Biz şimdilik yalnızca 'cultura' dersek hata etmeyiz değil mi?"

"Etmeyiz elbette!"

"O hâlde değerli konuğum, doğrusu sen şakacı birisin ve hepimizi şaşırtmak için böyle yapıyorsun. Söyler misin, şu cultura dediğimiz şey nerede karın doyurmuş, ne vakit asayişi sağlamıştır? Savaş kapımızda iken askerlerim, muhafızlarım, köpeklerim ve kölelerim değil de

cultura sevdalısı bazı kibirli sanatçılar mı ülkeyi ayakta tutacak? Şahsen kendi dünyalarında yaşayan bu uçuk adamlara güvenip ülkemin bekası yahut Keyhüsrev'e açacağım savaş için hiçbir işe girişmem. Vezirim Sandanis'i buna inandırabilirsin belki, çünkü o da zaman zaman senin gibi konuşup beni şaşırtır ve büyük zaferlerin savaşla değil cultura ve sanatla kazanılacağını söyler. Oysa benim kendisine sanatçı diyen adamlarla fazla işim olmaz. Sandanis'in hatırı için arada sırada küçük hediyelerle gönüllerini hoş tutmaya çalışırım, lakin ülkeyi ayakta nasıl tutacaklarını anlamam. Sahi, süvarilerime ücret olarak cultura versem atlarına yedirebilirler mi? Hah, haa!.. Sanat ve cultura savaş da kazanır mı aziz konuğum?"

Bilge Solon, verdiği cevaptan Krezüs'ün hoşnut olmayacağını biliyordu. Bir kral elbette vezirlerinin ve hizmetkârlarının önünde yüceltilip itibar görmek isterdi. Üstelik lakabı Aslan Kral olan, dünyanın en zengin insanıysa ve elinde tuttuğu ejderhalarla, kartallara ve aslanlara hükmeder gibi heybetli bir taht üzerinde oturuyorsa... Solon, sözünü tamamladıktan sonra gururla tahtında kurulan Aslan Kral'a bakıp yalnızca gülümsedi. Gezdiği yerlerde daha heybetli görünmek isteyen krallar tanımıştı ve ihtişama pabuç bırakmayacak kadar dünyanın iyisini kötüsünü, kolayını zorunu tecrübe edinmişti. Herkesin bu taht üzerinde heybetli gördüğü kral onun gözüne gelişimini tamamlayamamış bir ergen gibi geldi nedense. Söylediği fikri istihza konusu yapmasının etkisiyle önce susmayı düşündü ama sorulan soru çok önemliydi ve bir bilgenin tavrı, hangi şart ve zeminde olursa olsun inandığı hakikati söylemek olmalıydı. Kimsenin hatırı için cüm-

lelerini eğip bükecek adamlardan olmadığını gösterme zamanıydı:

"Savaş değil ama istikbal onunla kazanılır yüce Krezüs, gelecek kazanılır, millete ait ruh kazanılır. Savaş gelip çatınca ülkedeki neslin ölmesi değildir asıl kötü olan, o ülke culturasının ölmesidir. Bir ülkede bütün bir nesil ölmüş olsa bile, cultura yaşıyor olduktan sonra o ülke kendi küllerinden yeniden doğar. Ama culturası ölen milletler, nesiller boyunca yaşasa bile kendileri olarak yaşamaz; onun yerine köleler, paryalar, kimliğini kaybetmiş zavallılar olarak hayat sürerler. Böyle bir ülkenin ayakta durduğunu kim söyleyebilir, yüce Krezüs?"

"Peki ya güçlü askerlerim, dolu hazinelerim, akıllı vezirlerim?"

Solon, bir tartışmayı başlattıktan sonra o konuda herkesi etkileyecek uzun konuşmalar yapmaktan lezzet alıyordu. Aslan Kral'ın alaycı tavrı salondaki herkesin dikkatini toplamaya zaten yetmişti. Şimdi nutkuna başlayabilirdi.

"Kadehinizin tazelenmesini ister misiniz sayın konuk?"

Solon, birdenbire insicamını bozan bu istihza dolu sorunun sahibine baktı. Kralını koruma maksadıyla söylenmiş bu kasıtlı soruyu dillendiren adamın hesaplar gözettiği ortadaydı. "Zeki birisi şu Nakata!" diye geçirdi içinden ve hiç oralı olmaksızın –böyle bir tavrın onu öfkelendireceğini bile bile– anlatmaya başladı:

"Yüce Krezüs, Aslan Kral! Şüphesiz bir devletin devamı için bilgili vezirlerin denetiminde bir hazine ve güçlü ordu şarttır ama bir milletin kendisi olarak bahtiyar bir ömür sürmesi, ancak sağlam bir cultura sayesinde mümkündür. O culturanın kıvama ermesi için bilgeler, bilgin-

ler ve sanatçılar başta olmak üzere bütün bir millet uzun çağlar boyunca taş üstüne taş koyarak şehrin duvarlarına ruh üfler, gelenek oluşur. Cultura bir milleti millet yapan ortak vicdandır, töredir, sophiadır, anlayıştır. Devletlerin birer adı, birer de ömrü vardır. Tıpkı yatağında ilerleyen şu gördüğünüz kutsal Hermos gibi. Bu ırmağı yüzyıllardır yaşatan şeyin, sağlam dere yatağındaki kumlar olduğunu inkâr edemeyiz. Bu kumlar çok uzun tarihten bu yana, siz deyin çağlayarak, yuvarlanarak, sürüklenerek, arınarak, şekillenerek; ben diyeyim bilgeler, bilginler ve sanatçıların acıları, sevinçleri, duyguları ve hayalleriyle yavaş yavaş birikerek, toprağın üzerinde sağlam bir katman oluşturmuş ve böylece suyu taşıyıp durmuştur. Şimdi bu Mikra Asia topraklarında hüküm sürmüş Hattileri, Luvileri, Akaları, Akatları, Phrygialıları, Troyalıları, Hititleri ve diğerlerini düşünün; tarihini bildiğiniz, adını hatırladığınız yığınla devleti ve krallarını düşünün. Hepsi bu coğrafyanın zaman ırmağında bir sel misali bazen coşkuyla aktılar, bazen cılızlaştılar; kâh fakir oldular, kâh zengin..."

Solon, duraksadı. Herkesin dikkati kendi üzerinde mi diye âdeta kontrol etti ve bundan emin olunca Aslan Kral'a dönüp elleri ve kollarıyla tasvirler yaparak sürdürdü kelimelerini:

"Yüce Krezüs, krallar ve yönetimler, bu ırmaktan akıp geçen sellere benzerler; geldiklerinde bazen ırmağın suyunu taşırırlar, bazen uzak tarlalara kadar her yanı sularlar. Bilirsiniz, seller geldiğinde, zaman olur, uzaktaki tarlalar münbit topraklara döner; zaman olur, yakındaki tarlaların ekinlerini su basar, mahvolur. Daha güçlü sellerde ağaçlar sökülür, taşlar yuvarlanır, başka tarlalara

sürüklenir. Gördüğünüz gibi seller yüzünden ya mahsullere ziyan erişir, ya çorak vadiler mahsullenir. Sizin gibi haşmetli kralların adaletli zamanlarını bir yana koyarsak, şu gökkubbe ve şu topraklar, bir sel gibi gelip giden nice kralları, o kralların yönetiminde nice insanları görmüştür. Bazen zenginlerin fakir, bazen de fakirlerin zengin oldukları dönemleri yaşamıştır. Hep sel yüzündendir bunlar; mahsullerin kuruması yahut yeşermesi, kütüklerin o tarladan bu tarlaya sürüklenmesi ve taşınması, hep iktidar denen sel yüzündendir. Ve devletlerin ömürleri de, tarihin dehlizinde bıraktıkları iz de bu sele bağlıdır."

Salonda Aslan Kral dâhil herkes nefesini tutmuş, zihinlerini sıralanan cümlelere kilitlemiş gibiydi. Konuşanın methedildiği kadar değerli bir bilge olduğundan artık emindiler. Solon, ucu gümüşlü asasını hafifçe yere dokundurdu. Mozaik zemindeki çınlama tavanda yankılandı. Bir tür hipnoz gibiydi bu ses. Herkesin gözleri onu takip ediyordu:

"Demem odur ki yüce Krezüs, ırmak yatağında kum olduğu müddetçe milletlerin ömrü için sellerin geliş ve gidişlerini fazla dert etmeyiniz. Krallar, gelip gitmek içindir. Ama eğer söz konusu ırmağın yatağında kum yok ise o vakit korkunuz. Çünkü bu sefer sel toprağı yarar, ırmağın yatağı ve ömrü değişir, baskınlar ve bataklar ortaya çıkar. Cultura, yüce Krezüs, –tabii bana göre– işte şu Hermos'un yatağında eski zamanlardan bu yana bilgeler, bilginler ve sanatçılar tarafından biriktirilmiş kumlar gibidir ve unutmayınız, devlet denilen ırmağın tabii seyri içinde akmasını sağlayan da, nesilleri nesillerle buluşturan da o kumlardır. Devletinizin bekası o kum ile olacak, milletiniz öz kimliğini o kum sayesinde bulup kaynaşa-

cak, tarih denen zaman dehlizinde size de bir yer ayrılacaktır. İmdi yüce Krezüs, geniş ülkenizdeki ağaçların, ekinlerin veya tarlaların tamamen harap olmaması için ırmağa kum taşıyınız, zinhar oradan kum alınmasına müsaade etmeyiniz."

Salonda söylenilenleri tasdik edercesine başlar sallanmaya başladığında Solon konuşmasını düğümlemeyi seçti:

"Bana ülkenizi nasıl ayakta tutup yaşatabileceğinizi sordunuz yüce kral; sizi temin ederim ki culturanız –bu sefer kelimeyi tıpkı onun gibi son hecede vurgu yaparak telaffuz etmişti– sağlam olunca, sizi mağlup ve istila edecek başka devletler bile o ırmağın suyunu içe içe sizin gibi düşünecek, davranacak ve yaşayacaklardır. Eğer ülkeniz için gelecek hesapları yapmak istiyorsanız gelenek ve culturanıza sahip çıkınız, ta ki öldüğünüz zaman bile adınız yaşasın. Altın ve güç kaybedildiğinde yeniden elde edilebilir; askerler öldüğünde bile yeniden ordu kurulabilir ama cultura kaybedilirse ruh kaybolur ve millet bir daha aynı millet olmaz. İşte bu yüzden derim ki, hangi kral halkının cultura ve sanatını yükseltirse devletinin ömrünü uzatmış sayılır. Kim de cultura ve sanata değer vermezse milleti kısa zamanda benliğinden ve kimliğinden uzaklaşır, sığlaşır, parya olmaya, yönetilmeye hazır hâle gelir. Kimlik kaybolunca devletin elden çıkması yakındır; bir toprak, ancak cultura sayesinde vatana dönüşür."

Krezüs donmuş gibi öylece bekliyordu. Etkilendiği belliydi. Solon'un her cümlesindeki haklılık payını teslim etmesi gerektiğinin farkındaydı ama bunu itiraf etmek, vezirlerinin huzurunda dolu hazine ve güçlü ordu tezini

çöpe atmak olacaktı. O Krezüs idi. Ona herkes Karun diyordu. Zenginliğinin sınırı yoktu. Altın sayesinde her şeyi yaptırabileceğine olan inancı, misafirinin sözlerindeki ince gerçekliği kabul etmesine mâni oluyordu. Kendisi gibi bir kral şu dünyaya kaç asırda bir gelirdi ki? Her dediği yapılan, her emri yerine getirilen kaç kral yaşamıştı şu dünyada? Altını olmasa bile önünde eğilmeye hazır bir milleti, bilabedel çalışan sayısız işçileri, toprağa bağlı karın tokluğuna bakan çiftçi aileleri ve her şeyi yaptırmayı kendine hak gördüğü köleleri vardı. Altın onun şehrinde güç ile birleşmişti. Ticaret ve tarımla ilgili pek çok buluşa hükmediyor, dünyanın her yanından uzun mesafeli alışverişler için onun şehrine geliniyordu. Hayır, hayır; Solon denen şu adamın bütün bunları bilmiyormuş gibi, culturayı öne çıkarmasına, krallığını gizliden gizliye sorgulamasına, kendisine âdeta cultura fukarası demesine müsaade edemezdi, etmemeliydi. Üstelik bunu adamlarının önünde ve sonsuz gücüne açıkça muhalefet ederek yapmıştı. Şimdi krallığın ne olduğunu bu adama öğretmek lazımdı. Şu gölü çevreleyen toprakların, atalarının askerleri ve altınları sayesinde nasıl büyüyüp Lidya ismiyle bir krallık olduğunu; Sfard şehrinin, kendisi sayesinde Kral yolunun en önemli merkezi hâline nasıl geldiğini bilmesi gerekirdi. İonia ve Kyklat fincanları, kuş biçimli Rhodos kâseleri, Mısır'ın sfenks biçimli amuletleri, Finike boncukları, Asur'un sırlı keramikleriyle birlikte İskit oymaları hep onun sayesinde bu şehre akmıyor muydu? Evet, tiyatro, müzik ve şiire iltifatı yoktu ama mimarları koruduğunu kim inkâr edebilirdi? Oysa Solon denen bu adam, şairlere, müzisyenlere, coğrafyacılar ve filozofi bilginlerine arada sırada yaptığı yardımları görmezden geliyor ve şehrin-

deki sınırsız zenginliği inkâr ediyordu. Gerçi zenginlik gelince şehrine sapkın eğlenceler ve sefahat mezhepleri de gelmiş, Paktolos Deresi boyunca açılan uygunsuz evlerin şöhreti eğlence ve sapkınlığa düşkün bütün Yunan kentlerine kadar yayılmış, akın akın insanları buraya çeker olmuştu ama şehrinde kadınların mutlak bir üstünlüğü var iken bunu engellemek mümkün olabilir miydi? Acaba bu Solon "cultura" derken bunları mı eleştirmeye çalışıyordu? Akşam çöktüğünde, ırmak kıyıları başta olmak üzere agora ve çarşı meydanlarında, meyhanelerde her biri saygın insanlar olarak yaşayan dansçıların, tiyatrocuların ve şarkıcıların hayat biçimlerini gördü de şehrin bu kadınlara teslim oluşunu mu eleştiriyordu? Eğer öyle ise bu fikirlerden yararlanılabilirdi. Çünkü kendisi de kadın egemenliğine karşıydı ve buna son vermenin bir yolunu arıyordu. Bir ülkede kadınlarla erkeklerin eşit olması gerektiğini, ikisinden birinin üstünlüğü durumunda egemenliğin gitgide dengeyi bozacağını ve sonunda işin Lesbos Adası'ndaki Sapphoslar gibi cinsel sapkınlığa –o buna 'Sapphic sevgi' diyordu– kadar varacağına inanıyordu. Babası Alyattes ve dedesi Sadyattes'i hatırladı; kızkardeşleri ile evlenmişler, kendisine miras bıraktıkları krallığı sapkınlıklara imkân tanıyacak şekilde yönetmişlerdi. Şimdi de Kraliçe Karuna vardı yanında. Bereket versin o, krallığın taht ve tacına hiç düşkün değildi. Zaten bu yüzden kendisine olan güvenini, ülkesine olan güveninden yüksekte görüyordu. Ama Solon, her ne kadar doğru şeyler de söylese, az evvel herkesin huzurunda krallık otoritesini sarsacak bir nutuk çekmişti. Olup biteni kendi lehine çevirmenin bir yolunu bulmalıydı. Gelgelelim, içindeki tereddütler alacağı kararın nefsine çok ağır ge-

leceğini fısıldıyordu. Buna rağmen kendini aşan bir karar aldı ve vezir Sandanis'in tavsiyesindeki gibi yüzüne küçük bir tebessüm yerleştirerek sağ elini kaldırdı. Salondaki herkes büyük bir sessizlik içinde onu izliyordu. Kalbinden geçirdiği "Şu cultura meselesinin hesabını bu adamla ayrıca göreceğiz!" tehdidini elbette fark edemediler. İşin bu raddesinde konuyu değiştirmenin iyi olacağını, söylenilenleri kabul veya reddettiği sonucu doğuracak imalardan kaçınması gerektiğini çok iyi biliyordu. Baş ve işaret parmağıyla iki işareti yaptı. Herkes ikinci sorusunu soracağını anlamıştı. Ne var ki sözlerinin yine ilk sorudaki gibi mültefit olacağını kimse ummuyordu:

"Pekâlâ Solon, değerli bilge, sana bunca ülkeyi gezdirten meraklı yaratılışına gıpta ettiğim için yeniden soruyorum; gezip dolaştığın bütün o yurtlarda, acaba mutlulukta herkesi geride bırakan kime rastladın?"

Salondaki herkes gülümsedi. Yaşlı bilgeden "Elbette sen!" cevabını bekleyerek yaptılar bunu. Çünkü Sfard'da yaşayan bütün asilzadeler ve tamaralar, muhafızlar ve fahişeler, hatta köleler ve esirler en mutlu adamın Aslan Kral olduğunu düşünüyorlardı. Bu fikre Krezüs kendisi de inandığı için böyle bir soru sormuş, bütün ülkeleri dolaşmış ünlü bir bilge tarafından bunun tasdik edilmesini istemişti. Böylece az evvelki olumsuz düşünce dağılıp, iktidar ve otoritesi teslim edilmiş olacaktı. Bütün planını bunun üzerine inşa etmişti. Çünkü Troya savaşından bu yana acı ve gözyaşı hiç eksilmeyen şu Mikra Asia'da –ve elbette adalarda– ilk kez zenginliği, bolluğu, güç ve refahı bir araya o getirmiş, Hallys ile Egesos arasındaki bütün yurtlarda hâkimiyet sağlayarak pek çok devleti sınırlarına o dâhil etmiş, yaptığı reformlarla halkının yük-

selmesini o sağlamıştı. Onun mutluluğu yalnızca sarayda değil, halkın arasında da hüküm sürmekteydi. Babası zamanında saz damlı evlerde yaşayan halk, onun devrinde icat ve imal edilen kiremit sayesinde artık sağlam çatılar altında yağmurdan ve soğuktan korunarak yaşıyordu. İnsanoğlu ilk kez ayakları için de deri bir giysi, şıpıdık icat etmişlerdi; manda gönünden keserek. Öküzle pulluk çeker gibi sağdan sola ve soldan sağa fasılasız yazılan otuz iki harfli bir alfabeleri bile vardı. Halkının çoğunluğu tahıl, üzüm, incir ve av etleri kadar dokuma kumaşlar, giysiler, kytassis yahut ıtırlar, kremler ve pudralar ile takılara da sahipti. Evet, belki Solon'un dikkat çektiği culturaya ve sanata fazla önem vermiyordu ama şarkıcıları yahut ressamları da hiç engellememişti. Buna mukabil ticaret ve zenginlikte, bir tapınak şehri olan Ephesos, pazarlarıyla ünlü Thyateir ve Pergamon, üretim merkezleri olan Philedelphia ve Leodicea Sfard'ın gölgesinde kalmış ve artık önemlerini yitirmişlerdi.

Bilge Solon, kralın aklından geçenlerin hemen hepsini kendi aklından geçirdi. Üstelik onu mutlu addedebilecek başka sebepler de aradı. Hatta gördüğü pek çok kraldan üstün tarafları olduğunu da kabul etti. Sfard'a geldiği günden itibaren hep gözlemişti, işte herkes birbirinin inancına saygı duyuyor, her tiranlıkta baskı altında tutulan ve herkesin hakaretine uğrayan şu Museviler, şu Firavunların Mısır'dan sürüp çıkardıkları Yahuda'ya inanan Sfaradlar bile burada huzurla yaşıyor, üretime katılıyordu. Herkes biliyordu ki Aslan Kral'ın şehri yalnızca Sfaradların Sfard'ı değil, devletleri yıkılan Phrygialıların, uzakta kalan Misialıların, Paphlagonialıların, yakındaki Karialıların, İonialıların, Pamfylialıların, velhasıl bütün

Mikra Asia'nın mutlu insanlarının şehri idi. Altın burada herkese mutluluğu hissettiriyor, hatta ölüler bile yanlarında altın götürüyorlardı. Daha önce buraya gelmiş olan Thales'i düşündü, şöhreti her yanda bilinen Thales'i. Gelmiş ve iki sene bu şehirde yaşamıştı. O iki sene içinde şu ışıl ışıl akan Hermos kıyısındaki bataklıkları kurutup sulama kanallarına çevirmeseydi herhâlde Sfard'ın meyveleri ve bostanları bu kadar lezzetli ürünler yetiştiremezdi. Şimdiki verimli bağlar ve zengin bostanlar mı Thales'in mutluluğuyla yapılmıştı, yoksa Thales'i bağlar ve bostanlar mı mutlu etmişti, kestiremedi. Krezüs "Dünyanın en mutlu insanı kim?" sorusunu kendisine yöneltirken onunla geçirdiği günlerin lezzetini de hatırlamış olmalıydı. Peki ama böyle mutlu bir şehrin sahibi olmak, o mutlu insanların başında bulunmak acaba mutlu olmaya yeter miydi? Mutluluk herkesin istediği ama pek azının bulabildiği bir şeydi. Yalnızca bir türlü mutluluk vardı ama görüntüleri binlerce türlüydü. Bir baştan binlerce başa ayrılmış bir pınarın neresinde hangi mutluluğu yudumlayacağını kimse bilemezdi. Söz gelimi şu Nakata; acaba mutlu biri miydi? Yahut ölüm geldiğinde mutlu biri olarak göz yumabilecek miydi? Belki de Aslan Kral, kendisinin Atina'ya kazandırdığı demokrasi düşüncesini kıskanıyor, aynı şeyleri Sfard için yapıp yapmayacağını merak ediyor ve bunları yapmaktan dolayı evvelce mutlu olup olmadığını, şimdi de mutlu olup olamayacağını öğrenmek istiyordu. "Eğer Aslan Kral bunu öğrenmek istiyorsa ben bir şehirde zulümler ve acılar var iken asla mutlu bir insan olamam!" diye geçirdi içinden. Sonra da "Dillere destan bir bilge ile kadeh kaldırmak belki Krezüs'ü mutlu eder ama zengin bir kral ile kadeh kaldırmak beni yeterince

mutlu etmez!" diye mırıldandı. Nezaketen kralın gönlünü hoş etme eğiliminden o anda vaz geçti ve başta söylediği gibi, kimseye yaranma kaygısı taşımadığını göstermek için "Giritli Tellos'u gördüm," dedi kısık bir sesle, "Yüce Krezüs!" bile demeden ve sonra devam etti onun "Neden?" diye soracağını bile bile:

"Çünkü Tellos zengin bir ülkede yaşıyordu, güzel ve erdemli oğullara sahipti, evinde başka çocukların da doğduklarını ve yaşadıklarını gördü; üstelik itibarlıydı, imkânları pek çok kişiden fazlaydı ama onu mutlu saymamın sebepleri bütün bunların dışındadır."

Krezüs bu sefer dayanamadı:

"Nedir Solon!"

Kralın sesindeki soğukluk hissedilmeyecek gibi değildi. Solon bir an duraksadı, "Acaba?" dedi içinden, "gazabına uğrar mıyım?" Sonra "Öyle de olsa doğrudan şaşamam. İnsan iyi bir addan başka ne için yaşar ki?" Ve hiç eğilip bükülmeden ona saygısını gösterme yolunu seçti; gerçeği dillendirerek:

"Tellos'un ömrü parlak bir son ile taçlandı da ondan Aslan Kral! Mutluluk ona ölürken gelmişti. Başkalarının acılarından, geçmiş felaketlerinden ders alarak yaşadı ve yurdu için komşu tiran ve site hainleriyle çarpışırken düşmanını önüne katıp kovaladığı bir sırada ölümlerin en güzeli onu buldu ve son nefesini yüzünde bir gülümsemeyle verdi. Ruhundaki sevinci yansıtan bir gülümseme... Mutluluğun gülümsemesi... Ve Giritliler bir tören düzenlediler onun için, tam da düşmüş olduğu yerde... Ve onu çok ululadılar!"

Krezüs burnundan solumaya başladı. Tellos'un ölüm hikâyesini değil, salonu dolduran soylular ve konukla-

rın tebriklerini gerektirecek cümleler duymak istiyordu. "Tekrar söylesene Solon!" diye konuklarıyla kadeh kaldırabilecekleri gurur cümlelerine ne olmuştu? Şu cultura saçmalığından sonra neden Solon bu kadar cimri davranıyor ve mutluluğu kendisinden kıskanıyordu? Sfard Sarayı'ndaki tantanalı hayatı merak ederek dört bir yandan bala üşüşen sinekler gibi ardı arkasına gelen fırsatçı sanatçılar, şairler, filozoflar hep öyle yapmış, karşılığında da damaklarında incir ve şarap tadıyla altın hazineler arasında sabahlamışlardı. Peki, şimdi Solon denen şu soytarı ne yapmak istiyordu böyle? Salondakilerin, anlattıklarını takdirle karşılama küstahlıkları da gözünden kaçmamıştı üstelik. Hayır, hayır, umduğu şeyler bunlar değildi; adamlarının fikirlerini değiştirmesine müsaade etmemeliydi. Bu sefer öfkeli sesi, altın işlemeli geniş tavanda yankılanacak kadar yüksek çıktı:

"Söyle bana Atinalı! Altyedes'in, Herakleides'in ve Mermenadai'nin tahtları üzerinde oturan zenginler zengini Aslan Kral'a söyle, şu miskin Tellos'tan sonra mutlulukta kim gelir, senin bildiğin?"

Ses tonuyla hiç olmazsa ikinciliği garantilemek istediğini salondaki herkes anlamış, hatta bazıları duyacakları cümlelerden sonra onu alkışlamak üzere ellerindeki kadehleri bile tepsilere koymuşlardı. Ama Solon yine herkesi şaşırttı ve başka şeyler söyledi:

"Bir zamanlar Argoslular ak kollu tanrıça Hera onuruna bir şölen tertiplediler. İki kardeş, Kleobis ve Bitton, bir arabayla tapınağa götürmek ve sunular sunmasını sağlamak üzere analarına söz vermişlerdi. Vakit gelmiş, ama tarladan öküzler gelmemişti. Geç kalırlarsa ak kollu tanrıça Hera'nın analarına öfkeleneceğini biliyorlardı. Öküzle-

Gerard van Honthorst, *Solon'un Kral Krezüs'ü Ziyareti*, Hamburg

ri beklemek yerine kendileri girdiler boyunduruğa ve gık demeden, tam 45 stadion mesafeyi koşarak geçtiler. Bütün güçlerini harcamış, bedenlerindeki bütün ateşi yakmışlardı. Tapınaktaki inanç sahibi herkes gördü bunu ve tanrılar hemen oracıkta onları ölümlerin en tatlısıyla taçlandırdılar. Kardeşlerin yüzlerinde mutluluğun gülümsemesi vardı ve anneleri onlar için 'Tanrıçaların güzeli Hera! Senin huzurunda bana bunca onur kazandıran oğullarım Kleobis ve Bitton'umu insanoğlunun elde edebileceği en güzel yurtta konuklat!' diye yalvarmıştı. İşte mutluluk oydu yüce Krezüs."

Krezüs artık dayanamadı. Kendisine ne zafer vadetmişti, ne de iltifatta bulunmuştu. Muhafızlarına işaret edip "Solon denilen şu alçağın dilini koparın, şöhreti dünyadan silinsin!" demek üzereydi ki arenaların efendisi, sektörün koruyucusu, altın elbiseli muhafız Nakata öne atıldı:

"Atinalı; sarayımızın şeref konuğu Atinalı! Lidya'nın haşmetli efendisi, şahin soylu Aslan Kral'ımız yüce Krezüs sayesinde şu kubbeler ve duvarlar pek çok bilge ve şairin güzel sözlerini işitti, eşsiz mısralarını duydu. Öyle değerli konuklar idi ki, ya Sfard Sarayı'na zengin şöhret ulaştırdılar, ya akropolün zenginliğiyle sanatlarına şöh-

ret... Cüce hikâyeciler, obur filozoflar, çirkin müzisyenler, hilekâr tragedyacılar, sağır ressamlar, dilsiz heykeltıraşlar ve kekeme şarkıcılar geldi geçti. Lakin şu altın işlemeli kemerler ilk kez bir kör şaire tanık oluyor. Yoksa kör bir tarihçiye mi demeliydim?"

"Hayır, kul Nakata, hayır, burada ağırladığınız şair ve bilgelerin şu salonun tavanında asılı kalmış seslerini duyabiliyor olsaydınız 'gören bir adama', yalnızca 'hakikati gören bir adama' derdiniz. Çünkü hakikat cevheri ancak hakikat aynasına yansır. Hayıflanmam odur ki, keşke bana hesap soran bir muhafız değil, benimle münazara yapan bir bilge olsaydı karşımda. O vakit hesap yerine cevap verebilme mutluluğunu birlikte yaşardık. Keşke şu salon altın tavanlar yerine altın düşüncelerle süslenseydi. Bir sarayın süsü ve imarı altından evvel düşünce ve sanat iledir çünkü. Görüyor ve üzülüyorum ki ülkenize gelen sanatçıları ve bilgeleri layık oldukları şekilde konuklamanız ve onların hoşa giden sözlerini işitmeniz size mutluluk yerine gurur vermiş. Elbette Aslan Kral'ın ihtişamını, zenginliğini ve askerî gücünü hiçe sayıyor değilim, lakin mutluluk ayrı bir şeydir ve hayatın sonuyla alakalıdır. Olymphos'un efendileri bu konuda insanlara karşı ne kadar kıskanç ve güvenilmezdir, iyi bilirim. İnsan bir ömür boyunca görmek istemeyeceği çok şeyler görebilir, görmek istediklerini de hiç göremeyebilir. Bu da insan için en geçerli kuralın talih veya talihsizlik olduğunu bize anlatır. İşte bu yüzden ey akıllı Nakata, –akıllı kelimesini telaffuz biçimi bunu "akılsız" anlamında kullandığını gösterir gibiydi– Aslan Kral'ınız Krezüs hakkında yorum yapabilmek için kendisinin mutlu bir sona ulaşıp ulaşmadığını öğrenmem gerekir. Ne Delphoi, ne kâhinler bize

bunu henüz söylemiyorlar. O hâlde zenginlik ve ihtişam mutluluk için yeterli sayılamaz. Nice kıt kanaat yaşayan insan tanıdım ki altına hükmedenlerden daha talihliydiler. Nice insan da tanıdım ki masallardaki kadar zengindiler ama mutsuz öldüler. Zengin olan bahtsızın, talihli olan yoksuldan farkı, her dilediğini yapabilmek yahut büyük bir servet kaybını karşılamaktan başka nedir ki? Gerçi yoksul bunları yapamaz ama talihi onu bu tür ihtiyaçlardan zaten korur, kanaat ettiği müddetçe zengindir, hoş geçimli bir aileye ve görmelere layık çocuklara sahiptir. Hele bir de ömrünü gülümseyerek tamamlayabildiyse; işte "mutlu adam" demeyi hak eden kişi bence odur! Henüz dünyadan hoşnut ayrılmayan bir insan mutluluktan söz ediyorsa aldanıyordur. Çünkü Olymphos'un tanrıları insana mutluluğu bir yem olarak sunar, sonra da çekip alıverir elinden..."

"Yeteeeeerr!.."

Krezüs, Solon'u kovup da öfkesini yatıştırmak için arenadaki aslanlara iki Persli köleyi canlı canlı ikram ettiğinde salondaki bütün o şakşakçı insanlardan yalnızca iki kişi sevinmemişti: Aslan Kral'ın veziri Sandanis ve dilsiz oğlu Krytis. Her ikisi de boğazlarının düğümlendiğini hissettiler.

III

Sfard, 548; yaprak yeşili zamanı...

ARKADAŞ

Kış geçip de kutsal Hermos nehrinin suladığı tarlalar gövermeye başladığında kehanet ocaklarına gönderilen habercilerin hepsi döndüler. Yalnızca bir tanesinin cevabı doğruyu bilmişti. Delphoi tapınağındaki Pythia üç adet keçi boğazlatıp ciğerlerini önüne koyarak uzun süre onlara bakmış ve sonra gözlerini, yalnızca ağı görünecek şekilde oynatarak bir altılık söylemişti. Haberci, ılık notos rüzgârlarının akropol duvarlarını yalayıp geçtiği bir gün batımında okudu:

"Ya kumsaldaki kum tanelerini sayar, ya denizi adımlarım
Anlarım dilsizlerin dilini, dinlerim susanların sesini
Bir koku geliyor burnuma, kaplumbağa kokusu
Tunçta pişmiş sanki ve kuzu ile sarılmış
Kalın bir deri içinde, tunçtan bir örtünün altında
Ve tunç yataklar serilmiş altına"

Krezüs "Bütün tanrılar adına!" diyerek secdeye kapandı. Sandanis ve Aryenis başta olmak üzere bütün vezirlerinin ve Kraliçe Karuna'nın önünde. Çünkü habercileri gönderdiğinin altmış altıncı gününün altıncı saatinde kehanetin tesadüflerini bertaraf edebilmek için hiç kimsenin aklına gelmeyecek bir şey yapmak üzere Nakata'yla saraydan ayrılmış, Hermos'un sakin aktığı bir kumsalda, altı adet ölü kaplumbağayla boğazlattığı altı kuzudan altışar dilim et kesip, üstten kulplu tunç bir kupel içinde pişirip yemişti. Secdeden başını kaldırınca altı adet boğa kurban edilmesini buyurdu; arenadaki gladyatörler ile aslanlar için. Altı gün sonra bir şölen tertiplenmesi için müzisyenler ile hokkabazlara da haber gönderilmesini emretti. Kehanet ocağından hakikatin kendisine ulaşacağına, Keyhüsrev ile savaşıp savaşmayacağı sorusunun cevap bulacağına tamamen inanmıştı.

*

Aynı günün akşamında üç arkadaş, kehanetin bütün şehre yayılan sevincini yeterince kutlamış olmak için ellerinde boya kâseleri, sokakları saran şenliklerden arta kalmış bir neşeyle kulübelerine girdiler. "Paktolos" dedi Karialı, "Yarın gün ağarır ağarmaz, kehanetin şerefine Paktolos'u çizmeye başlayacağım. Sizin şu ünlü kralınız Midas'ın her şeyi altına çeviren efsanesini resmetmek sence de güzel olmaz mı Mehte? Hah-ha!.. Belki Midas'ın kulaklarını çizmek de sana düşer!"

"Şakayı bırak Kufu, Aslan Kral'ın kehanet sevincine kapılıp Paktolos'u çizmeye kalkma. Nakata sonra canına okur!"

"Bundan Nakata'ya ne? Evimizin duvarındaki resimden kime ne zarar gelir?"

"Kimseye zarar gelmez ama Paktolos kıyısındaki altın arıtım tasvirleri sence de tehlike sayılmaz mı? Birisi bunu gizli bir emel için çizdiğini, söz gelimi sektörden altın çalmak isteyenler için bir plan olduğunu iddia ederse... Ha?"

"Mehte, dostum, arkadaşımız yalnızca bir resim çizmekten bahsediyor. Bence yarın sen de fırçanı eline almalısın. Duvar henüz boş."

"Peki Halludas, o zaman suça sen de ortak ol, birlikte çizelim. Üçümüz."

"?"

"Akropolün dışında ne varsa! Paktolos ve kutsal Hermos'un zenginliği. Menderes'in altın alüvyalları."

"Suların içinden akıp gelen altın elektronları da çizecek miyiz?"

"Hatta altın avcılarının dere yatağının sığ bölgelerine yatırdıkları boğa ve keçi derileri sayesinde topladıkları elektron parçacıklarını bile."

"Onları toplayıp sektöre getiren işçileri..."

"Derinin kıllı yüzüne takılıp kalmış parıltıları bir düşün. Irmağın içinde ışıl ışıl... Çizmeye değmez mi?"

"Ve Bagis'ten yahut çevre sitelerin dağlarıyla ırmaklarından çuvallarla taşınan alüvyal tortular; Paktolos'un kıyılarında, yığın yığın..."

"Elbette Tmolos'un ihtişamını da!"

O akşam üç arkadaş ortaklaşa çizecekleri resim ve o resimde yer alacak figürler hakkında sabaha kadar tartışıp durdular. Geç saatte Namirek Usta'nın atölyesini de çizip çizmeyeceklerini sordu birisi. Üçünün de sesinde titremeler, cümlelerinde sükûnet ve durgunluk oluşmaya işte o vakit başladı; bütün sektör işçileri gibi. Çünkü ocaklarda görev alan herkes erkekti ve bilge bir ha-

nımefendi olan Namirek Usta'nın atölyesinde zarif bir kız çalışırdı. Sektörde Namirek adı anıldığında heyecan duymayan bir tek işçinin olmayışı o kız yüzündendi. Her günbatımında yolları Namirek Usta'nın atölyesine uğrayan –orada elde edemedikleri sevgiyi şehrin umumhanelerinde bulmak için yevmiyelerini gözden çıkaran– işçilerin hayali ve rüyası olan kız, Edusa... Yorgun geçen bir günün sonundaki sevinç veya ödül gibi... Solon, teslim ettikleri kırıntı yahut külçelerin birkaç gün içinde o narin ellere değeceğini, o eller tarafından işlenip paraya dönüşeceğini düşünen işçilerin ruhlarını okusaydı, belki de Lidya'dan kovulmazdı.

"Mutlaka bir müzisyen de resmetmeliyiz!" dedi Mehte daha da ileri giderek. Ve der demez yüzü kızardı. Bahsettiği müzisyenin atölyede duyulan syrinks nağmelerine ve ona üfleyen dudakların sahibine bir işaret olduğunu diğer ikisi hemen anlamışlardı. "Edusa" adı kadar Edusa'nın ezgileri de yürek titretirdi çünkü. Üçüne de hayaller kurduran bir tecrübeydi bu. Ve şimdilik yalnızca Mehte, Phrygialı Mehte, o hayallerin bir gün gerçek olacağına inanıyordu:

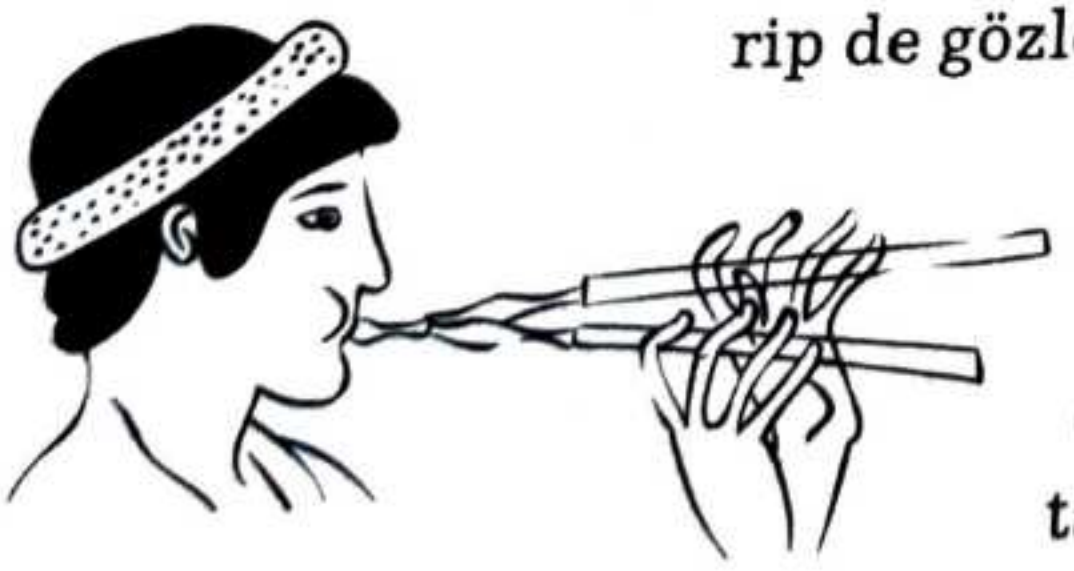
"Kimse Edusa kadar güzel kartal çizemez; duvarımızda onun kartallarından bazılarını da uçurmalıyız" dedi lafı hiç dolandırmadan.

"Evet, evet! Özellikle de kanatlarını açmış beyaz kartalı!"

Namirek Usta'nın altın nakış atölyesinde Edusa'nın kızıl staterler üzerine arma olarak nakışladığı beyaz kartaldı bahsettikleri. Çünkü sikke altınların üzerine aslan yahut boğa tasvirleri yanında hanedanın eski arması olarak kartal figürü de nakışlanırdı. Aslan Kral, bir yıl ön-

ceki yarışmada, Edusa'nın kartal tasvirlerini o kadar beğenmişti ki, kendi adına darbedilen paranın üzerindeki aslan veya boğa tasvirini değiştirmeyi bile düşünmüştü. Vezirleri karşı çıkmasaydı yapacaktı da.

Karialı Kufu, oldu olası Edusa'nın müzisyen ve nakkaş yanıyla değil, erkekleri cazibesiyle büyüleyen şirinliği ve edasıyla ilgilenmişti. Diğer ikisi bu kıza birer sanatçı hayranlığı ile tutkun iken o, iştah kabartıcı kıvrak vücut hatlarına vurgundu. Bunu da saklamazdı üstelik. Duvara onun neşeyle yürüdüğü şuh bir resmini bizzat yapmayı teklif etti. Uzun boynu, pembe beyaz teni, her gün zeytinyağıyla ovulan parlak dişleri, Tmolos'un ıtırlarıyla tazelenen bukleli saçları ve yanaklarında hareler oluşturan edasıyla onu en iyi kendisinin çizebileceğini iddia ediyordu. "Resmine bakanlar Olymphos'tan gönderildiğini söylemeli" cümlesini sık sık tekrar ederdi. Halludas ise elinde syrinks ile çizmeyi teklif etti. Ona göre Edusa, nefesi müziğe dönüştürmek için yaratılmıştı. Syrinksi bu derece güzel üflemesi de zaten ruhundaki tanrısal kudreti gösteriyordu. Öyle olmasaydı müzik zevkinden bihaber Sfard sokakları bazı gecelerde onun penceresinden yayılan nağmelerle huzur ve sükûna erer miydi? Yahut bağ bozumu ve hasat sevinciyle dolu Dionysos şarkısı söylerken herkes ağzının içine bakar mıydı? Boynuzlu kızıl keçi derisini başına geçirip de gözlerine maskesini taktı mı, kendince taklit kesemeyeceği titan yahut tanrı, temsil edemeyeceği trajedi yahut destan bulunmazdı üstelik.

Mehte, "Lidya erkeklerinin ucuz akılları Edusa'nın beyaz kartalı yerine neden hep bakire olmasıyla ilgileniyor, anlayamıyorum?" diye yeni bir konu açtı. Cevabı Halludas'tan beklerken Kufu söylendi, umarsızca:

"Çünkü Lidya'da bakirelik hem ulaşılmak, hem ayıplanmak için kullanılıyor?"

"Nasıl yani?"

"Mesela senin kıskançlığın kendi düşünceni bile kuşattığı için Edusa'nın bekâretini alkışlıyorsun, lakin annesi onu bu yüzden kim bilir kaç kez paylamıştır?"

Halludas konuşulanları anlamakta zorlanıyordu. Anaerkil düşünceyle Musa'nın getirdiği vahiy esaslarını karşılaştırmanın sonucuydu bu. Kufu, açıklama gereği duydu:

"Aziz dostum, Phyrigia'dakinin aksine burada sıradan anneler, âdet gördüğü günden itibaren kızlarını erkekler için hazırlıyor, kazanacakları parayla çeyizlerini biriktirmeye teşvik ediyor, bunu iffet sorunu saymak bir yana evlilik için deneyim kabul ediyorlar."

"Peki tanrılar iffetsizlik saymıyor mu bunu?"

"Bilakis tanrıça Kybele'nin nazarında doğurganlık ve bereket oluyor ve anneler böyle yapmakla kızlarının tanrıçaya yaklaştığını düşünüyor ve gelecek aile hayatlarının mutluluk yahut bereket içinde geçeceğine inanıyorlar."

"O halde Edusa gibi olanlar bu inanca baş mı kaldırıyor?"

"Doğurgan Kybele yerine her zaman bakire Artemis'in yolundan gitmeye başkaldırı denilebilirse, evet!"

"Musa peygambere inananlar gibiymiş"

"Öyle yahut böyle, atölyeye altın teslimine gelen bütün erkekler her akşamüzeri onunla olmayı hayal ederek iç geçiriyorlar ya!"

"Böyle söylemek ayıp olmuyor mu Kufu?"

Halludas, bu itirazıyla Mehte'yi korumak istemişti ama dönüp kalbine baktığında daha farklı hissetti. Bütün direnmelerine rağmen gönlüne söz geçiremeyip Edusa'ya ilgi duymaya başladığında sektördeki dördüncü yılıydı ve o günden beri Namirek Usta'nın tezgâhına sık sık varma arzusunu içinden bir türlü atamamıştı. Mazereti hazırdı; evet, o Edusa'nın ne bakire oluşuyla, ne dayanılmaz şirinliğiyle, ne de Namirek Usta'nın kızı oluşuyla ilgileniyordu; hayır, o Edusa'ya sanat ve estetik alanındaki aykırı görüşleri yüzünden hayrandı, herkese böyle söylüyordu ve söyleyecekti. Hem öyle olmasa onunla resim üzerine, müzik üzerine, oynadığı trajediler üzerine konuşarak sabahlamak ister miydi? Solon'un gittiği günlerden birinde olanları hatırladı; altınlarını teslim ederken resim ve gelenekten bahsetmişlerdi. Yalnızca birkaç dakika sürse de bu sohbet onun için sanat üzerine öğrenme ve düşünme sürecini başlatmıştı. Bir gün, aynı konuda kendisine bir soru daha yöneltecek olursa diye... Şimdi ona anlatacağı yahut onun anlattıkları üzerine yorum katacağı çok şey vardı. Güzellik, iyilik ve yararlılık üzerine tartışabilirlerdi mesela. Sanatın gayesi üzerine sohbet edebilirlerdi. Filozoflar her zaman doğru söylemiyor, estetik değerler üzerinde hep kaçamak ifadeler kullanıyorlardı. Sanatın tanrısallığını hiç dillendirmiyorlardı nedense. Bir yandan Olymphos'u kutsuyorlar, oradaki tanrılara yaranmak için heykellerini yapıyor, adlarına şölenler ve olimpiyatlar düzenliyor,

hatta sunaklara koydukları her şeyi sanat ruhuyla üretiyorlar ama öte yandan sanatın da tanrısal olduğunu inkâr ediyor, sanatı gayesinden uzaklaştırıyorlardı. Sarayın misafirlerinden Midillili bilge Pittakus, bir keresinde sanatın iyiyi, güzeli ve doğruyu anlatması gerektiğini söyleyerek Aslan Kral'ı nazikçe ikaz etmiş, lakin kral, Solon'a söylediği gibi sanatın karın doyurmadığı cevabıyla onu da terslemişti. Halludas, Edusa'nın da kendisi gibi kralın aksi düşüncede olduğunu biliyor ve bundan gizli bir memnuniyet duyuyordu. Sanatın güzellikle doğrudan bağlantısı olduğuna inanıyor ve bunu onunla söyleşmeyi istiyordu. "Güzeli sevmek nasıl İlahi bir nimet ise, güzeli sanat yoluyla anlatmak da o derece tanrısal olacaktır" diye başlayıp uzun uzun konuşmayı hayal ediyordu. Aslında sanat diye insanlara sunulan her şeyin, izleyenin kalbinde veya zihninde bir kazanıma dönüşmesi, meseyla doğruyu bulması, iyi olanı fark etmesi, güzeli takdir etmesi gerekiyordu. Eğer muhatabında bir iyileştirme yapmayacaksa sanat eseri üretmenin ne anlamı veya gereği olabilirdi ki? Eğer bir sanat eseri insanı olumlu yönde geliştirmiyorsa zaman ve emek israfından başka ne olabilirdi ki? Sanat eseri diye bayağılıkları anlatmanın yahut göstermenin ise elbette vebali olurdu. İnsanları yoldan saptırıyor yahut iyinin, güzelin ve doğrunun aksine mesajlar barındırıyorsa üretilen hiçbir eser "sanat" kelimesiyle yanyana gelmiş olamazdı ki? Belki de Edusa bu fikirlerine itiraz edecekti. Hatta keşke itiraz etseydi. Hakikati görmek için mutlaka bir karşıt görüşe de ihtiyaç yok muydu? Ne güzel, saatlerce bu konuyu tartışıp dururlardı. Hem böylece beline bağladığı peştamalın neden dizlerine kadar uzandığını da izah edebi-

lirdi ona. Çünkü geçen gün peştamal bağlayışına bakıp gülümsemişti. Bu gülümseyişte Musa'ya inanan birine karşı istihza ve küçük görme mi, yoksa tanrıların birbiriyle çarpıştığı Lidya'da semavi bir dine, tek Tanrı'ya inanan birinin de var oluşundan duyulan müsamaha mı olduğunu bir türlü anlayamamıştı. "Hayır, hayır, Edusa, insanları fikirleri yüzünden ayrıştıran ve ötekileştiren biri olamaz" diye kendini inandırmaya çalışıyordu. Namirek Usta'nın atölyesinde altının ayarını belirleyen zarif bir kişi böyle düşünmezdi. Hele o sanatkâr elleriyle staterler, manalar, kresoidler ve velvetlerin üzerlerini nakışlamasına hayrandı. Resmen altının değerini belirliyordu. Böyle birisiyle sanat üzerine konuşmak, elbette evde duvarları boyamaktan çok farklı bir şey olacaktı. Tutku ve ilgi bu olsa gerekti.

Sabaha doğru üç arkadaş, içinde Edusa'nın da konuşulduğu uzun sohbetleri boyunca birbirlerini yeniden anlamış, öğrenmiş ve hücrelerinde esen heyecanlı sanat rüzgârını birlikte hissetmişlerdi. Bunun keyfiyle kendilerine birer kupa şarap hazırladılar. Özel günler için sakladıkları kurutulmuş kaplumbağa etlerinden birer dilim aldılar ve şafağın kızıl tadıyla sarhoş olmadan evvel bir şarkıya başladılar. Şarkının dört ev ötedeki büyük taş binada birini uyandıracağını bilmeden.

Namirek Usta, şarkının mısralarıyla birlikte sesleri de tanımaya başladığı sırada altına ayar biçmenin altına sahip olmaktan daha değerli olduğunu kızına anlatması gerektiğini düşündü. Duyduğu şarkı, Artemis'e adanmış yavrusunun büyüdüğünü ilan ediyor gibiydi sanki. İçinden "Evlilik çağına geldi artık" diye geçirdi. Onu ömür boyu emanet edeceği bir damat bulmak gerektiğini dü-

şündü. Kendi babası ona hep, "İyi bir damat; kazanılmış bir erkek evlat, kötü damat ise, kaybedilmiş bir kız çocuğudur" derdi. Ve o sabah, "Edusa bir damat seçse kimi tercih eder?" sorusu takıldı aklına. Kızının ağzını arama vaktini geçirmemeliydi. Gece, tamamen aydınlanırken pencereden giren şarkının getirdiği sıcak duyguları ve tanıdık sesleri de hesaba katarak öylesine "Altın," deyiverdi, "tıpkı insanlar gibidir kızım, ayarını bildiğin müddetçe hükmetmek de, elde etmek de kolaylaşır! Çevreni izle, insanları tanımak istiyorsan ayarlarına bak!"

Edusa annesinin bir gün böyle şeyler söyleyeceğini biliyormuş gibi olgun davrandı ve aylardır her günbatımında atölyeye altın teslim etmeye gelen işçi ve kölelerin ayarlarını ölçmekle meşgul olduğunu, kimisini konuşmasıyla, kimisini tavırlarıyla, kimisini ilgileriyle değerlendirdiğini söyleyerek başladı söze. Düşüncelerini açık yüreklilikle paylaştı ve sonra konuyu değiştirir gibi "Belki de anneciğim, ben de senin gibi altın ayyarı olmalıyım?" dedi. Annesi şaşırmıştı:

"Mihenk taşını ele alıp denemeden bunu bilemezsin elbette?"

"Aylardır deniyorum?"

"Nasıl yani, seni hiç denek taşına el sürerken görmedim."

"Haklısın, ben insanları denemekteyim. Tam yirmi sekiz işçiyi mihenge vurdum, aklımın mihengine. Saf altından bir kalp taşıyıp taşımadıklarını anlamak için."

"A-ha!" dedi annesi ve gülmemek için kendini zor tuttu. Ancak biraz sonra Edusa'nın söylediklerini dinleyince onun çoktan evlenmeye hazır olgunluğa geldiğini fark etti. Kendisinin de çok iyi tanıdığı sektör işçilerinin karakter

özelliklerini sırayla sayıp dökerken yetişkin bir insan gibi konuşmasını izledi. Onunla gurur duydu. Kızının her cümlesi kendisini hayrete düşürecek kadar isabetliydi.

"Yalnız üç kişiyi tam çözebilmiş değilim, anneciğim." Ve annesinin irileşen gözlerinin içine bakarak sürdürdü cümlelerini:

"Karialı Kufu, Kral Midas'ın ülkesinden gelen Mehte ve Musa'nın dinine inanan Halludas. Şu güzel resimler yaptığı söylenen hücre arkadaşları, şu şarkıyı söyleyenler yani."

Annesi bu üç delikanlı hakkında yorum yapmanın erken olduğunu hissetti ve sözü değiştirdi:

"Peki kızım, Muhafız Nakata hakkında ne söyleyebilirsin?"

"Bence sinsi ve içten pazarlıklı, güvenilmez birisi!"

Namirek kızının ağzını kapatmak için elini uzattığında, birden damarlarından kanın çekildiğini hissediverdi. Aslan Kral Krezüs'ün altın palmet elbiseli muhafız komutanı için "güvenilmez" ifadesini yeterince korkutucu bulmuştu. Sonra bu yaptığına ikisi de güldüler. Birbirlerine sarılmadan önce Edusa neşeyle fısıldadı:

"Altına sahip değilim ama altına ayar biçmesini senden öğrendim anneciğim!"

Ertesi ve daha ertesi günlerde kimse Namirek Usta'nın damat adayı gençleri yakından izleyip incelemeye başladığını elbette bilemedi. Kızını mutlu görmek isteyen bir anne olarak Edusa'nın ilgisini çekebilecek birini bulmak üzere günbatımlarını beklemeye başladığını da... Günler sonra üç delikanlı hakkında kararını vermişti. Phrygialı Mehte temiz bir yaratılışa sahipti. Babasına ait eski borcun diyetini fazlasıyla ödüyor ve bundan asla şikâyet et-

miyordu. Bu delikanlıdaki aile sorumluluğu tam da tek başına büyüttüğü kızına uygun düşerdi. Kufu hırslıydı, kararlıydı, ileride gerçekleştirmek istediği hayalleri vardı ve başarılı olacağı belliydi. Yine de bütün Karialılar gibi karanlık bir tarafı olduğunu hissediyordu. Edusa onu beğenirse pekâlâ kendisi de kızının tercihine evet diyebilirdi. Halludas'a gelince; o, vicdanlı ve nazikti. İçlerinde sanatçı duyarlılığı en yüksek olandı. Hak ve adalet duygusu da ön plandaydı, lakin Musa'ya inananlardandı. Sfard'da bunların geleceği yoktu, olamazdı. Sektörde bir nakış ustası olan kızının evlendiği her kim olursa olsun, bir üst sınıfa dâhil olacak ve kölelikten kurtulup asiller arasına karışacaktı ama dindar olduktan sonra asiller arasında yeri yine de ikinci sınıf olmaktan ileri geçemezdi.

IV

Egesos kıyıları, MÖ 548; tarla tırmık zamanı...

KOMUTAN

Kral Krezüs, Solon'u kovmuştu ama onun bütün çalışmalarını inceleterek ülkesinin ticaret kuralların-da değişikliğe gitmeyi de ihmal etmedi. Babil'de, Çin'de, Olymphos'un çevresinde yahut dünyanın ücra bir köşesinde takas usulüyle el değiştiren mallar onun ülkesinde de bir değere bağlanacak, altın ve gümüş sikkeler karşılığında alınıp satılacaktı. Kehanetin olumlu çıkmasının gücüyle almıştı bu kararı. Sektörde herkesin iki kat fazla çalıştırıldığı, Edusa'nın geceleri uykusuz kaldığı birkaç ay sonunda yuvarlak staterler piyasa için hazır hâle getirildi. Namirek Usta ve ekibi bunların üçte bir, altıda bir, on ikide bir ayarında yeni bozukluklarını bile tasarladılar. Sfard'ın Kral Yolu'ndaki en önemli pazar sayılması böyle başladı. Tellallar o gün avazları çıktığı kadar her yerde haykırmışlardı:

"Aslan Kral Krezüs buyurur ki, bundan böyle çarşıda, pazarda altın ve gümüş yalnızca aslan armalı sikke hâlin-

de geçerli olacak, çuvalların, selelerin, davarların ve her türlü alım satımın sikke değeri devlet maliyesince belirlenecektir. Uyula!"

Eskiden bir kuzu için bir çuval alüvyal tortu getiren ırgatlar yeni uygulama sayesinde ceplerine iki stater koyup gitmenin rahatlığını duyarken halk Krezüs'ü çıldırmakla itham etti. Bilginler ve vezirler verilen emrin imkânsızlığını dillendirdiler. Sokak serserileri akropolün duvarları dışında Krezüs'ü alaya alan gizli gizli şarkılar bile söylediler. Öte yandan Nakata her yerde muhalifleri kamçılattı. Altı hafta boyunca Egesos kıyılarından Hallys boylarına kadar ülkenin her yanına haberciler gönderildi ve Aslan Kral'ın fermanı okundu. Hiç kimse, vezir Sandanis bile, Krezüs'ün yaklaşan Pers tehlikesine karşı topraklarındaki egemenliği bu yolla avcuna almaya çalıştığını hissedemedi. Bir tek Krytis, tutuk dilli veliaht Krytis bunu düşünüp seviniyor ve kısa parmaklı elleriyle Kraliçe Karuna'ya babasını övücü işaretlerle neşeli cümleler kurmaya çalışıyordu.

Aslan Kral ticari düzenlemeden sonra seferberlik ilan edip Magnesia başta olmak üzere ta Kappadokia'ya kadar her yerden askerler, köleler ve işçiler getirtilmesini emretti. Pers şahı Keyhüsrev'i yenmeyi, büyük halası ve eniştesine yapılan haksızlığın hıncını almayı aklına koymuştu. Aynı günün akşamında Halludas, kulübenin önünde oturmuş arkadaşlarını beklerken, yıllar önce yine böyle bir seferberlik sırasında Temenothiera'dan koparılıp gelişini düşünüyordu. Seferberlik ilanıyla birlikte aynı trajedi başka delikanlıların da başına gelecekti ve onlar kendisi gibi Paktolos Çayı'nın akropolden her daim görülebilen kıyısında bir hayata değil savaş meydanlarında ölmeye gideceklerdi. Üzerindeki hüznü dağıtmak için

Edusa'yı düşünmeye başladı. Derken, "Savaş, sektörde ve Namirek Usta'nın atölyesinde işlerin büyümesine yol açacak!" diye geçirdi aklından. Aynı anda, "Bir gün acaba orada çalışabilir miyim?" sorusuna cevap aradığı için böyle düşündüğünü fark etti. Edusa'ya yakın olma arzusunu içinden atamıyordu çünkü. Omuzunu silkip gülümsedi. "Olmayacak hayal!"

"Neden gülüyorsun Halludas?"

"Hiiiç!.. Geldiniz mi?"

"Sana bir haber: Aslan Kral, hani sikkelere damga olacak aslan başını çizmek üzere bir yarışma açtırmıştı ya?"

"Lidya'nın bütün ressamları seferber olmuştu."

"Sonra da hiçbirinin çizdiğini beğenmemiş ve kendi çizdiği basit bir aslan başını sektör kalıphanesine göndermişti."

"Şimdi şuna bir bak!"

Mehte, eline yuvarlak bir stater bıraktı. Halludas hayretle bakıyordu. Bakla şeklindeki stater yuvarlak bir şekil almış, incelmiş, zarafet bulmuştu. Ayrıca çok da güzeldi.

"Yeni üretilen ilk staterlerden... Bir kresoid. Krezüs'ün parası diye."

"Hımm!.. Aslan Kral Lidya altınını da tekelleştirdi desene. Korkarım ileride vatandaşları kendisini bu yüzden Karun'a benzetecekler; zaten adı da benziyor!"

"Ama Halludas, sen daha paranın arkasını çevirmedin!"

Kresoid, Uşak Müzesi

Halludas, sevinç ve utanmayla karışık bir çığlık attı. Kresoidin arka yüzünde kendi çizdiği boğayı yutan aslan motifi yer alıyordu. Üstelik aslanın yeleleri de yaprak yaprak buklelendirilmişti.

"Ödül alırsan şaşırmam!"

Daha dikkatle baktı:

"Ama bu benim tasarladığımdan birazcık farklı gibi. Sanki üzerinde oynanmış."

"Aslan Kral, şurası böyle olsun, burası şöyle olsun diye emirler vermiş de ondan."

"Bu durumda benim tasarımım olmaktan çıkıp Aslan Kral'ın tasarımına dönüşmüş."

"Çok korkaksın Halludas!: Kral benim çalışmamı çalıp kendine mâl etmiş diyemiyorsun!"

"Hayır Kufu, demiyorum!"

Halludas ile Mehte çevrelerine bakındılar. Tedirginlikti bu. Birisi konuştuklarını duyup Nakata'ya yetiştirirse başları belaya girerdi şüphesiz. Mehte iki arkadaşının arasında bir fikir yürüttü:

"Aslan Kral yarışmada beğenilen tasarımı ödüllendirecekti. Halludas ödül için saraya çağrılırsa sen haksız çıkacaksın Kufu!"

"Keşke ben haksız çıksam, ama avcunuzu yalayın!"

"Bekleyelim, görelim!"

Halludas ödül hayalinin sevinciyle uykusuz bir gece geçirdi ve sabaha karşı istediği ödülün ne olacağına karar verebildi; Namirek Usta'nın atölyesinde bir nakkaşlık...

Ertesi ve daha ertesi gecelerde gitgide azalan umutlarla aynı hayali defalarca zihninden geçirmesine rağmen ne saraydan bir davetiye aldı, ne kapısına bir haberci geldi. Zaman geçtikçe halk, kresoidler üzerindeki boğayı yutan aslan figürünü Krezüs'e daha çok yakıştırdı ve "Aslan Kral" oluşunun bir gereğiymiş gibi algıladı. Hatta arkadaşları bile Halludas'ın tasarımı olduğunu günden güne unuttular. Oysa Namirek Usta'nın atölyesinde

işler açılmış, aynı aslan ve boğa figürü günde ikiyüze yakın stater üzerine darp edilir olmuştu. Paktolos'a keçi derilerini yatırıp altın avcılığı yapan işçiler de, özel işletme sahipleri de bundan memnundular. Ne var ki şehirde her şey karaborsaya düştü, insanlar söylenip durdu. Pers şahı Keyhüsrev'in adı anıldıkça kresoidler pazardan kaçıp evlerin gizli bölmelerine hapsedildi. Bilhassa asiller savaşın getireceği zorluklar için tedbir alıyorlardı. Para piyasadan kaçarken Namirek Usta'nın atölyesinde işler daha çok yoğunluk kazandı. Asker ve savaş hazırlığı için harcanacak altınlar ise yığıldıkça yığılıyordu. Aslan Kral'ın Halludas yerine saraya Namirek Usta'yı çağırması işte o günlere rastladı. Ne de olsa bunca altını başarıyla nakışlayıp darp eden ustayı ödüllendirmek krallığının şanından sayılırdı. Bunu da sarılıp öperek yapmayı yeğledi. Namirek Usta o günden sonra Krezüs'ün gözdesi olacağının farkındaydı. "Aslan Kralın öptüğü kadın" olmanın şöhretiyle herkes kendisine saygı gösterecekti. Nakata hariç. Çünkü o Namirek Usta'yı kıskanmıştı.

Ovadaki üzümler ererken üç arkadaş duvardaki ortak resmi tamamlayabildiler. Halludas, diğerlerine "Eserimizi önce Namirek Usta ile Edusa'ya göstermeliyiz; cevherin kıymetini mücevherle uğraşan bilir çünkü" diye bir teklifte bulundu. Elbette diğer ikisinin de hoşuna gitti bu teklif ve hemen ertesi gün, sektörde ürettikleri altını teslim etmeye birlikte varmayı ve davetlerini birlikte yapmayı kurdular. Ne var ki o gün sektörde işler tamamlanmadan bir ferman okundu. Altı gün sonra Delphoi tapınağına sunu ve adakları götürecek kervan yola çıkacaktı. Ve Nakata'nın yardımcısı gelip Karialı Kufu ile Phrygialı Mehte'yi sektörden ayırdı, kervanın götüreceği eşyaların taşınması için.

Aynı günün sonuna iki arkadaş yeni görevlerini kutlamak için en yakın meyhaneye giderken Halludas yine evin yolunu tutmuştu. Ve bir sürprizle karşılaştı. Namirek Usta, evin içinde, yaptıkları muhteşem resmi seyrediyordu. Kapıdan girene başını çevirdiğinde gülümsedi ve "Hazırlan Halludas!" dedi, "Yarından itibaren benimle geliyorsun, nakış atölyesine!"

Kekeledi:

"Ne...ne-den e-efen-dim?"

"Delphoi'ye gidecek altınları damgalamak için elbette! Şu duvardaki resme bakarsam senden iyisini bulamam, değil mi?"

"Altı günde nasıl tamamlanır efendim?"

"Delphoi'ye gidiyoruz Halludas, evladım. Kâhinler Aslan Kral'ın bilmek istediğini doğru söylesinler diye yol boyunca çalışacağız. Kraterosların dış yüzeylerini nakışlayıp Krezüs aslanlarını resimlemek istemez misin? Tanrılar kendilerine sunulan adakların kimler tarafından hazırlandığını bilmek isterler!"

Halludas'ın dili tutulmuştu. Kıvranıyor, dudaklarını oynatıyor, yutkunuyor ve sıkılıyordu. Namirek Usta'nın bakışları kalbindekileri okumuş gibiydi:

"Haydi sor?"

"Şey... Ed.... ı-hım... Mehte de gelecek mi?"

Bu kekeleyişin "Edusa da gelecek mi?" sorusuna karşılık geldiğini ikisi de biliyordu. Namirek Usta Halludas'ı kendisinden uzaklaştırdığı günden sonra arada sırada Phrygialı Mehte'yi atölyeye çağırır, Edusa'nın yanına oturtup tezgâhına çırak eder, sanatını öğretirdi. Halludas önceleri buna sevinmiş ve aynı kulübeyi paylaştıkları Mehte'ye sık sık Edusa'yı anlattırmış, lakin

zamanla konuşmalarının satır aralarından kıza karşı ilgisinin gitgide arttığını hissetmiş, en yakın arkadaşı ile Edusa arasındaki gönül ilişkisini zedelememek adına kendi ağzına kilit vurmuştu. Edusa'nın kendisine selam gönderdiği günde yüreğinin nasıl kaynayıp coştuğunu ise içinde lezzetli bir sır olarak saklamaya devam edecekti. Belki de bu yüzden, Namirek Usta'ya sorduğu sualin, aylardır "Mehte'nin erdiği saadete ben de bir gün erebilir miyim!" umudunun bir yansıması olduğunu fark etmemişti. Namirek Usta, kızına karşı hassasiyet gösterdiğinin elbette farkındaydı; bilmek istediklerini açıkça söyledi:

"Edusa bizimle gelecek, ama Mehte değil, onu Nakata benim yerime vekil bırakacak!"

Bu habere önce çok sevindi. Neden sevinmesindi? Can dostu Mehte amacına ulaşacak, babasının borcunu ödeyip kendi özgürlüğünü satın alabileceği zenginliğe kavuşacaktı. Hatta belki Phrygia ülkesinin eski kralı Midas'ın torunu olarak asiller arasında etkin bir siyasi konuma da gelecekti. Eğer öyle olursa akropole, hatta Krezüs'ün sarayına da serbestçe girip çıkabilir, tapınakta asiller arasında dua edebilir, ve böylece arenadaki yeri iki kat yukarıya taşınırdı.

Namirek Usta'nın cümlesini yeniden düşündüğünde sevindiği için kendini ayıpladı. İçinde anlamsız bir boşluk hissetti. Edusa'ya yakın olmak güzeldi de Mehte'nin adı hemen aralarında olduğu müddetçe bu nasıl olacaktı?

"Karialı Kufu," dedi Namirek Usta, kapıdan çıkarken "Kufu'nun gelmesi için Komutan Nakata'yı razı edeceğim. Böylece yolda size her şeyi öğretirim. Unutma, tanrıların kabul edeceği mükemmellikte titiz bir işçilik istiyorum senden,

yoksa yalnızca arabadan değil kafileden de atar, kelleni kurda kuşa yem ederim; tanrıların lanetine uğrarsın!"

*

Halludas, kervanın yola çıkacağı günün sabahında evinden tapınağın bahçesine baktı. Mehte, Aslan Kral'ın Delphoi'ye göndereceği her şeyin orada toplandığını söylüyordu. Mandalardan, sığır ve davarlardan boy boy sıralanmış kurbanlık altı yüz altmış altı hayvan, bütün pazarlardan toplatılmış altın ve gümüş işlemeli yataklar, altın sahan ve piyaleler, erguvan renkli kumaş ve gömlekler, altışarlı katar oluşturan katırlar ve mandalar Paktolos'un kıyılarında sıra sıra dizilmişlerdi. Her sununun adedi altı ve katları ile düzenlenmişti. Altı öküzün çekeceği bir arabada da som altından bir aslan heykeli vardı. Halk akın akın gelmeye devam ediyor, karınca kararınca hazineye bir şeyler sunuyor, herkes tanrıların savaşta kendilerini korumaları için bir hediye gönderiyordu. Sektörde aylardır altın eşyalar eritilip külçe hâline getirilmiş ve her biri en az iki talantonluk 117 külçe üst üste yığılmıştı. Ayrıca iki büyük arabanın üzerinde de biri gümüş, diğeri altın dövme 600 amforalık iki ayrı krateros yer alıyordu. Yol boyunca iğne iğne nakışlanacak krateroslardı bunlar. İlave yemek takımları, kılıç ve mızraklar, aslan ve ceylan postları, kâhinler için kumaş topları ile giyecek ve yiyecek sunuları taşıyan en arkadaki katır dizileri ise kervanın en değersiz alayı sayılırdı.

Halludas, "Zor ve uzun bir yolculuk olacak!" dedi Mehte'ye veda etmeden evvel. Sonra da –Tanrı affetsin– içinden "Ne kadar sürerse sürsün, kimin umurunda!" diye geçirdi. Aslında Kral Krezüs'ün Pers şahı Keyhüsrev ile

savaşırsa zafer kazanıp kazanmayacağı da o sırada pek umurunda değildi. Çünkü şimdilik mutluluk sarhoşuydu. Ne Nakata'nın altın muhafızları arasında sayılmak, ne Namirek Usta'nın nakkaşları arasında çalışmak, ne genç yaşta ülkeler görecek bir gezi yapmak, ne de dönüşte ödüllendirilmek şimdiki sevincine denk olamazdı, hayır, değil mi ki Edusa'ya yakın gidecekti!.. İşte bu her şeye değerdi. Zihninde çekiç sesleri, iğne cızırtıları ve Edusa vardı. Engebeli arazilerden sarsılarak geçerken harfleri ve nakışları bozmamak pahasına göstereceği dikkati, menzillerde geçecek neşeli zamanları, destancı ve hikâyecilerin temsillerini, müzisyenler ve oyuncuların taklit ve trajedilerini, hatta Edusa'nın bir şarkısını hayal etti. Onun syrinksinden çıkan nağmeleri dinleyerek teselli bulduğu geceleri de. Mırıldandı:

"Evet!.. İşte mutluluk!"

Sonra da torbasına özenle yerleştirdiği tek yolculuk eşyasını kontrol etti; Turaç kuşunun teleklerinden bağladığı fırça ve özel tabaklanmış sincap derisi. Sevdiği insanın yüzünü çizmek için... Eğer fırsat bulabilirse...

V

Delphoi, MÖ 547; orak/tırpan zamanı...

KÂHİN

"Anlat bana Halludas, her şeyi anlat! Cin ve şeytanları göklere gönderen kâhinleri, onlara kulak tutan krallar yahut köleleri anlat. Yolu anlat, yolculuğu anlat!..."

Halludas, omuzlarından şefkatle tuttuğu dostunu bir kez daha kucakladığında o hâlâ coşkuyla söylenmeye devam ediyordu:

"Her şeyi, ta başından başlayarak!"

Bu sarıldığı adam Mehte miydi gerçekten? Bir insan bir kıyafet ile ne kadar değişebiliyordu böyle? Heybetli, gösterişli ve biraz da ürkütücü olmuştu sanki. Sekiz ay evvel giderken üzerinde bir peştamal ile bıraktığı dostunun altın palmetlerle süslü efzonuna uzun uzun baktı. Omzundan dizlerine kadar her yanı sim ve sırma nakışlarla süslü değerli bir kumaştan İonyalılara özgü katmanlarla dikilen bu kıyafet sıradan bir işçiyi imrenilecek bir titana dönüştürmüştü sanki. Kendisi kâhin ocağındayken Lidya'da pek çok kişinin rütbeler alarak yükselmiş olduğu belliydi.

Titanların sayısını çoğaltmak için –her titan adayı orduya bir tabur askerle katılırdı çünkü– atılan adımlardı bunlar ve elbette Krezüs'ün iradesiyle oluyordu; savaş hazırlığı bahanesiyle gitgide Karunlaşan Aslan Kral'ın.

"Sana neyi anlatayım Mehte, aziz dostum, hangisinden başlayayım? Vezir Aryenis'in öküzlerle çekilen ihtişamlı arabasının arkasından heybetle ilerleyen süvari alaylarını mı, geçtiğimiz yerlerde halkın akın akın gelip hediyeleri seyretmelerini mi, her konakladığımız yerde düzenlenen şenlikleri mi, çalkantılı denizde durmadan öğüren muhafızları mı, Apollon tapınağının büyüleyiciliğini yahut Delphoi'nin görkemini mi? Günlerce anlatmam gerekebilir!"

"Bunların hiçbiriyle ilgilenmiyorum Halludas, sen bana Edusa'yı anlat!"

Halludas bütün yolculuk boyunca bu ânın geleceğinden korkarak yaşamıştı oysa. Edusa ile göz göze gelirken, kaş altından bakarken, gülümser ve şaka yaparken hep Mehte'nin bunu kendisinden soracağını düşünmüştü. Namirek Usta yolculuğu kendisi için kolaylaştırmış, hiç de eskisi gibi soğukluk ve resmiyet içinde davranmamış, bilakis beş yüzü aşkın muhafız, bir o kadar da hizmetli erkek köle arasında Edusa'ya ve kendisine yakın bir delikanlı görüntüsü vermesinden hoşlandığını bile belli etmişti. Gerçi köleler zaten başlarını yerden kaldırıp bakamazlardı ama muhafızlardan her birinin kafiledeki genç kızları rahat bırakmayacakları belliydi. İster Edusa, ister tapınağa hediye olarak sunulacak bakireler...

"Biliyorsun, Edusa erkek kıyafetleriyle başladı yolculuğa dostum. Denize ulaştığımız altıncı güne kadar krateros'un dört cephesinde iğne kullanan ve çekiç sallayan dördümüz dışında herkes onu bir delikanlı olarak bildi.

Ben yine de geceleri onun ve annesinin yataklarını kraterosların içine sermeyi teklif ettim Nakata'ya. Gerçi biraz dizlerini kırarak yatacaklardı ama en azından emniyetliydi. Hem böylece altın külçelerini de –külçeler kraterosların içine istiflenmişti– muhafaza edebilecektik. 'İyi fikir!' dedi Komutan Nakata ve gündüz taburelere oturarak dış yüzeyini nakışladığımız krateroslar gece ikişer katlı yataklara dönüştü. Altınların üzerine sunu olarak götürdüğümüz aslan ve geyik postlarından birkaçını serip güzel iki döşek hazırladım. Yatanları gözlerden gizlemek de gerekiyordu. Her iki haznede küçük hava delikleri bırakıp üzerlerini kapak gibi gerdirdiğimiz top kumaşlarla örttük ve gemici hamaklarını serip Kufu ile ben üzerlerine birer birer yattık."

"Çok güzel fikir... Edusa'nın üzerinde sen yatmışsındır umarım!"

Halludas, Mehte'nin yüzüne şaşkınlıkla baktı. Kraterosun üzerine örtülen kumaşı kast ettiği belliydi, Edusa'nın bekçiliğini kimin yaptığını soruyordu ama yine de soru, Halludas'ın içinde sıcak bir günah duygusunun dalgalanmasına yol açtı. Musa peygamberin on emrini hatırlayıp kızardı: "Zina etmeyin!"

Arkadaşının sorusuna "Evet!" manasında başını sallayarak kaçamak bir cevap vermeyi seçti. Edusa'nın yattığı kraterosun üzerinde uyumanın –daha doğrusu uykusuz geceler geçirmenin– nasıl bir şey olduğunu ona anlatamazdı. Âşık maşukun bu derece yakınındaysa ve hamağının hemen iki karış altından sevgilinin nefeslerini duyabiliyor, kalbinin atış sesini işitebiliyorsa seven nasıl uyuyabilirdi ki? O halde Mehte'ye şimdi ne anlatmalıydı? Ilık akşamlarda denizin hışırtısı ve yıldızların altın-

da onun nefesini duyarak romantik hayallere daldığını mı, yoksa hırçın rüzgârların getirdiği dalgaların arasında Edusa'nın korkulu titreyişlerini duyarken uzanıp elini tutmamak için kendini nasıl zorladığını mı? Belki de sabırla sabaha kadar kıvrandığı gecelerin elemini! Arkadaşına söyleyemeyeceği hiçbir ayıbı, kusuru olmamıştı, asla! Ama yine de ne güzel gecelerdi! Öyle ki, geminin sintinesine kapatılan atların huysuz kişnemeleri kadar rahatsız edici sidik ve pislik kokusu –çünkü hem sintinede kapalı atlar, hem de zincirli kürek mahkûmları dışkılarını bulundukları yere bırakıyorlardı– arasında Edusa'ya elini uzatsa dokunacak kadar yakın olmanın, o yakınlık ölçüsünde bundan uzak durmanın ürkek heyecanı bütün gecelerin uykusuz geçmesine değerdi. Mehte'ye duymak istemediklerini söylemek arkadaşlığa yakışmayacak, duymak istediklerini söylemek de kendi kalbine ihanet olacaktı. Öylesine anlatmayı yeğledi:

"Chios açıklarında Aryenis'in kafile başkanı seçtiği muhafız Ajax götürdüğümüz hazinelerin sayımını yaptırttı ve bazı altın palmetlerin ve bir adet saf topağın eksik olduğu anlaşıldı. Elbette bu bizim için büyük bir itham idi. Çünkü hediyelerin altın bölümünde çalışan biz dört nakkaş ile malzemeleri getirip götürmede yardımcı olan birkaç köle bulunuyordu. Ajax hepimize hitaben 'Derhal soyunun!' demesin mi? Şaşkınlıktan kendimi öne attım. Namirek Usta asaleti gereği elbette soyunmayacaktı, ama Edusa henüz asiller safına katılmamıştı ve erkek olmadığı anlaşılırsa bir skandal kopması kaçınılmaz olurdu. Gevelemeye başladım. Kufu nedense oralı olmadı. Namirek Usta diğer gemideki Nakata'ya durumu bildirmekten bahsetti. Ajax'a müdahale etmesini isteyecekti. Şiddet

dolu ve çirkin suratlı adam bizi soyundurup üzerimizi aramak için diretti. Ben hiç olmazsa kölelerden işe başlamasını teklif ettim. Dördümüzü vezir Aryenis'in bizzat kontrol etmesini isteyecektim. Bereket versin buna da gerek kalmadı ve kölelerden birinin peştamalında, beze sarılı olarak elli kadar palmet ile kayıp olan altın külçe ortaya çıktı. Kızıl külçe, kurutulmuş bir kayısı gibi görünüyordu. Köle elleri ve ayakları bağlanıp derhal denize atıldı. O sırada vahşi bir şeye şahit olduk. Gemideki süvariler neşeyle kemanlarına sarıldılar ve denize atılan kölenin başı suyun üzerine çıktıkça onu oklamak üzere çılgınca yarıştılar. Hırsız kölenin bedeni denizin üzerinde hareketsiz kaldığında cesedine saplanmış herhâlde elli kadar ok sayılabilirdi. Ajax, bulunan altın palmetleri kraterosun içine attı ama güneşe tutup güzelliğine hayretle baktığı topak külçeyi bana uzatıp,

'Senden istediğim güne kadar' dedi, 'bu kayısıyı koruyacaksın kâfir!'"

"Kâfir mi?"

"Muhtemelen inancım gereği emanete hıyanet etmeyeceğimi biliyor olmalıydı ve kâfir kelimesini olumlu anlamam gerektiğini düşünüyordu."

Altın külçe, Uşak Müzesi

"Edusa ne yaptı peki?"

"Boynuma sarılıp teşekkür etti elbette!"

Halludas doğruyu söylemişti, lakin bunu söylerken tavırlarına yansıyan mutluluğun Mehte tarafından hissedildiğini bilemedi. Eğer bir eylemin anlatılması bile insanı mutlu ediyorsa o eylemin yaşanmışlığı müthiş bir heyecan olmalıydı. "Hımm!.." dedi içinden Mehte, "Halludas, eski arkadaşım, benim sevdiğimi sen de mi sevdin yoksa?"

Halludas, durumu fark edince, gayrihtiyari kızardı. Edusa'nın başka hâllerini anlatarak hatasını telafi etme yolunu seçti.

"Tartıştık durmadan. Dördümüz dört cephede dört tabureye oturup bir taraftan kraterosun dışını nakışladık, bir taraftan bilgiyi, sophosu, Solon'un bahsini ettiği culturayı konuştuk. Elbette Namirek Usta'nın yol göstermesi ve yanlışlarımızı düzeltmesi çok değerliydi. Edusa, milletleri birbirinden ayıran yahut millete özgü ruhu teşkil eden birikimi, arkheyi, güzel sanatları, mimariyi, müziği hep culturanın birer göstergesi olarak düşünüyor. Kişilere bir millet içinde aidiyet biçen kimlik unsurunun culturas olduğunu, culturas olmadan insanın kendisi olamayacağını söylüyordu."

"Nasıl da saçma! Culturası olmayan bir insan yaşamıyor mu demek?"

"Belki de öyle ama Edusa'nın söylediği, culturanın insana bir kimlik kazandırdığıydı. Hani sen de bilirsin, her doğan insan bir culturasın içine doğuyor ya! İçinde yaşadığımız mekânlar ve toplum bize onu küçük yaşlardan itibaren öğretiyor. Tıpkı vicdan gibi... İşte o culturas bizi ya başkalarıyla benzeştirip toplumun bir ferdi yapıyor yahut da ayrıştırıp farklı kimlikler veriyor. Doğuşta bir culturamız yok iken gitgide ait olduğumuz toplumun değer yargılarını içselleştirdiğimizi düşün."

"Bu durumda toplumun cultura düzeyinin derin veya sığ oluşu kişilerin cultura düzeyini de etkilemez mi?"

"Namirek Usta tam da bunu savunuyor ve Alyattes zamanındaki Lidya ile Krezüs'ün Lidya'sını karşılaştırıp culturasın gitgide sığlaştığını ve insanların bu yüzden mutsuz hayatlar sürdüklerini söylüyor. Ben de buna ka-

tılıyorum, çünkü culturası toplum üretiyor ve kişiler istedikleri oranda sahipleniyorlar. Bu bakış açısı, Solon'un culturası bir milletin varoluş gayesi ve mutluluk vesilesi olarak göstermesini anlamamızı da sağlıyor."

"Bu durumda Aslan Kral, Lidya'nın mutluluğu için süvarilerini eğitmeye harcadığı emek ve para kadar culturasa de yatırım yapacak demektir."

Halludas, Mehte'nin bunu aykırılık olsun diye söylediğini fark etmiş ama yine de cevap vermekten geri kalmamıştı:

"Devletinin devamı ve halkının bahtiyar ömürler sürmesi için bu yatırımı mutlaka yapması gerekir. Namirek Usta devletin culturasa altın ayırmasının bir mecburiyet olduğunu bile söylüyor. Dediğine göre toplumun cultura üretebilmesi için önce bilgi üretmesi gerekirmiş. Bence de doğru bu. Çünkü culturas, bilgiden sonradır. Bir insanın bir konuda bilgili olması onun culturasa da sahip olduğunu göstermez. Ama cultura sahibi olabilmek için pek çok konuda bilgili olması şarttır. Namirek Usta bir keresinde 'Elbette bilgi hem mutluluk, hem acı verir ama hiçbir acı cehaletten daha fazla zahmet verici değildir' demişti. Cahil bir insanla tartışan ve tartışmayı kazanan kim yaşamış ki dünyada?"

"Bilgi ile cultura arasında bir sebep sonuç ilişkisinden söz ediyor olmalısın, belki bir hacim ve derinlik ilişkisi."

"Culturasa sahip olmadan fikir sahibi olunamaz, diyorum, o kadar."

"Sonraki aşamada bilgi sahibi olmadan da cultura sahibi olunamaz dersin sen."

"Tam isabet! Böyle düşünüyorum dostum!"

"Filozoflar... Ah bu filozoflar!.. Sizin de aklınızı bozmuşlar. Sen şu seyahate dön biraz."

"I-hım... Elbette... Komutan Nakata"dan bahsedeyim istersen biraz. Edusa'yı..." Sözün burasında yutkundu, "Nakata'nın bütün kafilede herkesten çok Edusa ve Namirek Usta'yla ilgilendiğini bilmek belki de Mehte'yi kederlendirecektir, gerekiyorsa bunu kendilerinden öğrensin!" diye düşündü ve cümlenin gerisini ikircikli tamamladı. "...her zaman koruyup kolladı, annesini de ihmal etmedi. Dostumuz Kufu ise Nakata'nın en iyi anlaştığı kişiydi. Diyebilirim ki bütün yolculuk boyunca hemen her akşam geç vakitlere kadar birlikte oturdular, zaman zaman fısıldaşıp zaman zaman şarap küpüne battılar. Aralarında nasıl bir samimiyet oluştuysa artık!.. Hatta Korinthos açıklarında, dalgalar güverteyi aşıp da herkes can derdine düştüğünde onlar yine yan yanaydılar."

"Hayret!... Kufu ile Nakata'nın ne gibi bir ortak yanları olabilir ki? Nakata'nın altın hırsı sakın arkadaşımızı yoldan çıkarmasın?"

"İnşallah öyle olmaz. Çünkü altın hırsı taşıyan kölenin hâli herkes gibi Kufu'ya da ders olmuştur. O fırtınalı gecede bana da iğnemi kaybetmek ders oldu. Hani boğa boynuzundan tutamacı olan iğne. Güzelim nakış iğnem, üzerinde adım da yazılıydı. Hayatımda ilk kez bir eşyamı kaybettiğim gündü o ve Namirek Usta'dan büyük bir azar işittim. Kufu'ya sorduğumda, muhtemelen fırtınada denize düşürmüş olabileceğimi söyledi. Öyle olmalı. Sonraki günlerde Edusa'nın iğnesini dönüşümlü kullandık. Ben çekiçle süsledim, o iğneyle yazdı yahut ben yazarken o mineledi, cilaladı."

Halludas, cümlesinin burasında Mehte'yle konuşmanın gitgide daha zor olacağını anlamıştı. Arada Edusa adı

telaffuz edildiği müddetçe dostluk zedelenecekti. Bundan vazgeçti:

"Sevgili dostum, Delphoi'de olup bitenleri hiç merak etmiyor musun? Otuzuncu günde dağları tırmanıp kutsal kehanet ocağına vardığımızda, şehirde herkesi bizim gelişimizi bekler bulduk. Onların hayran bakışları altında oraklin çevresinde üç defa tavaf ettik. Altı at, altı boğa ve altmış altı keçi kurban edip kanlarıyla ellerimizi yıkadık. Müzisyenlerin ezgileri dolaştı şehrin sokaklarını. Kâhinlerin önünde bakirelerimizin yaptığı kıvrak dansları yahut o sırada birdenbire sahneye atılan kâhinleri bir görmeliydin aziz dostum, her biri ellerinde birer altın kakma asa, etekleri yerlere değen altın elbiseler ve tütsüler arasında gerçekten birer Zeus oluverdiler. Bukleli uzun saçlarını, ellerindeki zilli defleri, kaplan derisinden kırbaçları, kule motifleriyle imal edilmiş buhurdanlarını anlatamam sana. Delphoi, çok etkileyici bir kâhin ocağıydı. Binbir yerden getirilmiş sunaklar arasında Olymphos'un tanrılarına ait heykeller, gümüş tabletler, çıplak kadınlar şeklinde yontulmuş balmumu şamdanlar ve daha neler, neler... Hepsi göz alıcıydı. Ancak bizim sunaklarımız hepsini geride bıraktı. İğnelerimizin ve çekiçlerimizin sanata dönüştürdüğü krateroslar onar köle tarafından oraklin girişine sağlı sollu konulduğunda mabet bambaşka bir görünüme kavuşuverdi.

Buhurdan, Uşak Müzesi

Kehanet günü geldiğinde heyetimizin sözcüsü Ajax, meramı gür bir seda ile anlattı; tapınağın kubbesini çınlatırcasına:

'Yüce Apollon'a selam olsun!.. Onun kutsal mabedi Delphoi'e selam olsun!. Onun mübarek orakline ve bilge kâhinlerine selam olsun... Lidya ülkesinin ve diğer bağlı ülkelerinin Aslan Kral'ı cihangir Krezüs sizi güvenilir kutsal kâhinler sayıyor, kâhin ocağınız orakle saygılarını sunuyor ve diyor ki;

Lidya yurdunun şerefini yücelten Mermnadai hanedanlığının ulu kralları ve kutsal kraliçesi adına! Pers devletinin azgın kralı Keyhüsrev, Med devletini yıktı. Sıranın Lidya'ya geleceğini düşünürüm. Bu durumda krallar kralı, Aslan Kral Krezüs sorarım ki, huzuru bozan Pers kralı'nın saldırmasını mı bekleyeyim, yoksa ondan evvel davranıp savaş mı başlatayım? Savaşırsam dost bir ülkeden yardım alıp müttefik edineyim mi? Edinecek-sem Helenlerin en güçlüleri kimdir?' Söyleyiniz ey bilge kâhinler; Aslan Kral ne yapsın?'

Görmeliydin Mehte, dostum, Ajax mektubu okuyup da sözlerini bitirince kadın kâhin –adı Pythia imiş– ortaya atlayıp çok yorucu ve keskin hareketlerle öyle bir mistik dansa başladı ki... O sırada iki kasap sunağın önünde iki keçiyi alelacele boğazlayıp doğrudan ciğerlerini çıkararak kâhinlere sundular. Bir hizmetçi elindeki bir çalpara ile ses çıkartarak tavandaki yüzlerce sığırcık ve kumruyu uçurdu. Kâhinlerden ikisi kanlı ellerindeki ciğerlerin gözeneklerini, diğer ikisi sığırcıkların sütunlar arasında uçarken aldıkları şekilleri, kanat çırpışlarını ve tekrarladıkları dönüşleri dikkatle izlediler. Kuşların dalga dalga uçuşlarına göre bunlar da sütunlar arasında kâh kıvrılıyor, kâh koşuyor, bazen de ileri geri dans eder gibi tempo tutuyorlardı. Muhtemelen hepsi az evvelki tütsünün sar-

hoşluğundaydı. Neden sonra rahiplerin dördü de bir araya geldiklerinde aziz dostum, hepsi kehanet olarak aynı şeyi görmüş gibi birbirleriyle selamlaştılar ve sessizlik yeniden sağlanınca ciğerlere bakanlardan biri, o tok sesiyle kehaneti haykırdı:

'Aslan Kral Krezüs, eğer Perslerle savaşa girerse büyük bir imparatorluğu devirecek.'

Kuşları takip edenlerden biri de ilave etti:

'Yunanlıların en güçlülerine başvurup dostluklarını sağlaması Aslan Kral'ın kendi menfaatinedir. Gerisini yarın sabah söyleyelim!'

Hepimiz büyülenmiş gibiydik. Kehanet böyle bir şeydi demek? İşte adam Aslan Kral'ın büyük bir imparatorluğu devireceğini açıkça söylüyor, bunun için yardım almasının iyi olacağını belirtiyordu. Çekilen zahmetlere ve onca sunaklara değmişti. Herkesin yüzünde bir sevinç gülümsemesiyle oradan ayrıldık."

"Eee?"

"Ertesi sabahı merakla bekledik. Hangisi horul horul uyudu, hangisi rüyasında ulu ruhları gördü, hangisi bütün geceyi tapınağa hediye edilen bakirelerle oynaşarak geçirdi bilemem..."

"Kehanet ocağına dil uzattığın için Musa'nın tanrısı seni cezalandırsın Halludas!" dedi Mehte, şakayla parmağını sallayarak ve küçük bir gülümsemeden sonra eliyle devam işareti yaptı. Meraklanmıştı. Halludas anlatmayı sürdürdü:

"Ama ertesi sabah Pythia, huzuruna varan Ajax ile elçiler heyetine dört mısra daha okuyup sustu:

Bir katır Medlere kral olacak bir gün
Kaç o vakit, ey yumuşak topuklu Lidyalı, kaç
Yağla tabanlarını çakıllı Hermos ırmağı boyunca
Üstelik utanma kaçtığın için, yüzün kızarmasın hiç"

Bu kehanetten herkes ne anlayacaktı, ne anlayabilirdi, ne anlaşılmalıydı, birbirlerine soramadılar. İçinde sevinç de vardı, keder de. Aslan Kral bir katırın Medlere kral olduğu zamana kadar hüküm sürecekse bu çok uzun yaşayacağını gösterirdi. Çünkü hangi salak ülkenin aptal insanları başlarına bir katırı kral diye geçirirlerdi ki! Peki ama tabanları yağlayıp kaçacak olan hangi talihsiz Lidyalıydı? Üstelik kâhin, dünyanın bütün insanları henüz ya tahtalar giyinip yahut yere çıplak ayakla basar ve nasırlanan toynaklarının kiriyle uğraşırken Lidyalıların manda gönünden şipidik giymelerini de anarak bu kaçacak kişiye, hanım evladı yahut süt kuzusu demek istemişti. Ancak bir çocuk kavgadan kaçarsa utanmazdı, bir kral değil. Mehte, içinden "Kehanet bir saçmalık!" diye düşündü.

"Peki şimdi de sen söyle dostum, burada neler oldu, özellikle bizim gönderdiğimiz haberci kuzgunlar geldiği vakit!"

"Ne olacak, şölenler yapıldı, şarap tüketimi arttı. Agora ve tapınak askerlerle doldu doldu boşaldı. Bütün vezirler ve kâhyaların, şarkıcı ve gladyatörlerin, piyade ve süvari alaylarının arasında başvezir Sandanis okumuştu: *'Altın Kral Krezüs, eğer Perslerle savaşa girerse büyük bir imparatorluğu devirecek!'* Sonra çok garip bir şey oldu dostum. Uzun uzun kılıçların kalkanlara, kamçıların eyerlere, mızrakların toprağa ve zillerin zillere vurduğu sevinç çığlıkları sırasında Aslan Kral'ın tutuk dilli veliahtı

Krytis ağlamaya başladı. Sevinç neredeyse toprağı sarsıyordu ama o özürlü çocuk içini çeke çeke bir ağlama krizine tutuldu. Yaklaştım. Ağzından tısıltı gibi sesler çıkıyor, sanki durmadan *"Hybris... Hybris!"* diye tekrarlıyor, ama sesini duyuramıyordu. Birden aklıma geldi, acaba Krytis, kehanetin yanlış yorumlandığını mı düşünüyordu? Yoksa neden *"Kibir... Kibir!"* deyip dursundu? Belki de o, zenginlik ve gücün babasını zehirlemeye, hakikati görmekten alıkoymaya başladığını, insaniyetin güzel erdemlerini alıp götürdüğünü görüyordu. Kısa parmaklı veliaht bütün o sevinç çığlıkları arasında kendini ortaya atarak çırpına çırpına dakikalarca kekeleyip durdu. Ve babası onu soytarılık yapmakla suçlayıp meydandan uzaklaştırmalarını emretti."

Halludas, dostunun anlattıklarından sonra sohbeti uzatmanın anlamsız olacağını düşündü ve ona Edusa'yla bir ateşin başında sabaha kadar müzik ile resimden bahsederek sohbet ettikleri geceyi hiç duyurmadı. Duyursaydı arkasından Edusa'yı sevdiğini yıldızlara kadar herkesin öğrenmesini sağlayacak şekilde haykırması da gerekecekti. Yapmadı, yapamadı. İçi burkuldu. Bundan böyle hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı, biliyordu. Kulağında hâlâ Edusa'nın kendisi için söylediği bir şarkının ezgileri yankılanıyordu çünkü. Syrinks'e hüzünle üflemiş ve gözleri yaşararak söylemişti. Ellerinde büyümüş bir çiçeğin nasıl solduğunu anlatan bir şarkıydı bu. Nağmeleri "Daaaaağlar.... Dağlaaaaaaaar!" derken ikisi de karanlıkları kademe kademe insan ruhuna işleyen dağlara bakmışlardı.

VI

Temenothiera, Bagis, MÖ 546; ekin yeşili zamanı...

UŞŞAK

Rivayet odur ki bir zamanlar Lidya yurdunda, aynı kıza âşık altı delikanlı, sevdiklerinin uğruna birbirleriyle mücadeleye tutuşurlar. Erdem, dürüstlük ve sadakat bu âşıkların mihenk taşlarıdır. Ve günün birinde hepsi mücadeleden vazgeçip birbirlerine o güzel kızın hayalini, hasretini, özlemini anlatmaya, dolayısıyla yalnızca sevgiliyi konuşmaya, sevgiliden başka her şeyi unutmaya başlarlar. O derece ki gitgide hepsi bir bütün olur ve tek kalp, tek beden hâlinde sevgili uğruna ölürler. Halk o günden sonra bunları gömdükleri yeri "uşşâk" diye anar.

Aslan Kral Krezüs, kehanet sevinciyle yapılan çılgın şölenlerin son gününde biri genel, ikisi özel, üç emir verdi. Genel emir, Delphoi kâhinlerinin vadettiği şekilde büyük bir imparatorluğu yıkmak üzere Egesos sahillerinden Hallys kıyılarına kadar ülkenin her yanında eli kılıç tutanların orduya çağırılması üzerineydi. Özel emirlerin ilki Sparta ve Yunan tiranlıklarına ittifak tekliflerini gö-

türecek altışar süvarinin yola çıkarılmasına, ikincisi de bir zamanlar uşşakın yaşadığı yerlerde, Bagis Çayı boyundaki zengin altın rezervini yerinde işlemeye gidecek işçilerin belirlenmesine ilişkindi. Aslan Kral, özel hazinesi hariç devletin bütün altınını savaş masrafı olmak üzere yanında götüreceğini söylemiş, Bagis'te elde edilecek altınla da bir ihtiyat taburu kurması için Komutan Nakata'yı görevlendirmişti. Bu da Bagis'te hızla yeni bir sektör kurulması, çıkarılacak altının işlenmesi, damgalanması ve tedavüle sokulması demekti. Zoru başarmak... Elbette Nakata, bu işi en iyi yapabilecek kalfalar olarak üç arkadaşı seçti. Delphoi'den sonra konumları bir derece artan ve kendisine güven telkin eden üç arkadaş... Mehte, Halludas ve özellikle de Kufu. Eşyaları taşımak için de iki köleyle bir muhafız müfrezesi. Sektörde çalışacak işçiler Temenothiera'dan temin edilecekti.

Kafile, arkalarında muhafızların at kişnemeleri, önlerinde Nakata'nın arabasını çeken öküzlerin homurtuları arasında, kutsal Hermos'un kaynağını görmek umuduyla, Dindymos'a doğru kağnı hızıyla üç gün yol aldı. Üç arkadaş, el sanatlarının değerli ustaları ve altın körükleyen ellerin en maharetlileri olarak gururla ilerliyorlardı. Bunlardan birinin, kresoidler üzerindeki aslan ve boğa tasvirinin tasarımcısı olduğunu hâlâ hatırlayan Nakata, onların yeni sektörde hem işleri yönetecek hem de ırgat gibi çalışmaktan erinmeyeceklerini biliyordu. Şimdilik bilmediği şey ise, bu üç delikanlının aynı kıza ilgi duyduklarıydı. Her birinin diğerinden gizlediği veda ziyaretinde konuşulanları ise kendilerinden başka kimsenin bilmesine imkân yoktu. Edusa, altını mihenge vurur gibi üçünün de kalbini mihenge vurmuş ve Lidya âdetlerine

göre kendisine vedaya gelen gizli âşıklarına içindekini açıkça söylemişti:

"Mehte, canım! Beni sevdiğini biliyorum! Lakin seven sevdiği için fedakârlık yapmalı değil midir? Ne annemin beni sana yakıştırıyor olması, ne asiller arasında yükselmen seni kalbimin mutlak sahibi yapmaya yetiyor. Beni hak edeceğin güne kadar sevgini kalbimde donduracağım! Git ve beni hak etmiş olarak dön!"

"Kufu, canım! Beni sevdiğini biliyorum! Lakin seven sevdiği için fedakârlık yapmalı değil midir? Ne Komutan Nakata'ya yakın olman, ne vadettiğin parlak gelecek seni kalbimin mutlak sahibi yapmaya yetiyor. Beni hak edeceğin güne kadar sevgini kalbimde donduracağım! Git ve beni hak etmiş olarak dön!"

"Halludas, canım! Beni sevdiğini biliyorum! Lakin seven sevdiği için fedakârlık yapmalı değil midir? Ne sanatçı ve zarif yaratılışın, ne annemin nakkaş kalfası olman seni kalbimin mutlak sahibi yapmaya yetiyor. Beni hak edeceğin güne kadar sevgini kalbimde donduracağım! Git ve beni hak etmiş olarak dön!"

Ve üç delikanlı yola çıkarken kalpleri ayrı ayrı sayıklıyordu:

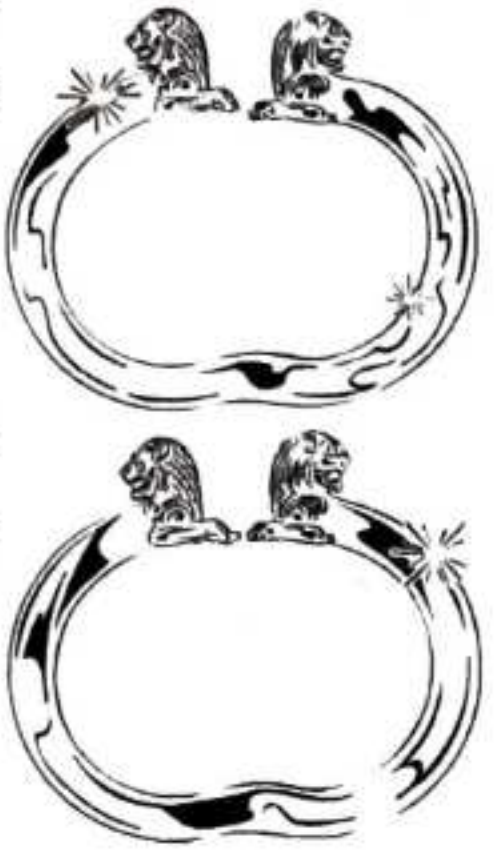
"Uğruna canımı vermem gerekse bile seni hak edeceğim sevgili Edusa! Bekle beni!"

"Uğruna cinayet işlemem gerekse bile seni başkasına yâr edecek değilim Edusa! Bekle beni!"

"Seni hak edebilmek için her nefesimde Tanrı'ya yeniden yalvaracağım sevgili Edusa! Bekle beni!"

Halludas dua etmekten başka Edusa'nın gönlünü alacak bir plan da düşündü. Delphoi yolculuğunda o derece dürüst çalışmış ve çevresine itimat telkin etmişti ki kafi-

lenin efendisi Ajax, giderken kendisine emanet ettiği altın külçeyi geri almamış, çalışkanlığının armağanı olarak "Kâfir bunu hak etti!" demişti. Şimdi bu kızıl kayısı külçeyi yeni bir tasarım ile Edusa'ya hediye olmak üzere hazırlamalı, hatta yanına da iki bilezik katmalıydı. Çünkü bir gün Edusa'nın, Delphoi tapınağındaki sunaklar arasında sergilenen bir çift bileziğe hayran hayran baktığını görmüş, içinden ona bu bilezikleri yapmayı kurmuştu. Edusa'nın yüzünü resmetmek için yanına aldığı tabaklanmış sincap derisi ve turaç kuşunun teleklerinden bağladığı fırça o gün işe yaramış ve gece boyunca bileziğin tasarımını bütün detaylarıyla çizmişti. Sincap derisini açıp çizimlerine yeniden baktı: "Güzel bilezikler!" Bagis yolculuğu şimdi bu hayallerini gerçekleştirme imkânı verecek, hazırlayacağı altın kızılı hediyeleri Edusa'ya sunarken uğrunda kızıl korlarda yanıp altın gibi sarardığını anlatabilecekti. Öyle umuyordu. Kim bilir, belki de sanatıyla onu hak ediverirdi!

Taze baharın gönülleri coşturan ıtırları arasında Hermos vadilerinin yukarılarına ulaştıklarında, güzel bir manzara yanında zorlu hayat şartlarına da tanık oldular. Nakata, sektör için yerleşim alanı seçerken Bagis'te işlerinin zor olacağını düşünmeden edemedi. Aynı fikir Halludas'ın da zihninden geçiyordu. Burada yaşayan insanlar hep tarla işçisiydi. Altını işleyecek incelik ve zarafetten henüz haberleri yoktu. Tabii olarak sanatla da hiç ilgilenmemişlerdi. "Burada altın üretmek kadar bilgi ve sanat da üretmek gerekecek!" diye geçirdi içinden. Altını ince sanat

eseri gibi işlemenin, onların ırgat ruhlarına incelik katabileceğini düşündü sonra. Evet, Bagis Vadisi'nin çocukları, kendi soydaş ve hemşerileri Delphoi'de gördüğü insanlar gibi seçkin bir hayat yaşamıyorlardı. Burada henüz nezaket, zevk, eğlence, boş vakitler vs. hep altın gibi işlenmeye muhtaçtı. Burada yürünecek yollar vardı ve yola koyulacak yoldaşlar... Kulluk değil, efendilik için alınacak mesafeleri düşlüyordu. En azından insanların bilgi ve sanat ile bağlarını kurmak, tıpkı mideleri gibi ruhlarının da, zihinlerinin de acıktığını kendilerine hissettirmek gerekiyordu. "Mutlu insan, yalnızca midesi doyan değil, bilakis ruhu ve gönlü doyan insandır" demişti Solon. Gönlü ve zihni doyan insanlar daha fazla gülümser, daha çok paylaşır, daha yardımsever yahut mutlu olurlardı. Gönle giden yolların sevgi kapısından girdiğini, kendi ruhuna ulaşmak isteyen insanın da hayatın anlamını keşfettiğini biliyordu. İnsanların maddesine değil manasına yatırım yapmak gerektiğini, bunun da ya Musa gibi bir imanla yahut Periandros gibi saphios ve sanat bilgeliğiyle başarılacağını düşündü. En azından şu Temenothiera halkının nasır nasır ellerine de, çizik çizik yüreklerine de birer küçük mutluluk aracı koyabilmenin yollarını aramak gerekiyordu. Böylece toprağına hizmet edecek, vaktiyle kopup gittiği şehre bir hatıra bırakacaktı. Delphoi yolunda Edusa'yla konuştuğu heyecanlı sanat konularını tekrar tekrar hatırladı, hatırladıkça da içine tatlı hayaller yayıldı. Ve hayaller, gitgide onu Edusa'nın kalbine götürdü. Kendisine söylediği veda cümlelerini diğerlerine de söylemiş olabileceğinden şüphelendi. Namirek Usta'nın fikri olmalıydı bu; herkesi kızından uzaklaştırmak ve herkese kızını düşündürtmek için. Halludas birden ruhunu karamsar düşüncelerin isti-

la ettiğini hissetti. Sonra kurtuldu bu düşünceden; kendi sahip olamadığına hiç kimse sahip olamayacaksa, bu da bir teselli sayılırdı. Asıl Edusa'ya ilgi duyan üç arkadaştan biri Sfard'da kalsa rekabette haksızlık olurdu. Kalbinde birbirini dengeleyen tarifsiz lezzetler ile dayanılmaz acılar çatışıyordu. Ayrılık ve hasretin kederiyle sevgilinin emniyette olduğunu hissetmenin huzuru... Diğer iki rakibinin de aynı şeyleri düşündüğünü nereden bilecekti ki!..

Bagis, Temenothiera'nın yazlık bahçeleri sayılacak küçük bağlardan, bostanlardan ibaretti ve Hermos'un kutsal yamaçlarını gören pek çok manzaraya sahipti. Bagis Çayı, yer yer çam, ahlat ve palamut ağaçlarının süslediği tepeciklerin ayaklarını öpe öpe yemyeşil bir vadi oluşturuyor, bereketli tarlaları suluyordu. Lidya'nın bazı zenginleri eskiden beri Hermos Irmağı'nın başlangıcına doğru kutsallığının arttığına inanırlardı. Son yıllarda suyun kaynağına yakın yamaçlarda yahut sakin sakin akışının en ziyade göründüğü tepeciklerde kendilerine mülkler edinmeye, görkemli malikâneler yaptırmaya yahut dikkatlerden gizlenen mezarlar kazdırmaya başlamaları bu yüzdendi. "Böyle giderse Hermos Irmağı boyundaki tepecikler, tümülüs ve kaya mezarlarıyla dolacağa benziyor!" diye düşündü. Nakata'nın yanına varıp "Eğer siz de uygun görürseniz sektörü şu Bagis Çayı'nın Hermos'a karıştığı bölgeye kuralım!" teklifinde bulunurken biraz da bu gelişmeyi hesaba katmıştı. Seçtiği yer Temenothiera'ya kuş uçumu bir çeyrek mesafedeydi ve çay boyunca devam eden Kral Yolu, yukarılardaki Blaundos, Sebaste ve Pepuza* altın alüvyallarının kolay taşınması için elverişli olacaktı.

---

* Eski altın yataklarıyla bilinen bu küçük kentler Uşak'ın Ulubey ve Karahallı ilçeleri sınırlarında kalır.

Nakata bu fikre sıcak bakmakla birlikte ondan Temenothiera ve halkı hakkında bilgi istedi; devşirilecek işçiler için. Halludas kendi şehrini anlatırken hislerini kenarda tutmaya çalışsa da başaramadığını fark etti:

"Şehir halkı buraya, Komutan Nakata, çok önceleri Temenos Kapıları veya Kutsal Kapılar demeyi tercih etmiş. Çünkü bu kapılardan her kim girerse onu yabancı saymamış, inanışları yahut yaşayışlarındaki farklılığı hiç dert edinmemişler. Musa dinindeki atalarımın Mısır'dan göçüp buraya yerleşmeleri bu sayede olmuş. Şimdi buraya yeni gelenler evlerine hep dört kapılı avlular yaptırırlar. Hangi yönden gelirse gelsin, yolcuyu içeriye kabul edebilmek için. Daha sonra burada Herkül'ün soyundan gelen Temenos, Akhalar'ın soyundan gelen karısı Theona adına, avlusu dört kapılı Themenotheo isimli bir tapınak yaptırmış ve halk o günden sonra şehre Temenothiera demişler. Halkı hem çok uysal, hem çok dost canlısıdır. Lakin haklarını çiğnemeyeceksiniz, o vakit hepsi buranın dağlarındaki pelengler gibi saldırgan ve yırtıcı olacaklardır."

"O halde yarın işçi devşirimi için sen de benimle geliyorsun, pelengleri kedilerden ayırmak için!"

Müteakip günlerde Temenothiera'da bir handa konaklayarak çevre köyleri ve altın elde edilmek üzere Sfard'a gelen çuvalların doldurulduğu dağları, arazileri gezdiler. İşçileri buralardan derlemek faydalı olacaktı. Döne dolana vardığı kanyon vadisinde suları neredeyse sarı ışıltılarla akan Hyllos Irmağı boyunca Akmonai* ve Phrygialıların iki ucunu dağ kayalarının üzerine oturttukları Clandras köprüsüne kadar Alaudda, Clanudda, Pepouza ve Tymion**

---

* Düzköy

** Selçikler, Çırpıcılar, Karayakuplu, Susuzören

köylerini dolaştılar. Kil ve çamur dolu altın alüvyal çuvallarını Sfard'a taşıyan herkesi devşirip işçi yazdılar. Bütün bu süre içinde Karialı Kufu, Nakata'nın yanından yine hiç ayrılmamıştı. Sanki onun gizli işlerindeki yardımcısı veya vekili gibi.

Dostlukları pekiştireceği umut edilen Bagis yolculuğunun dostlar arasında hesapları ve ayrışmaları da beraberinde getireceğini hiçbiri akıl veya hayal edemezdi elbette. Nakata ile Kufu'nun sıkı fıkı dostluğu ister istemez Mehte ile de Halludas'ı bir dayanışmaya yöneltti. Yüzler maskelenmeye ilk o vakit başladı. Edusa'nın veda cümleleri de maskeleri gitgide katmerlendiriyordu. Görünüşte her şey sütlimandı, lakin fırtınaların geceleri bölmesi yakınlaşıvermişti. Araya üçünün aşk, birinin de çıkar hesabı girince her geçen gün saflar belirginleşti, çizgiler oluştu, yollar ayrışmaya bir adım daha yaklaştı.

Ve hiç yoktan, iki dostun arasına da karakedi giriverdi: Mehte, özellikle Edusa'yı çok özlediği zamanlar –nedense bu Halludas'ın da özlediği zamanlara rastlıyordu– gelip Halludas ile sohbet etmek istiyordu. Başlangıçta bu onun da hoşuna gitmişti. Lakin kendi sevdiği ve hak etmeyi kurduğu kızdan bir arkadaşının sevgilisi olarak bahsetmek dayanılmaz olmaya başladığında bu, sektörde ilk altını elde ettikleri günün gecesindeydi duygular ortaya çıkıverdi:

"Yeter Mehte, yeter birader!... Bıktım artık, Edusa şöyle, Edusa böyle... Bana ne senin sevgilinden? İnsanı bunaltıyorsun, bundan böyle Edusa adını duymak istemiyorum!"

Mehte neye uğradığına şaşırdı. Halludas'ın Edusa'ya ilgisi olduğunu seziyordu ama böyle hırçınlaşacağını hiç hesaba katmamıştı. Halludas'a gelince, o da kendisine

hayret etmiş ve odun toplama bahanesiyle yalnız kalabileceği tepeciklere doğru yollanmıştı. Yamaçtaki çamların arasında dolanırken söylediği şarkı, gecenin sessizliğini bölüp ta Bagis sektörüne kadar geliyordu:

Kirpilere mi özendin,
Hasretin diken diken içime saplanıyor
Sana uzanamıyorum / dikenlerin çevremde
Aramızda dağlar, daaağlaaaaaarrr!

Ertesi sabah Nakata "Bunu kutlamalıyız!" demişti heyecanla, torbaya düşen ilk külçeyi göstererek. Bunda da haklıydı. İkinci ayın sonunda iş başarılmış, Bagis'te ilk altın ellere dokunmuştu. Aslan Kral'a gidecek güvercini havalandırdıklarında "Herkes atlarına!" diye emretti. Temenothiera istikametinde bir çeyrek at sürdüler ve sektörü kurdukları vadiyi en güzel gören yere ulaştılar. Burası Kral Yolu'nun patikaya döndüğü tatlı bir yokuşun tepe noktasıydı. Heybetli bir çınar* ağacının –onlar buna azat diyordu– altında oturup kuşluk güneşinin buğulandırdığı vadiye baktılar. Sarı ve yeşilin tonlarıyla uzayıp giden ekin ve bostan tarlaları, arkada tepelerin birbirini kovalayan silüetleri ve Bagis'teki çiftliklerin beyazlığı yaldız yaldız görünüyordu. "Evet," dedi Nakata, kendine güvenen bir tonda "İster Hyllos, ister Hermos, ırmak boyunca getirilecek çuvalların kolayca işlenebileceği en doğru yerde bir sektörümüz var artık, işleyen bir sektörümüz... Buna içelim!"

Güneş tepelerine geldiğinde hepsi sarhoştular. Geri dönmek üzere hazırlanırken Nakata tek akıllı cümleyi söyledi:

---

* Burada şimdi Çınarcık isimli köyün kabristanı mevcuttur.

"Geceler ayaza durdu, sıra işçi ve köleleri barındıracak barakalara geldi..."

Cümlesinin gerisini beklemeyen Kufu dolanan diliyle kelimeleri geveledi:

"Bunu neden dert ediniyorsunuz ki efendim, kölelerin rahatını mı düşüneceksiniz yoksa?"

Karialı Kufu sarhoşluktan değil, vaktiyle köle olduğunu unutmuş olmaktan söylüyordu bunları. Belki de Nakata sayesinde eriştiği nimetin baş döndürücü şehvetine kapılmış, arkadaşlarını çileden çıkarmaya başlayan şımarıklıklarından birini daha yapıyordu. Mehte ile Halludas birbirlerine baktılar. Mahut geceden sonra merhaba dememiş, zorunlu olmadıkça bir kelam etmemiş olmalarına rağmen...

Sonraki zamanlarda Bagis'ten Aslan Kral'ın hazinesine her ay altı yüz altın sikke aktı ama Mehte ile Halludas arasında bir tek cümle akmadı. İkisi de inat etti. Buna rağmen aralarındaki dostluk gizliden gizliye hep sürdü, ikisi de yekdiğerinin hakkını hep koruyup kolladı. Yüzlerinde görünmeyen gülümseme, gitgide vefa duygularını kuşattı. O kadar ki gecelerden birinde Kufu, Edusa hakkında ileri geri konuşmaya, ondan orta malı cinsel bir meta gibi bahsetmeye başladığında Halludas kendisini nazikçe ikaz etti ama o sırtını Nakata'ya dayamanın gururuyla efelenip kavga çıkardı. Sonuçta iki şey oldu: Nakata Halludas'ı geçimsizlikle suçladı; Kufu da fırsattan istifade Mehte ile samimiyet kurup onu yönlendirmeye başladı. Halludas için çok zor günler başlamıştı. İki eski dostunun ikisiyle de rakip gibi ve hiç konuşmadan... "Bunlar Edusa yüzünden mi oluyor?"

Bagis ve Temenothyera'nın vadileri karlarla örtüldüğünde herkes uzaktan gelen kurt ulumaları, erzak ve ısınma ihtiyaçları, soğuktan ölen kölelerin gömülmeleri, fırınların ve ocakların yeterince harlanma derdi, süvarilerin acımasız baskılarıyla uğraşıp durdular. Halludas'ın kendini tamamen yalnız hissettiği zamanlardı bunlar. Zihninde binbir düşünce dolaşıyordu. En kötüsü de Edusa'yla ilgili olanlardı. Kufu'nun Delphoi yolunda Edusa'ya bakışlarını hatırlıyor, şimdi Mehte ile konuştukları konulardan birinin de Edusa olması ihtimaliyle kahroluyordu. Çünkü Karialı Kufu, Phrygialı Mehte'yi kolayca incitebilirdi. Dostunun ne kadar hassas ruhlu olduğunu biliyordu.

Baharın yüzünü gösterdiği gün –ki onuncu altın sandığını doldurup mühürledikleri gündü– Nakata'nın altın mızrağına Sfard'dan uçan bir güvercin kondu. Haber, sektördeki herkesi heyecanlandıracak türdendi: *"Aslan Kral, Keyhüsrev üzerine gidecek ordusuyla birlikte Bagis'ten geçecek."*

Eriyen karlar Bagis Çayı ile Hermos'un sularını bazen sarı, bazen de kızıl çamurlara boyarken sektörde zihinler yalnızca gelecek orduyu, Aslan Kral'ın zafer yolculuğunu düşünmeye başladılar. Halludas altıyüz bini bulan insanı bir arada hiç görmemişti. Süvarilerin, piyadelerin, köpeklerin tabur tabur geçişi yahut davul, boru, syrinks ve flüt sesleri arasında uygun adımlarla ilerleyişini ve âdeta toprağı sarsarcasına ihtişamlı heybetini seyretmenin ne derece heyecanlı olacağını hayal ediyordu. Ne de olsa Aslan Kral'ın ordusu, o zamana kadar görülebilecek en büyük orduydu. "Tabii eğer Persler daha büyüğüyle yola çıkmadılarsa!" fikrini hemen zihninden kovdu. As-

lan Kral'ın ordusu demek yenilmezlik demekti. Piyadeleri savaş alanlarının efsaneleri, süvarileri kanatlı kuşların özendiği fedailer, köpek alayları ise hiçbir orduda olmayan şaşırtıcı gücüydü. Katırların taşıdığı ikmal malzemesini de merak ediyordu. Ne de olsa zenginliğiyle Karun'a benzetildiğinde hiç öfkelenmeyen, bilakis bundan gurur duyan bir kralın ikmaliydi bu. "Zaferin ordusu!" dedi içinden Halludas ve uzun mızraklarını ellerine almış süvari yahut piyadelerin Pers askerlerine karşı taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmadıklarını hayal etti. Deri giysili Pers taburlarına saldıran köpeklerin dehşetli havlamalarını duyar gibi oldu.

"Ah Edusa!" diye sayıkladı sonra, halkasına kaytan geçirip boynuna astığı kurutulmuş kayısıya benzettiği külçeyi avuçlarken:

"Musa aşkına, Sfard'dan gelen biri Edusa'dan da haber getirsin Tanrım!"

VII

Pteria, Kızılırmak kıyıları, MÖ 546; ekin sarısı zamanı...

VEZİR

"Savaş, altı ay evvel, Lidyalılar kahramanlık alameti saydıkları çift yüzü keskin baltayı andıran labrys-lerini duvarlardan indirdikleri gün başlamıştı," dedi süvarilerden biri ve "mağlubiyetimizin başlangıcı da yine o gündü." hükmünü fısıldadı arkadaşının kulağına. Aslan Kral'ın, kestirdiği altı boğanın kanında yıkandığı, sonra da zindandaki Persli bir mahkûmu başından apışarasına dek testereyle diri diri yardırıp Sfard'ın en büyük kapısının iki yanına astırdığı günden bahsettiği belliydi. Asıl söylemek istediği ise henüz kanları damlayan düşman cesedinin arasından tabur tabur geçen ordunun gururu ve kibriydi. "Bizi Keyhüsrev değil, kendi kibrimiz yendi!" cümlesini fısıldayan pek çok mağlup asker vardı üstelik. Giderken ovayı inleten o zafer çığlıkları bir hezimet için miydi? Hallys kıyılarına kadar geçilen her yerde dağları sarsan o haykırışlar, o naralar şimdi nasıl olup da ölümlere, parçalanışlara dönmüştü? Tam altmış gün gidip, alt-

mış gün vahşice savaşan şu ordu, üçüncü altmış günde böyle kaçmalı mıydı? Aslan Kral'ın altın elbiselerini zafer kazanmadan çıkaracağını kim bilebilirdi?

Duyduğu sesler sanki bir mağaranın zifiri karanlığına gömülmüştü de uzaklarda, çoook uzaklarda bir kıvılcımın çakıp kayboluşu gibi kulağına gelip gelip gidiyordu. Son hatırladığı şey, şiddetli bir yağmur altında tam da burnunun ucunda bir temrenin şavkıması oluvermişti. Yüzü sızlıyor; boynunda ıslaklık hissediyordu. Eliyle yokladığında yoğun bir sıvı hissetti. Kan olmalıydı, muhtemelen kendi kanı.

Gözünü açmak istedi. I-ıhh!.. Gözleri zaten açıktı. İyi ama neden görmüyordu? Çevresindeki sesleri düşündü. Kendini zorladı. Sesleri takip ederek olup biteni anlamaya çalıştı. Görmek istiyordu; dikkatli, daha dikkatli baktı. İri siyah gölgeler dolaşıyordu etrafında. Son yaşadıklarını yeniden hatırlamaya çalıştı. Savaşın en şiddetli safhasında, süvarilerin süvarilere, develerin atlara, kurtların köpeklere saldırdığı sıradaydı. Neredeyse savaşın kaderi belli olacaktı. Herkes birini doğruyor, ölüm gökten yağıyor, alaylar boğaz boğaza geliyordu. Uzun mızraklar ve keskin kargılar neden bu kadar çoktu? Düşman askerleriyle kendi adamları arasında kılıçları savuracak kadar bile mesafe kalmamıştı. Nefesler nefeslere karışıyor, hayvanlar çıldırmış gibi şahlanıyor, tepiniyor, saldırıyor ve

ölüleri çiğniyorlardı. Pers ikmal taburlarındaki develerin böğürtüleri ise zihinleri tırmalıyordu. Birden hatırladı; yönettiği süvari taburlarının kaynamış gönden üretilen zırhlarıyla demir ağlara benzeyen kollukları içinde Keyhüsrev'in deri giysili piyadelerine karşı biraz daha şanslı olduğunu düşünmüştü.

O gün Hallys, Kappadokia vadilerini döne dolaşa gelip zevkine vara vara kan içen bir ejderha misali keyifle kıvranıyor, rengindeki koyuluğu taze kan ile arttırmak ister gibi köpürüyordu. Tepelerde uğuldayan rüzgârın dalgalandırdığı orman, bütün dallarını, sanki iki tarafın da felaketine acıdığı için tanrılara dua eden ölümlülerin kolları misali kaldırıp kaldırıp indiriyordu. Bir ara şimşek gibi hızlı atının sırtındaki Aslan Kral'ı yanında buluvermişti. Kibirle olup biteni izliyor, emirler yağdırıyordu. Altın kaplama zırhının halkaları ve miğferin sorgucu, zırhın üzerinde savrulan eflatun renkli pelerinin flasalandırılmış etekleriyle savaş alanında Altın Kral olmanın kahramanca hazzını yaşıyordu. Ve hemen ardında gururunu yerle bir eden adam, Ephesos'un hilkat garibesi kâhini Anabasis vardı. Geyiğinin üzerinde yarı çıplak Altın Kral'a bakıyor ve nedense gözlerini fıldır fıldır döndürmekten kendini alamıyordu. Altın Kral'ın dizginini kendisine doğru çevirip fısıldadığını hatırladı:

"Sandanis, benim aziz dostum, ulu atam Gyges bugün mezarında sevinecek... Bir de kraliçe Karuna..."

Kâhin, iki koluyla gökleri işaret ederek, "Sabır gerekir, yüce kral," dedi, "sabır gerekir. Çünkü işlerin sonunu Tanrı bilir!"

Sandanis, adamın söylediğindeki isabeti ilk kez tasdik etmişti:

"Kalıcı olmayan şeye gönül bağlamaya değmez, Altın Kral! Kâhini dinleyiniz bence!"

"Burada şu şom ağızlının kehaneti değil, askerlerimin gücünü dinlerim artık Sandanis! Görünen köy kılavuz istemez!"

Sandanis, sesini kesmişti. Ama kâhin yeniden mırıldandı:

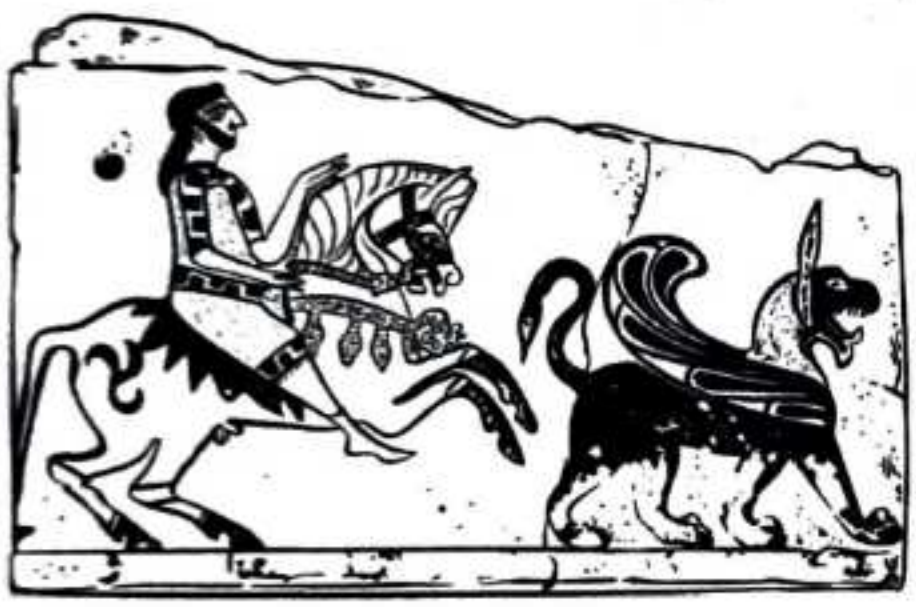
"Sabır gerekir, yüce kral, yine de sabır gerekir. Bir işin sonunu görmeden karar vermemeli!"

"Bre kapat uğursuz çeneni. Başı iyi başlayan her işin sonu iyi biter, bilmez misin?"

Aslan Kral kibrini besleyecek zaferden emin görünüyordu. Kollarını açıp göğe doğru kaldırarak pan flüt ve syrinks takımını coşturmayı denedi. Var güçleriyle üfleyip orduyu şevke getirmelerini arzuluyordu. Sesler yükselince de kişneyip duran atını savaş meydanına sürdü. O sırada Anabasis, geyiğinden inmiş bulutlara, kararan bulutlara bakıyor, gökteki kuzgunların ve onları tepeden gören kartalların kanat hareketlerini izliyordu. Derken gökte şaklayarak dört bir yana dağılan yıldırımların dehşetli gürlemeleri sarstı savaş meydanını ve birkaç dakika içinde gök, tunçtan dağlar birbirine çarpmış gibi çatlayıverdi. Her iki cephede de bütün atların ürküp kaçtığı, bazı askerlerin ellerinden kılıçlarını düşürdükleri andı. Bastıran şiddetli sağanak her yeri karartan bir geceye döndürüyordu. Keyhüsrev'in muğları ateş tanrıya yalvarıp savaş meydanına kasırgalar çağırıyorlar, büyük şemsiyeler altında tutuşturdukları alevlerin savrulan yalımlarını kucaklarcasına kendilerinden geçiyorlardı. Yazık ki Anabasis haklı çıkmak üzereydi. Gelgelelim Krezüs ordunun önüne geçip düşman saflarına atılmıştı bile. Sandanis derhal yanına koştu. Çevresindeki adamların gök gürle-

mesinden dolayı korkup geride kaldıklarına, bazılarının da yüzlerini düşmandan çevirmelerine öfkelenerek... Muğların ateş tanrısı yahut Zeus'un gökten gelen ateşli kamçısı askerlerini darmadağın etmişti. Aslan Kral'ın yanına vardığında nefes nefese yalvardı:

"Altın Kral, tanrılar aşkına artık ilerleme, kapana kısılacağız. Düşmanın gücü belli oldu ve tanrılar onlardan yana. Bu hâlimizle onları yenmemize imkân yok."

Sima/gesion parçası, İstanbul Arkeoloji Müzesi

"Ne diyorsun sen Sandanis?"

"Efendim, sayıları bizden üstün diyorum. Mağlup olacağız. Vazgeçin!"

"?"

"Derhal anlaşma yoluna gidelim. İsterseniz üç aylık bir barış isteriz. Böylece yardım çağırır, askerimizi çoğaltırız."

"Sandanis, ordumun gücünü biliyorum ben! Özellikle süvarilerimle köpeklerimin önünde nasıl dağıldıklarını görmek niyetim. Üç ay buralarda düşmanı dinlendirmeye de niyetim yok üstelik. Görmüyor musun, kış kapımızda. Söylediklerini duymamış olayım. Savaşın kuralı zamanında hücumu bilmektir ve biz hücum ediyoruz."

"Savaşın diğer kuralı da düşmanın gücünü iyi ölçmektir efendim. Sizce de bu düşman bizden güçlü görünmüyor mu? Gelin, beni dinleyin ve derhal barış isteyelim."

Krezüs'ün yüzü kızardı, avurtları şişti, tolgasını başından atıp tükürükler saçarak haykırdı:

"Seni ödlek Sandanis, tanrılar yere geçirsin seni. Meğer kalıbının adamı değilmişsin. Ben bu meydana karımın

mintanıyla mı çıktım sanıyorsun? Zaferi almadan dönmem! Delphoi'nin vadettiği zaferi... Büyük bir imparatorluğun sonunu getirecek zaferi!"

"Yalvarırım Altın Kral, beni dinleyin, zaferi yarın kazanmak için bugün geri çekilelim. Belki de Delphoi yalan söylemiştir."

"Yalan bile söylemiş olsalar şimdi o yalanı gerçekleştireceğim. Bana korkaklığı ve mağlubiyeti öneren senin gerçeğindense Delphoi'nin kehanetine uyarım, yıkıl karşımdan!"

Aslan Kral'ın atının dizginine yapışmayı düşünüp de elini kaldıramadan ok temreninin gümüş parıltısını görüvermesi bir kader olsa gerekti; her şey bir anda olup bitmişti. Hatırlıyordu; kendisi için savaşın sonuydu bu. Belli ki o temren şimdi gözünün içindeydi. Yoksa gözü neden açıkken göremesin, yüzü neden bu kadar yansın, başı neden bu derece ağrısındı? Yanağından ılık ılık süzülen kanı silmeyi denedi ama nafile, parmaklarını da kıpırdatamıyordu. Kulağına gelen sesler gittikçe karmaşık ve telaşlı bir hâl alıyordu. Her kafadan bir ses çıkar gibi:

"Kaçırın, yüce veziri kaçırın buradan!"

"Alev toplarına dikkaaat!"

"Süvarilerin arasına sürün, süvarilerin arasına!"

"Hekim nerede kaldı? Kanlar... Akıyor... Akıyooor..."

"Krezüs!.. Krezüs'ü bulun!.. Koşun, dağılın, bulun onu!.."

"Hrrsss!"

"Pşlaaappp!"

"Deh, deeeh!.."

"Mooööö!"

"!"

*

Sandanis, gücünün kesildiğini hissetti. Gözü karardı, bilinci azaldı ve bayılırken yüzüne mağlubiyeti hatırlamanın acısı yansıdı. Uzun, upuzun bir dehlizin içine girmiş gibi. Tekrar kendine geldiğinde yüzündeki kanların kuruduğunu ve yüzünü gerdirdiğini hissetti. Hayır, yalnızca gözündeki yaradan dolayı böyle kımıltısız yatıyor olamazdı. Hareketsiz, sessiz ve yarı baygın...

Hatırlamaya çalıştı; zaman geçiyor, uyuyor, uyanıyor, bayılıyor, kendine geliyor ama kendinde olduğunu nadiren hissediyordu. Bilinci neden gidip geliyordu? Yaralandığı günden itibaren ne kadar zaman geçmişti? Savaşın hatırlayamadığı kısımlarında neler olmuştu? Mağlubiyet nasıl gelmişti? Altın Kral neredeydi? Sert rüzgârların estiği yollarda ilerlediklerine göre Hallys'ten çok uzaklarda olmalıydılar. Belki de ricat etmişler, kaçıyorlardı. "Kaç gündür yoldayız?" sorusu takıldı aklına, ama bunu kimseye soramadı. Buna gücü yoktu. Bilinci alacalanıyor, gözü durmadan kararıyordu. Öküzlerin sesinden bir kağnı üzerinde yattığını anlıyordu. Bunu düşününce umutsuzluğu çoğaldı. Bir ara başucundaki hizmetçi ve muhafızların kendinden bahsettiklerini işitir gibi oldu. Şuurunun kapalı oluşu üzerine söyleşiyorlar, konuştuklarını duyduğunu düşünmüyorlardı. Belli ki durumu kötüydü. Çevresini göremiyor, hareket edemiyordu. Hekim sancısını dindirmiş olmalıydı. Yoksa bu derece baygınlık acısız olmazdı. Gözündeki ok temreni yerinde duruyordu muhtemelen. Ağırlığını hissediyordu. Neden kimse onu gözünden çıkarmıyordu ki? Yine bayıldı.

Şiddetli bir tartışmanın uğultulu sesleri onu kendine getirdi:

"Elimizden geleni yaparız yüce kral; lakin Sfard'a kadar yaşayacağını sanmıyorum."

"Yaşatacaksın hekim efendi, yaşatacaksın! Gyges gölünün ardına, atalarımın yanında hazırlattığı tümülüse gömülmesini istiyorum!"

"Ama Aslan Kral..."

"Yeteeer! Dediğim olacak!"

Bu cümleyi Sandanis'in, küçük bir tebessüm ile karşıladığını kimse fark etmedi. Gözü ulu bir çınar ağacının dallarını seçebiliyordu. Burayı hatırlar gibi oldu. Evet, burası Bagis yakınlarında sefere giderken ordunun konakladığı aynı ağacın altıydı. Nakata ile üç delikanlının "azat" dedikleri ağacın... Kurulan sektörün tıkır tıkır çalışmasına şahit oldukları günün akşamında, Temenothiera'ya doğru ilerlerken bütün Bagis Vadisi'ni ve yazlık çiftlik evlerinin güzelliğini seyretmişler, Nakata da sektörü kurduktan sonra üç arkadaşıyla birlikte burada kutlama yaptıklarını anlatmıştı. Demek Hallys'ten bu yana o yamaçtaki çınarın altına geri dönecek kadar uzun zaman geçmişti. O gün, işte şuracıkta "Altın Kral" demişti, Krezüs'ün gururunu okşayan bir ses tonuyla, "Temenothiera ve Phyrigia arazilerini yeri titreterek değil, süvarilerimizin yarısını saklayarak geçelim. Habercilerimiz Keyhüsrev'in Hattuşa yakınlarında karargâh kurduğunu bildiriyorlar. Belli ki Karkamış'taki ordusunu Klikya'nın zengin sebze ve meyveleriyle besleyerek yukarılara, ta Kappadokia içlerine getirmiş. Muhtemelen bizim Gordion üzerinden ilerlediğimizi de biliyor olmalı. Süvarilerimizi ayırırsak onları gafil avlayabiliriz."

Ama Aslan Kral her zamanki kibriyle karşılık vermişti teklifine:

"Sevgili Sandanis, siyasi çekişmelerle zayıflayan Perslerin başında, kendisini tanrıların lütfu olarak gören bir

sahte kraldan Astyages'in intikamını sessizce almamı mı istiyorsun benden? Hayır, bunu yapamam. Bilakis düşmanımızın üzerine bir gök gürültüsü, bir yıldırım, bir kara bulut gibi çökeceğimi bütün askerlerim görmeli. Senin dediğini yaparsam büyük bir krallığı yıkacağımı müjdeleyen Delphoi kâhinlerine de ayıp olmaz mı?"

Soruya cevap yerine ona nasihat vermek uygun olacaktı:

"Beni bağışlayınız efendimiz, bir kralın gücünü kendi milletine göstermesinden çok zafer kazanarak düşmanına göstermesi daha akıllıca olmaz mı? Eğer mesele Astyages'in öcünü almaksa, Keyhüsrev'e Lidyalı bir eş hediye etmek daha akıllıca ve masrafsız olurdu. Böylece Keyhüsrev'in hayat anlayışını ve halkının harsını ve geleneğini gizlice değiştirebilir, kendinize benzeterek zaten ülkesini almış olurdunuz. Üstelik bu, savaştan daha öte hedefler gözetmiş olduğunuz için sizi yüceltirdi. Savaşa tutuşmaya hazırlandığın insanların neye sahip olduklarını sakın gözden ırak etmeyin. Henüz hayvan postu çıplak ayaklı giyen adamlar bunlar ve istedikleri kadar değil, buldukları kadar yiyorlar. Hiçbiri sizin gibi saraylarda yaşamıyor, ince zevklerden anlamıyorlar. Bağbozumunda Bakkhos şölenleri tertipleyen işçileri de, hatta tatlı üzümler yetiştiren bağları da yok. Şarabın yahut şarap içmenin zevkini bilmiyorlar. Ne incirleri var, ne incirin lezzetinden haberleri. Neredeyse suyu ve ahlatı bulduklarında bayram edecekler. O halde sizden daha ileri zevkleri ve anlayışları bile olmayan bu adamları yendiğinizde elinize ne geçecek? Ama eğer yenilirseniz bütün bu adamlar bizdeki nimetlerin lezzetini tadacaklar ve bir daha bize bırakmayacaklar. Ben olsam yüce kralım, bu savaştan vazgeçer, hatta vazgeçmekle

kalmaz, bu adamların zihnine Lidya ile savaşmak gibi bir fikir gelmemesi için tanrılara adaklar adayıp dualar ederdim."

Krezüs buna hiç aldırmamıştı bile:

"Sen fakirliğe övgü yapabilirsin Sandanis, lakin sahip olduklarımızın devamı için doğunun bu yarı gelişmiş kavimlerine saldırmamız gerekmez mi? Onların henüz değerini anlamadığı nice nimetler oralarda bizi beklemiyor mu? Onları uyandırmadan ellerinden almak yahut da bizim yönetimimize mahkûm ederek ruhlarını değiştirmek ne büyük bir nimet düşünsene! Onları kendimize benzettiğimizde ne kadar kuvvetleneceğimizi hesap edebilir misin? Ayrıca bu adamları öyle küçük de görme. Babil ve asma bahçelerini yapan bir ileri akıl onlar. Sırf bunun için bile savaşmaya ve görkemlerini tarihten silmeye muhtacım. Doğuyu bütün birikimiyle yok etmeliyim. Bence işte zafer budur."

"Bir zafer, Altın Kral'ım, bir zafer, aldığın toprağı kendi kimliğin, kendi sesin, kendi şarkın ve kendi anlayışın ile doldurduğunda zaferdir. Değilse toprağın bekçiliğini yaparsın yalnızca."

"Yeter Sandanis, çöl ve dağlardan ibaret şu doğunun düşüncesini de, hayatını da kendi başlarına bırakamayız. Hayır Olymphos'un çocukları bunu yapamaz, yapmamalı. Doğu her zaman bir rakip görülmeli ve mutlaka mağlup edilmelidir. İçindeki bütün insanlık birikimiyle beraber mağlup edemediğimiz zaman da onları kendileriyle savaştırarak şerlerinden emin olunmalıdır."

Sandanis'in son hatırladığı bu cümle yeterince moral bozucuydu. Kalbinde hissettiği "Olymphos'un tanrıları bizi terk etmi..." cümlesi tamamlanamadı. Gözbebekleri-

ne yansıyan son görüntü kâhin Anabasis'in gülüşü oldu. Altın Kral'ın kibir yüzünden Pteria'da ordusuna hezimet yaşatacağından korkan bir acı gülüş...

Vezir Sandanis o çınar ağacının altında geçen mutlu hatırlayışlarya yeniden döndüğünde Bagis'e çoktan geldiklerini anladı. Bu sefer bacağında şiddetli bir ağrı hissetti. Köle ve hizmetçileri başucunda onun artık öleceğini ve mirasından neleri çalabileceklerini tartışıyorlardı. Hekim, sağ bacağını kaybettiği sırada kan kaybı ve korkudan bedenine inme indiğini, on üç gündür yaşamasının bile mucize olduğunu anlatıyordu. Bunu duyduğunda ilk aklına gelen şey, bacağını koparan Persliden intikamının alınıp alınmadığı oldu. Muhtemelen gözüne giren oktan sonra olmuştu bu. Perslilerin ayakları biçmek için savaş meydanına sürdükleri arabaların enli kılıçlarından birisiyle karşılaştığını anladı. Ölümün bedenini sardığını tam o anda hissetti ve hekimin Aslan Kral'a anlattığı son durumu kabullendi:

"Yüce Krezüs, veziriniz Sandanis'in bünyesi tamamen iflas etmiştir. Bacağındaki ağrıya karşı kullandığı macunun artık kullanılmaması gerektiğini emrettim. Çünkü bilinci kapandı. Nefesleri gittikçe zayıflayacak ve yarın sabah tamamen bitecektir."

Aslan Kral, önce "Ölüm üzerine bu kadar rahat konuştuğu için şu hekime haddini bildirmeliyim!" diye düşündü, huzurundaki üç delikanlı ile Komutan Nakata'ya bakıp bundan vazgeçti, sonra bilge vezirinin başucunda, "Güle güle aziz dostum, Sandanis, sözünü dinlemeliydim!"

itirafında bulundu ve çevresine bakınıp beğendiği bir tepeciği işaret ederek emrini verdi:

"Dostum Sandanis, son rüyasını kutsal Hermos'a bakan şu hâkim tepede görsün Komutan Nakata! Atalarımın yanına gömülemedi madem, bari tanrıları konuklayan şu Hermos'un çağıltısıyla dinlensin."

En son olarak da Halludas'a dönüp gülümsedi:

"Evet, sen! Beni Karun'a benzeten kâfir! Çizdiğin aslan başı çok hoşuma gitmişti! Sandanis'in taşına da aslanlar çiz."

VIII

Bagis, MÖ 546; hasat ve ambar zamanı...

HAİN

"Hayvan herifleeer!.. Dediklerim bugün, hemen yapılacak. İşini aksatanı yarın aha şu sektörün kapısına zincirleyip gideceğimden şüpheniz olmasın! Kaybolun şimdi!"

Krezüs'ten sonra Bagis'te altı gündür yaşananlara göre Nakata'nın bu öfkeli sesi bir tehdit bile sayılmazdı. Akşam gelen haberciler ise Keyhüsrev'in ordusunun Temenothyera'ya ulaştığını söylüyorlardı; kuş uçumu iki çeyrek mesafeye. Nakata, Pers öncü birlikleri Bagis'i öğrenmeden ve sektöre ulaşmadan her şeyi alıp Sfard yoluna düşmek zorunda olduğunu biliyordu. Keyhüsrev'in Temenothiera'da bir veya iki gün dinleneceğini umuyordu. Önce askerler şehre dehşet salacak, şehir halkından bazılarını gözdağı olsun diye en feci usullerle meydanda katledecek, geri kalanlarını evlerinden çıkarıp köleleştirecek, boşalan evlere üst rütbeli askerler yerleşecek ve o geceyi geçirmek üzere hizmetçilerine esirlerden birer kadın ile ikişer testi şarap getirmelerini emredecekler,

sonra da sarhoş olup kavgaya tutuşacaklardı. Geçtikleri diğer şehirlerde böyle yaptıkları anlatılıyordu çünkü. Bu hesaba göre Keyhüsrev, en erken ertesi gün öğleye doğru yeniden ordusunu toplayıp yürüyüşe geçebilecekti. Gün batımına doğru da Bagis'e ulaşabilirlerdi.

Nakata'nın emir verdiği işçilerin akılları elbette Temenothiera'da, ailelerinin başına gelebilecek tehlikelerdeydi. Pek çoğu şaşkın, korkulu, yıkılmış ve perişandı. Sektörü düşünecek hâlleri olmadığı gibi, yağmalayıp kaçma ihtimalleri de vardı. Muhafızları azarlar gibi sıkı sıkıya tembihlemesi bu yüzdendi. Bereket versin Krezüs buradan ayrılırken sektörün tamamen taşınması için ilave elli kadar daha muhafız görevlendirmişti. Ne çare bu muhafızlar Hallys boylarına giderken şahlanan adamlar değildi artık. Kimisi yaralı, kimisi sakat... Mağlubiyet her şeyi değiştirmiş, moralleri yere sermişti. Şöhreti dünyayı tutan süvariler atlarının üzerinde birer iskelet suretinde gelip geçmişlerdi. Hiç umutları olmadan.

Dünyada olup bitenlere akıl erdirmek zordu. Birileri için umutsuzluk getiren şey diğerlerine hayal kurduruyordu. Aslan Kral'ın sektörü taşıma emrinin üç delikanlıya yansıması gibi. Sfard yolunun görünmüş olması demek, Edusa'yı hak etme ve hasretin bitmesi de demekti. Her üçü de bu konuda yapmaları gerekeni bir an evvel yapmak ve Edusa'nın karşısına onu hak etmiş hâlde çıkmak zorunda olduklarını hissediyorlardı. Her üçünün de ayrı hayaller kurup ayrı planlar yaptıkları bile söylenebilirdi.

Keyhüsrev'in mağlup Lidya ordusunu toprağa karıştırmak üzere bütün ordusuyla ilerlemekte olduğunu altı gün evvel Bagis'ten ayrılan Krezüs ve askerleri henüz bilmiyorlardı. "Keyhüsrev zeki bir adam!" dedi içinden Na-

kata, "Meydanda bozguna uğrattığı düşmanı önce kendi hâline bırakıp bir sonraki savaşı bekleyeceğine inandırmış, sonra da gizlice peşine düşüp şehrinde vurmayı, kalbini sökmeyi planlamış zahir!" Muzaffer bir kumandanın askerlerine yeni zaferler vaat etmesi takdir edilecek bir davranıştı. Bir yanda umudunu yitirmiş, hezimet görmüş perişan bir ordu, diğer yanda Lidya'nın bütün zenginliğine sahip olmayı hayal eden muzaffer askerler. Zihnininden; "Derhal Aslan Kral'a haber göndermeli, Keyhüsrev'in gelişini bildirmeliyim!" diyordu. Bunu en iyi Halludas'ın yapacağını düşündü, lakin o, sektörde güvendiği adamlardan biriydi ve taşları aslanlarla nakışlaması gerekiyordu. Karialı Kufu ile Phrygialı Mehte'yi ise vezir Sandanis'i asillere yakışır bir tarzda gömmekle görevlendirmişti. Aslan Kral yanlarından ayrılırken Nakata'ya bu asalet meselesini özellikle hatırlatmış, hatta yanında götürmek üzere bir kağnıya yüklettiği altı sandık Bagis altınından iki torba stateri de ayırıp dostunun öbür dünyada fakirlik çekmemesi için lahdine konulmasını emretmişti.

Nakata'nın, işini aksatanı Pers askerlerine yem olarak bırakmakla tehdit edip herkesi "Kaybolun!" diye huzurundan kovması, muhafızlardan birini Sfard'a doğru yola çıkarmasından hemen sonraydı. Ve şimdi emirlerinin takibini yapması gerekiyordu. Özellikle de vezirin gömülmesini bizzat kontrol ederek.

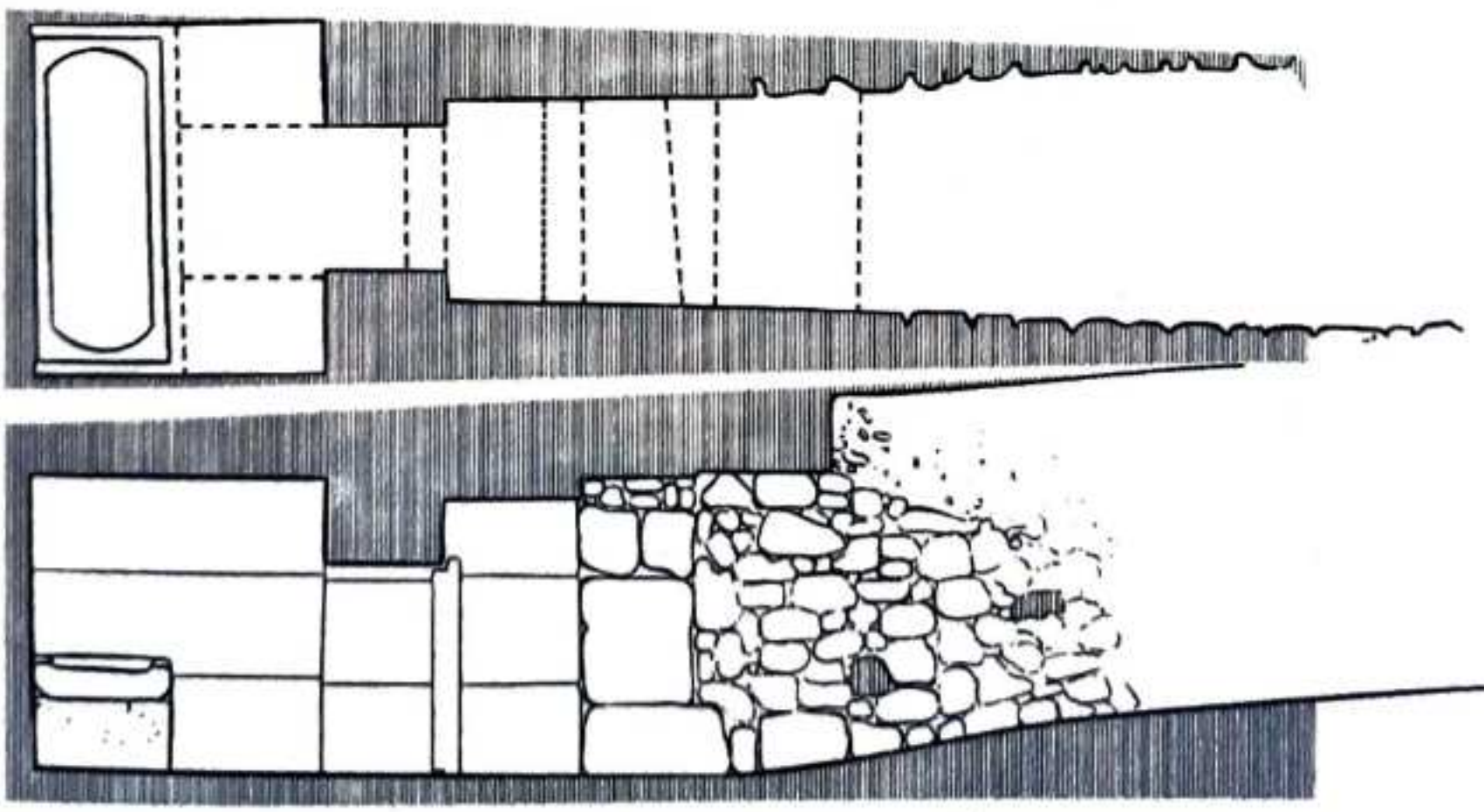

Mezardan çıkarılmış bir su kabı, Uşak Müzesi

Kufu ile Mehte emri alır almaz yerlerinden "kaybolup" Sandanis için altı gündür inşaatını herkesten gizledikleri mezara doğru atlarını mahmuzla-

dılar. Bugün mermerlerin yerli yerine konulmasına sıra gelmişti. Nakata hem Aslan Kral'ın emrini yerine getirmeyi, hem de Keyhüsrev'e yakalanmadan Bagis'i terk etmeyi umuyordu. Yapılması gereken her şeyi alelacele yapmak gerektiğini elli kere söylemesinin neticesiydi bu. Şimdi de Sandanis'in cesedini kontrole etmeliydi. Böylece beraberinde gömülecek şahsi eşyalarını, ölümden uyandığında huzurla şarap içmesi için gümüş piyalesini, kurt başlı ibriğini –o buna *oinokhoes* diyordu– borazana benzeyen buhurdanını ve iki torba stateri de teftiş etmiş olacaktı. Hepsini bir odaya kilitleyip başına nöbetçiler dikmekle iyi yaptığını düşündü.

Kufu ile Mehte başlangıçta mezarın inşası konusunda çok tereddüt yaşamışlardı. O güne kadar Bagis civarında henüz bir soylunun mezarı kazılmamıştı. Bunun için mezarı gizlice hazırlamak gerekiyordu; soyulmaması için. Üstelik Aslan Kral'ın işaret ettiği tepecik, kireçli topraklarıyla dikkat çekiyordu. Hatta köleler sektöre kireç temin ederken bu tepecikten de bol miktarda toprak almışlardı.

Tümülüs plan ve dikey kesiti, *Lidyalılar ve Dünyaları*, s. 279

Mehte tepedeki gediklerin işe yarayabileceğini, bir kireç ocağı gibi görünmesinin mezar soyguncularını yanıltacağını söylüyordu. Bunun için yamacın bozulan görüntüsü de düzeltilmemeliydi. Toprağın kireçli olması da iyiydi; işin kolay bitirilmesini sağlardı. Sonuçta tepeye gizlenecek lahit kapaklı bir sandık mezar, hem Aslan Kral'ın emrini yerine getirmek, hem de bir an evvel Bagis'ten ayrılmak anlamı taşıyordu. Edusa'ya kavuşmak...

Karar verildi. Tepenin gizli bir bölümünden içeriye doğru yatay bir karnıyarık dehliz kazılacak, yeterli derinliğe ulaşıldıktan sonra içeride mantar biçiminde bir mekân açılacak, bunun içine sandık mezar formunda taş lahit inşa olunacak ve duvarları kireç taşıyla örülen lahdin içine de bel hizasında mermer yataklı ve yastıklı bir seki konulacaktı. Her şey altı gün içinde en mükemmel şekliyle bitirilmiş olacaktı; bir vezirin kutsal sayılan cesedini nice altı, altmış, altı yüz, altı bin yıllar boyunca saklayıp durmak için. Tabii ki başlangıçta mermer ustası itiraz etti; Bagis'te mermercilik Sfard'daki gibi gelişmiş değildi; en erken bir haftada yastıklı bir mermer yatağı

Karnıyarık tepe rekonstrüksiyonu, *Lidyalılar ve Dünyaları*, s. 276

oyabileceğini söylüyordu. Nakata "Dört gün, sana ancak dört gün süre tanıyorum, bütün ustalarını, kalfalarını topla, Bagis'in bütün mermerlerini incele ve dördüncü gün bana kline yatağı getir" dedi. Aynı emri mezarın duvarları için kireç taşından plakalar ve söveler kesecek ustaya da vermişti. O bütün bunları cesedin kokmaması ve eşyaları çalacak hırsızların şerrini def etmek maksadıyla düşünmüştü ama şimdi işin çabuk bitirilmesine de yarayacaktı. Kim bilebilirdi ki vezirin ölümünden birkaç gün sonra düşmanının kapıda belirivereceğini?

Nakata işçileri ve köleleri son bir kez teftişten geçirdikten sonra yanına sektörün aşçılarını çağırdı. Ertesi öğlen için Hermos kıyısındaki ilk konakta yenilecek ölü yemeğini hazırlamaları için:

"Bu yemeği sektördeki herkesin veda merasimi gibi de düşününüz, cömert davranınız!"

Mehte ile Kufu seçme altı köleye özgürlük vaat ederek ve iki yüz kadar meşale harcayarak mezarın bütün işlerini bitirmişlerdi. Elbette çalışma sahasına kölelerin gözlerini bağlayarak ve binbir yoldan dolandırarak getirme şartıyla. Altıncı günün akşamında mezarın hazır olduğunu öğrenmek Nakata'yı biraz olsun rahatlatmıştı. Derhal emir verip bütün altınları yükletti, sektörü yıktırdı ve yola çıkma hazırlığının tamamlanmasına bizzat nezaret etti. Sabah kafile yola düşüp de konak yerine giderken geride Sandanis'i törenle gömmek üzere dokuz kişiyi ayırdı. Bunlardan dördü cesedi, ikisi de eşyaları taşıyacak olan mezarcı köleler, biri ruhlar dünyasıyla irtibata geçip vezirin oraya kabulünü sağlayacak kör kâhin; diğer ikisi de bu işe nezaret edecek olan Mehte ile Kufu idiler. Nakata yola çıkmadan evvel kafilenin ta-

kip edilmemesi için gerekli önlemleri almış, Kufu'ya da Mehte hariç herkesi infaz edip konak mahallinde yemeğe yetişmesi emrini vermişti.

Günün ilk ışıklarında cenaze merasimi planlandığı gibi yürüdü. Kâhin yol boyunca "Ey falanca! Zamanı ganimet bil. Falanca da gitti denilmeden hayırlı bir iş yap!" cümlesini durmadan tekrar etti. Bu öğüdü meğer Sandanis hayattayken vasiyet etmiş. Mehte, bu sözleri duyunca Solon'u hatırladı ve vezirin na'şının mutlu insanlara has bir gülümsemeyle son yolculuğuna çıktığını düşündü. Belki de cesede kefen olarak sarılan tunik, baskı kabartma bezekli küçük levhalar, rozetler, düğmeler ve altın şeritlerin gözüne güzel görünmesi bundandı, kestiremedi. Sandanis'in kireç beyazı yüzüne baktı. Lidya erkeklerine has altın küpesi kulağındaydı. Koç biçimli bu iri küpe nadide bir parçaydı ve orada bulunan herkesin –kâhin dâhil– iştahını kabartmıştı. Lidya'da asil cenazelerinin küçük hırsızlıklara uğraması alışılagelmiş şeylerdendi. Çünkü bazı inançsızlar, ölenin öte dünyada bu süslere ihtiyacı olmadığını düşünüyorlardı. Musa şeriatına inananlar gibi. Üstelik bu tür hırsızlıkların hesabı çok nadiren sorulurdu. Çünkü ölüden çıkarılan her şey, tanınmasın diye önce altın kazanına girerdi. Sandanis'in küpesine gelince; doğrusu bu küpeyi eritip altın değerine satmak sarrafın emeğine yazık etmek olacaktı.

Gümüş sürahi, Uşak Müzesi

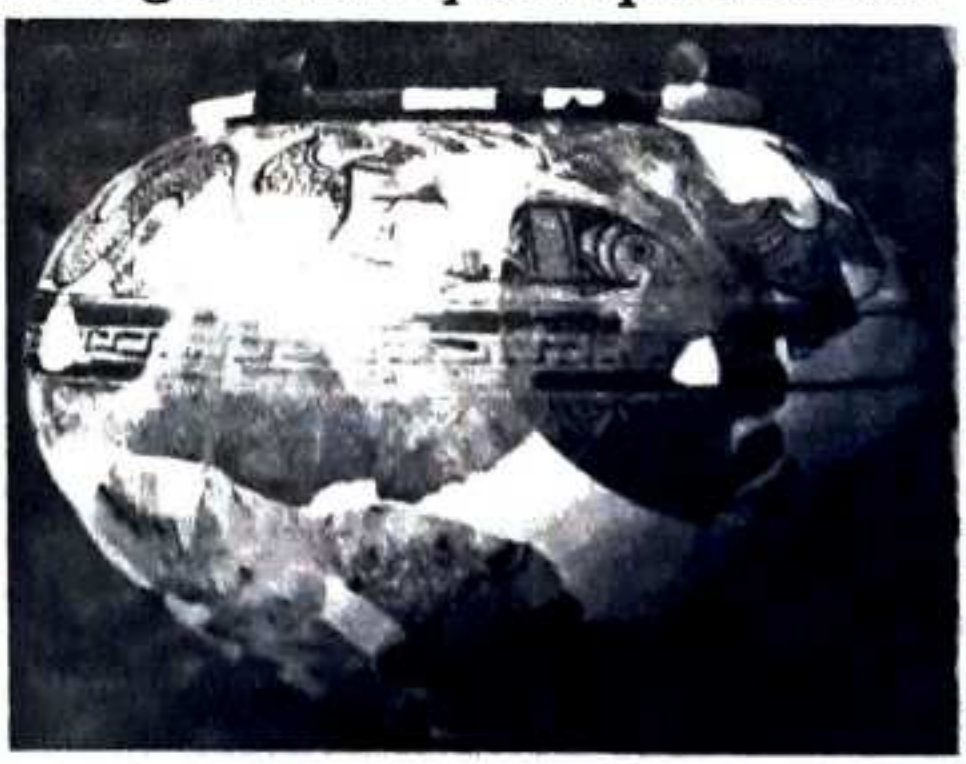
Dokuz kişi kuşluk vaktinde cesedi lahde ilettiler. Dağın içinde, meşalelerin havasızlıktan sık sık söndüğü, ölüm ve ölü kokusunun dimağları yalayıp geçtiği dehlizde gelgitler yaşayan altı işçi, taş dolgu bir dramostan girdikleri mezarda işlerini günün altıda biri kadar süre harcayarak bitirebildiler. Ne az sonra öleceklerini, ne de kendilerini kontrol eden iki kişinin içinde esen fırtınaları bilebiliyorlardı. Mehte, Sandanis'in gümüş aynasını, yemek kaplarını, tarağını, halka tutamaçlı şarap piyalesini ve omphaloslu kâse ile ibriğini, en sonunda da bütün tören boyunca kollarının dermanını kesen iki stater kesesini –her biri koç başı kadar büyüklükteydi– ölü bedeninin göğsüne koyduktan sonra tek tek kontrol etti. İlaçlanmasına rağmen etleri kokmaya başlayan Sandanis'in kireç beyazı gülümseyen mutlu yüzüne son bir kez baktı. İşlerin bitirildiğinden emin olunca kâhine son görevini yapması için işaret edip işçileri dışarıya yönlendirdi. Kâhin, mezarın girişine alçı taşından bir kayık kâse koydu. Üzerine de altı adet yılan resmi taşıyan bir kase. Kıvrım kıvrım yılanlar... Sonra gözlerini yumup bilinmeyen bir dilden –belki de uyduruyordu– neşideler okumaya başladı. Yılanları tılsımlıyordu. Böylece yılanlar resimden cisim bulup mezarı koruyacak, yüzyıllar geçtikçe yaşlanıp ejderha olacak ve bir

Gümüş yemek kapları,

Yılanlı lebes, Manisa Müzesi

gün burayı açmaya kalkan olursa lanetiyle onu sonsuza kadar cezalandıracaklardı. Kâhinin tılsımı bitirdiği anda bir işaret parmağı, fısıltı eşliğinde aşağı, yukarı sallanmaya başlamıştı:

"Kufu, psst!.. Sakın yapma!.."

Kufu işaretle cevap verdi:

"Bakma, görme!"

Bu sefer parmak sağa sola sallanmaya başladı ama Kufu dinlemiyordu, belli belirsiz fısıldadı:

"Korkma Mehte, bütün suç Halludas'ın olacak!"

"Nasıl?"

"Şunu görüyor musun?"

"Ne olmuş, bir altın kazıma iğnesinin kabzası!"

"Ama sıradan bir iğnenin değil, Halludas'ın iğnesinin. Boğa boynuzundan, bak. Üzerinde adı da yazılı. Delphoi yolculuğunda gizleyip bugünler için sakladım!"

"Kendisi denize düşürdüğünü sanıyor. Ama senin neden böyle yaptığını anlamadım!"

Kufu kâhine baktı; yerden toz kaldırarak yüksek sesle kline önünde, cesedin baş ve ayakuçları arasında tılsımı tamamlamak için dönüp durmadaydı. Mehte'ye döndü:

"İkimiz staterleri –Krezüs'ün bıraktığı torbalardan birini işaret ederek– harcarken Halludas vezir Sandanis'in ölüsüne ihanetten zindanda çürüyor olacak."

"Hayır Kufu, bunu yapamazsın!"

"Edusa, dostum; Edusa'yı hak etmek için!"

Mehte, Edusa'nın kendisiyle yaptığı veda konuşmasını hatırladı. "Git ve beni hak etmiş olarak dön!" demişti. Ve şimdi Kufu da onu hak etmekten söz ediyordu. Ortada dönen bir şeyler vardı. Yoksa Edusa aynı tembih sözlerini Kufu'ya da mı söylemişti? Kaşlarını çattı:

"Seni ihbar ederim!"

"Sana kimse inanmaz! Çünkü suçu kovuşturanlar iğnenin kabzasını ellerinde bulacaklar!"

Kâhinin toza bulanan dansı ve çığlıkları bittiğinde üçü birlikte kapıyı son kez dışarıdan kapatmak üzere ilerlediler. Mehte olup biteni kâhinin görmesinden endişe duymuş, Kufu'nun geniş efzonunun eteğine sakladığı büyük keseyi ihbar edememişti. İyi ama arkadaşı neler yapıyordu böyle? Bunları yapan kişi gerçekten Kufu muydu? Eğer o ise kendisini meğer hiç tanıyamamıştı. Şaşkındı. Gördüklerine inanamıyordu. Böyle davranabileceğini, hele de kefen soyucular gibi adi bir hırsızlık suçunu işleyeceğini; dahası, bu suçu Halludas'ın üzerine atacağını hiç beklemiyordu. Peki ama Edusa için söyledikleri? Edusa'nın bununla ne ilgisi vardı? Hem neden onu hak etmesi gerekiyordu ki? Yok, yok, şu anda sağlıklı düşünemiyordu. Olup bitenin şaşkınlığıyla sanki dili tutulmuş, eli bağlanmıştı. Mezarın dışına kadar gelip de ebediyen kapatmak üzere kapı mermerine dokunduğunda "Hayır!" dedi, içinden, "Buna müsaade edemem!" Ve bir el ağzını kapatıverdi.

"Susss!.."

Sonra da kapının ahşap mekanizması hareket etti ve kilidi boşalan koca mermer stel, büyük bir gürültüyle lahdin ağzına oturdu. Ölüler dünyası ile hayat; hades ile nefes birbirinden ayrılmış oldu.

Mehte her şeyin bittiğini o anda hissetti. Kufu elini ağzından çekip dürtükleyerek kendisini çıkışa yönlendirdiğinde aklı başına anca geliyordu. "Şimdi ayrılmalıyız!" diye bir fısıltı duydu. Sanki bir suç ortağı gibi... Yapması gereken işi hatırlamaya çalıştı. Nakata'nın emri gereği mezar tünelinden çıkmadan evvel kölelerin gözlerini

yeniden bağlayıp arabaya bindirmesi; Kufu'nun da kör kâhine eşlik ederek Hermos kıyısında yapılacak ayine götürmesi gerekiyordu. Nakata kafilenin kendilerini orada bekleyeceğini de söylemişti. Önce yemek ve tatlı yiyerek Sandanis'in ruhuna dua edecekler, sonra kölelere özgürlüklerini verip iki ayrı istikamete gitmek üzere vedalaşacaklardı. Yazık ki Kufu'ya verilen infaz emrinden haberi yoktu. Kendilerinden beklenen son görevi de tamamlayınca içinden Kufu'nun yaptıklarını nerede ve nasıl ihbar edeceğini kurdu. Gelgelelim, ağaçların arasından çıkıveren muhafız müfrezesi Kufu'nun emriyle gözlerinin önünde altı köle ile kâhini kılıçtan geçirip cesetlerini oracıkta ateşe verdiğinde ihbar meselesini yeniden düşünmesi gerektiğini anladı. Adamlar onca insanı öldürdükten sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi bir de vezir Sandanis'in ruhu için altı keçi ve altı at kurban ettiler. Her şey bittiği sırada omzunda bir el hissetti. Kufu'nun eli... Bütün kararlılığıyla ensesini sıvazlıyor ve dudaklarından dökülen kelimelere inandırırcasına sesine tehdit katıyordu:

"Artık Sandanis'in mezarını bilen iki kişi var dostum. Ve içindekileri de!"

Mehte büyük bir dehşete kapıldı. Gözleri bağlanarak mezarda çalışan kölelerin masum oldukları hâlde öldürülmeleri ne kadar da acımasızcaydı. Arkadaşının yaptıklarını düşündüğündeyse bütün olup bitenden daha zalimce bir davranış olduğuna karar verdi. Üstelik kendisi şimdi bunun tersini söylüyordu:

"Sen her zaman benim en iyi dostum olarak kalacaksın Phrygialı! Bunu unutma! Bunun garantisi olarak da altınları sana emanet ediyorum. Paylaşacağımız güne kadar!"

Kufu acaba bütün bunları kendi başına mı yapıyordu, yoksa biriyle işbirliği içinde miydi? Ama hayır, bir işbirliği için bu kadar güzel rol yapıyor olamazdı. Başka bir hesabın peşinde olduğu açıktı. Bunu anlaması uzun sürmedi. Çünkü yürürken koluna girip yeniden fısıldamıştı:

"Benim aziz kardeşim, Nakata'ya torbadan söz etmeyeceksin ya! Yoksa..."

Kufu, sağ elini boğazına götürüp gırtlağında ileri geri sürttü. Mehte bunu nasıl anlaması gerektiğini kestiremedi. "Nakata beni öldürür!" mü demek istemişti, yoksa "Boğazın kesiliverir!" tehdidinde mi bulunmuştu? Bu durumda onu ele vermesi ya büyük bir kahramanlık, ya büyük bir ahmaklık olacaktı. Şimdilik hangisini yapması gerektiğini kestiremiyordu. Lakin Nakata torbadan haberdar olursa kendisine ne diyecekti? Onu nasıl ve neye inandırabilirdi ki? Masumiyetine mi? Kufu'ya mâni olmayışına mı? Çaresizliğine mi?

Ölü yemeğinden sonra kafile yola çıktığında Hermos'un serinliğini taşıyan hüzünlü bir rüzgâr esiyordu. Üç arkadaş Sandanis'i, Bagis'i ve sektörü geride bırakırken bundan böyle yalnızca hatıralarında yer edecek araziye son defa dönüp baktılar. Hepsinin içinden farklı duygularla birlikte farklı hesaplar geçtiği belliydi. Halludas bir bilezik yapamamakla birlikte, avcundaki kızıl kayısı topağında Edusa'yı hayal ederek hasretlerin geride kaldığını hissediyor, ama bunu ona nasıl sunacağının hayalini kuruyordu. Mehte henüz şaşkındı ama Edusa'yı hak etmiş olarak döndüğüne dair içinde hakkaniyetten yana bir sevinç taşıyordu. Kufu Nakata'nın hemen yanında ilerlerken kendi başarısına tapan bir firavun gururuyla diğerlerine gülümsüyor ve Edusa'yı satın alacak altınların sıcaklığını

göğsünde hissediyordu. Nakata ise geçtikleri yerlerdeki kuyuları zehirlemek, meyve bahçeleri ve tahıl tarlalarını ateşe vermek, köprüleri hasara uğratmak gibi düşmanın gelişini geciktirecek önlemleri alma görevini hangisine vereceğini hesap etmekle meşguldü. Ama hepsinin içinde bir Pers korkusu vardı ve bu kaçışın kendilerini Sfard'a sağ salim ulaştırıp ulaştırmayacağını bilememenin tedirginliği çevrelerini sarmış, kafileyle birlikte ilerliyordu.

Halludas, Temenothieralıydı ve bir gün Sfard'ı özleyeceğini hiç aklına getirmemişti. "Edusa! Ah Edusa!.." Kağnının teker gıcırtısına kulak vererek mutlu düşler görmesi bundandı. Keyhüsrev'in askerleri her yeri talan etmeye başlarsa Edusa'nın yanında olması, onu koruması gerekecekti. Evet, Sfard Edusa demekti ve bundan böyle Edusa için yaşamayı göze almalıydı. Hem avcundaki şu altın külçesi her gün ona Edusa'nın varlığını yeniden hissettirmezse hayat neye yarardı?!..

Phrygialı Mehte olan biteni hesap ediyor, Kufu'yu şikâyet meselesini doluya koysa aldıramıyor, boşa koysa dolduramıyordu. Sfard'a vardıklarında Nakata'nın kendisine farklı davranacağını düşünüyor, Kufu ile yakınlaşmalarını hayra yoramıyordu. Durmadan "Sandanis'in mezarını bilen iki kişiden biri olmayı ben istemedim ki!" mazeretini sayıklayıp durması bundandı. Bagis'te olanları unutmayı nasıl başaracaktı peki? Unuttu diyelim, herhangi bir zamanda Bagis'e dair herhangi bir beladan nasıl kurtulacaktı? Bir yanda Kufu'nun çaldığı altınlar, diğer yanda bu altınları çalması muhtemel iki şüpheliden biri olmak? Konuşmuyor olmaları en sevdiği arkadaşı Halludas'a atılacak iftiraya rıza göstermesi anlamına gelmezdi. "Kufu'yu ikna edebilmenin bir yolu olmalı! Ama

nasıl?" diye kıvranıp duruyordu. Nakata'nın hiçbir şeyden haberi olmasa bile, mezarı bilmeleri dolayısıyla Kufu ile kendisini uzun bir müddet göz hapsinde tutacağını, hatta en yakınında bir görev vererek konrol edeceğini adı gibi biliyordu. İyi ama Kufu diğer kölelerle birlikte kendisini de neden kılıçtan geçirtmemişti? Böylesi daha kolay ve emniyetli olmaz mıydı? Vezir Sandanis'in mezarı sonsuza kadar meçhul kalırdı. Öldürtmediğine göre bir planı olmalıydı. Ve bu plan şimdi kendi boynunda yağlı bir ilmek gibi duruyordu. En iyisi bu meseleyi herkese açıklamak ve suçluyu ele vermekti. İyi ama Kufu onun arkadaşı, yoldaşı, kardeşiydi; gammazlamayı içi kaldırmazdı. Belki de onu ikna edip altın torbasını Nakata'ya teslim etmesinin bir yolunu bulmalıydı. Ama bu da tehlikeli olurdu; çünkü mezardan diğer torbayı yahut eşyaları da aldıklarını düşünebilir yahut Kufu bunu iddia edip kendisini töhmet altında bırakabilirdi. "Öteki altınları da Mehte aldı!" derse kendisini kim kurtarırdı?

Karialı Kufu, Mehte'ye anlattığı planı yolculuğun ikinci gecesinde uygulamaya karar verdi. Kafile Hermos ile Kogamos'un birleştikleri vadide son palanı sökmüş, katırların yüklerini indirip konaklamıştı. Ertesi sabah emniyetle Sfard'a varmış olacaklardı. Tabii eğer Keyhüsrev'in bir müfrezesi o gece baskın vermezse. Umulur ki gönderdikleri adam Sfard'a ulaşmış, Keyhüsrev'in gelmekte olduğu haberini Aslan Kral'a söylemiş olsundu. Eğer haberci başarabildiyse şu anda akropolde yer yerinden oynuyor olmalıydı. Şehirde de çığlıklar, koşuşturmacalar başlamıştı muhakkak. Kufu "Böyle bir ortamda bir kişinin kaybı kimseyi ilgilendirmez!" fikriyle kendini rahatlatmak istedi. Persliler yarın şehrin önüne geldiklerinde izleri de yok et-

miş olurlardı. "Şimdi heyecan yapmadan planı uygulama zamanı"ydı ve cinayet ortaya çıktığı vakit kendini kurtaracak çareyi bir an evvel bulmak gerekiyordu. İşte o anda Mehte'yi, ortağı, arkadaşı, yoldaşı Phrygialıyı plana dâhil ediverdi. Ne de olsa onun Sfard'da kimsesi yoktu. Şehir kuşatmaya girdiğinde arayıp soranı olmazdı. Edusa'dan başka elbette. Edusa onu arar mıydı? Ararsa ona inandırıcı bir cevap hazırlamalıydı. Yoksa kendisiyle evlenmeye razı edemezdi. Her şeyi onun uğruna yapıyordu ve onu kaybettirecek en küçük ayrıntıyı bile hesap etmeliydi. Bir torba altın ile Nakata'yı avcuna alabilirdi ama Namirek Usta'yı razı edebilir miydi, şüphedeydi. "Mehte'den kurtulduktan sonraki mesele bu!" diye kendine cesaret telkin etti. "Tabii bir de Halludas'tan!"

Planını yeniden gözden geçirmeliydi. Aslında her şey zekiceydi. Bir taş ile iki kuş birden vuracaktı. Baykuşların ötmeyi bıraktıkları ve uzaktan çakal ulumalarının gelmeye başladığı saatlerde her şeyi kontrol etmek üzere uyandı. Güneş yarın hayatının en önemli kararını uygulaması için doğacaktı. Atının terkisinden ok takımını alıp bir tenhaya çekildi. Önce yayını hazırladı. En iyi okunun çelik temrenini çıkarıp yerine Halludas'ın altın nakış iğnesini bağladı. Bu iğne, bulana doğruca kabzasını aratacak, onu da küçük bir kıvraklık ile Komutan Nakata'nın bulmasını kendisi sağlayacaktı. Delphoi yolculuğundan bu yana titizlikle sakladığı iğne nihayet işe yarayacaktı. İki parmağı arasındaki iğnenin saf çelik ve platin karışımı güzelliğine baktı. Boğa boynuzundan tutamacını kuşağına yerleştirdi. Temenothiera'dan aldığı zehri iğnenin ucuna sürdü ve bir iki üfleyerek kurumasını bekleyip oku sadağına yerleştirdi. Yayını göğsüne bastırıp öptü. İş, yarın Phrygialı

Mehte'yi bir bahane ile öne düşürmeye kalmıştı. Onu sırtından vurup Komutan Nakata'ya koşacak ve Halludas'ın acımasızca Mehte'yi öldürdüğünü söyleyecekti. Gece ikisinin Edusa hakkında tartıştıklarını da bilhassa belirtse iyi olurdu. Sesinin tonunu düzenleyebilmek için durmadan talim yapıyordu:

"Felaket efendimiz, felaket! Halludas Edusayı... I-ıhh!. Olmadı: *Yetişin efendim, Mehte, Mehte kanlar içinde...* Belki de şöyle demeli: *Komutan Nakata, Komutan Nakata! Cinayet, cinayet!.."*

*

Şafak sökerken kafile her zamanki kuşku ve aceleyle yola çıktı. Nakata herkese günlük görevlerini yeniden hatırlatmıştı. Kufu sektör malzemelerinin yüklendiği öküz arabasından, Mehte gözcülük görevinden, Halludas da kafilenin muhafazasından sorumluydular. Her üçünün de aklında sayısız düşünce vardı. Kâh peşlerinden gelen Keyhüsrev'in askerlerini, kâh Sfard'da yaşanacakları, kâh da Bagis'te olup bitenleri hatırlamadan edemiyorlardı. Persliler onların yakınlarda olduklarını hissederlerse Sfard'a varmadan enselerine binerlerdi. Bunun için bütün taze izleri siliyor, bütün ateşleri kömüre döndürüyorlardı. Kufu, Kral Yolu'nun Symirna-Sfard kavşağına vardığında buranın arazisini cinayetine uygun gördü ve atını yavaşlatıp fırsat kollamaya başladı. Yolun iki yanı bodur meşe ağaçları ve çalılarla kaplıydı. Herkes dikkatini işine vermiş, kafile ilerliyordu. Ve "Harekete geçme zamanı!" deyip Mehte'ye yaklaştı, ilerideki meşelikte kımıldayan bir şey gördüğünü, düşman olabileceğini, mümkünse kontrol edip gelmesini fısıldadı. "Tabii gizlene gizlene git!" de-

meyi de ihmal etmedi. Dediği istikamette Mehte'nin elli adım kadar ilerlemesi yeterliydi. Sürünerek ve gizlenerek gideceğine göre kafileden kimsenin dikkatini çekmeyecekti. Ardından kendisi de meşeliklere dalıverecek, birkaç dakika içinde işini bitirip dönecekti. Bekledi, bekledi... Yayının kabzasını kavramıştı ki bir ses duydu:

"Kufu! Mehte nerede?"

Hay aksi, Halludas'tı bu. Kufu önce şaşırdı. Eli ayağına dolaştı ama daha sonra kendisinin de ömür boyu sık sık hayret edeceği o mazereti uyduruverdi. Tereyağından kıl çeker gibi:

"Ben de ona bakınıyordum Halludas. Lakin şu arabadaki mühimmatı terk edemiyorum. Gece biraz rahatsız olduğunu söylüyordu. Sabah yola çıkarken de görmedim. Düşünüyordum da acaba konakladığımız yerde kalmış olmasın. Eğer orada kaldıysa Keyhüsrev'in askerleri... Uf!.. Felaket olur... At sırtındasın Halludas, bir koşu bakıp dönsen!"

Halludas hiç tereddütsüz atını geldikleri istikamete çevirdi. Kufu şimdi elini çabuk tutmalı, Halludas gözden kaybolmadan işini bitirmeli ve Nakata'ya "Katil kaçıyor!" diyebilmeli, herkes katilin peşindeyken de altınları uygun biçimde gizlemeliydi. Hani Nakata bir sebepten arama yaparsa diye! Öküzlerin ipini boyunduruğa bağladı. Arabadan inip Mehte'nin peşinden gitti. Evet oradaydı... Dört ayak üzerine dikkatle ilerliyordu. Kendini bir çalının arkasına gizleyip kemanını gerdi. Nefes aldı... Nefesini tuttu... Gözleri Mehte'ye kilitlenmişti. Hedefi belliydi... Şaşırma ihtimali yoktu. Nefesini bıraktı... Kalbi atıyordu. "Ağla Demeter, ağla," dedi içinden, "Hades Persefone'yi ölüler diyarına götürüyor, ağla!" Edusa'nın, başına keçi

postunu geçirdiği vakit oynadığı trajediler içerisinde en beğendiği sahnenin bu olduğunu düşündü. "Edusa!.. Edusa!" diye tekrarladı içinden. "Uğruna cinayeti göze aldığım Edusa!" Artık pazusunda bir ölüm gücü vardı. Kolu kendisine itaat ediyor, parmakları kirişe yön veriyordu. Tabiatta her şey donmuş, Hermos'un akışı durmuş gibiydi. Ağaçların yaprakları bile fırlayacak oku bekliyorlardı sanki. Uzaklarda bir tilkinin başı çevrildi. Bir şahin yükseklerde süzüldü. Kirpi yuvasına girdi. Ok yaydan fırladı:

"Sivuuuvvvv!..."

AYNA

IX

İstanbul, 1979; Ağustos, Ramazan...

KATİL

Arkasından baktı. Baktı... Fırlattığı şeyin, kendi ekseni etrafında döne döne gittiğini sanki görür gibi oldu. Bacalardan dumanlar yükseliyordu. Uzaklarda bir çocuğun başı çevrildi. Bir martı yükseklerde süzüldü. Sıçan, yuvasına girdi. Yalnızca bir parmak hareketiyle yön verilen bu gidişin havayı yardığını ve açılan koridorda helezonlar oluşturduğunu hissetti. Zaman o helezonda deviniyor, kıvranıyor, sanki geçmişe ve geleceğe doğru sıçramalar yapıyordu. Zihni geçmişle şimdi arasında gidip geliyordu. Dönen ve döndükçe hızını arttıran bu gidişle havada açılan koridorun takip edilebilecek kadar berraklaştığını, derinlere, daha derinlere ilerlenince zaman denilen kayıttan kurtulacak bir dönüşe başladığını hissetti. Yonttuğu eseri seyreden bir heykeltıraş gururuyla o ivmenin arkasından baktı, baktı, baktı... Neden sonra izlediği şeyin kalleşçe bir cinayet için menzilden hedefe yönelmiş bir kopuş, bir fırlayış, bir atılış olduğunu damarlarında

hissetti. Bundan kirli bir haz duyar gibi oldu. Artık hayatı değişecek ve asla eskisi gibi olmayacaktı. Katil, eli kanlı bir zalim demekti. Bundan böyle katil olduğunu bilecek, ömrünü böyle geçirip böyle yaşlanacaktı. Bir kedi başını çevirdiğinde, bir serçe yuvasına kaçtığında, bir karga yüzünü ekşittiğinde katil olduğunu yeniden hatırlayacaktı. Bile bile cana kıymanın cezası yalnızca bedenini değil ruhunu da hapsedecekti. Nice katiller tanımıştı, yıllar yılı gözyaşıyla yıkadıkları hâlde ellerindeki kan hiç çıkmamıştı. Kendisi onlardan birine dönüşmek üzereydi.

Bir mağazanın açık kapısından sokağa dalga dalga "Kara Vicdanlı" şarkısı yayılıyordu. Kulağına dolan arabesk sesin birden kalbine inip sızıya dönüştüğünü fark etti. Sanki izlediği şeyin ardında masumiyetin yok oluşunu, arkadaşlığa ihaneti ve dostluğun sonunu görür gibi oldu. Zihninde binbir düşünce vardı. Bir an bu zaman helezonundaki dönerek gidişin asırlarca süreceğini zannetti. Oysa bir kurşun ne kadar uzun süre havada kalabilirdi ki? Belki saniyede, hatta saniyenin yarısı kadar bir sürede hedefine varıverirdi. O anda tetiği çekmemiş olmayı geçirdi içinden. Hayır, çekmişti bir kez. "Daannn!.." diye yayılmıştı etrafa sesi. Birkaç esnafın alelacele dükkânlarına giriverdiklerini izledi. Olanları yahut daha sonra olacakları görmemek için saklanıyorlardı. Hâlbuki bir ses "Daannn!" diye ortaya çıktıysa ya bir infilak yahut bir devriliş, ardından da feryatlar, çığlıklar gelirdi; alışılmış, kanıksanmıştı. Kaçışanlar böyle seslerin ardından nice yıllardır nice genç ekinlerin biçilip yere yattıklarını görmüşlerdi. Ufuk, elindeki Beretta'ya baktı. Sonra o sesi bekledi. Duymayı istediği sesi... Son bir çığlık, hayata dair son haykırış... Ama hayır ne "Aaaaahh!" diyen

vardı, ne "Yandım!" Belki bir Kelime-i Şehadet. Ne de olsa bir Müslüman'dı ölen. En azından nüfus kâğıdında *"Dini : İslam"* yazıyordu. Ama hayır, Şehadet getirmemeli, getirse bile bu gizlenmeliydi. Çünkü yoldaşları ona devrim şehidi diyecekti. Adı bayraklaştırılacak; tabutunun arkasından yürüyüşler yapılıp sloganlar atılacak, ülkücülerden, akıncılardan kanın bedeli istenecek, bire bin katılıp ne kadar kahraman olduğu, böyle vatan evlatlarının nice zulümlere uğradıkları ve bu zulümlerin bitmesi için devrimler yapılması gerektiği her yerde bağıra bağıra anlatılacaktı.

Birden tereddüde düştü. Gördüğü şey hedefe varışın müjdesi miydi; yoksa hedef olmanın başlangıcı mı? Yerde yatan kendi arkadaşı, yoldaşı, vatan kaygısında kaderdaşıydı. Yıllar içinde birbirleriyle uyum sağlamış, gönül birliği etmiş ve uzak hedeflere birlikte gitmişlerdi. Hipodromda bir yarış arabasına koşulmuş iki at gibiydiler. Ama şimdi? Her şey birdenbire gelişmiş, ani bir kararla yoldaşını öldürüvermişti. Bile, isteye... Kasten ve taammüden... Yolun geri kalanını yalnız koşmak zorunda kalacağını hiç düşünmemişti.

Kuruluşunun altmışıncı yılını kutlayan bir bankanın altmışıncı şubesinin açılışı yapılırken iki çantaya doldurulmuş altmış milyon ile kaçtıkları günü hatırladı. Marksist yoldaşlarından biri iki sokak ötedeki elektrik direğine *Kapital*'den iki nüshayı ayrı ayrı paketleyip bağlayarak en yakın karakola bomba ihbarı yapmış, bütün polisler oraya koştuklarında da kokteyl salonundan kaçırdıkları banka müdürüne kasayı açtırıp çantaları doldurmuşlardı. O gün hâkî parkasının ceplerini ve koynunu on binliklerle doldurmadığına çok pişman olmuştu. "Tek yol devrim!" sloganına karşı kaç kere "Her şey devrim değil!" düşüncesi

içini kemirip durmuştu. Sevdiği kız vardı mesela, Asude; biraz paralı olsa, şöyle asker parkaları ve palaskalardan kurtulup blucin bir pantolon alsa yahut üzerine göz kamaştırıcı bir takım elbise çekip papyon kravat taksa belki kendisine daha fazla ilgi gösterirdi. Oysa Asude, fakülteden sınıf arkadaşı Ethem'le takılıyor, resim dersleri haricindeki zamanlarında kendisiyle hiç vakit geçirmiyordu. Bir de Sadullah vardı ona tutkun, şu ülkücü olduğu söylenen dindar çocuk. Aklını Lidyalılarla bozmuş. Nasıl oluyorsa artık! Sabah soygun hazırlıklarını yaparken bunları hatırlamış, hepsinden kurtulmayı ve Asude'yle sevişmeyi hayal etmişti. Yoldaşı Ethem şimdi yerde bu yüzden yatıyordu; kanlar içinde...

Çevredeki çığlıkları algılamaya, ürkek adımların sesini duymaya başladığında birden irkildi. Koşması, kaçması gerekiyordu. "Kan tutmasına fırsat verme! Kaç Ufuk, kaaaç!.. Yüzünü maskele ve kaç!" Kendi sesine uyma zamanıydı. Bu sokakları iyi biliyordu. Akşamları televizyonda herkesi ekrana kilitleyen yabancı diziler başlar başlamaz duvarlarına sloganlar yazarak dolaştıkları mahallelerdi buralar. Köşeyi dönüp yan sokağa girdiğinde duvardaki kan rengi sloganı okudu: "Faşistlere ölüm, yobazlara ölüm!" Bunu daha geçen hafta gözü kapalı yazmış, resim derslerinden öğrendiklerini uygularcasına sanatkârane fırça darbeleriyle süslemiş, ertesi gün de fakülteden arkadaşlarına gösterip "Dali, fırçamdaki şu kıvraklığı görse bu tabloya topuk selamı verirdi!" diyerek övünmüştü. Şimdi yerde kanları akmakta olan Ethem, o akşam işte şu köşede durmuş, erketelik yapmıştı. Yazıyı yazdığı sırada, bir faşist öldürüp teşkilat içinde nam salmayı hayal ettiğini hatırlıyordu. Oysa az evvel yere devirdiği delikanlı bir devrimciydi. Acaba hakkını

mı yemişti? Ethem'i öylece bırakıp kaçmış, ölüp ölmediğini bile bilmeden terk edivermişti. Adımlarının ağırlaştığını hissetti. "Durma, kaç!" diyordu içindeki ses. Durmamalıydı, koşmalı ve en azından başladığı işi tamamlamalıydı. Ok yaydan fırlamış, kurşun arkadaşının kaburgalarından göğsüne ulaşmış, muhtemelen kalbini bulmuştu. Nişan alırken buna dikkat etmişti. Ethem ölecekti, kurşunun kimin tabancasından çıktığını bilmeden ölecekti. Eğer hâlâ ölmediyse böğründeki kurşunu ya askerlerden yahut polisten biliyor olacaktı. Ölesiye kadar kimse ona olup biteni anlatmayacaktı nasıl olsa. Kışla çevresinde molotofkokteyler patlatarak askerleri olay yerinden uzak tutma görevi alan arkadaşlarından hiçbirisi oraya uğrayacak değildi. Plan böyle yapılmıştı. Halktan ve sokaktaki esnaftan bir teki bile yanına yaklaşamaz, yaklaşmaya cesaret edemezdi. Çoğu oruç rehavetiyle ya dükkânlarına kapanacak yahut evlerinin yolunu tutacaklardı. Düşündü, zihnini yokladı, sıktığı kurşun ölümcül organlarına rastlamasa bile Ethem'in sonu kan kaybından olurdu. Bütün silahlı terörist eylemlerde hep öyle olmuyor muydu? Ajanslar ölenler için hep "kan kaybından" ifadesini kullanmıyor muydu? Yarın komünist arkadaşları "Ethemler ölmez!" diye onu toplum polisinin kordonu altında ulular, bir hafta sonra da bütün üniversite öğrencilerini hizaya dizip Bayezit'ten Fikirtepe'ye kadar yürütürlerdi.

Ethem'i öylece bırakıp gitmese miydi acaba? Yaptığı şimdi içini acıtıyordu. Peki ya ölmediyse? Kendisine kimin kurşun sıktığını bilmiyordu madem, belki de gidip kurtarmalıydı. Her şey bir sokak geride kalmıştı. "Ethem, ah Ethem!" dedi içinden. Ani bir kararla döndü. Çok uzaklaşmış sayılmazdı. Elindeki tabancayı çevrede korkuyla

çığlık atarak kaçışan insanlara doğrulta doğrulta arkadaşının başucuna kadar nefes nefese koştu. Gördükleri içini acıttı. Her taraf kan olmuştu. Ethem onu görünce acıyla gülümsedi. Kendisini kurtarmaya gelen yoldaşına kim sevinmezdi ki? "Ufuk, sen misin?" diyebildi hırıltıyla. Ufuk başını salladı, maskesini açmadan. Başucunda dimdik ayakta duruyordu. Çevresine baktı. Hiç kimsecikler yoktu. Sokağın ıssızlığından cesaret almıştı. "Beni bağışla dostum, Asude için bunu yapmalıyım!" dedi ve tabancasını Ethem'in başına doğrulttu:

"Daaaaannn... Daaannn... Daann... Dann. Dan. Glıck!.."

Sonra koştu, koştu, koştu... Neredeyse bir kilometre... Elindeki çantanın ağırlığını hissederek... Arkadaşları minibüste bekliyor olmalıydılar. Ama elbette onların yanına gitmeyecekti, gidemezdi. Biraz daha bekleyip hücre evine döneceklerdi nasıl olsa. Planın böyle değişmesi gerekiyordu çünkü. Yorulduğunu hissediyor ama yorgunluğa değeceği umuduyla koşuyordu. Gitgide yaptığı işin iyi sonuçlar vereceğine kendini inandırdı. Neden sonra devrimcilerin kontrolündeki mahallenin sınırına varıp rahat bir nefes aldı. Artık kurtarılmış bölgedeydi. Takip edilmediğinden emin olarak caddeyi kontrolden geçirirken kendi kendine güldü. Çevrede kimsecikler yoktu. Elindeki çantayı bir zafer göstergesi gibi havaya kaldırıp bir müddet seyretti ve coşkuyla mırıldandı:

"İşte!.. Hiç hesapta yokken!.."

Her şeyin yoluna gireceğini, arzuladığı her şeyi elde edebileceğini düşündü. Banka soygununa gittikleri vakit yapmayı kurduğu şeylerin bir benzerini cephanelik soyarken yapıvermiş ve tereyağından kıl çeker gibi de başarıya ulaşmıştı.

Durdu. Nefeslendi. Kendini kutlar gibi bütün olup biteni yeniden düşündü. Evet, kuşluk vaktinde sekiz TİKKO ve Dev-Sol militanıyla minibüse doluşup eyleme çıktıklarında bunların olacağını hiç bilmiyordu. Gülümsedi. Sabahki niyetlerinin şehir içindeki askerî kışladan mühimmat ve bombalar çalmak oluşuna ama kısmetin kendiliğinden ayağına gelişine sevinerek gülümsedi. Mühimmat çalmanın banka soymak kadar sıradanlaştığını düşündü. Gerçi ön seçim heyecanı yaşayan iktidarın Milli Savunma Bakanlığı bürokratlarından biri düzenli olarak kendilerine el altından mühimmat gönderiyordu ama vatanı faşist ve dincilere bırakmamak için arada sırada böyle güç ve gövde gösterisi de lazımdı. Daha çok eylem, daha çok güç demekti. Ufuk bu güce kendisinin de ihtiyacı olduğunun her zaman farkındaydı. Örgütte daha etkin kademeye gelebilmek, ülke yönetiminde söz sahibi olmak istiyordu. Bazı safdil arkadaşları halka eşit refah sağlamaktan söz ederken onun kendi refahını sağlamak ve elbette Asude'yi elde etmek gibi hedefleri vardı. Ama kaderin ona bugün daha fazlasını bağışlayacağını, aşkta rakibini de bertaraf ediverecek bir fırsatı altın tepside sunacağını bilmiyordu.

Günlerden cumartesiydi. Edindikleri bilgilere göre askerî kışlada eratın yarısı izne gidecek, üstelik toy bir üsteğmen de nöbetçi subayı olacaktı. Hazırlıklar ona göre yapılmalıydı. Her şey plan dâhilinde yürüyecekti. Sabah alacakaranlıkta, vergi dairesi önündeki elektrik direğinin gövdesine bomba görünümlü dört konserve kutusu asılarak kahvaltı saatlerinde emniyet güçlerine soygun ihbarı yapılacak, yakın karakolların dikkati de, mesaisi de vergi dairesine çekilecekti. Her şey planlandığı gibi oldu. Polislerin alelacele göreve gittiğinden emin olunduğunda da

saatler ayarlanıp yola çıkıldı. Minibüsten önce Ethem'le ikisi indiler. Güya bir askerin ziyaretine gelmiş gibi sahte kimlikler vererek kışlaya sızıp bekleme salonunda diğer ziyaretçilerle birlikte pineklemeye başladılar. Minibüsteki yoldaşlar onların içeri girdiğinden emin olduklarında ellerindeki çantalarla kışlanın çevresine dağılıp tam altı dakika sonra gümbürtüyü başlattılar. Her yönden patlama sesleri kışlayı sardı. Ortalığı panik kaplaması çok sürmedi. Şimdi nöbetçi subayının ne yaptığını gözleme zamanıydı. Üsteğmen, askerleri olay mahalline sevk etmek üzere er gazinosuna girdiği sırada cephanelik nöbetçisinin yanına koştular. "Dur!.. Parola!.. İşaret!.." sırası değildi. Nöbetçi daha silahına davranmadan etkisiz kalıverdi. Ethem bu işlerde usta sayılırdı. Uzun zamandır tekvando ve karate dersleri alıyordu. Nöbetçi subay ile astsubay eratın teyakkuz durumuyla, sevk ve idaresiyle meşguldüler. O sırada cephaneliğe süzülüvermek zor olmamıştı. O kadar patlama ve gümbürtü arasında askerin tüfeğiyle cephanelik kapısındaki kilidi parçalamak da kimsenin dikkatini çekmedi elbette.

İçeride yok yoktu. Keleşler, thomsonlar, MP3'ler, Kırıkkaleler, low ve bazukalar, el bombaları, bomba düzenekleri, her boyda mermiler... Ve elbette dolu dolu mühimmat çantaları; şayak deriden... Amaçları bu çantalardan dördünü kaçırmaktı. Ama önce bellerine birer tabanca takmakta yarar vardı. Ufuk uzun namlulu altıpatlar bir Smith&Wesson beğenmişti. Topunu çevirdi, altı hazne de doluydu. Bu güvenle Ethem'e, mühimmat çantalarından ikisini omuzlamasını fısıldadı. Kendisi de iki çanta almalıydı. Ama o da ne? Kaldırdığı mühimmat çantasının altında hâkî renkte bir kumanya çantası duruyordu.

Mühimmat deposunda bir kumanya çantası; çok garipti. Merakla baktı. Ağzı boğumlanmıştı. Eline alıp tarttı. Hafifçeydi. İçinde mühimmat harici bir şey olduğu belliydi. Ethem, o sırada arkadaşını izliyor ve plan harici bir şeyle oyalanmaması gerektiğini söylüyordu. Ama o buna aldırmadı. Bilakis gözleri fal taşı gibi açılmış torbanın içine bakıyordu. Ethem vazgeçirmek istedi:

"Ufuk, psst!.. Sakın yapma!.."

Cevap işaret diliyle geldi:

"Bakma, görme!"

Sonra da mırıldandı:

"Korkma Ethem, zengin olacağız! Şimdi koşmaya bak!"

Ethem çok şaşkındı. Hem koşuyor, hem yoldaşına küfrediyordu. Yoldaşları kendilerinden cephane bekliyordu ama Ufuk plan dışına çıkıp cephane çantası yerine başka torba taşıyordu. Nizamiyeye yaklaşırken sordu:

"Ne var çantada?"

"Dolarlar, banknotlar!.."

Yanlış duymuş olmalıydı. Paradan bahsediyordu. Hem de böyle bir zamanda. Soluk soluğayken sitemle sordu:

"Metris'teki Dev-Sol militanları senden para mı istedi yoksa?"

"Bok yesinler! Bu para seninle ikimizin!"

Ethem duyduklarına inanamamıştı. Kaçıyor olmasalardı ağzının üstüne bir yumruğu çoktan hak etmişti Ufuk.

"Dalga geçme! Devrime ne oldu? Bir devrimcinin parayla ne işi olur?"

"Ahmak seni!"

"Hayır Ufuk, bunu yapamazsın!"

"Gör bak yapıyor muyum? Anlasana ahmak, bir bankada olması gereken para mühimmat deposunda duruyorsa, elbette hesabı verilmeyecek bir paradır. Kimse bizden

bunun hesabını sormayacak! Ne Dev-Sol, ne banka, ne de polis! Bu yalnız seninle ikimizin."

"Seni ihbar edeceğim!"

"Hayır etmeyeceksin!

Havaya kaldırdığı çantayı Ethem'e gösterip yeniden sevindi. Elbette onun kendisini ihbar etmesi söz konusu olamazdı, olmayacaktı. Bunu çok düşünmedi bile. Fırsat ayağına gelmişken, devrimcilik refleksiyle geri tepemezdi. Devrime Ethem gibi yüzlerce adam bulunabilirdi, ama kendisi için para dolu bir torba her zaman bulunmazdı. Bunun için biraz arkada kalıp belindeki silahı ateşlemesi yeterli olacaktı. Ve düşündüğünü yapması sanki bir kaderdi.

*

Her şeyi geride kalmış hissetti. Sokağın köşesinde durdu, bekledi. Hücre evine varmadan evvel parayı saklaması ve cephane çantasıyla arkadaşlarının huzuruna çıkmaması gerektiğini düşündü. Üstelik cinayet silahından da kurtulmak lazımdı. Para torbasının içine koydu. Şimdilik...

Bir saat kadar sonra yoldaşları onu bir matem havasında karşıladılar. Ethem'in ölümü radyoda söylenmiş ve herkesi sarsmıştı anlaşılan. Gecikince bazı arkadaşlarının kendisini daha çok merak ettiklerini anladı. Yaralı olduğunu yahut yakalandığını düşünenler sevinçle, başlarına neler geldiğini merak edenler de hararetle boynuna sarıldılar. Hepsi taziyede bulunuyordu. Ne de olsa Ethem onun kardeşi, dostu, sırdaşı, yoldaşı, her şeyi olarak biliniyordu. Ufuk, hiç bozuntuya vermedi. Vaktiyle tiyatro dersleri almış olmanın aristokrat güveniyle etrafındaki insanlara baktı. Adları unutulmayacak devrim kahramanları olma

hevesinde bir yığın Anadolu çocuğu. Memleket sevdasına azılı birer militana dönüşmüş talebeler. Ufuk bu derece soğukkanlı oluşuna kendisi bile şaşırmıştı. Bir ara gülmemek için kendini zor tuttu. Çünkü yüzüne bakan herkesin ne kadar saf ve salak olduklarını aklından geçiriyordu. O sırada içlerinden biri merak edilen soruyu sordu:

"Nasıl oldu?"

Hoppala!. Buna hiç hazırlıklı değildi. Torbayı saklamak için kafa yorarken arkadaşlarına ne diyeceğini düşünmemişti. Bir yalan uydurması gerekiyordu. Herkesi inandıracak bir yalan.

"Zannederim birileri tuzak kurmuştu" diye başladı söze ve hâkim bir eda ile devam etti; "içimizden birisinin faşistlere bilgi sızdırdığından şüpheliyim. Çünkü üzerimize gelen mermilerin haddi hesabı yoktu. Bunu postallılar yahut furukolar yapmış olamaz. Bizi yakalamaya değil, öldürmeye çalışan birileriydi zannederim. Can kardeşimi onlar vurdular, benden canımı aldılar. Asla yanlarına bırakmayacağım!"

Ufuk, herkesi inandırdığından emin olmak istiyordu. Tiyatro dersleri gerçekten de işe yarıyordu. Ağlamaklı bir eda takındığı sırada başka birisi atıldı:

"Radyo aynı silahtan çıkan altı kurşunla vurulduğunu söyledi."

"Ben kaçtıktan sonra başına gelip sıkmış olmalılar. Çünkü yere devrildiğini gör..."

Durdu. Bir an Ethem'in yere devrildiğini görmemiş olmayı istedi. Çünkü onun yere devrildiğini görmesi kendisini şüpheli yapardı. Önden kendisinin kaçtığına herkesi inandırmalıydı. Hatta polis bile olayı böyle bilmeliydi. Yutkundu ve geveledi:

"Gör-mediğim için... Her neyse şimdi o anı hatırlamak istemiyorum."

Kimse üzerine gitmedi. Çünkü transistörlü radyoda Milli Güvenlik Kurulu'ndan yapılan bir açıklama okunmaya başlamıştı. Bu haber Ufuk'u da, yanındakileri de Ethem'in ölümünden daha fazla ilgilendiriyordu:

"Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nden bildirilmiştir:

Değerli vatandaşlarımız! Öncelikle Zonguldak maden ocağındaki grizu patlamasında ölen altı işçinin ailesine ve yakınlarına başsağlığı; Büyükada'da çıkan orman yangınında yaralanan itfaiyecilerimize geçmiş olsun diyoruz.

Değerli vatandaşlarımız!

TSK'nın aylık olağan toplantısında ülkemize ilişkin çeşitli meseleler görüşülmüş, sonuç raporu Sayın Başbakan ve parlamento üyelerine sunulmuştur. Buna göre; Türk Silahlı Kuvvetleri'mizin yerinde tedbirleri sayesinde yurt genelini etkisi altına alan yasadışı eylemlerde hissedilir derecede bir azalma olduğu, buna mukâbil silahlı çatışma olaylarında bir yükseliş dönemine girildiği, bölücülük hadiselerinin ise aktif yaptırımlar sayesinde kontrol altına alındığı, kaçakçılıkla mücadelede daha etkili olunmaya başlandığı değerlendirilmiştir. Ermeni tedhiş örgütü ASALA'nın yurt dışındaki elçilerimize ve THY bürolarına yaptığı bombalı saldırılar bütün yönleriyle masaya yatırılıp gerekli önlemlerin alınması için hükümet yetkilileri uyarılmış ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ülkemizde elçilik statüsünde temsilci bulundurması önerisine destek verilmesi gerektiğinde görüş birliğine varılmıştır."

"Yaşasın!.. Tam istediğimiz gibi."

"Hurraaa!..."

"Susun be! Gerisine dinleyelim!"

"Değerli vatandaşlarımız!

TSK yüksek iradesi, hükümetimizin ve ülkemizin her karışını bir ahtapot gibi saran terör ve anarşi mihraklı konular üzerinde bilhassa ve hassasiyetle durmuş, son bir haftada çeşitli yörelerde teröre kurban verilen vatandaşlarımızın katillerinin behemahal ve derhal yakalanması için emniyet güçlerini uyarmış, sokaklarda akan kanın durdurulması bâbında etkin önlemler alınması ve bütün bunlara istinaden 19 ilde sıkıyönetimin iki ay daha uzatılması için parlamento üyelerine gerekli tavsiye kararlarını iletmiştir. Terörün ülkemizdeki son bir haftalık bilançosu geriye doğru şöyledir: Sağcılardan: 16 Ağustos'ta Turgutlu'da 3 ülkücü, Gültepe'de paralanan 2 çocuk ve ağır yaralı 2 bekçi; 14 Ağustos: 1 emekli emniyet amiri, akıncılardan 2 öğrenci, 1 jandarma er; 12 Ağustos: 2 ilde iki ülkücü, İstanbul'da 1 akıncı; 11 Ağustos: İTÜ'de asansör boşluğuna düşürülen 1 asistan, sokakta taranan 2 dinci; 10 Ağustos: 4 ayrı ilde 6 ölü. Solculardan: 13 Ağustos: Bingöl belediye başkanı ve annesi, 12 Ağustos: Manisa'da basılan karakolda 2 polis; Erzurum'da 2 öğrenci, Maraş'ta 1 doktor, Kayseri'de 1 öğretmen. Terörist militanların en acımasız ve faal olanları TİKKO'cu komünistler olup son bir ayda İstanbul, Mersin, Adana, Bursa ve Uşak'ta 11 kişiyi öldürmüştür. TSK, TİKKO'nun üstlendiği bazı cinayetler münasebetiyle Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Sayın Kenan Evren'in 'Bu vatanı kirli ellere bırakmayacağız netekim!' düsturunu hükümet üyelerimize bir kez daha hatırlatmayı vatani bir vazife addedmektedir. Meri hükümetin alacağı önlemler ile yokluk ve karaborsanın önüne geçileceğine olan inancımız tamdır. Kamuoyuna saygıyla duyurulur!"

Gözünün önünde birden Sadullah'ın hayali belirdi. Spikerin bahsettiği Uşak'ta ölen kişiden dolayı hatırlamış olmalıydı. Lidyalıların ve Karun hazinelerinin hikâyelerini anlatıp durmasını düşündü. Hazineleri görmeyi ve resimlerini yapmayı hayal ederdi hep. Çocukluğunda hazineleri kaçıranların macera dolu hikâyelerini dinlerken edinmiş bu hayali. Tekrar radyoya kulak verdi. Spiker, Erbakan'ın her zamanki gibi "Dış güçler içimizde hainleri besliyor!" dediğini ve Demirel'i hedef tahtası yaparak "CHP, AP'yi yedek deposu olarak kullanıyor!" açıklamasında bulunduğunu, MGK'nın sıkıyönetimi uzatma teklifine AP ve MHP'nin ret oyu vermelerinin, MSP'nin de oylamaya katılmayacağının beklendiğini anlatıyordu. Ve hayret! Cephanelik soygunu ve Ethem'in ölümü haberi ajanstan çıkartılmıştı. Eylemin askeriyeyle alakalı olduğuna yordular.

Haber sona ererken odayı, sahanda sucuklu yumurta kokusu sardı. İçlerinden biri radyoyu kapatıp teybe bir kaset koydu. Bülent Ersoy "Baharı bekleyen kumrular gibi" şarkısını söylemeye başladığında ise herkes yemek masasının etrafında halkalanıvermişti. Ufuk, masada yığılı gazetelere göz ucuyla baktı. Cumhuriyet, Hürriyet, Aydınlık, Milliyet... Hürriyet'i ayırdı. Ayhan Işık'ın ölümünün ardından yayımlanmaya başlayan bir tefrikayı okuyordu. Sucuk kokusu yine genzini yakıyordu. Yutkundu. Sonra da "Sucuklu yumurtaya son!" diye geçirdi içinden. Acımasızca öldürdüğü dostunun tabuta konulan soğuk yüzüne nasıl bakacağını o anda düşünmek bile istemedi.

SANATÇI

"Şehitler ölmez!.."
"İşkenceler bizi durduramaz!"
"Silahlara veda... Umudumuz Türkeş!"
"Vatanım! Ha ekmeğini yemişim, ha bağrıma kurşun!.."
"Akıncılar Peygamber davasının takipçileridir"
"İnananlar zafere ulaşacaktır"
"Komünist! Belanı isteme; kurtuluşu iste!"

Ve bu pankartları destekleyecek tarzda yeri göğü dolduran sloganlar:

"Kah-rol-sun - ko-mü-nist-ler! Kah-rol-sun - ko-mü-nist-ler!"
"Ko-mü-nist-ler / Mos-kova-ya! Ko-mü-nist-ler / Mos-kova-ya!"

Sadullah hem ilerliyor, hem kendini sorguluyordu. Polis kordonu altında Bayezit Meydanı'nı aşmak üzere olan

şu cenaze konvoyunda bulunması şart mıydı! Kalbi kordonun dışında sloganlar atan öfkeli kalabalığın arasında atıyordu ama bedeni onların kahrolmasını istedikleri şu komünistlerin içindeydi. Kendisiyle birlikte tabutun ardında yürüyenlerden bazıları oruca küfrediyordu ve kendisi oruçluydu. "Ülkemin ruhu, milletimin ruhu!.." demişti buraya gelirken, "Acı günde dostun yanında olmak!" demişti sonra ve o ruhun tümüyle kaybolmadığını göstermek, Keriman Hanım'ın ricasını da kırmamak üzere Ethem'in naaşını taşıyan devrimcilerin arasına karışmıştı. Lut'un karısını düşündü, kötülerle dostluk kurdu diye peygamber ailesinden olma şerefini kaybetmişti; titredi. Sonra Kıtmir'i hatırladı, birkaç gün iyilerin izinde yürüdüğü için şeref bulmuştu, yeniden titredi. Bayezit Camii'nin çarpıcı yalınlığına zıt böyle gürültülü bir cenaze alayında yürümek onu mutlu mu ediyordu? Cevabı hem evet, hem hayırdı. Babasının, sık sık "Oğulcuğum, Allah'tan iyilik görmek isteyen kişi, O'nun yarattıklarına iyilik göstermelidir" dediğini hatırlıyordu. Şimdi iyilik gösterme zamanıydı. Üstelik Keriman Hanım da böyle düşünmüş, böyle yapılmasını istemişti. "Keriman Hanım," diye geçirdi içinden, "Türkiye'yi onun gibiler yönetse yahut yönetenlerce sözleri dinlense ne güzel olur."

"Şiddet, sanatın giremediği yerlerde serpilip yayılır" sözünü hemen her dersinde tekrarlayan gerçek bir sanatçıydı o. Yiğit bir kadındı. İbda yeteneği ve hayal gücünü estetik ölçülerde kullanarak resim yapıyordu. Desenlere renk katmakla kalmıyor, renklere de müstesna desenler katıyordu. Atölyesinde yalnızca resim değil müzik, edebiyat, sinema da sohbetin konusuydu. Onu dinleyenler Türkiye'nin bütün estetik birikimi ve sanatsal geleceği-

nin onun özgün fikirlerinde bir forma girdiğini, boyaların objelerden çok sözleri resmettiğini ve fikre dönüşen desenlerin artık palete ihtiyaç duymadığını hissederlerdi. Atölyesinde boyalardan önce öğrenciler yoğrulur, katışırdı. Çünkü hiçbir öğrencisini ayırmadan, hiçbir insanı horlamadan, sağcısı ve solcusunun, dindarı ve ateistinin kavgasız bir ortamı paylaşabileceklerini iddia eder ve bunu da atölyesinde gösterirdi. Ufuk, Ethem, Asude ve kendisi... Keriman Hanım'ın himayesinde birlikte çalışıyor ve öğreniyorlar, fikirleri ayrı olsa da sanata ilgileri yüzünden dostça anlaşıyorlardı. Atölyelerine üç şey hiç girmemişti: Siyaset, para ve kin. Girmesine Keriman Hanım asla izin vermiyordu. "Sanatevimin dört duvarı" dediği öğrencileri yetenekleriyle bir bütün idiler ve bugün duvarlardan birinin yıkılışına ağıt yakma günüydü. Atölyenin dördüncü duvarındaki resim artık hiç tamamlanmayacaktı. İşte bu yüzden, Ethem'in acı haberi iki gündür yalnızca Eskişehir'deki baba ocağını değil Cihangir'deki hoca kalbini de yakıp yandırmıştı. "Seni dürüst bir dindar olduğun için seviyorum delikanlı!" diye takdir ettiği Sadullah'ı camiye gönderip "Arkadaşının cenaze namazına katılmalısın!" diyen de oydu.

Sadullah, camide Ethem'in anne ve babasının elini öperek kendini tanıtmış, konvoy Bayezit Meydanı'nda ilerlerken onları teselli etmeye çalışıyordu. Oğullarının tabutunu taşıyan TİKKO militanlarının hâllerinden ve attıkları sloganlardan rahatsız olmuşlardı zahir. Örgüt, camide bir cenaze namazı yerine üniversite avlusunda bir tören yapılmasını istemiş ama Ethem'in babası çocuğunun cenazesi üzerinden siyaset yapılmasına müsaade etmeyeceğini bağıra bağıra söyleyip tabutu cami avlusuna

taşıtmıştı. Örgüt bunu sindirememişti ve şimdi "Ethemler ölmez!" diye bağırırken dik dik gözlerinin içine bakıyorlardı. "Cenaze namazıyla birlikte öğle namazına iştirak edişimi bir protesto anladılar zahir! Göstere, göstere!.." Eğer böyle ise tedirgin olmalıydı. Bir yandan acılı anneyle babayı sabra teşvik ile teselliye çalışırken diğer yandan başına gelebilecekleri hesap etmeye başladı. Pek çoğunu fakülteden tanıdığı azılı militanlarla yan yana yürüyordu. Ellerinden gelse ensesine bir kurşun sıkmaya can attıklarını da biliyordu. Cenazeyi Eskişehir'e götürecek nakil aracına koyar koymaz polis kordonuna doğru ilerlemeyi düşündü. Gözleri Ufuk'u aradı, onunla birlikte olursa bu çemberi daha kolay aşabilirdi. Evet, işte orada, birkaç adım geride, en yakın arkadaşını toprağa vermenin acısıyla kâh slogan atanların arasında bağırıyor, kâh cenaze taşıyanların safında dua mırıldanır gibi ilerliyordu. Bir ara onu polisin koruma kordonu içinden birkaç kişiyle konuşurken gördü. "Atakan Komiser'in adamları olmalı!" diye tahminde bulundu. Atakan Komiser Pol-Der'in önemli şeflerinden biriydi ve sık sık Keriman Hanım'ın ziyaretine gelir, atölyede vakit geçirirdi. Ama hayır, Ufuk adamlarla hayli samimi görünüyordu. Pol-Der üyesi furukoların müsamahası gibi değil de, bir meseleyi samimiyetle müzakere eder gibiydi. O anda, "Pol-Der'cilerin içinde de iyi insanlar var demek ki; en yakın dostunu kaybetmiş birine yardımcı oluyorlar" diye düşünüp yaptığı suizanna hayıflandı. Günahı kadar sevmediği Pol-Der'cilerin merhamet ve şefkat duygularını kaybettiklerini sanmakla yanılmıştı. Birkaç dakika sonra aynı adamların, cenaze alayını dışarıdan kuşatan ülkücü göstericiler ile onların pankartlarında yazılı sloganları görünce homur-

danmaya başladıklarını da gözden uzak tutmamalıydı. Kazara ortalık karışırsa bu polislerin kendisini pestil gibi yere yapıştıracaklarından şüphesi yoktu. Bir yanda cenazeye eşlik eden TİKKO militanları, diğer yanda gösteri yürüyüşü yapan ülkücü kalabalık. TİKKO'culari saran Pol-Der'ci polisler ile göstericileri kontrol etmekle görevli Pol-Bir mensupları. Sadullah göstericilerin kendisini orada görmelerinden, hatta içlerindeki bazı dostlarıyla göz göze gelmekten kaçınıyordu. Çok şükür ki sağcı düşünce –ister eylemci ülkücü veya akıncılar, ister polis olsun– hiçbir gün, bir cenaze merasiminin ruhani ortamını zedeleyecek aşırılıklara müsamaha ve müsaade etmemişti. Bugün de etmezlerdi. Slogan atarlar ama bir çatışma başlatmazlardı. Bir an içinden "Ya roller değişik olsaydı!" diye geçirdi. Solcular ile sağcılar barutla kibrit gibiydiler. Gitgide tırmanan olaylar her iki tarafı da bir kıvılcım bekler hale getirmişti. Nitekim faşist ve dinci sınıfından sağcıların yaklaştığını gören komünistlerin sloganları bir perde yükseldi. Bunu sağcı cephenin daha da pervasızlaşan sesi takip etti. Solcular cenaze acısıyla olsa gerek hasımlarını kışkırtmaya devam ediyorlardı. Ortalık birbirine girmek üzereydi. Kenetlenmiş polis kordonları bile dalgalanmaya başlamıştı. Ve işte tam o sırada, her iki tarafın da bıraktığı bir boşlukta, Atakan Komiser havaya üç el ateş ederek herkesi kendine getiriverdi. Sonra her iki polis grubuna da aynı metanetle emirler yağdırdı ve ortalık birkaç dakika içinde sakinleşti. Bu adam nerede, nasıl hareket edeceğini tecrübe ile biliyordu. Derhal onun yanına koştu. Resim atölyesindeki sağcı delikanlıyı TİKKO'cuların arasında gören Atakan Komiser önce şaşırdı, sonra da iki memur çağırıp koluna girmelerini, üç sokak uzak-

laştırıp göndermelerini söyledi. Sadullah derin bir nefes aldı. Atakan Komiser'e dualar ediyordu. Arkadaşının cenazesi rezil olmadan Eskişehir yoluna düştüğü, kendisi de belasız kazasız badireyi atlattığı için.

Atölye yolunda iyi kalpli dostu için Yasin'ler, Fatiha'lar okumayı ihmal etmedi. Babası, can paresi için Eskişehir'de güzel bir mezar yaptıracağını söylemişti. Eskişehir eski Frig ülkesiydi. "Ethem için belki de atölye duvarında yarım bıraktığı resmin çizilebileceği bir mezar ve mezar taşı tasarlamak lazım!" diye düşündü. "Ben tasarlasaydım eğer..." Durdu. "Şaçmalıyorsun!" dedi kendi kendine." Müslüman kabristanında resmin ne işi var?" Sonra yol boyunca "Eğer Lidya'da yahut Frigya'da olsaydım..." diye başlayıp Ethem için zihninden mezarlar tasarladı. Önce Sakarya suyunun doğduğu bölgelere yakın Frig Vadisi'ndeki yamaçları hatırladı ve kayalara oyulmuş bir mezar hayal etti. "Hani bir şahin yuvası gibi..." Sonra bu fikrinden caydı ve Bozüyük istikametindeki ovada bir Tümülüs yükseltisi düşündü. "Şöyle her yerden görülebilmeli!" Bu düşünceler onu yine Uşak'taki çocukluk günlerine götürdü. Güre'de, hayal meyal hatırladığı zamanlara döndü. Köydeki herkesin Karun hazinelerinin kaçırılış hikâyelerini anlattığı heyecanlı akşamları gözünün önünden geçirdi. Güzel çocukluk günlerinin tatlı hikâyeleri... Ve kulağının içine fısıldanan iki kelimelik bir slogan:

"Hainle-ree öööööö-lüm!"

Damarlarından kanı çekilivermiş gibi hissetti. Dehşetle titreyip sese döndü.

Ufuk sırıtıyordu. Demek cenaze alayı dağılmıştı:

"Sapsarı kesildin Sadullah!.. Şaka yaptıydım!"

"Eşşek şakası! Tam da morale ihtiyacı olan birisi için!"

"Benim de morale ihtiyacım var. Atölyede düzelir, yürü haydi!.."

Bunu bir şeyi ima için mi söylemişti, yoksa bir temenni miydi, kestiremedi. Aslında o gün Asude'nin de teselliye ihtiyacı olacaktı. Keriman Hanım'ın resim atölyesi böyle dönemler için hep bir sığınak rolü üstlenirdi. Maamafih o günkü ikindi dersini Asude yönetecek, yaptığı resmi izah ede ede bir saat boyunca konuşacaktı. Yolun gerisinde ölen arkadaşlarının iyiliklerine dair bir sohbeti tercih ettiler. Cenaze merasimindeki çatışmalı ortamı hiç anmadan.

Atölyeye girdiklerinde radyoda Alparslan Türkeş konuşuyordu: "Akan her kanın, saldırıya uğrayan her canın sadece sorumlusu değil, manevi faili de komünizmdir." Meğer onlar cenaze merasimindeyken Ankara'da MHP'nin bir şubesi taranmış, iki kişi ölmüş, sekiz kişi yaralanmış. Haberi dinleyen Asude gerçekten bitkin görünüyordu. Ethem'in cenazesi için mezara kadar yürüyecek dermanı olmadığını söylediğinde ona inanmalıydı. Bugün ders yapacaklarını sanmıyordu ama yine de Asude'nin palet ve fırçaları elindeydi. Zihni başka bir şeye takılmış gibi öylece oyalanıyor, elini önlüğüne silip duruyordu. Gelenleri görünce şefkat ve merhamet arayışı hissedilen bir sesle anlattı:

"Anlayamıyorum, bir insan diğerini nasıl öldürebilir; hele de düşüncesinden dolayı; hiç anlayamıyorum. Kim bu kötülüğü yapıyor bu ülkeye?"

"Elbette ki süper güçler, başta Amerika! Sonra da kendimiz."

"Moskova'yı da unutma Ufuk! Soydaşlarımızın sadece vatanlarını değil, dili, dini, tarihi, kültürü, velhasıl milli ve mukaddes değerleri adına neleri varsa parçaladılar, şimdi sıra..."

"Susuuuun!.. Buraya siyaseti getirmeyin demiştim, değil mi?"

"Siyaset tartışmıyoruz anne! Yalnızca anlamaya çalışıyoruz. Emperyalist güçler bir yandan, azınlık ırkçıları diğer yandan, sömürge aydınları öteden, kendine düşünce adamı diyen çılgınlar beriden... Olan dağ gibi delikanlılara oluyor."

Sadullah, atölyenin ahşap zeminine şövalesinin ayaklarını yerleştiriyormuş gibi bir müddet oyalandı. Asude'nin "dağ gibi delikanlı" derken Ethem'i kast ettiğini biliyordu. Onu şimdiden özlemişti besbelli.

O sırada Keriman Hanım bir şeyler konuşarak kasvetli ortamı yumuşatmak gerektiğini düşünüyordu:

"Pekâlâ, madem öyle istiyorsunuz, yasağı bir defalığına yumuşatalım. Şimdi fikirlerinizi öğrenmek istiyorum; haydi, anlatın bakalım!"

Sadullah, Asude'nin üzüntüsünü dağıtacak bir şeyler söyleme gereği duymuştu. Elindeki akrilik ve guaş kutularıyla paspartuları raflara yerleştirirken anlattı:

"Bağışlayın beni efendim, ben güzel yurdumuzda olup bitenler için suçu başkalarında aramıyorum. Belki her şeyi biz, kendimize yapıyoruz. Asrımızın başından bu yana milletimizin yemeyip yedirdiği, içmeyip içirdiği, giymeyip giydirdiği, okumayıp okuttuğu ve nihayet bağrına basıp himaye ettiği bazı sözde ilerici aydınlar var ya, işte onlar, bir yandan bu devletin imkânlarını harcıyor, diğer yandan o devleti yıkmak için hepimizin beyinlerine kezzap katranı fikirler zerk edip bizi bölüyorlar. Sonra da çıktıkları kabuğu beğenmeyen civcivler misali kürsülerden, meydanlardan çalım satıyor, asıyor, kesiyorlar. Evet, ellerinde silah değil kalem var ama bence şu anda yur-

dumuzda vurmaya, öldürmeye, kırmaya, dökmeye devam edenler yalnızca bunlar. Türklüğün ve İslam'ın kültür ve medeniyetini canı pahasına koruyan, milli ve mukaddes değerlerine sahip çıkan, vatan ve milletin bütünlüğü için feda olan, can veren gençleri utanmadan ortaçağ özlemcileri, gericiler, faşistler, ırkçı şovenistler diye itham ederek yapıyorlar üstelik bunu. Onlar için varsa yoksa devrim yasaları! Vay efendim, hükümet bu yasaları neden uygulamıyormuş!"

"Elbette uygulamalı, çünkü Türkiye ancak o vakit kurtulabilir" diye atıldı Ufuk, sonra da Sadullah'ın anlattıklarına bir çöp muamelesi yapar gibi devam etti:

"Çünkü sen saçmaladın, aydınlara atıp tutarak. Onlar yalnızca halk için çalıştıklarında aydın sayılırlar. Marks'a göre ulusların kurtuluşu halkın eşitliğindedir, bilirsiniz. Bu da ancak insan toplumlarının sınıfsal mücadelesiyle olur. Üretime hükmeden yöneticiler ile üreten emekçiler arasında çatışma olduğu müddetçe de bu kavga sürer. Devleti ele geçirenler ortak kamu yararı adına hareket eder gibi yapıp yönetici sınıfın çıkarları doğrultusunda yönetiyorlar. Kapitalizmin yıkılıp sosyalizmin gelmesi, burjuva ile proletarya arasındaki çelişkilerin kaldırılması gerekir. Bunu da biz, senin şu sömürge aydını diye küçümsediğin adamların kültür devrimiyle sağlayacağız."

"Ufuk, aziz kardeşim, kurtuluş diye sunduğun bu reçetenin içinde acaba merhamet, insaf, dostluk, yardımlaşma gibi kavramlar neden hiç yer almadı? Ne *Komünist Manifesto*'da, ne *Kapital*'de birer kere bile bu kelimeler geçmiyor. Marks'a kulak vererek mülkiyetin ortadan kaldırılacağı, her şeyin halk için olacağı ütopyası koca bir yalan. Tütsülü kafayla *Kapital*'i okuyup halkı kışkırtan

komünist kodamanlarına bir bakın, kendi sahiplendiğini halk ile paylaşan bir tekini gördünüz mü siz? Senin bu söylediklerin, cebindeki parayı yardıma muhtaç biriyle dahi paylaşmayan ağababaların şampanya patlatırken sayıkladıkları yavelere benziyor. Oysa yüzyıllardır bu toplumun millî ve ahlaki değerleri zaten halkın sosyal refahı için sistemleşip kurumsallaşmıştır. "Komşusu açken tok yatmamak" için bunca vakıflar, dergâhlar, imaretler, hayır kurumlarını yaşatmak yerine işçi sömürüsü yapan Marks'ın yahut köylü sömürüsü yapan Mao'nun fikirleri mi Türkiye'yi kurtaracak? Bana göre Marksizm, büyük bir aldatmaca. Çünkü insan çalışarak, kazanarak, sahiplenerek yaşar. Ve kazandığından, sahiplendiğinden gönül rızasıyla paylaştıkça mutlu olur."

Keriman Hanım yasağı kaldırdığına pişman olmuş gibi eliyle sert bir işaret yaptı. Ethem'in ölümü üzerine herkesin duyarlı hâle geldiğini düşündü. Devam ederse tartışmanın elektriği yükseleceğe benziyordu. Buna hiç kapı açmamalıydı:

"Haydi, tuvallerinizin başına!"

Sonra da Ethem'in boş kalan köşesine ilerledi, ona ayırdığı duvardaki resme takıldı gözleri. Boşluk ve sessizlik... Bir an orda öylece kalakaldı. Hiç böyle bir duygu yaşamamıştı. Her gün birkaç gencin ölüm haberini ajanslardan dinlemek ile bir gün o genci kendi ocağında yitirmek birbirine benzemiyordu. Atölyede ne zaman bir terör kurbanından bahsetseler o hep öğrencilerini teskine çalışır, tehlikeden uzak tutmak için öğütler verir, gönül okşar, şiddet ve anarşiden kaçınmalarını telkin ederdi. Oysa işte en yakın evlatlarından birini, hatta kızı Asude için hayırlı bir kısmet olarak gördüğü çocuğunu teröre kurban ver-

mişti. İşte tuvali, işte fırçaları, öylece öksüz duruyordu. Ve yarım kalmış bir resim; tıpkı ömrü gibi... "Az sonra geliverir mi acaba?" Ama hayır; ıssızlık yüreğini kavuruyordu. Birkaç gün evvel ona "Sen ileride Türkiye'nin Rodin'i olacaksın!" demiş ve o da gülümseyerek, kızararak teşekkür etmişti. Ethem'in heykele olan yeteneğini hep resme olandan yüksek bulurdu. Gözleri yaşardı. Durgunlaştı. Sık sık "Bu atölyede resim ve sanat var, başka bir şey getirmeyin!" deyip durmak kâr etmemiş, siyaset, geleceğin Türkiye'sine ait bir sanatçıyı kurban alarak bütün hoyratlığı ve kabalığıyla kapıdan girmişti. Yanağına süzülen iki damlayı saklamaya çalışarak diğerlerine döndü:

"Pekâlâ çocuklar... Şimdi bana söz verin; onu asla unutmayacaksınız. Bunu da kendinizi yetiştirip güzel eserler vererek ispatlayacaksınız. Sizler bu ülkeye sokaklarda yitirdiklerimizin fedakârlıklarından daha büyük hizmetler edebilirsiniz. Bu atölyede yapacağınız her resimde Ethem için de elleriniz tuvale mutlaka bir fırça darbesi, bir refle, bir rötuş, bir ton, bir kontur nakşedecek."

Herkes titreyen seslerle söz verdi. Asude, kirpiklerinin ucundan süzülen damlalara hâkim olamadı ve bunu hissettirmemek için eğilip incelticilerle, akrilik ve guaşlarla ilgilenmeyi seçti. Sadullah ıspatulasını temizliyordu, daha doğrusu temizliyormuş gibi yapıyordu. Bir tek Ufuk, o öylece bakıyordu; kendine hâkim ve zinde... Sonra da sesini yükseltti; ortamı yumuşatmak ister gibi:

"Önceki dersimizde bir sanatçı için kompozisyonun ne kadar önemli olduğunu tartışmıştık efendim. O gün eskizler üzerinde yaptığınız açıklamalar bende detay fikrinin de önemli olduğunu çağrıştırmıştı. Mümkünse bugün detayları anlatır mısınız?"

Keriman Hanım Ufuk'un zekâsına her vakit hayran olmuştu. İşte yine küçük bir zekâ hamlesiyle atölyeyi saran natürmort duyguları birden peyzaja çevirivermişti.

"Öhü... öhü..." dedi kısık kısık ve "Resimde detay, bildiğiniz gibi, sanatçının kimliği ve imzası sayılır! Bir sanatçının çıraklıktan kalfalığa geçişi detaydaki başarısıyla mümkündür" hükmüyle devam etti. Sonra da detayın tuvale geçmeden evvel zihinde görülmesi, farkına varılması gerektiği üzerinde durdu. İzlemek, gözlemlemek ve zihinle göz arasındaki bağı sağlamlaştırmak için dikkat gerektiren ikazlarda bulundu. Zekânın resme yansımasından bahsetti. Ve nihayet herkesin tezgâhına birer bloknot ve kalem bırakarak gözlerini yummalarını söyledi:

"Şimdi buraya gelirken gördüğünüz her şeyi tasvir edin!"

"Sadullah'a gün doğdu!"

Asude, herkes gibi gözlerini yumarken söylemişti bunu. Sadullah'ın hikâye ve şiir yazma yeteneğine her zaman hayran olur, buna benzer cümleleri sık söylerdi çünkü. Özellikle tarihe dair anlattığı hikâyeler ve çizdiği resimler üzerinde meraklı sorular sorar, hatta onunla geçmiş çağları konuşmaktan zevk alırdı. Herkesin yeteneğini fark etmesi için Keriman Hanım da bunu gizliden gizliye teşvik eder, mesela Asude'yi çağıracağı zaman bazen sesinin güzelliğini öne çıkarıp "Büyük soprano!" bazen de besteciliğini kışkırtmak için "Clara Schumann!"der, Ufuk'a seslendiğinde tiyatro merakı yüzünden "Brecht!" komplimanını yapar, Sadullah'tan bahsederken de arkeolojiye merakın-

dan dolayı "Winckelmann" iltifatında bulunurdu. Antik çağlarla ilgili tasvirler yapmasını teşvik eder, çizdiği antik kadın ve erkek serpuş ve kytassisleriyle takıları ilginç bulur, dikkatle izlerdi. Hatta bu yüzden Asude, Lidya ile ilgilenmeye bile başlamıştı. O kadar ki Sadullah'ın çizimlerine bakarken Karun hazinelerinin gizemini tartışır, her zaman hayretini cezbeden Kanatlı At broşunun güzelliğini anar, hatta Krezüs'ten Aslan Kral diye bahsederdi. Sadullah günün birinde bu hazineyi görebilme hayalini söyledikçe Asude "Sadece görmekle kalmaz, bir gün resimlerini de yaparsın inşallah!" temennisinde bulunurdu.

Tasvir söz konusu olunca Sadullah rakip tanımazdı. Hocası ondaki bu kabiliyetin resimdeki diğer yeteneklerini gölgelediğini bile düşünüyordu. Böylesine tasvir gücü yüksek birinin bunu kalemle de yapması fazla şaşırtıcı

olmayacaktı. Atölyeye gelirken görülen şeyleri onun daha edebi bir üslupla anlatacağı ortadaydı.

Yarım saat sonra kâğıtlar okunmaya başladığında gerçekten de Sadullah'ın detay üstüne detay anlatan tasvirleri başlı başına birer kompozisyon hâlini alıvermişti. Keriman Hanım, okuduğu kâğıt üzerinde, Bayezit Camii'nden itibaren Ethem'in cenaze merasimini sanki gözlerinin önünde oluyormuş gibi takip edebilmişti. Çünkü Sadullah bütün tasvirlerini Ethem'in gözünden yapmıştı "Ben Ethem" diye başlıyordu cümleleri ve "tabutumun üstüne Zigetvar önünde atına binen Kanuni gibi kuruldum ve ruhumu uğurlamak üzere toplanan herkesi tek tek gözden geçirdim." şeklinde devam ediyordu. Keriman Hanım bu seferlik onu takdir etmedi. Üzüntüsü buna mâni olunca, teşbihler ve mecazlardan uzak olsa da Ufuk'un kaleminden çıkan cümleleri daha çok beğendiğini söyledi. Onun her şeyi önceden planlayıp kelimeleri amacına göre sıralayışındaki zekâyı yeniden görmüştü.

Asude'nin yazdıkları okunurken atölyede Ethem'den geriye kalan hüzün dağılıp gitmek üzereydi. Keriman Hanım yeni bir çalışma için öğrencilerine baktı. Bir tür oyun gibi. Onların bu tür sürprizli bakışlardan hoşlandıklarını da biliyordu. "Haydi öyleyse!" deyiverdi.

Oyunun kuralı basitti. Gözleri kapalıyken on adet objeye yalnızca birer kez dokunacaklar, sonra bunlardan bir kompozisyon oluşturan eskizler yapacaklardı. Üçü yan yana oturdu; gözler bağlandı. Asude en başta, Ufuk ortada, Sadullah sondaydı. Keriman Hanım'ın verdiği objeler ellere dokunmaya başladı. Sırasıyla sandalye bacağı, gazoz şişesi, kumaş parçası, demir lira, mühre taşı, mısır püskülü, kitap, meşin keman kutusu, telefon ahizesi, oyuncak ayı.

Objeler elden ele dolaşırken, eskizler de kâğıda kabataslak dökülüyordu. Atölyedeki kasvet neşeye dönüşür gibi olmuştu. Gözler bağlıyken şaka sözleri daha rahat telaffuz ediliyordu anlaşılan. Şimdi zihinler tamamen bir oyunun içinde gibiydi. Ufuk'un, keman kutusundan sonra el çabukluğuyla Sadullah'a gizlice verdiği objeyi Keriman Hanım'ın fark etmemesi bu yüzdendi. Sadullah diğer objeler gibi onu da avcunda yalnızca bir kez tuttu ve sırayı şaşırmadan sol yanındaki küçük eşya sandığının içine bıraktı. Sandığın kapağı kapanıp da gözler açıldığında herkes resim dosyalarının başına geçip taslağını çıkardıkları objelerin tamamını belli bir kompozisyon dâhilinde birleştirip yeni bir kâğıt üzerinde çizeceklerdi. Burda esas olan tanımlama ve kompozisyon idi ve "Başla!" işaretiyle birlikte kalemler sayfalarda peş peşe cızırtılar çıkarmak üzere yarıştılar.

İkindi sularında atölyeyi neşelendiren çay saatinde Keriman Hanım ve öğrencileri, nefis kekler eşliğinde –Sadullah hariç, çünkü o oruçluydu–, birbirinden çok farklı üç resme bakıyorlardı. Dördüncü sandalyenin boşluğu neredeyse hissedilmeyecekti. Hoca, öğrencilerinin üçünü de tebrikten kendini alamadı. Sandalye bacağını hepsi tanımışlardı. Bütün resimlerde masa ve sandalye vardı çünkü. Mısır püskülü Ufuk ile Sadullah'ın kaleminden birer kadın, Asude'nin resminde ise peruklu adama dönüşüp sandalyeye oturtulmuştu. Asude kumaş parçasını adamın boynunda bir kaşkol; Ufuk, kadını yarı çıplak gösteren dekolte bir giysi, Sadullah ise desenli bir masa örtüsü olarak kurgulamıştı. Asude oyuncak ayıyı duvardaki rafa yerleştirmiş, Ufuk onu bir kedi olarak masanın üzerine çıkartmış, Sadullah ise bir köpek çizip kadının ayakları

dibine oturtmuştu. Telefon ahizesini üçü de tanımışlardı. Çünkü resimdeki kişi telefonla konuşuyordu. Sadullah'ın resmindeki kadın ise elindeki telefona mutlu kelimeler söylüyordu. Para, Asude ile Ufuk için çok belirgin bir zenginlik göstergesi gibi çizilmişken Sadullah onu üzerinde aslan başı bulunan altın bir Lidya kresoidi olarak masada dik durur vaziyette göstermişti. Kitap ile gazoz şişesi her üçünde de masanın üzerine yerleştirilmişti. Keman kutusunu üçü de yalnızca deri olarak algılamış, Asude çizdiği adamın yanında bir valize dönüştürmüş, Ufuk kadının ayakları hizasında bir bond çanta olarak kurgulamış, Sadullah ise kadının sandalyeye astığı lüks bir kadın çantası olarak düşünüp yarı açık ağzına da toplu bir tabanca kabzasını andıran bir nesne yerleştirmişti. Resimleri inceleyen altı dikkatli göz, ne yazık ki bunu Sadullah'ın acayip antik tasvirlerinden fırlamış bir nesneye yormuş ve bir tabancanın dışarıda kalan kabzası olduğuna asla dikkat etmemişlerdi. Tıpkı atölyeden ayrılırken Ufuk'un küçük eşya sandığından alıp cebine koyduğu şeyi merak etmedikleri gibi...

Sadullah iftara yetişme çabasıyla çıkmak için hazırlanırken Keriman Hanım gramofona bir kırkbeşlik koydu. Belli ki atölyedeki boş sandalyenin bıraktığı kasveti dağıtmak, Ethem'in ardından bir teselli sesi duymak istemişti. Barış Manço "Ellerimle büyüttüğüm / Solar iken dirilttiğim..." diyordu. Sadullah kapıya yöneldiği sırada Asude'ye veda etmek için başını çevirdi. Onu kendisine bakarken buldu. Su-

çüstü yakalanmış bir çocuk gibi yüzü kızardı. Sonra yeniden baktı. Bu sefer ısrarla ve bilerek baktığının bilinmesini ister gibi davranıyordu. Sadullah onu, teselliye muhtaç, sığınacak şefkat kucağı arayan bir bakış olarak okudu. İçinde ince bir sızı hissetti. Yanına varıp bağrına basmak istiyordu ve sanki bunun için bir adım da atmıştı. Asude bunu hissetmiş gibi omuzlarını büzdü. Sadullah'ın dizinde derman kesiliverdi. Öylece bakakaldılar. Barış Manço olup biteni ilan ediyordu:

"Belli ki gittiğin yerden / kara haber var!
Daaağlar, dağlaaaaaaaaaaar!... "

XI

İstanbul, 1979, 24 Ağustos; Ramazan Bayramı...

MAZNUN

Üç sabahtır titreyerek uyanıyordu. Bütün vücudu yine kaskatı kesilmiş olarak kalktı. Sokakta bayram namazı için camiye gelenlerin tevekkül ve vakar dolu yüreklerindeki sevinci serin taşlarda hissettiren dingin ayak sesleri duyuluyordu. İçinden bir ferahlık akıp geçti. Gülümsedi. Namazdan sonra bu insanları eyleme teşvik etmek zor olacaktı, ama hiç olmazsa meselenin farkına varsınlar, yeterdi. Kadir gecesinde Töb-Der yöneticilerinden kim bilir hangi emniyet amirinin "Vakıf emlaki terör amaçlı kullanılıyor" iddiası ve bir tetikçi savcının da kararı üzerine birinde akıncı, diğerinde ülkücü öğrencilerin kaldığı vakıflar idaresine ait iki yurt binası kapatılmış, 400 öğrenci cami avlusuna yığılıp bırakılmıştı. Okullar kapalı olmasa bu sayının iki bini bulması işten bile değildi. Öbek öbek kitaplar, şişkin bavullar, gündelik eşyalar ve burnundan soluyan öğrenciler. Pek çoğu da sınavlara hazırlanan ikmal öğrencileri... Çalışma ortamı yok, aş

yok, en kötüsü de banyo yoktu. Yağmur ise hemen tepedeydi; yağdı, yağacak...

Sadullah, her sabah güne başlamadan Kur'an'dan iki sayfa okur, işlerine ondan sonra başlardı. O sabah sünger yatağını toplayıp yine hurç yaptı, cami kurnalarından abdestini aldı ve hurcun üzerine oturup Ethem'in ruhu için Yasin okudu. Her ne kadar o kendisinin inançsız olduğunu söylese de arada geçen tuz ekmek hakkı bunu gerektiriyordu, yapmayı bir vazife ve borç bildi. Allah'a onu affetmesi için dua ederken yüreği ağlıyordu. Ethem neden ölmüştü ki? Ajanslar adını cephanelik soygunuyla anıyorlardı. Hayır, buna inanması mümkün değildi. Ethem nasıl olur da bir soyguna gönüllü olabilirdi? Ruhunda sanat olan birinin, sanata taban tabana zıt olan terör ve şiddete bulaşması, kendini inkâr sayılmaz mıydı? Keriman Hanım her defasında bunu anlatmıyor muydu?

Bayram namazı için, kim bilir kaç yüz yıldır devam eden temcit ve tekbir sesleri bir kez daha avluya yayılmaya başladığında, Sadullah ihtişamlı Osmanlı zamanlarındaki o eski bayram tekbirlerini düşündü. Hemen bütün sultanlar ve o sultanlar zamanında yaşayan nesiller bu tekbirlere karışmış, şu camide saf tutmuşlardı. Fatih Sultan Mehmet, hemen şuracıktaki türbesinde beş yüz yıldır bu sesleri dinliyordu. Sandukasından başını kaldırıp bu bayram namazında cemaatin arasına karışsa, yahut imamın arkasında saf tutsaydı, acaba torunlarının hâline bakıp ne derdi? Cami avlusunu çevreleyen şu mütevazı binaları, çağının en ileri bilimsel çalışmaları yapılan bir eğitim yuvası –o zaman buna Sahn-ı Semân denilmişti– bir üniversite olsun diye kurdurduğu hâlde şimdi öğrencilerin o binalardan zorla çıkarılıp şu

bayram sabahında avluda perişan edilmesine ne buyururdu?

Elindeki Kur'an-ı Kerim'i kadife cüz kesesine yerleştirip kitaplarının üstüne koydu. Besmele'yle yerinden kalkıp camiyi doldurmaya başlayan insanların arasına karıştı. Merdivenlerin üçüncü basamağına geldiğinde kolunda bir pençe hissetti:

"Sadullah Bey?"

Döndü. Polis kıyafetiyle bekleyen dört kişi kendisine bakıyordu. Ne olabilirdi ki? Muhtemelen bir şey sormak isteyeceklerdi.

"Buyrun!"

"Bizimle geliyorsun! Hakkında şikâyet var!"

Ses tonlarından hayra alamet bir şikâyet olmayacağı anlaşılıyordu. Kollarına yapışan eller ise sıkıdan sıkı kavramışlardı:

"Namazdan sonra, gelsem..."

"Olmaz, kaçarsın!"

Kaçmak mı? Neden bahsediyorlardı böyle? Bugüne kadar kaçacak hiçbir şey yapmamıştı. Yüzlerine "Ne kaçması?" der gibi baktı. Mırıldandı:

"İnsan camide kaçmaz, ancak camiye kaçar!"

Polis anlamazdan geldi:

"Doğru, camiye kaçıp oradan toz olursunuz! Kaçmak, her suçlunun her zaman yapmak istediği şeydir."

Polisin bütün maznunlara daha ilk andan itibaren suçlu muamelesi yaptığını işitmişti. Şimdi de öyle oluyordu anlaşılan. Peki ama bir maznunun masum olabileceği neden hep göz ardı edilirdi? Bir kişi masum iken onu suçlu diye yakalamak acaba gönül coğrafyasında nasıl yırtılmalar oluştururdu? Bir kimse, eğer başkalarının

insafına bırakılmışsa, yalnızca bedeniyle değil, yüreğiyle de üşüyen bir hüzün abidesinden başka ne olabilirdi ki? Sadullah'ın içini işte o hüzün kapladı. Boynunu büktü. Bileklerine geçirilen kelepçenin soğukluğunu hissetti. Olaya şahit olan öğrenci arkadaşlarından birinin polisi ikna çabaları sonuç vermemişti. Sesler yükselmeye başladı. Etrafta birkaç öğrenci daha birikti. Camiye giren cemaatten hiç kimse müdahale etmiyor, bilakis kıyın kıyın kaçıyorlardı. Halk cami kapısına kadar sirayet eden terör ve şiddetten bıkmıştı anlaşılan. Ne diyeceğini bilemedi. Herkes avluya bayram namazı için girerken o suçlu diye dışarı çıkarılıyordu. Avlu merdivenlerinin önünde bekleyen polis arabasına bindirildiğinde diliyle hâlâ camiden gelen Tekbir sesine eşlik ediyordu:

"Allâhu ekber, Allâhu ekber; lâ-İlâhe illa'llâhu va'llâhu ekber..."

Polisler onu arka koltuğa sıkıştırdıktan sonra kendi dünyalarına döndüler. Sanki o orada yokmuş yahut bir eşyaymış gibi davranıyorlar, yorgun geçen bir nöbet gecesinin bıkkınlığıyla birbirlerini dolduruyorlardı. Biri Türk-İş'e karşı hükümetin DİSK'i kayırdığından, DİSK'in parlamenterlere bildiri dağıtmasından falan şikâyet edip sağcı siyasetçilere sövüp saymaya başladığında kendisini Pol-Der'cilerin götürdüğünü anladı. Çünkü DİSK'in siyasi bir işçi örgütlenmesi olduğunu biliyordu. Polisin ne denli siyasallaştığını ilk o anda hissetti ve götürüldüğü yerde işinin zor olacağını düşündü. Radyoda bir spiker, başbakanın bayram öncesinde verdiği demeci okuyordu. Meğer "Çetelerin maksadı doğuda komünist devlettir!" demiş. Sürücü koltuğunda oturan bunu duyunca başbakana ağız dolusu bir küfür savurup "Komünist devletmiş!.. Hıh!..

Geri zekâlı! Gözünün önünde Kürt devleti kuracaklar da sen göremeyeceksin?" diye homurdandı. Sonraki haber Jimmy Carter ile Leonid Brejnev'in füzeler konusunda görüştüklerini anlatıyordu.

*

Adına "nezarethane" demişlerdi ama burası tam bir terbiyehane idi. Bütün bayram boyunca ne bir arayan, ne adını çağıran oldu. Bu arada her gün onlarca adi suçlu gelip gelip gitti; kimisi sokağa, kimisi kodese... Nihayet üniformalılardan birine kendi durumunu soracak olduğunda da ağız dolusu küfür yiyerek köşesine çekilmek zorunda kaldı. Aklında binbir istifham vardı. Asılsız bir ihbar üzerine burada olduğundan emindi. Ne var ki nezarethane zaten her türlü ihbarın değerlendirilme mekânıydı. Suçu işlemiş ol veya olma, önemi yoktu, burada hayat katlanılmak içindi. Sonrası Allah'a kalmıştı. Burada hukukun değil, iddiaların geçerli olduğu söyleniyordu. Sık sık aklını kurcalıyordu, ya kendisine de bir suç uydurulursa? Arkadaşlarından hiç kimse onu arayıp yoklamamıştı. Ya yerini bilmiyorlar yahut nezarethane yetkilileri görüşmelerine izin vermiyordu. Cami avlusu ne olmuştu? Eşyaları ve kitapları ne olmuştu? Arkadaşları bütün bayramı cami bahçesinde mi geçirmişlerdi? Yurt yeniden onlara verilecek miydi? Bir hafta sonra transkript işlemleri vardı. Ya onlara yetişemeyecek olursa? Uşak'taki annesine babasına kim haber verecekti? Evlerinde telefon yoktu. Ya olsaydı? Olsa babası mutlaka onu arar, durumunu öğrenirdi? O vakit annesi çılgına dönecekti. Her vedalaşmada onun, "Aman evladım, kıyıdan git, kimsenin işine karışma, başını belaya sokma sakın!" deyişini hatırladı. İşte başı beladaydı.

Nezarethanede yedinci günün sabahına yakın saatlerde, her zamanki sandalyesinde uyuklarken derin bir kâbusun içinde çırpındığını hissetti. Birisi durmadan adını bağırıyor "Sadullah Külsüüüüüz!.." diye tekrarlıyor ama o cevap veremiyordu. Uykuda olduğunu biliyor, uyanmak istiyor ama bir türlü uyanamıyordu. Omuzunda bir yumrukla kendine geldi:

"Haydi, müdüriyete!"

Evet, nihayet! Telaşla toparlandı. Mesai erken başlıyordu anlaşılan. Gürültüyle açılan zincirli kapıdan kendisini dışarı zor attı. Bir kat üstteki müdüriyet ona bir cennet vadediyordu sanki. Adımları birbirine dolaşır gibi oldu. Ve işte odanın başköşesinde kendisini bekleyen dört kişi ve ortalarında da tanıdık bir sima; Komiser Atakan Bey. Keriman Hanım göndermiş olmalıydı. İçini bir sevinç kapladı. Suçsuzluğu anlaşılıp dışarı çıkacaktı. Yanılması uzun sürmedi, hem de hiç:

"Gel bakalım Sadullah Efendi!.. Saman altından su yürüten çok insan gördüm ama senin kadar pişkinine hiç rastlamamıştım, anlat her şeyi!"

"Aman Atakan Bey, şaka yapıyorsunuz mutlaka, hemen götürün beni buradan."

"Götüreceğim elbette, şöyle otuz yıl kalacağın bir yere!"

"Hayır, hayır... Asude nasıl?"

"Onun yüzünden işlemiş olamazsın değil mi cinayeti?"

"Ne cinayeti Atakan Komiser'im, beni bilirsiniz, karıncayı incitemem!"

"İşte senin maharetin burada! Kendini bu kadar masum gösteren bir katile her zaman rastlanmaz."

Sadullah, Komiser Atakan'ın şaka yapmadığını ancak bir çeyrek sonra anlayabildi. Ve şiddetle başı dönmeye,

ağrımaya başladı. Böyle bir yanlışlık olamazdı. İşte hayatı ortadaydı. Ama odadakiler ciddi ciddi cinayetten bahsediyor, mahkemeye çıkarılacağını söylüyorlardı.

Savcıyı bekledikleri adliye koridorunda çok utandı. Tanıdık birisinin kendisini orada kelepçelerle göreceğinden korkuyordu. Her şeyin bir rüya olduğuyla kendini kandırıyor, değilse de savcının birkaç soru sorup doğru cevapları aldıktan sonra serbest bırakacağına inanıyordu. Ne var ki öyle olmadı. Savcı bey kendisine, "Dosdoğru anlatırsan kararımı lehine, ama yalana başvurursan aleyhine vereceğim Sadullah Efendi. Buna göre konuş!" demişti, güya babacan bir tavırla ve otoriter bir emir üslubunda:

"Söyle bakalım, Ethem Sırlı'yı neden ve nasıl öldürdün?"

Cümleyi önce anlayamadı ve "Ben kimseyi öldürmedim!" dedikten sonra Ethem'in adını fark etti. Aman Allah'ım! Can dostu, yoldaşı ve en iyi arkadaşını öldürmekle mi suçlanıyordu?

"Asla, efendim! Asla!.. Ben onu nasıl öldürebilirim ki, o benim dostumdu."

"Yalan söyleme dedim sana! Sen faşist, o komünist... Nasıl dostluk bu?"

"Efendim biz ikimiz aynı resim atölyesinde birlikte..."

"Kes maval okumayı! Suç aleti tabancanın kabzasında parmak izlerin varken yapma bunu."

"Nasıl?!.. Parmak izim mi? Aman savcı bey, karıştırıyor olmalılar, ben hayatımda bir silahı elime almış değilim."

"Bak seen!. Nedense her caninin söylediği bu cümle bana pek tanıdık geliyor!"

"Siz inanmasanız bile hâkimlerden beni dinleyecek birileri elbette bulunur."

"Tabii eğer şu kargaşa dolu ortam ve darbeye fırsat kollayan ordu buna fırsat verirse!"

Sadullah, parmak izinin alınıp yeniden inceleme yapılması için o kadar ısrarcı oldu ki, savcı onu hapishaneye göndermek yerine yeniden nezarethaneye gönderdi. Nezarethanede adının ikinci defa okunup çağrılması için tam üç ay geçmesi gerekti. Kimsenin kendisini ziyarete gelmediği, Asude ve Keriman Hanım neyse de Ufuk'un olsun uğramadığı üç ay... Ülkücü arkadaşlarından bir tek tanıdık simayı göremediği üç ay. Bu işte bir terslik olduğu belliydi. Bozkurtlar birbirini nerede olsa yalnız bırakmazlardı ama işte ne bir haber, ne bir selam!.. Uşak'takiler çıldırıyor olmalıydı. Acaba babası annesini nasıl avutuyordu?

Uykusuz geceler boyunca bir sandalyenin üzerinde kılı kırk yararak her şeyi, bütün ihtimalleriyle düşünmenin ne olduğunu öğrenmişti. I-ıh!.. Aklına gelen bir cinayet senaryosu yoktu. Ufuk'un başına bir şeyler gelmiş olmalıydı. Yoksa Ethem'in neler yaptığını, düşmanının kimler olduğunu, kimlerle irtibatlı bulunduğunu o bilir, hiç ihtimal vermemekle birlikte, gazetelerde yazdığı gibi eğer bir cephanelik soygunu eylemine katıldıysa –TİKKO içindeki ortak yoldaşlıkları dolayısıyla– bunu örgütten öğrenir, gelip kendisinin masum olduğunu savcılara söylerdi. Günler geçmek bilmiyor, doluya koysa almıyor, boşa koysa dolmuyordu. Fakülte ve resim atölyesi hayal olmuştu. Peki ama burada resimden uzak nasıl yaşanırdı? En çok da Asude'yle sanat üzerine konuştuğu zamanları özlüyordu. Lidyalılar ve antik çağlardan bahsetmeyince günler nasıl geçecekti ki? "Acaba onların zamanında da hayat böyle çelişkilerle mi doluydu?" sorusu o günlerde aklına takıldı. "Şu güzelim toprakların kaderi hep acı, hep kav-

ga, hep trajedi mi? Anadolu insanı en eski çağlardan bu yana neden hep gözyaşı yahut kan ile imtihan olunuyordu? Hattiler yahut Akalar, Asurlular yahut Hititler, Troya ve Frigya, İyonya yahut Karya, ardından Roma ile Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, sayısız beylikler ve isyanlar... Paylaşılamayan bir coğrafyada kardeşin kardeşle savaşı... Tıpkı şimdiki gibi. Aynı evin iki oğlundan biri İslamcılar yahut ülkücüler içinde, diğeri komünistler... Çığlık... Her zaman ve her yönde çığlık... Tıpkı geceleri yan hücreden duydukları gibi.

Nezarethaneye her zaman birileri girip çıkıyor, herkes ayrı bir derdin ardında sürüklenip gidiyordu. Gelir geçer insanlarla dostluklar kurmayı, hapishaneye değil de dışarı gidecekler ile arkadaşlarına ve bilhassa atölyeye haber ulaştırmayı da artık boşladı. Dışarıda kendisini herkese birden unutturacak şeyler olmuştu anlaşılan. Artık ne olacaksa Allah'tan olacaktı. Her şeyi Allah'a havale etmekten başka çare yoktu. Ve hayret, o böyle düşünmeye başlayınca içinde bir ferahlık hissetti. Nezarethane eskisinden genişmiş gibi geldi, olup bitenleri daha tevekkülle değerlendirmeye başladı. Oraya gelip gidenlerin hâlleri kendinden daha az vahim değildi. Allah her kula bir dert veriyordu işte. Bazen de hiç dert olmayacak şeyler... Bazı sanatçılara ekran ve mikrofon yasağı uygulandığı için şikâyette bulunan türkücünün hâli gibi. Onunla birazcık olsun kültür ve sanat üzerine sohbet eder, vakit geçiririm umuduyla tam dört gününü harcamıştı. Adamın ağzının ayarı yoktu ve durmadan konuşuyordu. Sadullah'a ilk merhabadan sonra, TRT tarafından kara listeye alınmış şarkıcı ve türkücü dostlarını çekiştirdi, kendisini desteklemekten korktukları için hepsine küfürler savurdu, TRT

müdürünü kalayladı, bakanın yedi sülalesini andı. Adamda küfür ve dedikodunun bini bir paraydı:

"Biliyor musun Sadullah Ağa, şu ...tiğimin televizyon dünyasında en kavgasız ve geçerli aktörler Lorel-Hardy ile Kemal Sunal'dır. *Salako* her dönemde ekranı doldurur ve halkı güldürür!"

"İyi ya işte, komedi de bir sanat ise!"

"Halkı güldürerek uyuttuklarını ve ülkeyi böldüklerini görmüyor musun?"

"Sanatı ideolojinin dışında tutma fikrine ne oldu?"

"Bunu ...tiğim TV denetimcilerine sormak lazım!"

"Bütün o denetimciler sizin militanlar değil mi? Neden şikâyet ediyorsun ki? Seni ekrana diğerlerinden daha az çıkarıyorlar diye mi!"

Bu sorunun adamı çıldırtacağını hesap edememişti. Meğer damarına basılmıştı. Durmadan denetimciler ve amirler ile sanatçılar arasındaki kirli ilişkilerden, rüşvetten, al takke-ver külah hâllerinden bahsedip durdu. Kamera karşısında neler olduğunu, arkasında neler döndüğünü yarısı küfür dolu tasvirlerle anlattı; Yeşilçam'ın elle tutulur yanını bırakmadı. Sonunda Sadullah çareyi kulaklarını tıkamakta buldu. Çünkü bu adamın topuzu kaçmış kantarına kulak verse, uzaktan nezih ve değerli gördüğü sanat camiasının aslında içeriden ne derece çürüyüp iflas ettiğine inanması gerekecekti. Elbette TV'nin altın yıllarını yaşadığını ve ekranda hangi filmin oynayacağına, hangi şarkıcının söyleyeceğine hangi haberlerin okunacağına karar verenlerin TRT'de kadrolaşmış komünist yöneticiler olduğunu biliyordu. Ama bu adamın dediği gibi bütün sinemacıların televizyona kapağı atma peşinde olduklarını; dublaj ustalarının seslerini nereye satabileceklerinin ince

hesaplarını yaptıklarını, sanatçılar arasındaki kavga ve ihtirasların ahlaksızlığa ve cinsel tacizlere kadar uzandığını, artık hangi sanatçıdan neyin istenebileceğinin bile konuşulur olduğunu duymaktan iğrenmişti. Adam resmen ait olduğu dünyanın dedikodu kumkuması gibiydi ve başı da bu yüzden belaya girmişti. Sadullah, "Hayır, hayır! Bir sanatçı bu herifin anlattığı gibi alçalamaz! Alçalmışsa asla sanatçı değildir!" deyip bir daha onunla konuşmadı. Hatta konuşmamayı öğrendi. Ta ki akıncılardan bir arkadaşı nezarethaneye düşesiye kadar. Onun anlattıkları ise hepten iç karartıcıydı:

"THKP-C militanları ODTÜ'de öğrencilerden aidat adı altında gasp uygulamasını başlattılar. Ne sizinkiler, ne bizimkiler itiraz edebiliyorlar. İstanbul ve Ankara'da fakülte kantinlerinin işletmesine el koymuş durumdalar. Kazancını haraç diye alıp sol teşkilatlanma için harcıyorlar. Bir de Ankara cezaevlerindeki militanlara ODTÜ yemekhanesinden tabldot gönderme modası başladı."

"Çoğalan şehit cenazelerinin sebebi anlaşılıyor desene!"

"Bu arada kışlalarda da rahatsızlıklar olduğu söyleniyor. Hükümet ile askerin arası geriliyor. Solcular ve Kürtler durmadan taşeron örgütler kuruyorlar. Milli Güvenlik Kurulu'na göre Türkiye'deki yeraltı örgütlerinin sayısı 47'yi bulmuş. On tanesi ayrılıkçı Kürtlerinmiş, hani şu KAWA, Rızgari, KUK, Apocular gibi; yirmi dördü silah zoruyla komünizm isteyen militanlar, hani şu bildiğin THKP-C(ML), Dev-Yol, Dev-Sol, Dev-Genç, TİKKO, MLSPB ve daha bilmem ne kadar harf yığını. Buna karşın ülkücülerin örgüt sayısını yediye çıkarmışlar."

"Nasıl yani, Ülkü Ocakları'ndan başka yeni teşkilatlanmamız mı var?"

"Zannetmiyorum, belki de Milli Güvenlik Kurulu'nun işine öyle geliyor. Çünkü listede Esir Türkleri Koruma Ordusu diye saçma bir örgüt adı bile var."

"Peki dindarlar için durum ne?"

"Akıncılar, MTTB'den başka altı adet aşırı sağcı örgüt yönetiyormuş. İçki Satanlarla Mücadele Derneği mesela."

"İçki Satanlarla Mücadele Derneği diye bir dernek mi varmış? Acayip! Hem de teröristmiş ha? Bence bu haberler tamamen algıları değiştirmek için üretiliyor. Ülkücülerle komünistler arasındaki kavgaya akıncıları da taraf yapmanın planı değilse, radikal İslamcılığı yükseltip tepelemenin planı bu."

"Yaşayarak öğreneceğiz."

Sadullah, nezarethane gecelerinin çığlıkları arasında kendisini arayıp soran birilerinin çıkmayışını ülkenin her yerini saran kirli ilişkilere yordu. Anladı ki ajanslar her zaman doğruyu söylemiyordu. Nezarethaneye gelenlerden öğrendiklerini üst üste koyduğunda son bir ayın gündelik ortalamasında her güne beş cinayet düşüyordu. Üç ay boyunca sevinebildiği tek haber Muhammed Ali Clay'ın yine dünyaya meydan okuyan açıklamalarıydı. Adam herkese "En büyük benim!" diye haykırıyor, o haykırdıkça taraftarı çoğalıyor ve bütün dünyada ezilmiş Müslümanların ve Müslümanlığın gururu olarak "En büyük benim!" haykırışı yeniden anlam kazanıyordu.

Geceleri "Allah'ım sen aklıma mukayyet ol!" duasıyla gözlerini yumar ama çok geçmeden uykusu bir çığlık ile bölünürdü; alışmıştı. Öyle gecelerden birinde, uykusunun bir yarısında kulakları sağır eden bir patlamayla uyandı. Bütün nezarethane halkı gibi patlamanın nerede olduğunu öğrenmeye çalışırken adı ikinci kez anons edildi. Bu

sefer içinde hiçbir tedirginlik duymadı. Savcılığa gidecek ve oradan eski hayatına yollanacaktı. Aksi olsa da keder etmeyecekti artık. İşlerini Allah'a havale etmişti ve başına gelenleri kabullenmeye hem hazır, hem razı idi. Belirsizliğin ortadan kalkması için kendisini katil yapan cinayeti nasıl işlediğini öğrenmek isteğiyle yanıp tutuşuyordu çünkü. Savcının karşısında da hiçbir şeye itiraz etmedi. Konuşmadı. Sustu. Bekledi.

Sabah mahkemeye sevk edildiğinde hâkim soğukkanlılıkla kararı yazdırdı. Daktilo tuşlarının fasılalı tak taklarıyla birlikte zihnine kazınan bir cümle:

"Sonuç: Sanık Sadullah Külsüz'ün Ethem Sırlı'yı öldürdüğü delillerle sabit olduğundan, yirmi beş yıl ağır hapsine, üzerinde sanığın parmak izi bulunan suç delili tabancanın emniyette muhafazasına..."

Gerisini duyamadı. Sarhoş gibiydi. Kendisi için yeni bir dönem başlıyordu. Sonraki sesler bir uğultu gibi gelmişti kulağına. *"Yirmi beş yıl ağır hapis."* Her şeye kadir olan Allah'ın takdirindeydi. Annesinin bir zamanlar kendisine öğrettiği *"Rahîm Allah, Rahmân Allah / Her dertlere derman Allah"* diyen ilahiyi hatırladı. İçinde coşkulu ezgiler duymaya başladı.

Ertesi sabah Sağmalcılar Cezaevi'nde uyandı. Kendisini mahkeme salonundan cezaevine götüren aracı düşündü. Ne aracı, ne götürülüş sürecini hatırlayabildi. Hatırladığı tek şey, herkesin İstanbul'un yandığından bahsetmesiydi. Nedense kimse onun yüreğindeki yangından bahsetmemişti. Sonraki günlerde haberler yayıldıkça öğrendi. Meğer o gece ham petrol yüklü Independenta adlı Romanya bandıralı bir tanker Boğaz çıkışında Evriyali isimli bir Yunan şilebiyle çarpışıp patlamıştı. Denizin

alev alev yandığını dehşetle anlatanların seslerini yeniden duyar gibi oldu. İnfaz koruma memurlarından birinin cümlelerini hatırladı:

"Kadıköy, Üsküdar ve Sirkeci'deki bütün binaların camları kırıldığına göre sen var bir de gemidekileri ve denizin içindeki canlıları düşün! Hep siyasiler sorumlu, hep..."

O infilakı hapishane için milat kabul etti ve kendisinin uğradığı kazanın sorumlusunu kimseye soramadı. Gerçekten de ruhuna iftira diye akıtılan zehrin ve öldürülen gönlünün sorumlusu kimdi? İçini kaplayan bu kaza Independenta'dan daha uzun süre kara dumanlarla yanacak, yüzeyi zift kaplayacak, etrafta çok camlar kırılacak, içerlerde, derinlerde bir yerlerde çok ölümlere sebep olacaktı. İki hafta sonra, o gün infilak eden şeyin bir tanker değil, insanlık olduğunu idrak edebildi.

XII

Ankara, 1986, Nisan...

KAÇAKÇI

Bir hapishane avlusunda bahar ne kadar hissedilebilirdi ki? Buna rağmen Sadullah o gün, hapishanede de mutlu olunabileceğini fark etti. 12 Eylül'den hemen sonraki toplu gözaltılar sırasında, hiç sebep yokken buraya nakledildiği gün –hesap etti, tam beş yıl önceydi– mutluluk kelimesini zihninden silmişti. Hem İstanbul'dan, hem atölyeden uzakta yaşamanın getirdiği ağırlığı kaldıramayacağını düşünüyordu. Oysa şimdi mesafelerden ve mekânlardan azade, İstanbul'u ve atölyeyi içinde hissedebiliyordu artık. Bugün Ankara'nın güneşi ne de güzel parlıyordu. Mahkûmların mutat gün ışığı haklarını kullandıkları avlu her zamankinden daha mı kalabalıktı ne? Baharın kokusu içeridekileri başka türlü sarhoş ediyor olmalıydı. Beş yıldır buradaydılar ve pek çoğu âşık oldukları, nişanlandıkları, ilk defa ellerini tuttukları sevgililerini bugünlerde daha fazla hatırlıyorlardı. Ya baharın güneşinde bir romantizm yahut rüzgârında bir melankoli

olmalıydı. Hapishane koğuşlarına kadar etkisi çoğalan bir melankoli... Bütün olumsuzluklara, zor şartlara rağmen burada, bu bahar gününde herkesin yüzü gülüyordu. Sevinmek için bir sebepleri yoktu ama yalnızca güneşli bir gün bile burada çevreye mutluluk dağıtabiliyordu. Yalnızca bir tek mahkûm, diğerlerinin aksine, bankın ucuna tünemiş, gazete manşetlerini arka arkaya okumakla meşguldü. Volta atarak yorulanlardan birkaçı durup onu dinlemeye, o okudukça yorum yetiştirmeye çalışıyorlardı:

"PKK'nın gizli ilkeleri ele geçirildi"

"Halk ordusu kuracak hainler! Göreceksiniz bak, Güneydoğu bir baş belası olacak!"

"Başbakan Özal Hindistan'a gitti."

"Gez anam gez, benim yerime de gez!"

"Öğrenciler de, polis de 12 Eylül öncesini anmak istemiyorlar"

"Akıllılık ediyorlar. Hâlimizi görseler ihtilalcilere ihtilal yaparlar!"

"Şsstt!.. Sus, duyan olacak!"

"Yumurta fiyatları yirmi liradan on beş liraya düşecek"

"Sucuk da düşer mi acaba?"

"Madam Manukyan yine vergi rekortmenliğine aday!"

"O da kim yoldaş?"

"Kerhaneci, kerhaneci!.."

"Senin bunu bilmenden daha doğal bir şey olamazdı zaten!"

"Karun Hazineleri Türkiye'ye iade ediliyor!"

"Sadullaaaah!. Gel aslanım, bu haber sana! Sen okumaya devam et!"

"Karun hazinelerinin Türkiye'ye iadesi için Kültür Bakanlığı tarafından New York Metropolitan Müzesi'ne dava açıldı."

Sadullah cümlenin sonuna yetişmişti:

"Ohhh bee!. İşte budur!"

Gazeteyi okuyan karşılık verdi:

"Yuh be arkadaş; halkın yarısı yağ ve tüp, diğer yarısı sigara ve benzini nasıl alacağının derdindeyken bizim faşist Sado milattan önceyi yaşıyor. Bana bak Sado, sana boşuna gerici demiyorlar!"

"Sen ilerici oldun da ne fark etti! Şu anda ikimiz de hergele meydanındayız değil mi? Üstelik tarihle ilgilenmek gericilik değil, ayrıcalıktır, ama bunu sen bilemezsin tabii!"

"Sana da şaka yapılmıyor be yoldaş. Dün diktacı Evren, Muazzez Abacı konserine gidiyormuş dedim diye kızdın, şimdi de tarih bilmediğim için..."

İki mahkûm birbirlerini iğnelemeye başladıklarında diğerleri yanlarından çekilip gittiler. Çünkü bu ikisinin her zamanki huylarıydı ve biraz sonra tartışıp duracakları belliydi.

"Dün o yüzden kızmadım; bilakis *'Sartre ile Söyleşiler'* diye bir kitap ele geçirmişsin de o dururken bir diktatörün konsere gitmesiyle alakadar oluyor, haber okuyorsun. Bugün bari oku kitabı!"

"İşte ben de seni bu yüzden ahmak buluyorum Sado, Marquez varken Sartre okumak boşa zaman öldürmektir. Hem sen şu ilgilendiğin haberi bir anlat bakalım, Karun hazineleri cephesinde ne olup ne bitiyor?"

"Mehmet, iyi çocuksun da biraz sırnaşık değil misin?"

"Nazımı sen çekiyorsun madem!.."

"O hâlde kenara kay biraz. Hah, işte şöyle!

"Benim çocukluğum Uşak'ta, şu Karun hazinelerinin çıkarıldığı köyde geçti. Hayal meyal hatırlarım; köy odasında büyükler kazılan mezarları, hazinelerin kaçırılışını, Battalgazi cenkleri gibi anlatır dururlardı. O zamanlar bire bin katarak tevatürleştirdiklerini anlamazdım, ama dinlemek de hoşuma giderdi."

"Macera ruhu ha?"

"Bak şu resmi görüyor musun; şu piyale resmini? Bundan iki bin beş yüz yıl evvel Kızılırmak kıyılarında Krezüs'ü yenen Pers kralı Keyhüsrev'in şarap içtiği piyaledir bu."

"Kim bu herifler?"

"Hani bir söz vardır, 'On derviş bir kilime sığar ama iki sultan bir iklime sığmaz' denir. Bunlar işte o iki sultan. Keyhüsrev Pers imparatoru; Krezüs ise Lidya kralı. İlk defa altın parayı ayar vererek bastıran adam işte bu herif. Aslan Kral diyorlar. Parasının üzerinde de zaten aslan başı vardır. Altın ve tuncun efendisi olarak biliniyor.

Gümüş piyale, Uşak Müzesi

İstanbul'un Sultanahmet Meydanı'nda bir Yılanlı Sütun var ya; hani görmüşsündür; işte o sütunu Delphoi tapınağına bu adam sunak olarak göndermiş. Bizans döneminde oradan Hipodrom'a taşınmış. Herodot tarihi bu sütunun Delphoi'deki durumunu pek ihtişamla tasvir eder. Velhasıl şu Krezüs döneminde Lidya devleti Anadolu ve adalardaki bütün site devletlerinin en güçlü ve zenginiymiş."

"Desene ki sen aristokrat bir başkentin proleter çocuğusun?"

"Yok, yok. Krezüs'ün sarayı o vakitler Uşak'ta değil, Sfard'da. Hani şimdi kalıntıları turistlerin ilgi odağı olan Salihli'nin Sard harabeleri. Benim büyüdüğüm Güre'de ise o vakitler küçük bir altın işletmesi var. O dönemdeki adı Bagis. Aha işte şu gazetenin resmindeki sikkeler orada darp ediliyor."

"Büyük dedelerinden biri yaptı yani?"

"Gerçi ben Yörüğüm ama bu dediğin de mümkün olabilir. Uşak'ta hâlâ şu altınları potada eritenlerin torunlarının yaşadığına eminim. Çünkü bazı sesleniş, anlayış ve davranış biçimleri ta Lidya dönemindeki gibi devam edip geliyor. Araştırmalar bunu gösteriyor. Sanki binlerce yıldır, binlerce nesilden milyonlarca insanın birbirini tekrarlarcasına var oluş mücadelesi gibi."

"Toprağın durmadan tınazlandığı nesiller, desene"

"Allah'ın İlahi takdiri diyelim. Karşımızda "İnsanlık" adında bir yazılım var ve programa göre her şey tekrar ediyor. Arkeologların işine hayran olmamak mümkün değil!"

"Neden? Ölüler ve mezarlarla ilgilendikleri için mi?"

"Hayır, Allah'ın varlığını ve kudretini en iyi anlayabildikleri için! Uşak'ta insanlara bakarken bazılarının Krezüs çağından fırlayıp geldiklerini zannettiğin olur.

Karun'un geleneğine sahipler ama maalesef zenginliğini elden çıkarmış adamlar."

"Karun dediğin şu Krezüs mü?"

"Hem evet, hem hayır... Evet, çünkü tarih yazarları onun zenginliği ve paraya hükmetmesi dolayısıyla kendisine Karun demişler; hayır, çünkü gerçek Karun, Krezüs'ten altı yüz yıl kadar önce Musa peygamber zamanında Mısır firavunlarıyla birlikte yaşamış. İncil'de Musa'nın amcazadesi olarak anılır. Kur'an-ı Kerim'de... Dur, dur... Kur'an mealinden aynen okuyayım sana. Kasas suresindeydi galiba. Bakıyoruuuum. Evet, buldum... Yetmiş altıncı ayetten başlıyor:

"Bismillâhirrahmânirrahîm: *'Hakikaten Karun, Musa'nın kavminden idi. Fakat onlara karşı azgınlık etmişti. Ve ona öyle hazinelerden vermiştik ki gerçekten onun (hazinelerinin) anahtarları(nı taşımak) güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. O zaman kavmi ona şöyle demişti: 'Kibirlenme (şımarma)! Çünkü Allah kibirlenenleri (şımaranları) sevmez.'* Ve Karun böbürleniyor, kibrinden yanına yaklaşılmıyor, şımarıyor. Gitgide kendini İlah gibi görüyor ve bak işte şu ayettekiler başına geliyor: *'Nihayet onu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluk da olmadı. Kendi kendini kurtarabilecek kimselerden de değildi.'* Tam da bizim Krezüs'ün başına gelenler gibi."

"Sarayı yıkılmış o hâlde?"

"Yıkılırken kendisini kurtaracak kimse de bulamadı üstelik. İbretlik bir hikâye!.. Bak sonraki ayetlerden birinde ne buyuruluyor: *'İşte ahret yurdu! (Biz) onu yeryüzünde büyüklenmeyi ve bozgunculuğu istemeyenlere veririz. (Güzel) akıbet ise takva sahiplerinindir.'* Anladın değil mi?"

"Anladım. Kur'an'dan iki ayet okuyarak beni irşad edeceğini zannediyorsun!"

"Ne münasebet, iman bir nasip işidir, zorlamayla olmaz."

"O hâlde irşadı bırakıp Keyhüsrev'e geç bakalım."

"Ha, Keyhüsrev? Aslanın ince tabaklanmış derisinden bir pelerin giyer ve mücevher işlemeli bir mızrak taşırmış. Key kelimesi, –belki biliyorsun– 'adil ve ulu padişah' anlamına gelir. Şahlık döneminden evvel Pers hükümdarları kendilerini böyle andırırmış. Hüsrev kelimesi de "ölümsüz ruh, anuşek revan" demektir. Bizde Nuşirevan diye anlatılan hükümdar ile aynı. Bazı müfessirler Keyhüsrev'i Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Zülkarneyn olarak yorumluyorlar. Dünyada ilk insan hakları bildirgesini hazırlayıp halkına sunan adammış. Batı kaynaklarında Kyros veya Kiroisos diye geçiyor."

"Neden, adamın adı Keyhüsrev değil miydi?"

"Neden olacak, kültür milliyetçiliği yüzünden. Batılı adamlar Farsça Keyhüsrev'i telaffuz etmektense kendi aksan ve dillerine göre değiştirip önce Kiroisos, sonra Kyros yapıyorlar. Bir tür dayatma yahut kültürel emperyalizm."

"İşte yine gerici kafa işlemeye başladı!"

"Olabilir, ama bir düşün, batılılar Mustafa Kemal yazarken kendi dillerine uydurup Mustapha Kamal diye yazıyorlarsa, ben neden okunduğu gibi 'Şekspir' yerine 'Shakespeare' diye yazayım ki? Gerçi gece gündüz Moskova hayalleri gören sen, korkarım ki 'Dostoyevski' yahut 'Gogol'u batılıların yazdığı biçimiyle 'Dostoyevsky' veya 'Goghol' yazıyorsundur. Sol kulağını sağ elinle göstermek

gibi. Hani haberlerde şu Afrikalı lider için zırt pırt İdi Amin deyip duruyorlar. Adamın adı 'Iyd-i Emin'. Gelgelelim TRT'nin kömünist yönetimi Arapçayı tu kaka ettiği için güzelim 'Emin' ismini orijinalinden okumak yerine batılı haber ajanslarından alıvermeyi kolaycılık biliyor yahut adamın Arapça olan adını söylemekten iğrenip Batılı imlasını Türkçe kurallara göre okuyarak batıcılık yaptığını düşünüyor. Belki de bunu yapan muhabirin adı Amin'dir, kim bilir? Bence TDK bu yabancı isimlerin imlası için yeni bir düzenlemeye gitmeli."

"Bir günde bu kadar cihat sana yeter Sado, şimdi şu Keyhüsrev'e tekrar gel."

"Tamam, tamam, hemen de kızma! Keyhüsrev önce Krezüs'ü yeniyor, sonra Babil'i yok ediyor ve yepyeni bir dünya düzeni kuruyor. Şu gazetede resmi basılan Lidya hazinesinin tamamı hep onun dönemine aittir. Mesela şu kurutulmuş kayısıya benzeyen altın külçe. Bagis'te altın ocaklarında çalışan ve aynı kıza âşık olan Karyalı bir aristokrat ile Musa ümmetinden Temenothieralı –bu bizim Uşak oluyor– bir Yahudi'nin arasında yaşanan maceraları yansıtır. İkisi arkadaşmış üstelik. Derler ki Yahudi bu külçeyi kıza hediye etmek uğruna Karyalının oyununa gelmiş ve yıllarca çile çekmiştir."

"Verebilmiş mi sonunda peki?"

"Hikâye bize bunu anlatmıyor ama Uşak'ta mezar soyguncularının eline geçtiğinde ucuzdan da ucuza satıldığını biliyorum."

"Ne kadar ucuza?"

"Anlayış kıtlığı kadar ucuza... Bunun için sana önce mezar soyguncularından bahsetmeliyim!"

"Gittikçe heyecanlı oluyor; anlat, anlat!"

"Hazineler köy odasındaki ihtiyarların sohbetine konu olduğunda yıllardan 68'di. Onlar gibi ballandırayım, ister misin?"

"Daha neler!"

"Altmış altı yılının altıncı ayının altıncı gününde altı kişi bir araya gelip saat altıyı altı geçe yere kazmayı vurmuşlar. Tılsım bozulsun diye... Biliyorsun her hazine bir tılsım ile gömülürmüş. Kazacakları yer Gediz Irmağı'nın –Lidyalılar buna "Hermos" diyorlar– yakınındaki Toptepe. Meğer Lidya mezarlarının çoğu yılan tılsımıyla kilitlenirmiş. Altı adam, bunu nereden öğrendilerse artık, altı saat boyunca yılan dualarını okuyarak ve her vuruşta bir yılan üzerlerine saldıracak korkusuyla çalıştıktan sonra küngün ucu ilk mermere dokunmuş. Üç kere altı saat bekleyip gündüzü geçirmişler ve sonraki altı saatte dinamit ile lahdi parçalamışlar. Sonuç mu? Yılanlar işe yaramamış; işte şu resimdeki hazine avuçlarında. Sonra nice altı adamlar gelip nice altı tepeciği didik didik etmişler. O yıllarda şimdiki gibi anarşi yok, define aramak herkesin yaptığı şey. İzinsiz tarihi eser aramak yahut kazı yapmak henüz suç değil. Askerden yeni dönmüş üç arkadaş da, hani iş yok, aş yok misali, kafa kafaya vererek zengin olmayı kurarken, "Bre

Elektron, Uşak Müzesi

kazma, kürek!" deyip Gediz'e bakan başka bir tepeyi, Haylaztepe'yi gözlerine kestirmişler. Maksatları mezar soymak değil, define aramak. Üç amele tutup toplam altı adam, yine altı saat durmadan kazarak bir kaya mezara ulaşmışlar. İşte şu gazetenin yazdığı İkiztepe Tümülüsü burası. Demin bahsi geçen Karyalı ile Temenothieralı'nın Güre'deki altın ocağında birlikte üretip biriktirdikleri altınlar burada çıkıyor. Hikâyeye göre bu altınlara sahip olabilmek için Karyalı bir cinayet işlemiş. Her neyse kazının gerisini definecinin kendi ağzından oku istersen, bak, röportajı şu elimdeki gazetede."

Altın yaprak süs, Uşak Müzesi

'Kaya mezarın kapısını açtıktan sonra yaklaşık on metrekarelik odaya girdik. İçeride bir taş lahit, üstünde iskelet vardı. Ve iskeletin yanına dizilmiş yüzlerce altın ve gümüş parçadan oluşan hazine vardı. Parçalar arasında Kanatlı Denizatı broşu, kolyeler, bilezikler, paralar, çeşitli takılar, vazolar vardı. Hazineleri topladık ve mezardan ayrıldık.'

"Vay be, adamlar uçmuşlardır!"

"Uçuyorlar elbette. Sonra da Dinar'dan gelen bir antikacıyla pazarlık yapıyorlar. Hazinenin tamamı için yetmiş sekiz bin liraya el sıkışıyorlar. Ve bütün define hikâyelerinde olduğu gibi bu altı definecinin her biri daha sonra birer derde düçar oluyor. Hatırlıyorum, biri cinayete

kurban gitmişti. Biri kötürüm kaldı. Diğerleri evlat acısı gördü."

"Tılsımı iyi çözemediler anlaşılan ve yılanlar peşlerini bırakmadı!"

"Belki! Belki de hazine lanetliydi, kimseye yar olmadı. Ama eserler altı yılda buhar oldu. Ta ki geçen yıl, senin okuduğun haberi yazan gazeteci Özgen Acar'ın Metropolitan Müzesi'nde gördüğü altmış altı parçalık koleksiyona kadar. Koleksiyonu altı günde altı bin altı yüz altmış kişinin gezdiğini söylememe şaşırma! Bu da tılsım gibi, değil mi?"

"Safsata ve defineci yalanları işte. Ben asıl milyonlar edecek hazineyi yalnızca yetmiş sekiz bin liraya satan şu heriflere kızdım."

"Kızma hiç, anlayış kıtlığı dedik ya, hepsi köylü adamlar, nereden bilsin tarihi eseri! Onlar ellerindekine yalnızca altın diye bakıyorlar; tarihin değerini anlamak bir eğitim işi, bilim işi. Sen adamlara bilgiyi vermediysen, tarihi anlatıp "şu vardır, şunun için" diye izah getirmediysen, hatta tarihten soğuttuysan, tarihi kötülediysen, antik esere altın olarak bakmamasını nasıl istersin? Sana daha ilgincini söyleyeyim. Güre'deki üç kazıda çıkarılan tarihi eserlerin tamamı için definecilerin aldıkları ücret toplamda iki yüz bin lira civarında ediyor. Şimdi Amerika'ya açılacak dava için kaç para harcayacağımızı bir düşün bakalım.* Her neyse, bu işte parsayı toplayan John J. Klejman isimli bir Yahudi. II. Dünya Savaşı'na kadar Varşova'da antika ticareti yapan bu adam altmış altı yılında

---

* 1993 yılında dava sonuçlanıp da eserler Türkiye'ye getirildiğinde TC Devleti'nin harcadığı yalnızca mahkeme ve avukat parası 40 milyon dolar civarında idi.

Güreli köylülerin sattığı antikacıdan Kuşadası'nda yüz seksen bin dolara satın aldığı hazineyi Amerika'ya kaçırıyor ve orada Metropolitan Müzesi müdürü Thomas P. F. Hoving'e bir milyon yediyüz bin dolara satıyor. Bununla da kalmıyor, müteakip iki yılda iki defa daha Türkiye'ye gelip yeni çıkarılanları da alıp götürüyor. Sonra İsviçre'de bir dağ köyünde inzivaya çekiliyor."

"Gel keyfim gel, ha?"

"Aynen öyle! Adam hepsini bavuluna koyup götürmüş. Düşünsene Mehmet, bavulunda altından sayısız bilezikler, kolyeler, küpeler, sikkeler, kronlar, staterler. Her biri üç bin yıl öncesine ait parmak izleri taşıyor! Haz diye ben işte buna derim!"

"Sende hep bir maziperestlik sezmiştim zaten. Çünkü gözlerin gazeteye bakınca Şırnak'ta Şemdinli'de, Batman'da işlenen PKK cinayetlerinden önce piyale resmini görüyor."

"Bu söylediğinde haklı olabilirsin, ama sen de bu ülkede yıllardır işlenen tarih cinayetini görmüyorsun. Eğer bu ülkenin yüz sene evvelki sınırlarına bir tel örgü çekilseydi ve *'Bu tel örgünün dışına tarihi eser çıkartılamaz.'* yazılsaydı bugün dünya müzelerinin neredeyse yarısı boş kalırdı. Wincklemann'dan bu yana dünya arkeolojisi, ne Troya'yı karısına gerdanlık yapan Schliemann, ne piramitleri yağmalayan Denon ile Champollion, ne Ninova'da Asur ruhunu talan eden Botta, hatta ne Babil Kulesini hiç eden Koldewey isimlerini duyardı. Şimdi en az onlar kadar değerli hazine sayılacak Efes'i, Aspendos'u, Komagene'yi, Frigya'yı, Eti'yi hiç saymıyorum bile. Bu toprakların üzerinde insanlar doğarlar ve ölürler, ama tarih bir kere öldü mü yeni doğacak insanlar zaten ölü doğmuş sayılırlar.

Kaç bin yıllık zenginliği üst üste yığan Anadolu ve Ortadoğu sırf bu zengin tarihi yüzünden bile batılı devletlerce yağmalanmaya, harap edilmeye, yok edilmeye mecbur sayılmakta, maruz bırakılmaktadır. Karun hazineleri misali kim bilir nerelerde kaç hazinemiz vardır ki Lidya'nın altınlarından daha değerli bir tarih mirası olarak yaşatmaya mecburuz. Çünkü tarihi eser demek yalnızca bir yemek kabı demek değildir, onun ardında bir kültür, o kültürden beslenen bir sanat birikimi, o sanat ile zarafet bulan bir 'tarz-ı hayat' –senin anlayacağın şekilde söyleyeyim, bir 'yaşam biçimi'– mevcuttur. Burası Anadolu. Lidyalıların Mikra Asia'sı. Burası dinlerin, anlayışların, düşüncelerin üst üste biriktiği ülke. Ve sizinle biz, şu koğuştakilerle bu koğuştakiler, onu paylaşamadığımız için şimdi bu hergele meydanında bir aradayız. Burada birlikte olmak yerine dışarıda birlikte olabilseydik..."

"Bu vaazı elli kez dinledim, hadi bana Eyvallah!"

"Dur, dur! Şu hazine haberini kutlayalım!"

Oturdukları yerden kalktılar. Tel örgünün ücra köşesine vardıklarında Sadullah yaka cebinden çıkardığı bir paketi Mehmet'e uzattı. Hayret, karaborsada satılan cinsten filtreli sigara! Mehmet, bir kuralı çiğner gibi çekinerek paketten bir sigara aldı. Birlikte yakıp nefeslendiler. Mehmet, arkadaşının neşesine ortak olmak isteyerek sordu:

"Hazinenin Türkiye'ye geleceğine çok seviniyorsun ha?"

"Şu dört duvar arasında her zaman sevinecek bir şey olmuyor ki Mehmed'im!"

XIII

Ankara, 1986, Haziran...

ANARŞİST

"Evvel selam ederek...

Ramazan Bayramı; 9 Haziran 1986

Saygıdeğer efendim, Ramazan Bayramı'nızı tebrik eder, ellerinizden öperim. Her bayramda size bir merhaba demeye ahdettiğim için yine yazıyorum. On dördüncü defa. Ve yine elinize ulaşıp ulaşmayacağını bilmeden...

Efendim, bilmem ki beni görseniz artık tanıyabilir misiniz? İşkencelerin bıraktığı hasarlarla dolu yedi yıl geçti. Dışarıdan bakanların mahkûmiyeti şamataya vermiş bir adam, içimi bilenlerin ise her şeyi Allah'a havale eden bir mütevekkil gördükleri kişi... Yedi yıl gibi uzun bir düşünme fırsatı sonunda ancak bunu başarabildim. Elimden gelse delirip kurtulacağım, ama hâlâ akıl denen şeyi başımdan kovamadım. Efendilerimiz artık 80 ve 81'ler-

de olduğu gibi fiziki işkencelerden bıktılar ama ruhlarımıza çengeller asarak onurlarımızı paralamaya devam ediyorlar. Her gün "Katil!" ithamıyla uyanmanın nasıl bir yıkım olduğunu, içimi nasıl acıttığını tarif edemem size. Uğrunda ölebileceğim bir davam hâlâ var, evet, ama uğrunda öldürebileceğim hiçbir davam olmadı, olamaz. Bunu en iyi siz bilirsiniz. Sağcı yahut solcu, burada uzun yıllar geçirenler sonunda benim gibi düşünüyorlar. Üstelik pişmanlıkla her gün ölüp ölüp dirilerek... Öldürmenin ve ölmenin çare olmadığını hepimiz burada öğrendik. Mahkûmiyetimizin ilk aylarında birbirimize öfkeyle bakan, küfür dolu sloganlarla sabah eden bizler, hapishane sakinleri, gerçekten sakinleştik, sükûnete erdik. Bir yanda solun her fraksiyonundan gençlerin –bunca yıl sonra bize artık genç denilebilir mi, bilmiyorum– diğer yanda ülkücü ve akıncıların doldurduğu şu iki koğuş arasındaki karşılıklı saygı ve dostluğu dışarıda başaramadığımıza her gün binlerce kez pişman oluyoruz. İlk zamanlar itişip kakıştığımız hergele meydanında, revirde, yemekhanede yüz yüze baka baka sonunda kaş çatmalarımız gülümsemelere döndü, kinlerimiz yerini yarenliklere bıraktı. Nasıl bırakmasın ki, siz buradaki solcuları dinleseniz sol yanınız, sağcıları dinleseniz sağ yanınız sızlar. Herkesin farklı bir hikâyesi var ama her hikâye ülke trajedisi üstüne... Meğer herkes yetimin hakkını yedirmemek için yola çıkmış, eline silah almış. Komünist yahut ülkücü, akıncı yahut inançsız, hiç fark etmiyor; darbeden evvel haksızlığa karşı çıkmanın adını 'vatan' koymuş, vatanı kurtarmak, mazlumun hakkını çiğnetmemek uğruna ölmüş ve öldürmüşüz. Şimdi hepimiz, inanınız efendim, haksızlıklara komünist veya faşist düşüncelerle değil insanlık

*adına karşı durmak gerektiğine inanıyoruz. Hayır, hayır, ne davalarımızdan döndük, ne kendimize ihanet ettik; belki insaniyetin ideolojiden evvel geldiğini fark ettik, savunduğumuz fikirleri insaniyet adına savunmayı yeğledik. İnsanlık onurunu savunmanın ideolojiyi savunmaktan güzel olduğunu keşfettik. İnsanın ideolojisiz olmasının idealsiz olması yahut eylemsiz kalması manası taşımayacağını öğrendik. Beni bilirsiniz, ülküme hep sahip çıkarım ama bu yüzden şiddete varan bir eyleme asla başvurmam. Ama bir hapishanede iseniz bulunduğunuz koğuş sizi yeterince eylemin içinden geçip gelmiş farz ediyor. Biz yine de, vaktiyle birbirimize hakaret olsun diye kullandığımız 'dinci', 'komünist' yahut 'faşist' sıfatlarını artık ya şaka yapmak için söylüyor yahut 'akıncı', 'reis' veya 'devrimci' demeyi tercih ediyoruz. Ne çare bütün bunlar bizi gardiyanların gözünde 'gebere-*si anarşist' *olmaktan çıkarmıyor. Oysa hepimiz anladık ki vatanı sevmek yahut haksızlığa tepki göstermek öyle sokaklarda vuruşarak, birbirine kurşun sıkarak, duvarlara sloganlar yazarak olmuyormuş. Bunlar bizi yalnızca* kahrolası militan*'lar yaptı. Adam gibi üniversitelerimizi okuyup bilimde, sanatta, ekonomide, teknolojide ileri götürmek varmış. Üniversiteye gidip devrimi bilimde yaparak, ülküyü sanata yükleyerek, dini ruhlara yerleştirerek ülkeye çağ atlatıp ileri taşımak yerine çatışmaya giderek ülkeyi geri bırakmak küresel bir oyunun piyonu olmaktan başka bir şey değilmiş. Gerçeği yakalamak üzere farklı fikirlerimizi çarpıştırmak yerine kendimiz çar-*

pıştığımız için gençliğimizle birlikte her şeyi heba ettik. Artık aramızda ne saldırgan ve karşısındakini aşağılayan Che'ler, ne öfkeli ve tavizsiz bozkurtlar kaldı. Vatanı bir Deniz Gezmiş, bir Yusuf İmamoğlu, bir Sedat Yenigün kadar sevdiğimizden bile emin değilim artık.

Efendim, size daha evvel de yazmıştım, koğuşumuzda bir Hüseyin Hoca vardı hani! Geçtiğimiz kış sonlarında müdür bey, sağ olsun ranzamı onunkinin yanına nakledip beni onun mangasına bağladı. Hüseyin Hoca için, 'yüceliği alçakgönüllülükte arayan bir gönül adamı' diyeyim, gerisini siz anlayın. Anlattıkları ruhuma ferahlık katıyor ve kendimi daha huzurlu hissediyorum. Çok çok tasavvuf kitapları okuyor. Hayatı anlamlı kılacak derin fikirlerini oradan devşiriyor zannederim. 'Akıl gibi mal, iyi huy gibi dost, edep gibi miras ve ilim gibi şeref olmaz' *diyor mesela. Bilginin en büyük zenginlik, cehaletin de en korkunç yoksulluk olduğuna inanıyor. Onunla sohbetleri sıklaştıralı öfkeme hâkim olmayı başardım sayılır. Eskiden okurken sinir olduğum gazete haberlerine şimdi yalnızca gülüp geçiyorum. Bilirsiniz, konuşmayı çok severdim, şimdi soruluncaya kadar susmayı yeğliyorum. İnsanların yaşarken uyuduklarına ve ancak ölürken uyandıklarına inanıyorum çünkü.*

Bazı gecelerde gönlümden kuşlar havalanıyor efendim, özgür olup gidiyor. Bazen de bir sığırcık pencereme ziyarete geliyor bana özgürlüğü getiriyor. Böyle gecelerin uyanışları da bambaşka oluyor. Uyanıp bıkmadan, usanmadan beni her gün avuç içi kadar bir menfezden yoklayan yegâne ziyaretçimi, güneşi beklemek, beklemek ve sonra onu karşılamak çok heyecan verici oluyor. Öyle gecelerde Yaratan ile aramda bir bağ kuruluyor sanki. İçi-

mi arıtan bir süreç gibi... İltica ediyor, sığınıyor ve mutlu oluyorum. İstesem bir kuş olup ziyaretçimin geldiği pencereden çıkıp gideceğimi hissediyorum nedense. Yusuf için zindan neyse, burası benim için o hâle geldi. Hüseyin Hoca herkese sevmekten, dostluktan, gülümsemekten, yardımlaşmaktan, vatan sevgisinden, hoş geçimden ve çalışmaktan bahsettikçe zindanımız çiçekli bahçelere dönüyor. Meğer bizi ne kadar bölmüşler, ne derece ruhlarımızı incitmişler efendim. Bunu ideolojik hasmımıza ait yan koğuştan kokusu gelen sahanda yumurtaya ekmeğimizi hep birlikte banarken hissedebildik.

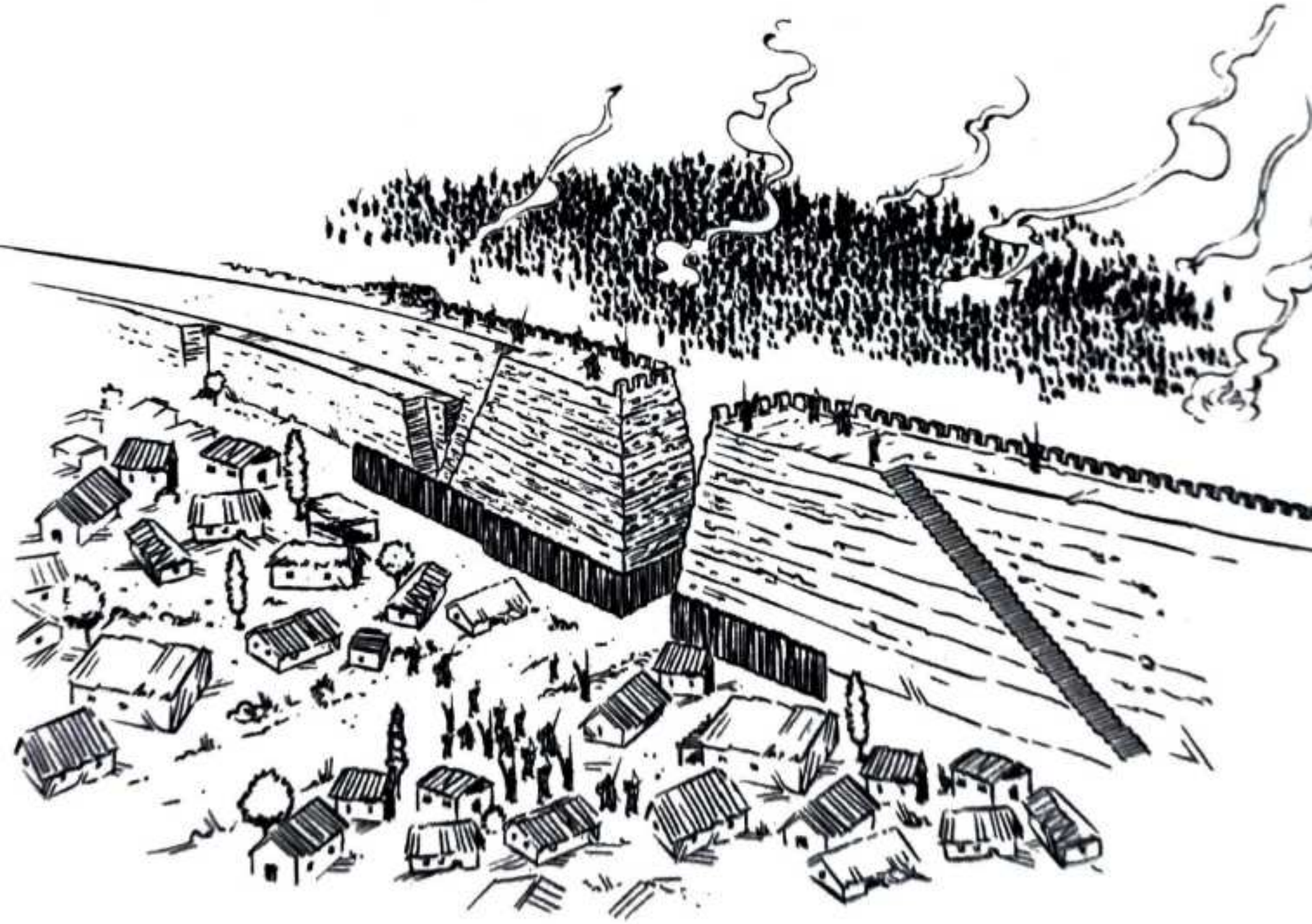
Aslında size buranın öteki yüzünden de bahsetmek isterdim, efendim; darbenin hemen sonrasında gözlerimizi bağlayıp tek tek sorgulara götürdükleri küfürlü, tekmeli, tokatlı, coplu, elektrikli ve Filistin askılı karanlık yüzünden... Lakin sizin gibi bir hanımefendiye işkence saatlerinin ne kadarını yahut kilitli kapıların ardındaki gerçeğin hangi çeşidini anlatabilirim ki? Ayaz gecelerde akşam koğuşa külçe gibi bırakılan bir dostun sabaha kadar inleyen sesiyle ruhlarda başlayan ve her saniye büyüyen bir yangını, hangi kelimelerle ifade edebilir ki insan? Günlerce tek başınıza tabut kadarcık bir hücrede kalırsanız, hissettiklerinizi nasıl anlatabilirsiniz? Kandil akşamıdır diye namaz kılmak istediğinizde abdest için size su vermeyen, sizden öncekiler pisliediği için de temiz toprak bulamadığınız yahut tuğla duvarlarına elinizi teyemmüm niyetine sürte sürte yara yaptığınız hücrelerdeki hayata kimi inandırabilirsiniz ki? Bazen bir Mehmetçiğin, sırf size acıdığı için kimseye göstermeden elinize tutuşturduğu merhemi, kendi elinize sürmeye kıyamayıp işkence sonrası artık dizleri tutmayan eski

hasımlarınızın ayaklarına, sırtı cop darbeleriyle morarmışların yaralarına sürmenin sizi nasıl ağlattığını kim duysa inanır ki? Mektubumun başında beni artık tanıyamayacak oluşunuzu söylerken biraz da o gecelerin ruhumdan başlayıp yüzüme sirayet eden ağırlığını ifadeye çalışmıştım. 12 Eylül'den birkaç ay sonraydı. Koğuşlarımızdan eksilmeler başlamıştı. Anlamakta zorlanıyorduk. Birileri geliyor, yüksek sesle birkaç isim çağırıyor, gözlerini bağlayıp bilinmeyen bir yere götürüyorlardı. Günler geçiyor ve giden hiç kimse gelmiyordu. Sonra anladık her şeyi... En kötü zamanlarımız işte o kurbanlık koyunlar gibi sıramızı beklediğimiz zamanlarmış efendim. Bir isim çağrıldığında bütün koğuşlar buz kesiyor, gidenler için ağlamaya hep birlikte başlıyorduk. Nereye gidiyorlardı, başlarına neler geliyordu, bilmiyorduk. Daha akşam, ortak acılar içinde konuşup gülüştüğünüz birisi ertesi gün birden buharlaşıyorsa ne hissedersiniz? Ateş her yürekte aynı biçimde yanıyor efendim, acılar ciğerleri aynı şekilde dağlıyor. Ziyaret günlerinde gelen annelerimizin hep aynı şekilde ağladığını ve ziyaret sonunda hep geriye baka baka ayrılıp gidişlerinden öğrendik bunu. Ve bizi görmeye gelirken ürettikleri işkence efsanelerinin hayal ötesi boyutlarından anladık.

Size güzel haberlerim de var efendim;

İnanmayacaksınız ama tam dört adet karakalem albümüm oldu. Hem de bir yılda. Ne güzel değil mi? Geçen bayramda bir kireç taşıyla duvara bir resim çizmiştim. Gören asker önce duvarı kirlettiğim için beni aç bıraktı, sonra gardiyana şikâyet etti. İyi ki etmiş, çünkü o günden sonra gardiyanların portrelerini yapmaya başladım. Tabii en uzunu başparmağım kadar olan kurşun

kalemlerle. Sonra onlarla pazarlık yaptım. Resimlerini güzel çizmem için bana defter ve kalem getirmelerini istedim. Elbette ki çocuklarının, eşlerinin, yakınlarının fotoğraflarıyla birlikte getirdiler. Olsun, yeknesak geçen günlerime bir renk geldi ve albümler böyle böyle oluştu. Çokça desen çalışıyorum. Defterlerimin birisi Lidya'nın ve antik çağın pek çok eşyasına ait desenlerle dolu. Ve o defterin içinde devletler kuruluyor, savaşlar oluyor, insanlar ölüyor ve aşk her zaman gözyaşına bulanıyor. Karun'a ait desenleri çizerken karakalem ile detayın inceliklerini keşfetmeye başladım. Portrede de tecrübemi arttırdım. Buradan çıktığımda –tabii eğer buna ömrüm yeterse– dışarıda oluşturacağım portre albümlerinin eskizleri hep hazır. Model bulmakta hiç zorlanmıyorum.

Koğuşları dolduran gençlerin yüzlerine yansımış ruhları yeterince imkân tanıyor buna; kırış kırış, buruş buruş soyutlamalar. Dediğiniz gibi, profil çizgilerinde proporsiyon ve perspektife dikkat ederek kullanıyorum kalemimi. Ve her resimde kendi ruhumun bir silüeti yer alıyor.

Resimle uğraşırken devrimci arkadaşlardan biriyle samimi olduk; Mehmet. Bir yıl evvel Ankara'nın göbeğinde teröre bulaşıp içeri atılmış, sekiz ay evvel de yanımıza geldi. Dışarıdayken resim ve tiyatroyla ilgileniyormuş. Onunla sanattan, tiyatrodan ve şiirden konuşuyoruz. Bana atölyede geçirdiğim huzurlu ve bahtiyar günlerimi yeniden yaşatıyor âdeta.

Mehmet'le iyi anlaşıyoruz. O da benim gibi çok okuyor. Az kalsın unutuyordum; altı aydır koğuşlarımıza her gün bir kitap ve bir gazete girmesine artık izin veriyorlar. İşte size sevindirici bir haber daha! Gazeteler sayesinde Karun Hazineleri ve Lidyalıların hikâyeleriyle yeniden buluştum. Siz de okumuşsunuzdur, Kültür Bakanlığı Amerika'ya dava açacak ve hazineleri geri getirecekmiş. O zaman size her bir eserin hikâyesini tek tek anlatan mektuplar yazarım inşallah. Mehmet'le anlaşıp dün sigarayı bıraktık ve sigara paralarımızla sanat tarihi, estetik ve şiir kitapları almaya karar verdik. Ayrıca Mehmet televizyon ve sinemayla ilgili kitaplar, ben de İslamiyet'le ilgili kitaplar alacağız. Kim bilir, belki ben onun kitaplarını, o da benimkileri okumaktan hoşlanırız. Özellikle televizyon hakkında okumak istiyorum. Koğuşta bir televizyon olmadığı için, zannederim? Müdür Bey televizyonda yeni yeni diziler başladığını söylüyor. Size Müdür Bey'den daha evvel de bahsetmiştim; 27 Mayıs'tan sonra

devlet kapılarına doldurulan Marksistlerden biri kendisi. Ama sağ olsun, beni ta başından beri himaye ediyor. Ziyaretçilerim olduğunda kolaylıklar gösteriyor, bayramlarda zarfını kendi elimle kapattığım bu mektupları gizlice size gönderme lütfunda bulunuyor. Hatta başlangıçta işkence odalarına götürüldüğümde, süremi kısa tutup benimle sohbet ettiğini de size gizlice söyleyebilirim. 'Sen ayrısın!' demişti bir keresinde, 'Oğluma benziyorsun, diğerleriyle seni bir tutmam!' Hiçbir sonuç alamasam da, suçsuzluğumu anlatan dilekçelerimi bizzat kendisi alıp ilgili makamlara ulaştırdı. Öyle söylüyor. Hatta Müdür Bey'in bu himayesinden dolayı koğuş arkadaşlarımdan bazılarının beni gammazlıkla suçladıkları bir dönem bile oldu. Allah korusun!

Neyse efendim, artık başınızı ağrıtmayayım... Şu mektubu 'Mahkûm mektubu: Görülmüştür' *ibaresi taşımayan bir zarf içinde size ulaştırabilme umudu bile beni mutlu etmeye yetiyor. Bütün lisanların ve yüreklerin özgürlük sayıkladıkları şu duvarların arasından birkaç satırcık bir mektubun özgür kalması, şu mazlum ve maznun öğrenciniz için bir bayram hediyesi de sayılmaz mı? Kim bilir, belki benim umduğum özgürlük bu mektuba nasip olur da bu sefer sizden bir haber, bir cevap alırım. Her mektubumda olduğu gibi size yine itiraf ederim ki, sizden bir selam alamamak beni kahrediyor. Bilseniz aklıma neler geliyor? Çılgınca ihtimaller, olmaz hayaller, imkânsız düşünceler ve yanlış fikirler... Son olarak bilmenizi isterim ki efendim, yıllarımın hiç işlemediğim bir suça mecbur edilmesi değil kederim, artık masumiyetimin suça meyleder olması. Bazen kaçmayı, bazen gerçekten bir suç iş-*

leyip idamı, bazen kendimi asmayı düşündüğüm oluyor. Bazen de sizin beni duyacağınızı umut ediyorum. Gün doğmadan neler doğar!..

Ellerinizden öpüyorum. Kerimeniz Asude Hanımefendi'ye mahsus selamlarımı söyleyiniz lütfen. Ufuk'un gelmeyeceğini biliyorum artık, onun için bu defa çağırmıyorum, selam da göndermiyorum.

Sadullah"

XIV

Ankara, 1986, Temmuz...

ALÇAK

"Istırap çeken mahkûmları resmetmek sana acı vermiyor mu Sado?"

"Buradan sağ çıkabilirsem açacağım sergiyi hayal ettiriyor bana. Adı: *'Karakalem İşkence'*. Ancak o vakit bu acıyı başkalarına da hissettirebilirim."

"Dışarıda koleksiyonuna ekleyeceğin altı portreyi de ben söyleyeyim o hâlde: *Zam, Güneydoğu, Katliam, Ahlaksızlık, Kaçakçılık, Dikta*"

"Elbette bunları da çizebilirim, çok kımıldama, gölgelenmeyi bozuyorsun, lakin bunları benim resmetmem yerine senin televizyonda göstermen gerekmez mi? Düşünsene, bir televizyon ekranından insanlara dramalar göstermek, hikâyeler anlatmak! Eski bir tiyatrocu olarak bu seni heyecanlandırmıyor mu?"

"Sen gerçekten de çok hayal ediyorsun!"

"Sana kımıldama dedim. Hayal etmezsek gerçekleştiremeyiz, öyle değil mi? Gelişmeler hayalleri takip ediyor

hep. 12 Eylül'den bu yana dışarıda neler olup bittiğini takipte bazen zorlanıyorum. Türkiye askerî vesayetten uzaklaştıkça özgürleşecek ve iletişim fevkalâde önem kazanacak. Hatta Özal yakında özel televizyon kanalları kurdurursa hiç şaşırma!"

"Hah-ha! Hiç güleceğim yoktu. İstersen kafamı da yarılmış çiz ha?"

"Gülme! Bu söylediklerim olacak ve sen de göreceksin, inşallah. Biliyor musun, televizyonu ilk lise son sınıftayken gördüm ben. Babam ise hâlâ küçük kardeşlerim izlemesinler diye televizyon dolabının anahtarını saklar. Son ziyaretinde artık bundan vazgeçmesini, bilakis kardeşimin iletişim okuması yahut sinemayla ilgilenmesi gerektiğini anlattım, ama beyhude."

"Neden itiraz ediyor ki?"

"Neden olacak, televizyona 'günah kutusu' olarak baktığı, Yeşilçam din düşmanlığı yaptığı, tiyatrolarda dine ve dindarlara sürekli hakaret edildiği için. Oysa tiyatronun, sinema yahut televizyonun imkânları kullanılarak kültürümüze sayısız hizmet yapılabilir."

"Beni durmadan şaşırtıyorsun; bizim devrimcilerin söyleyeceği laflar ediyorsun bugün."

"Mesele bunları söylemek değil, yapmakta. Siz solcular, çağdaş sinema, edebiyat ve sanat eserlerini üretmek için din ve ahlak şuuru taşımamak gerektiğini zannediyorsunuz. Hatta bazı sanatçılar ve edebiyatçılarınız bu dünyada hâlâ inançlı kişilerin olabileceğini, bunlardan bazılarının da sanat ve estetikle ilgileneceğini kabul etmeyecek kadar cahil. Marksistler ise bu konuda en cahil olanlar. Oysa çağdaşlık ile dindarlık asla çelişmez. Bence dindarlık muhafazakârlığın gereği değil; olsa olsa sonu-

cudur. Bir kişi muhafazakâr olabilir ama dindar olmayabilir. Mesela Barış Manço muhafazakâr değerlere yöneldi diye kimse ona dinci demedi. Ayrıca, bir kişi hem dindar olup hem de çağını dillendirebilir. Mesela Eliot, Anglikan mezhebinin önde gelenlerindendir ama kimse o dindardır diye yazdıklarını reddetmedi. Bana göre sanatçı, kendi sanat alanının en yeni, en gelişmiş, en modern ve teknolojik verilerini, enstrümanlarını, teori ve anlayışlarını bilmek ve uygulamak zorundadır. Ama aynı sanatçı ürettiği esere ruh üflerken kendi geçmişinden, kendi kültüründen, kendi geleneğinden renkler ve çizgiler ile sanatını icra ederse daha güzel olur. Elbette böyle yapan bir sanatçıyı siz hemen inkâr edersiniz. Çünkü size göre sanatçı mesela Osmanlı'yı reddetmelidir. Daha ilginci de bunun tersidir. Düşünürsünüz ki milliyetçi ve muhafazakâr bir sanatçı mutlaka moderni inkâr ediyordur. Behemehâl takkeli olması gerekir. Ülke gerçeğinden uzaklaşan ve kendini inkâra varan devrimci yanılgınız işte bu sizin. Yıllardır bunu sinemada, müzikte, resimde, tiyatroda, plastik sanatlarda durmadan tekrar etmekle kalmadınız, tarihsel ve kültürel birikimi de böylece çöpe attınız, kötülediniz, aşağıladınız. Sonuçta inançlı babamı sinemaya, tiyatroya, sanata düşman ettiniz. Oysa gelenekten yararlanabilen bir sanata ihtiyacımız vardı, siz geleneği çöpe atınca sanatımız da kalmadı. Şimdi o gelenekten ne siz yararlanabiliyorsunuz artık, gerçek manada ne milliyetçiler, ne İslamcılar! Gelenek ve tarih bir karikatüre döndürüldü, maalesef."

"Biraz nefes alsaydın Sado!"

"Az kaldı, hele sabret, şimdi ranzayı ve duvarı çiziyorum."

"Işıkların sönmesine on dakika var, hani haber vereyim dedim!"

"Tamam, yetiştiririz inşallah. Sonuçta İslamcıların ekseriyeti kendilerini ney ile ebruya hapsedilmiş hissettiler, komünistler de bateri ve elektrogitar ile ilerici geçindiler. Oysa bizim orkestramızda kanun ile çello, ney ile keman beraber bulunabilmeliydi. Soyut resim ile minyatür birbirini neden dışlasın yahut Itri ile Bethoven neden kavga etsin ki? Ama yok, bu ülkenin hayrına olmayan birilerine göre biz daima kavga etmeliyiz ve Olymphos'un çocuklarıyla Hira Dağı'nın yahut Tanrı Dağı'nın çocukları arasında hep bir kavga sürmeli, herkes sokaklarda birbirini öldürmeli. Sonuçta, işte hepimiz buradayız. O hâlde şöyle soralım; bu kuru çatışmalarla geleneği, tarihi, kültür ve sanatı da öldürdüğümüzde geriye ne kalacak, ha, ne kalacak? Çocukları savaşlarda ölen bir halk yeniden bir millet yaratabilir; ama kültürü ve sanatı ölen bir topluluktan artık millet çıkmaz. Sonra da şu koğuşları dolduranlar gibi birbirini düşman belleyip öldürür. Öyle değil mi yoldaş Mehmet?"

"Bir faşistin sözleriyle bir piskoposun sözleri bu kadar mı birbirine benzer be birader?"

"Hangi piskoposmuş bu?"

"Kral Hanry'nin piskoposu. Shakespeare, efendi Shakespeare!.. Bak, gönlün olsun diye yazıldığı gibi söyledim. Hani II. Richard Lancester Dükü'nün oğlu Bolinbrouk'u sürgüne gönderir ve baronlar onu destekleyip IV. Hanry unvanıyla tahta çıkarırlar ya? Tabii, sen bunları nereden bileceksen artık!.. Charliste Piskoposu o sırada devletin hukuki sahibi sayılan Richard'ı devirmenin bedelini anlatır ve olabilecekleri şöyle sıralar:

'Ve Hanry'yi tahta oturtursanız, söyleyeyim ki
Toprak İngilizlerin kanlarıyla sulanacak
Ve istikbâldeki çağlar bu aptalca uygulamanın acısını yaşayacak
Bu barış ülkesindeki kanlı harpler
Akrabayı akrabaya, şefkatliyi şefkatliye düşürecek
Bu ülkeyi kaplayacak ve burası artık
Golgotha'nın dünyası ve kafataslarının ülkesi olacak.'"

"Hımm!.. Güzelmiş. Peki çıkmış mı senin şu piskoposun söyledikleri?"

"Evet! Hepsi bir bir çıkmış. Yıllarca ülke hep iç harplerle boğuşmuş!"

"Bizim gibi mi?"

"Bizim gibi!"

"Biliyor musun, Fuzulî ile Şekspir aynı güneşin altında nefes alıp vermişlerdir. Üstelik Leyla ile Mecnun, Romeo ve Juliet'ten önce yazılmıştır. Leyla'nın muma, Mecnun'un dolunaya hitaplarını okusaydık, Romeo'nun balkon tiradını matah saymazdık. Ama öyle ya, Fuzulî siz komünistlere göre fuzuli, Şekspir ise dünya starı. Önce kendimizi ve sahip olduklarımızı tanısak, Fuzulî'nin torunu olduğumuzu inkâr etmesek, belki onun gibi olmaya da özenirdik. Hatta sen de Şekspir kadar ünlü bir yazar olabilir, piskoposu konuşturabilirdin."

"Ben bir yazar değil bir aktör olmak istiyorum ama!"

"Konuyu değiştiriyorsun!"

"Hayır, hayır... Aktörlük başka şey! Hani şu senin Lidyalılar ve Karun saplantın var ya; aktörlük de benim için öyle. Ama olamıyorum işte!"

"Hapistesin diye mi?"

"Hayır, bu konuda güvendiğim insanlar beni aldattığı için."

"Kimmiş onlar?"

"Başta tiyatromuzun sanat yönetmeni olacak alçak!"

"Hımm!.. Seni buraya da o mu gönderdi?"

"Sayılır!"

"İstiyorsan anlat, ferahlarsın. Ama önce sana resmini göstereyim... Bak bakalım, beğenecek misin?"

"Bu da ne böyle; gülmekle ağlamak arasında kaybolmuş gibiyim!"

"Gülmekle ağlamanın arası masumiyetin resmidir aslanım!"

Sadullah gülerek defterin sayfasını iki eli arasında havaya kaldırdı. Mehmet'le birlikte birkaç kişi başını çevirip baktı. Resim Mehmet'i büst olarak gösteriyordu ve fondaki kalem hareketleri buranın bir hapishane olduğunu çok iyi anlatmıştı. Mehmet yerinden kalkıp kollarını iki yana açarak esnedi. Dizlerini ve bacaklarını hareket ettirdiği sırada her akşamki o ses duyuldu:

"Koğuuuuş, yat!"

Işıklar söndüğünde Sadullah Mehmet'in koluna girip şakayla karışık sordu:

"Bugünkü, koleksiyonumun altmış altıncı karesiydi. Yarın yeniden poz vermeye razı isen bu sefer seni neşeli çizer ve resmi de sana veririm!"

"Yarın yine kafa ütüleyesin diye mi!"

"Hayır, yarın sen anlatacaksın, ben dinleyeceğim. Neden tiyatrocu olamadığının hikâyesini merak etmediğimi mi sanıyorsun?"

*

Ertesi gün aynı ranzada bir öncekine benzeyen ikinci bir resim yapıldı. Mehmet, "Anlatacaklarımı sakın yoldaşlarımı sattığıma yorma," diye başladı cümlelerine, "bilakis tiyatronun kokuşmasını istemediğime ver, hak değil de hakkaniyet mücadelesi say."

"Devrimci refleksi desene!"

"Öyle diyelim. 12 Eylül'den sonraki günleri bilirsin. Devrimci gerillalar darmadağın oldulardı. Proletaryaya mapus damı, zenginlere yurt dışı, torpillilere de devlet kademelerinde izini kaybettirmek düştü. Ben de silahlara veda diyen birkaç yoldaşla birlikte bir tiyatroya kapağı attım. Hani "Solcuları oyalamak istersen tiyatro, dincileri oyalamak istersen mevlit" dedikleri türden... İnsanlara komünizmi anlatmanın en kârlı yoluydu bu. Üstelik ruhuma da pek uygun düşmüştü."

"Sahne tozu yutmaya ihtiyacın varmış, desene! Onca silah sesinden sonra!"

"Evet, kendimi buldum, diyebilirim. Okulu bitirmeye bile gerek duymadım. Okulum artık Şekspir, Molière, Çehov, Brecht, Lorca olmuştu. Muhsin Ertuğrul gibi düşünmeye çalışıyordum. Cüneyt Gökçer ve Müşfik Kenter'i kopyalamaya, hatta onları geçmeye azmettim. İlk üç yıl küçük repliklere talim ettim ama gitgide daha büyük ve etkin roller alabiliyordum. Tiyatroda işlerin nasıl yürüdüğünü, sanatçılar arasındaki ilişkileri öğrendikçe de kendimi ve komünizmi sorgulamaya başladım. Hepsi eski tüfek olmakla övünen arkadaşlarımın kişisel ilişkilerinde ve menfaatler söz konusu olduğunda nasıl yırtıcı kapitalistlere dönüştüğünü ve ucuz kavgalara tutuşup birbirlerinin kuyularını kazdıklarını görüyordum. Taviz vermedikleri ve fikir birliği ettikleri tek şey tiyatro komü-

nizmiydi. Seçilen repertuar mutlaka devrimci oyunlardan oluşmak gerekiyordu."

"Bir de millî ve dinî değerler aşağılanmalıydı, değil mi?"

"Komünizmin tabiatında var bu, abartma!.."

"Sen de heyecandan kıpırdanıp durma!"

"Daha ziyade yabancı oyunlar oynuyor, oyunların içine kendi fikirlerimizi kolayca boca ediyorduk. İhtilali yapanlar tiyatroya gelmiyorlar, gelip de rahatsız olanlar da Brecht yahut Çehov adını duyunca tırsıyorlardı. Onlar oyunların orijinali ile tercümesini karşılaştırmayı akıl etmiyorlar, biz de silahla gerçekleştiremediğimiz devrimci fikirleri tercümelerin arasına boca ederek sahnede Çehov söylemiş gibi devam ettiriyorduk."

"Şeytanın aklına gelmez!"

"Şeytan tiyatro kulisinde ancak öğrenci olabilir. Tiyatro –şimdilerde de sinema– rol demektir, her gün ayrı bir rol oynamak insanın tabiatı oluverir ve kendini binbir çeşit oyunun içinde bulursun."

"Sana da böyle bir oyun oynandı anlaşılan!"

"Hem de ne oyun! Geçen yıl tiyatroya İstanbul'dan bir Genel Sanat Yönetmeni geldi. Tabii eski devrimcilerden. Zengin ve nüfuzlu biri. Önce hepimizin hayranlığını kazandı ve repertuara demir leblebi oyunlar ilave ederek işe başladı. Kendi eşinin başrol oynayacağı bir de müzikal yapmayı planlıyordu. Oyunlar askıya çıktı ve rol dağılım sürecinde herifin şerefsiz ve alçak biri olduğu anlaşılmaya başlandı. Meğer komünist bildiğimiz adam açgözlü bir menfaatperestmiş. İşe, kıdemli oyuncuları sindirmekle girişti ve oyunda rol verme karşılığında ikramiyelerini kendine özelleştirdi."

"Buna itiraz eden çıkmadı mı peki?"

"Ben itiraz ettim, şimdi buradayım!"

"Herkesten aldığını senden alamadı diye, ha?"

"Sayılmaz, benden alamadığını sevgilimden almak istedi diye."

"Nasıl yani?"

"Namus meselesi işte!.. Hani bilirsin, Yeşilçam'da artistlik umuduyla evden kaçan kızlar misali. Sahnelerde büyük isim olmak, müzikalde oynamak hayalleri falan... Bir de kötüler eline düşmüşsen... Üstelik alçak herif ödüllü bir müzikal yıldızıyla evliydi."

"İşler karışacak desene!"

"Karıştı. Ben bütün bunları anlatan bir mektup yazıp ilgililere gönderdim. Bir hafta sonra tiyatroda arama yapıldı ve soyunma dolabımda tabanca buldular. Cinayet silahı olarak aranan bir tabancaymış. Bereket versin silahta parmak izim bulunamadı ama yine de teröre yataklıktan buradayım!"

"Kim bu kadar alçak olabilir ki?"

"Ufuk Aslan elbette"

"Kim dedin, kim?"

"Ufuk Aslaaaan! Hani şu ünlü yıldız Asude Aslan'ın kocası..."

"!"

Kurşun kalem, çizilmekte olan resmin üzerinde koca bir yırtık açtıktan sonra kırılıp yere yuvarlandı.

XV

Ankara, 1986, Temmuz...

İMAM

"Arkadaşların on beş gün olduğunu söylüyorlar Sadullah, koğuşta pinekleyip durmak da ne böyle; hayırdır inşallah!"

"İnşallah hayırdır Hüseyin hocam; inşallah hayırdır... Sonuna geldik sayılır!"

"Muamma gibi konuşma bana, neler oluyor, hele anlat!"

"Kötü be hocam, her şey çok kötü... Dün yine Mehmet'le konuşurken..."

"Ne oldu yine Mehmet'le konuşurken?"

"Kendimi yalnız hissediyorum, umudum tükeniyor!"

"O nasıl söz yiğidim, Allah var iken umut tükenir mi hiç?"

"Allah bizi buralarda unuttu hocam!"

"Tövbe de aslanım! Sakın ha? Tövbe etmek dururken ümidini kesene şaşmak gerekir. Gel hele otur şöyle. Önce bir Besmele çek. Sen gerçekten de sarsılmışsın anlaşılan. Unutma, Besmele her kapıyı açar. Rahmân var iken yeis ve

bedbinliğe gerek yoktur. Rahîm var iken ümit hep vardır. Her besmele içimizden bedbinliği silip sonsuz bir nikbinlik hissi vermek içindir."

"Hocam Besmele ihanete de çare olur mu?"

Sadullah bir ruh çöküntüsünün isyanıyla söylemişti bu cümleyi. Masum mahkûmiyetinin yegâne direnme gücünü yitirdiğini, hapishane kelimesinin tam anlamıyla başına zindan kesildiğini hissediyordu. Tahammül ve teselli yolları birden kapanıvermiş, kalbine söz geçiremez olmuştu. Öğrendikleri çok sarsıcıydı. Ve öğrendiklerinden sonra zihninde kurup durdukları da. Hüseyin Hoca'ya içindeki buz dağının yalnızca yüzeye çıkıp her şeyi örten küçük kabuğunu anlatmayı düşündü. İyi ama bunlar şimdi nasıl dile gelirdi? O ki Asude evlenmişti. Üstelik de Ufuk ile. O ki Ufuk, rahmetli Ethem'in yalnızca yoldaşı değil, aynı zamanda en yakın kardeşi olduğunu söyleyen, Asude söz konusu olduğunda ise "Senin namusun, benim namusum!" diyerek kardeşlik hukuku gözeten dostuydu. Diyelim Ufuk kardeşlik hukukuna ihanet etmişti, iyi ama Asude buna nasıl razı olmuştu? Sadullah Hüseyin Hoca'ya bunları anlatıp anlatmamak arasında bocalıyor, zihninde bu evliliğin gönül rızasıyla olup olmadığını hâlâ sorguluyor, olmadığına inanmak istiyordu. Asıl dert de, dört duvar arasında bunu öğrenebilecek bir imkânın olmamasıydı. Melankoli ve stres sinirlerini yıpratmış, birkaç günde saçına aklar düşmüş, altı yıldır uzağında kaldığı eski ıstıraplar içini ve dışını kıskıvrak kuşatıvermişti. Duvarlar üzerine yürüyordu sanki. Gördüğü yüzlerde Ufuk'u görüyor, Asude'yi ise bir türlü hayalinde canlandıramıyordu. On beş gündür geceler, sonu gelmez dehlizlere dönüşmüş, içinde kıvranıyor, çırpınıyor, debeleniyor ve ıstırap çekiyor; gündüzlerde

ise bir çıkış yolu bulabilmek için saçını başını yoluyordu. Hüseyin Hoca'nın sorularına cevap verip vermemekte tereddüt geçirmesi bu yüzdendi. Gerçi o, olduğu gibi görünen ve göründüğü gibi olan birisiydi, elbette anlattıklarına inanır ve sır da tutardı. Ama şu anda kıskacında acı çektiği düşünceler onun güzel ruhundan öyle uzaktı ki... Günlerdir "ihanet" kelimesini Ufuk ve Asude isimleriyle yan yana yazmanın ıstırabını gönlüne yükleyemezdi. Hüseyin Hoca'nın cevabını işittiği hâlde dinlemez görünmesi bu yüzdendi. O konuşurken mırıldandı:

"Bir kurt girdi beynime hocam, kemiriyor, kemiriyor!"

"Söyle be gülüm, nedir şu beynini kemiren kurdun adı; Mehmet dün ne dedi sana?"

"Dostlar birbirini satmaz değil mi hocam?"

"Satmaz elbette, satmaması lazım. Ama yiğidim, karanlık hep vardır; aranması gereken ışıktır. Söyle ki ışığa gidelim."

"Beni bilirsiniz hocam, bütün dünyayı verseler ve buna karşılık bir karıncanın ağzındaki taneyi almamı isteseler, bunu yapmam. Ama dünyadan küçücük bir lokma kapmak için karıncayı ezen yılanlara da tahammülüm yoktur?"

"Üzülme, insan bir zalimi sevindirmek için Allah'ı incitirse, Allah ona aynı mahluku musallat eder. Mazlumun zalimden öcünü alacağı gün, şüphesiz zalimin zulmettiği günden çetin olacaktır."

"İşte o çetin günü bekliyorum hocam, alçaktan öcümü alırken merhameti unutacağım!"

"Asla böyle bir şey yapmayacaksın! Sana edilen zulmün bir dirhem fazlasıyla mukabele etmen adaleti bozar, bu sefer sen zulme girersin. Lakin affetmen senin için daha hayırlı bir iyiliktir."

"Affetmek!.. I-ıh!.. Kötüleri affetmek, iyilere kötülük etmek olur. Bu kötülüğe mutlaka son verilmeli. Yedi yıldır suçsuz yere yatıyorum; bir yetmiş yıl da suçlu yatsam ne çıkar?"

Hüseyin Hoca çaresizdi. Sadullah'ın kendi içine kapandığını anlamıştı. Zihninde fırtınalar esiyor olmalıydı. Kimseyi yardıma çağırmıyor, kimsenin uzattığı yardım elini kabul etmiyordu. On beş gündür hapishanede tek konunun Sadullah oluvermesini şimdi daha iyi kavramıştı. Ülkücüler, akıncılar ve devrimciler; hepsi Sadullah için üzülüyordu. Hüseyin Hoca Sadullah'ı çözemeyeceğini, ağzından laf alamayacağını anlayınca Mehmet'i bulup neler olduğunu ona sordu.

"Her şey bir ismi telaffuz etmemle başladı" diye anlattı Mehmet, "Asude. Asude Aslan!"

"Şu ünlü sanatçı Asude Aslan mı?"

"Evet hocam, sizin bile bildiğiniz bu sanatçıyı bizim Sadullah pek duymamış. Buraya düşmeden Asude Hanım'la beraber aynı resim atölyesinde eğitim almışlar oysa. Tabii o zaman soyadı Aslan değilmiş. Zannedersem Sadullah da buna biraz vurgun gibi."

"İyi de; şu koğuşlarda sanatla en fazla ilgilenen Sadullah bu ismi nasıl duymaz?"

"İşte aynı soruyu sorduğumuz zaman çıktı her şey ortaya. Birisi Asude Aslan'la ilgili her şeyi ondan gizlemiş olmalıydı."

"Kim peki?"

"Hapisteki biri için bu sorunun cevabı açık değil mi hocam?"

"Elbette ya, hapishane müdürü! İyi ama o Sadullah'ı her zaman koruyup kollamaz mıydı!"

"Koruyup kollayarak kontrol edebiliyordu zaten. Mesela Asude Aslan haberlerinin olduğu gazeteler hiç faşist, pardon ülkücü koğuşuna uğramamaktaydı. Bazı bazı gazetelerin iç sayfaları eksik gelir, bilirsiniz; hani okumamız istenmeyen haberlerin çıktığı sayfalar, meğer Sado'nun okumaması gereken haberler bizimkilerden çokmuş. Mesela Ufuk Aslan'ın tiyatroya sanat yönetmeni olarak atandırıldığı haberi. Mesela Atakan Akan'ın yükseliş ve emniyet teşkilatında mutlak güç hâline gelişiyle ilgili haberler!

"Onun bu hikâyedeki rolü ne?"

"Bir rolü olduğunu sanmıyorum. Sadullah'ın dediğine göre zaman zaman Asude'nin annesine yardımcı olur, atölyeye gelip gidermiş. 'Ethem'in ölümünden sonra Ufuk'la yakından ilgilendi' diyor."

"Ethem kim?"

"Yoldaşımızdı. Devrimciler arasında adı efsane gibi anılır. Ufuk'la beraber jandarmayla girdikleri çatışmadan sağ çıkamamıştı. Elbette ki o vakit katillerini faşistler arasında aradık. Ve işte Sadullah Külsüz! Ethem'in katili olarak şu koğuşta sürünüyor."

"Nasıl oluyor peki?"

"Ethem'i öldüren silahta parmak izleri bulunduğu için."

"Masum olduğunu söylerken hep haklı mıymış yani?"

"Yüzde yüz haklıymış, çünkü ben de aynı silah yüzünden buradayım."

"Sen kimi öldürdün?"

"Ben kimseyi öldürmedim, ama Sado'nun parmak izi olan silah tiyatroda benim dolabımda bulundu."

"Tiyatroda mı? Sana 'Oyuncu' lakabının kurnazlığından dolayı verildiğini zannediyordum, demek sen gerçekten aktörsün?"

"Ufuk Aslan'ın yönettiği tiyatronun en iyi aktörlerinden hem de. Ama ona boyun eğmediğiniz zaman iyi aktör olamaz, teröre yataklıktan mahkûm olursunuz."

"Peki ama Sadullah'ın cinayet silahı nasıl oldu da senin dolabında bulundu?"

"Sado ile kafa kafaya verip bulmaya çalıştığımız cevap buydu. İki hafta uğraştık, planladık ve nihayet müdürün burada olmadığı bir gün dilekçeyle mahkemeye balistik inceleme müracaatı yaptık. Dün sonuç elime geldi. Emniyet arşivinde olması gereken o silah yerinde bulunamamış!"

"Yani?"

"Yanisi Sado'ya kim komplo kurduysa aynı şekilde beni de harcamış!"

"Bu da Ufuk Aslan, öyle mi?"

"Benim için öyle ama Sado için daha da kötü. Çünkü Ufuk Aslan, Asude Hanım'ın da kocası... Yani bizim zavallı arkadaşımızın yalnızca gençliğini değil, uzaktan uzağa gönül verdiği kızı da çalmış."

"Ne ilginç bir dünyada yaşıyoruz, görüyor musun Mehmet? Dışarıda bunları yapanla Sadullah'ı ve seni burada yöneten ve kontrol eden aynı irade, aynı güç. Dışarıda düşüncelerinizi kurşunlamıştınız; yine aynı irade ve aynı gücün kontrolünde. 27 Mayıs'tan sonra bu oyunun tadı kaçmıştı ama 12 Eylül'den sonra kabak tadı verdi. Deniz Gezmiş bir dava adamıydı ama sonrakiler, bilerek veya bilmeyerek hep başka davaların adamı oldular. Şu hâlimize bak, koğuşlardakilere yani; topyekün oyuna gelmiş bir

nesil. Biz buraya girdiğimizde gazetelerin ilan sayfalarında Seka, Opon yahut Lassa ilanlarına rastlanırdı ama bak şu gazeteye, çarşaf çarşaf gazino yahut tatil ilanları. Ne oldu? 12 Eylül'den sonra insanlar düşünmekten mi vazgeçtiler, yoksa vatanı kurtarmaktan mı? Düşünen insanlar gitti de eğlenen insanlar mı geldi? Yoksa vatan kurtuldu da bizim haberimiz mi yok!"

"Ne kurtulması hocam, batıyoruz, dünya batıyor! Onu kurtarmak için buradan çıkıp savaşmamız gerekiyor."

"Asla, Mehmet, asla! Bana savaştan bahsetme!.. Eski hatalara dönmeyeceğiz, hayır. Tek çare ele silah almak değildir."

"Savaşmazsak nasıl kazanacağız hocam?"

"Peki savaşırsan bu sefer kazanacak mısın? Bak yiğidim, elli kere söyledim, bir daha söyleyeyim, bu işler öyle savaşarak, bellere silah takarak yahut silahlı güçleri göreve çağırarak çözülmez. Okuyarak, ilerleyerek, keşifler ve icatlar yaparak çözülür. Şu dünya Marks yahut Darvin'in sandığı gibi bir savaş yeri değildir, unutun artık bunu. Materyalistlerin dediği gibi eğlence yeri hiç değildir, bunu da geçin. Rahipler olsa nefse işkence yeri derler ama bu dünya olsa olsa iyi işler yapma yeridir. İyi ile kötüyü böyle ayrıştırabiliriz. İnsana, insanlığa, herkese yararı dokunacak işleri başarmaktan bahsediyorum. Bu da ancak kavga edeceğin enerjiyi iş yapmaya harcarsan olur. Çünkü insan iyilik hamuruyla yoğrulup yaratılmıştır, olumsuzluk öneren her şey ona zarar verir. Bilhassa da savaş."

Konu Sadullah'tan taşmış, mücadele azmine geliverm işti. Mehmet, dinî söylemin otoriter gerçeği karşısında devrimci gururunun incindiğini hissetti. Hüseyin Hoca'yı

gücendirmek istemiyordu ama hakkını da müdafaa etmeden devrimcilik olmazdı:

"Savaşmadan da kurtuluş yok be hocam. Ve biz buradan kurtulmadan da vatan kurtulmayacak. Sadullah kurtulmadan, siz kurtulmadan olmaz. Gazete sayfalarındaki ilanlar hep lay lay lom işlere ayrıldıkça olmaz. Ülkenin selameti, devletin kurtulması, devrimin tamamlanması için şu ihtilalci diktatörlerin despotluğundan kurtulmadan olmaz!"

"Başınız sıkıştıkça onları göreve çağırmayacaktınız! Göreve çağırdınız diye önce sizi tıktılar buraya!"

"Arada çerez olsun diye de Sado gibileri, senin gibileri."

"Beni karıştırma, ben suçluyum. Cezamı her gün şu dört duvarı görmekle değil, her gün dört kişinin kalbine iyilik tohumu ekmekle ödemeye çalışıyorum."

"Gel anlaşalım hocam, galiba kaderimiz aynı. Siz toplumda dört insanı iyiliğe yöneltin, biz o toplumu dört kötüden arındıralım. Taşın altına elimizi birlikte koyalım. Ne siz akıncılar, ne de şu koğuşu dolduran faşistler ak sütten çıkmış ak kaşık rolüne soyunmayı bırakın artık. Birlikte hareket etmediğimiz müddetçe ülkenin yüzü kararmaya devam edecek. Bütün haksızlıklar, bütün kinler, bütün zulümler ölüm kılığına girmeye devam ettikçe kurtarılacak bir vatan da kalmayacak. Ayyıldızlı bayrağımın dalgalandığı bir kasabada kalaşnikoflu Apocular hiç korkmadan, çekinmeden bir bölücü militanın cenaze merasimine kalaşnikoflarıyla, Amerikan waltherlarıyla katılabiliyorsa insan durup bir düşünmeli değil mi?"

"Elbette düşünmeli. Ancak şunu da düşünmeli ki gizli servisler..."

"Dikkaaaat!"

Hapishanede herkesi titreten en tanıdık sesti bu. Bütün sohbetleri böler, bütün tartışmaları sonlandırırdı. Rütbeli biri koridora adım attığında nöbetçi asker yüksek sesle herkesi uyarıp hazır ola böyle davet ederdi. Herkes bilirdi ki "Dikkat!" çeken askerin ses tonu, aynı zamanda gelen kişinin mahkûmlara karşı davranış derecesini de gösterirdi ve bu sefer en yüksek perdeden dikkat çekilmişti. Herkes yerinden fırladı ve ranzalarının önünde hizaya geçtiler. Gelen, müdürün yardımcısı konumundaki gedikli başçavuş idi. O, bir şeyi veya birini istediğinde alırdı. Aldığını bazen geri getirmezdi. O bir şey söylediğinde mutlaka yapılırdı. Yapılanı hatırlayan olursa hafızasını silerdi. Onun sözü kanundu ve kanunlar uygulanmak içindi. Hiç kimse onun neyi ne zaman isteyeceğini, söyleyeceğini, alacağını, yok edeceğini bilmezdi. O koridordaysa kulaklar açılır, ağızlar kapanır, dizler titrerdi. O koridordaysa duyulan tak, tak, ayak sesinin işkenceye dönüşmesi kaçınılmazdı. Herkesi birer birer süzdüğü gözlerinden dehşet saçılır, son ana kadar ağzını asla açmaz ama bakışı binlerce küfrün ağırlığıyla mahkûmların ciğerine işlerdi. Şu koğuşlarda iki ay kalıp da onu öldürmek istemeyecek bir tek mahkûm olamazdı. Kimsenin görmemesi gereken bir hareket istediğinde, iki adım gerisinde yürüyen askere copuyla işaret eder o da "Eğ başınıı!" komutunu verirdi. Yine öyle oldu; başlar eğildi, nefesler tutuldu. Bir isim telaffuz edilecek ve görülmemesi gereken şeyler olacaktı. Asker çağırdı:

"Sadullah Külsüüüz!"

XVI

Ankara, 1987, Ocak...

BAŞBAKAN

"Günaydın sayın başbakanım! Bugün resmi iki görüşmeniz var. Sayın Maliye Bakanı dövizin durumu ve enflasyon hakkında sunum yapacaklar, sayın İçişleri Bakanı yurdun doğusunda sayıları her gün artan PKK kampları hakkında rapor sunacaklar. Bir de eğer müsaadeniz olursa sayın Turizm ve Tanıtma Bakanı turizm yatırımları için sizinle görüşmek istiyor."

"Önce Turizm Bakanı'nı alalım. Kültür konusunda kendisine sormak istediğim şeyler var. İçişleri Bakanımız biraz beklesin. Adalet Bakanı'mızı da arayın, müsaitse onunla da görüşmek istiyorum."

"Başüstüne sayın Başbakan'ım. Şey, sayın Başbakan'ım, bilmemiz gereken bir şey var mı, yahut yapabileceğimiz?"

"Neden böyle dedin?"

"Gözünüzde nem gördüm, efendim; sanki üzülmüş gibi."

Başbakan'ın Özel Kalem Müdürü'nden saklamayı başaramadığı gözyaşları teheccüt vaktinde dola gelmiş, sonra da ülkesinin hâli için kuşluk zamanına dek akıp durmuştu. Nasıl olabilirdi? Bu aziz millet nasıl böyle muamele görürdü? Devletin pek çok alanını sivilleştirmişti ama hapishanelerde henüz sıkıyönetim günlerinin acımasızlığı hüküm sürüyordu. İnsanlık onuru hiç mesabesindeydi. Anayasa Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğunu söylüyordu ama hakikatin böyle olmadığını cümle âlem biliyordu. İnsanları ölümden, anarşiden, aşağılanmadan kurtarıp barış ve esenlik içinde yaşatmak için ihtilal yaptıklarını söyleyenler şimdi hapishanelerde ölümlere, anarşiye, aşağılanmalara sebep oluyorlardı. Kurdun elinden kurtardığı kuzunun boğazına bıçak dayayan birinin bir azgın kurttan ne farkın kalırdı ki? Sazın akordu bozulmuştu ve ahengin yakalanması için çok kulaklar burmak gerekecekti. Oysa bu aziz millet kulak burarak yaşamayı hak etmiyordu. Pencereden dışarıya, Ankara'nın sisli puslu ufkuna bakarak dalıp gittiği bu kederi Turizm ve Tanıtma Bakanı'nın sesi böldü:

"Sayın Başbakan'ım! Kabul ettiğiniz için teşekkür ederim efendim. Turizm alanın..."

"Turizme hiç başlama sayın bakan ve lütfen söyle bana, bir bakanın adı mı, yoksa sanatçının adı mı daha çok yaşar?"

"Her ikisinin yaptıkları da eğer vatanın hayrına ise millet hafızasında yer edinir, efendim."

"Mesela Türkiye'nin beşinci, on beşinci, yirmi beşinci hükümetinden kaç bakanın adını hatırlıyorsun?"

"Hepsini sayamam efendim!"

"Sokaktaki vatandaş, ortadirek sayabilir mi?"

"Zannetmiyorum efendim!"

"Ama bu hükümetler döneminde sanat üreten Akif'i, Reşat Nuri'yi, Âşık Veysel'i, Cemal Reşit'i, Muhsin Ertuğrul'u, İbrahim Çallı yahut Bedri Rahmi'yi biliriz değil mi?"

"Elbette efendim!"

"Ortadirek de bilir mi?"

"Bazısı bizden daha iyi bilir efendim!"

"Biz tarih yapıyoruz, onlar sanat yapıyor. Biz tarihin kalbinde bir isim, onlarsa zamanın çehresinde bir süs. Yüzyıllar sonra bizi hatırlayanlar bir kronolojiden, sanatçıları hatırlayanlar ise hâlâ bir eserden bahsediyor olacaklar. Biz bir neslin kahramanı, onlarsa nesiller boyu kahraman... Seninle ben hiç şüphesiz ileride bu milletin hafızasında yer edineceğiz, lakin bizi ve adımızı anmadıkları günler geldiğinde, yahut bizi unuttuklarında günümüzün sanatçıları hâlâ anılıyor olacak. Toprağın altında sultan yahut köle eşittir ama eser üretenler değil. Dikili bir taşın üzerinde bizim için yazılacak kısacık birkaç kelime, küçük bir desen belki hafızalarda kalmaz ama onların kelimeleri ve desenleri hiç unutulmayacak. Biz bu milletin gören gözü isek onlar atan kalbidir. Kalp kör olursa gözlerin görmesi hiç fayda sağlamaz. Gençlerimiz Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Kolej muhabbeti yahut iki basamaklı ÖSS sisteminde test ile tost arasına sıkışıp kaldılar. Bu çocukların zihinleri kadar gönüllerini ve ruhlarını da eğitmemiz gerekir. Bu da ancak kültürle ve sanatla olur."

"Hakkınız var efendim!"

"O halde hakkımı teslim et bana!"

"?"

"Şu albüme bak. Sanatçının soyutlamadaki lirizmine bir bak. Sayfalarından insanın ciğerine oklar fırlıyor âde-

ta. Acının bir kara kalem ile bu derece görünür kılınması ancak o acıyı yaşayanın marifetidir. Kime ait biliyor musun?"

"Çıkaramadım efendim!"

"Çıkaramazsın. Çünkü bizim unuttuğumuz biri o. Savurup öksüz bıraktığımız evlatlarımızdan biri. Sincan cezaevinde bir mahkûm."

"Suçu neymiş efendim?"

"Onu az sonra İçişleri Bakanı'mıza soracağım. Lakin bunlar bir tane değil ki? Sizden ricam, hâlen içerde bulunan gençler içinde sanat yeteneği olanları araştırıp onlara imkânlar tanımanızdır. Özgürlüklerini veremiyoruz madem bari sanatlarını ve heyecanlarını kendilerine verelim. 12 Eylül'e gelinen süreç bu ülkeye bir savaş hezimeti yaşatmış gibiydi. Şimdi bizim savaş görmüş bu zihinleri imar ve rehabilite etmemiz gerekiyor. Bunu ancak kültür ve sanatla yapabiliriz. Türkiye'mizin turizmine olduğu kadar, hatta ondan daha ziyade kültür ve sanatına da yatırım gerekiyor. Sizden bunu hassaten rica ediyorum. Ve değerli kardeşim, şimdi turizm konuşacak hiç keyfim yok; kültür ve sanatla ilgili yatırımlarımız var ise onları anlat ve..."

"Müsaadenizle efendim, kültür ve sanatla alakalı bir projemiz olduğunda özel kaleminizden randevu alırım!"

"İyi olur, çıkarken İçişleri Bakanı'mıza kendisini beklediğimi söyle lütfen!"

Başbakan önünde yığılı gazetelerin başlıklarına bakmakla yetindi. ABD Başkanı Reagan'ın dünya barışı üzerine verdiği demeç pek çoğunda manşet olmuştu. Bir gazete Almanya'da başlayan yabancı düşmanlığını ve özellikle Türklerin kundaklanan evleriyle uğradıkları saldırıla-

ra dikkat çekmiş, bir başkası Türkiye'nin iletişim çağını yakaladığından söz etmişti. "Asıl iletişim devrimini özel televizyonlar kurarak, o televizyonlarda bu albümleri göstererek yapacağım daha!" diye geçirdi içinden. "Televizyonun tek kanal olduğu, onun da devlet kontrolünde yayın yaptığı bir ülke tamamen özgür sayılmaz"dı. Ama bütün bunlar için önce hukuk devleti olmak gerekiyordu. Hukukun işlemediği bir ülke sancılanırdı. Eskiler hâkim ile hekimin olmadığı şehirde yaşamayı caiz görmemişlerdi. Milletin yükü kendi omuzlarındaydı. Haksız yere burnu kanayan kimsesizlerin vebali ona aitti. Akif, *"Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu / Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer'den onu"* demişti. Ülkesinde hukuku ideal ölçülere ulaştırması; milleti adaletle iş görülen bir zeminde yapılandırması gerekiyordu. Nizamülmülk *"Küfr ile dünya durur zulm ile durmaz"* buyurmuştu. "Zulme fırsat bırakan devletin vebalini Allah elbette benden sorar" diye mırıldandığını kendisi duyunca da içi daraldı. Devlet kapısında kul hakkına girecek uygulamalara müsaade etmemesi gerektiğini düşündü. Elindeki albüme yeniden baktı. Çizilen portrelerin hepsi bu yurdun gepegenç insanlarıydı. Ankara hapishanelerinde, Mamak veya Diyarbakır hapishanelerinde çürümeye bırakılmış birikimli insanlar. Nasıl bu hâle gelmişlerdi. Her birerinin yüzünden dehşet okunuyordu. Sanki korkudan saçları ağarmış çocuklar gibiydiler. Bazıları yaralı, sakat ve hasarlıydı. "Ve ülkemde bunlardan yüzlerce, binlerce var!" Her birinin trajedisi de, dramı da kendisinden sorulacaktı. O da bunu İçişleri Bakanı'na sordu:

"Nedir sonuç?"

"Nasıl söyleyeceğim, bilemiyorum sayın Başbakan'ım. Mahkûmu hastaneye naklettik. Şimdilik hayati tehlikesi yok, şuuru da yerine geldi ama..."

"Ama ne?"

"Efendim, doktor bundan böyle parmaklarını kullanamayacağını, bütün kemiklerin un ufak olduğunu söylüyor."

"El mi, ayak mı?"

"El efendim!"

"Yani bir daha resim yapamayacak, öyle mi?"

Resim kelimesini telaffuz ettiği sırada parmağıyla masadaki albümün açık sayfasındaki portreyi işaret etmiş, İçişleri Bakanı da portreye bakmıştı. Sayfada yirmilerinde bir delikanlının gülmekle ağlamak arasında kaybolmuş masumiyeti görülüyordu. Gelgelelim o masumiyeti gölgeleyen bir keder vardı ki! Anlatılmaz. Resimlerin hepsinde insan ruhunun yüze aksedişi başka başka yollarla işlenmişti. Bakan açık resme tekrar bakınca birden duraksadı. Resimdeki suratı tanıyordu.

"İşte bu çocuk sayın başbakanım; Sadullah Külsüz vakasıyla alakalı isyanı başlatan bu çocuk. Sorgulamasında bizzat bulundum. Sadullah'ı götürdüklerinin ertesinde her gün onu sormaya başlamış. Başçavuş ile müdür bunu hücreye atıp sesini kesmek istemişler ama o uyur uyanır "Sadullaaaaah!" diye bağırırmış. Birkaç zaman sonra Hüseyin Hoca dedikleri mahkûm bütün koğuşları örgütlemiş ve yönetimi, Sadullah getirilmediği müddetçe emre itaat göstermemek ve hapishane düzenini bozmakla tehdit etmişler. İki hafta da böyle geçmiş. Ziyaret günü geldiğinde durum dışarıya yansımasın diye Mehmet'i hücreden çıkarıp arkadaşının Mamak Cezaevi'ne nakledildiğini söy-

lemişler. Mehmet'le Hüseyin Hoca iki gün sonra isyana başlamış ve işleri kilitlemişler. Üçüncü akşamda müdüre yangın çıkarma tehdidi yapıp Sadullah'ın iadesini istemişler."

"Müdürün elinde olmayan bir şey!"

"Öyle Başbakanım, lakin Sadullah zaten Mamak'a gönderilmemiş. Hapishane yakınlarında ıssız bir çiftlik evinin mahzeninde bağlı tutuluyormuş. Ev eski Pol-Der'ci ilerden bir polis şefine aitmiş. Sadullah, müdürün sahte yakınlıklar göstererek yıllardır kendisini kontrol ettiğini, mektuplarını yerine ulaştırma vaadiyle elinden alarak yırttığını anlayıp da her şeyi yeniden düşünmeye başladığında müdür bu evin mahzenini hazırlatmış. Kendinden habersiz tabancanın balistik raporunu istemenin bedelini ağır ödetmeye ahdetmiş ve önce dilekçeyi yazan parmaklarını çekiçle birer birer ezmişler. İşkencenin her türlüsünü bir engizisyon mantığıyla uygulamışlar. Bu arada yiyeceklerine bazı kimyasallar katmayı da ihmal etmiyorlarmış."

"Kendisi mi anlattı?"

"Hayır efendim, henüz konuşabilecek kadar sağlıklı değil. Muayene eden hekimler böyle söylüyor. Müdür itiraf eder diye umuyoruz."

"Nerede şimdi?"

"Hacettepe Hastanesi'nde efendim!"

Mahkûmu sormuyorum, müdür nerede?"

"Siyasi Şube'de sorgusu devam ediyor efendim. Sonucu zatıâlinize yarın arz ederim. Zanlının bazı faili meçhullerle de bağlantısı olduğundan şüpheleniyoruz. Çoban vicdansız olunca koyuna neler yapabileceğini gördük efendim."

"Koyun çoban için değildir sayın bakan, belki çoban koyun içindir. Bir elbisenin içindeki insan bir zarfın içindeki mektuba benzer; yazandan başkası muhtevasını bilmez. Yazının ruhunda cibilliyetsizlik var ise zararı yalnızca yazana değil, bütün bir topluma dokunur. Bostana izinsiz giren bir öküz, köydeki bütün öküzleri lekeler. Bunlar bir gün hesap vereceklerini unutan gafiller. Hâlbuki kişinin iyi bir addan başka bırakacağı ne olabilir ki şu dünyada? Altın yaldızlı köşkleri olanlardan geriye ne kaldı? Size emrediyorum, bu alçak adamı ibret-i âlem için süründürün. Süründürün ki emsal olsun, başka alçaklar fırsat bulamasın."

"Anlaşıldı efendim!"

"Sadullah Külsüz'ün tedavi masraflarını maaşımdan karşılayacağım. Kalbi kırıkların kalbini tamir sevaptan sayılır. Gönüllere girmek ancak gönül vermekle mümkündür."

"Haklısınız efendim, gönül isteyen gönül vermeli! Bakanlar Kurulu olarak biz de bir kampanya başlatalım inşallah; iyi kalplilerin tenceresi kaynasın."

Başbakan albümden bir sayfa daha çevirdi. Baktığı portre bir ruhun dile gelmiş hâliydi. Bugüne kadar ihmal edilmiş ruhların tayfı içinden yalnızca bir sıçrama. Portrenin çizgileri arasında hapishaneleri gözlerinin önüne getirmeye çalıştı. 12 Eylül'den sonra savrulan gençliğin ülkeye nelere mâl olduğunu düşündü. İnsanları gerçeğin ölçüsüyle tanımak rafa kalkmış, gerçeği insanların ölçüleriyle tanıma devri başlamıştı. Hapishanelerdeki gençlik yalnızca anadan babadan yetim değil, ilim ve ahlaktan, kültür ve sanattan da yetim bırakılmıştı. Böyle bir ülkenin geleceğinde sığlaşmalar olacağı kaçınılmazdı.

Başbakan olarak asıl bunun önlemini almak gerektiğini düşündü. Bütün ilkokul çocuklarının okula başlamadan evvel Fatih'in türbesine götürülüp oradan okula gönderilmesini teklif etmeyi aklından geçirdi. İnsanlardan bir tarih bilinci oluşturmak gerektiğini düşünüyordu. Her şehirde ziyaret edilecek bir kahraman elbette bulunurdu. Gelecek nesillerin kendi kimliklerini ve hangi potansiyele sahip olduklarını idrak etmeleri şarttı. Ama birilerinin çıkıp böyle bir girişimi siyasi muhalefet malzemesi yapması ve düşman kazanması muhtemeldi. Olsundu, düşmandan korkmanın zamanı değildi. Mademki ülkenin bütün sorumluluğunu taşıyordu, bütün yurttaşlarının refahı ve huzuru kadar geleceğini de düşünmek vazifesiydi. Nasıl devlet hazinesi yoksulların lokması ise; milletin geleceği de yurttaşların mutluluğu olmalıydı. Ne hazineyi şeytanların kardeşlerine bir arpalık; ne ülke geleceğini emperyalistlerin ipoteğine bir meta diye sunmaya niyeti yoktu; hayır, bunu yapmayacaktı, kendine söz verdi. Odaya giren Adalet Bakanı'na bu kararlılıkla emretti:

"Şu albümü alın sayın Bakan, her bir portreyi tek tek inceleyin ve her bir portrenin, temsil ettiğiniz adaleti yansıtan yeni fotoğraflarını sayfaya yapıştırdığınız gün yeniden getirip bana gösterin!"

Sonra masasındaki bir butona bastı. İçeri giren Özel Kalem Müdürü'ne bir emir verdi:

"Arabam hazırlansın. Hacettepe'ye hasta ziyaretine gidiyoruz!"

XVII

Uşak, 1987, Mart...

KARDEŞ

Karlı bir günde, çıtır çıtır yanan sobanın üzerinden kalınmış köy ekmeğine sürülen halis tereyağın çıkardığı kokuyu meğer ne çok özlemişti. Çocukken alıştığı bir kokuydu bu. Tıpkı tarhana kokusu gibi. Annesi işte yine onun ekmeğine yağ sürüyor, sonra da iştahla yiyişini izliyordu. Ekmeğini bitirince sanki cebine üzüm koyup yine okula yollayıverecekmiş gibi bakıyordu üstelik. Ne mutlu günlerdi! Çocukluğunun geçtiği şu ev, küçük kız kardeşini kızdırdığı zamanlar, muziplikler, heyecanlar ve sevinçler. Yıllar sonra bir sofranın etrafında hep beraber... Belki biraz geç kalınmış, biraz yaşlanmış zamanlar.

Parmaklarını hissetmiyordu ama hayatı hissediyordu. Kaybettiği yedi yılın telafisi için avucuna sıkıştırdığı ekmekten koca bir ısırık daha aldı. Tereyağın ağzında bıraktığı lezzeti hissetti. Tarhana çorbasının tüten dumanı genzine kadar gelmişti. Tarhana başka hiçbir yerde böyle güzel kokmazdı. Bu sabah mutluluğun adı "aile" idi Kaşı-

ğı tutamayan elini hiç dert etmedi. Gözlerini yumdu. Kalbinde annesinin şefkati ve babasının merhametini hissederek lokmasını yuttu. Birbirlerine söyleyemeseler de herkes yedi yıl süren üzüntülerinin sona erme sevinciyle oturdukları şu yer sofrasında çocuklar gibi şendi.

Mutluluklar hep kısa sürüyordu nedense. Uzun yıllar çekilen derin ıstıraplardan sonraysa, çehreler bir mutluluğu uzun süre kaldıramıyordu. Hep kederden ağlayan gözler sevinçle kaç damla dökebilirdi ki? Uzun yılların yüzlerde oluşturduğu kırışıklıklar, içlerindeki ıstırabı ele vermeye başladığında başlar da birer birer yere eğildi. Yılların yorgunluğuydu bu. Sadullah, şu anda bütün Türkiye'nin kaç evinde aynı şekilde birdenbire yaşlanıveren anneler ve babalar olduğunu düşündü. Hâlâ hapishanede çile dolduran arkadaşlarının anneleri ve babalarını hayal etti. İlk fırsatta onları ziyarete gitmeli, oğullarının kendisi için yaptıklarına karşı ellerini minnetle öpmeliydi. Lokmalar boğazına o anda dizilmeye başladı. Sonra da gerilere gitti, çok gerilere... Hastanede zihninin gidip gidip geldiği günlerde başındaki gardiyana sık sık anlattırmıştı olanları. Tam iki ay süren göz kararmaları, baş dönmeleri arasında en çok hapishanede olup bitenleri dinleyerek sıhhat bulduğunu, zindelik kazandığını hatırladı birden. Koğuşlardaki arkadaşlarının kendisi için isyan çıkardıklarını, bilhassa Mehmet'in vefasını ve fedakârlığını hiç unutmayacaktı. 12 Eylül'den önce kendisini sokakta görse öldürmeyi isteyecek birinin, şartlar değişince hayatını kurtarmak için canını tehlikeye atması ancak delikanlılık ve insaniyetle izah edilebilirdi. Komünist veya faşist olmak değil, insan olmak gerekiyordu demek ki! Ekmekten bir ısırık daha aldı, Mehmet için. Ve onu düşününce içi

açıldı, gülümsedi. Başı yine dönüyordu ama bu seferki baş dönmesi zihninin bulanmasından değil mestliğindendi artık. Belki de baba ocağı ve ana kucağı onu sevgi sarhoşu edivermişti. Yedi yıl, kırıntısına hasret yaşamışken.

Uşak'ta Mart gerçekten de kapıdan baktırıyordu. Sofra toplanırken babası gözlerini gözlerine dikti. Eve döneli üç gün olmuştu ve üç gündür birkaç sıradan kelime haricinde hiç konuşmamışlardı. Hiç evden dışarıya da çıkmamıştı. Uzun süre hapiste kalan insanlarda böyle bir sendrom geliştiğini, zamanla topluma alışacağını söylemişti avukatlardan biri. Bir baba, evladına olanların etkilerini yakından gördükçe elbette üzüntüsü katlanırdı. Kahvaltı sonrasında gözlerini kaçırıp pencereden dışarılara baktı. Çıkıp biraz oğluyla birlikte yürümek istiyordu. Böylece oğlunun aklanıp eve geldiğini bütün şehre gösterebilir, annesi üzülmesin diye evde sormadığı bazı soruları da yolda sorabilir, en azından başından geçenleri erkek erkeğe konuşabilirdi, böyle umuyordu. Oysa küçücük bir mekânda yedi yıl geçiren Sadullah, sanki sokaklar ve şehrin kendisini yutuvereceğinden korkuyordu. Nasıl yürünür, dükkânlara nasıl girilip çıkılır, karşılaşılan insanlarla nasıl selamlaşılır, bir şey sorulduğunda ne yolda cevap verilir, hepsi gözünü korkutuyordu. O anda hissetti ki hapishane parmaklıkları yalnızca bedenini değil ruhunu da esir etmişti. Masumiyet esaretin tesellisi olamıyordu. İçeride suç işleyenle işlemeyen aynı acıların süzgecinde damıtılıyordu. Kaldı ki hapisteki arkadaşlarının hepsi bu suçları vatan için işlemişlerdi, vatanı kurtarmak adına canlarını ortaya koymuşlardı. Bir de Ufuk gibiler vardı. Adını devrimcilik koyarak kendi hesabına soygun ve hırsızlık yapan, cinayet işleyip başkasının üze-

rine atan, vicdan ve ahlaktan yoksun alçaklar. Komünizmi dava edinmiş gibi davranıp kapitalist ve muhteris zevklerin şehvetinde kaybolanlar.

Babasının pencereden dışarılara bakışındaki meramı hissediyordu da onunla yürüdüklerinde kendisine neyi anlatacağını bilemiyordu. Ortak konuları ve dilleri kaybolmuş gibiydi. Üstelik aklından geçenler, hiç de öyle sokakta konuşulacak konulardan değildi. Ufuk gibi alçaklar yüzünden hapishanede çekilen acılar yahut müdür gibi soysuzların ikiyüzlülükleri öyle kolay dile gelir şeyler olamazdı. Peki ya çekiç darbesiyle her gün bir boğum daha ezilen parmaklarının çıkardığı tıkız sesi, her bayılışta kendine gelmesi için başından aşağı boşaltılan buzlu kovayı, işkencecisinin karşısında çırılçıplak bekleyişin utancını yahut susayınca köpeğin yal çanağına doldurulan kirli suyu anlatabilir miydi! Hayır, bunlar hiç kimseyle konuşulmazdı. Hele babası veya annesiyle asla! Babasının şu anda kendisiyle gururlandığını anlayabiliyor, bunu herkesle paylaşma arzusunu tabii buluyordu. Ne de olsa oğluyla zamanın başbakanı bizzat ilgilenmiş, onu gözlerinden öpmüştü. Gazeteler adaletin yerini bulduğuna dair haberler yapmış, yalnızca Uşak'ta değil Türkiye'nin her yerinde oğlunun masumiyetini ve mücadelesini herkes öğrenmişti. Sokağa çıktıklarında kendisini tebrik edecek pek çok insan vardı elbette. Ama o Asude'yi düşündü. Mutlaka o da haberleri okumuş, masum olduğunu öğrenmişti. Acaba Ufuk'un gerçek yüzünün ortaya çıkmasından dolayı kendisine kızıyor, Sadullah adını lanetle anıyor olabilir miydi? Ya kocasının arananlar listesine girmesini kendisinden biliyorsa? Bunu açıklamak, Ufuk'a karşı Keriman Hanım ile konuşmadan bir işlem yapmayacağına,

şimdilik arkadaşlık hatırı saydığına, kocası olduğu için de mahkemede şikâyetçi görünmediğine, kovuşturmanın tamamen kamu davası gerekçesiyle açılıp savcı tarafından tutuklama kararı çıkartıldığına onu inandırmak isterdi. Ama Asude böyle düşünmüyor olabilirdi. Belki de intikam için Ufuk'a bir zarar vereceğinden korkuyordu. Evden çıkma korkusunu yenebilirse ilk gideceği yerin Asude'nin kapısı olmasına o anda karar verdi. Gidecek ve kocasının suçluluğuna ilişkin hiçbir işlem yapmadığını, ona karşı başlangıçta ne derece masum ise hâlâ aynı masumiyetini koruduğunu anlatacaktı. Bu niyetinin onu ve annesini görme arzusuyla bir alakası olup olmadığını ise hiç düşünmek istemedi.

Sofrada anneciğiyle yine göz göze geldiler. Bugün daha iyi fark ediyordu ki yaşlanmış, gözlerinin altında çizgiler oluşmuştu. Yedi yıl boyunca çok üzülmüş olmalıydı. Bakışlarındaki merak eski üzüntülerinden daha şiddetli bir keder taşıyordu. Gazetelerde sayfa sayfa anlatılan işkenceleri, çiftlik evinin mahzeninde başına gelenleri, çektiği acıları kendi ağzından duymak istediği belliydi. Daha ilk kelimeyi telaffuz eder etmez yanağından süzülecek damlaları görür gibi oldu. Sadullah bir şeyler yapıp bu kasvetli ortamı savuşturmalıydı. Sofrayı toplayan kız kardeşine baktı. Kendisi hapisteyken nasıl da serpilip büyümüştü. İşte gelinlik çağa gelivermişti. Birden ona laf attı:

"Zeynep, hadi gel sana nasıl resim yaptığımı göstereyim!"

Cümlesini bitirdiğinde ayağa kalkmıştı bile. Ne var ki birden içi boşalıverdi. Kan damarlarından çekilip gitti. Dizleri titredi. Ellerine baktı. Parmaklarının tutmadığını unutmuştu. Oda bir anda buz kesti. Annesi ve babası baş-

larını yere eğiverdiler. İşte tam o sırada Zeynep, ağabeyinin koluna girip neşeyle şakıdı:

"Haydi! Çocukken olduğu gibi, salondaki masaya geçelim. Ben de boya kalemlerimi getireyim."

Bu küçük kurnazlığa herkes sevindi. Zeynep ağabeyini neşeyle sürükledi. Kardeşi ne kadar da hayat doluydu. Bir zamanlar Asude'de gördüğü yaşama sevincinin bir benzeri şimdi onun yüzündeydi. Şakacılığı hiç değişmemişti. Salona geçtiklerinde ikisi de anne ve babalarından uzaklaşmanın rahatlığıyla birbirlerine baktılar.

"Madem resim yapacağız, buyur sevgili abicim!"

Sadullah resim defterinden bir sayfayı önünde buldu. Zeynep şakayla karışık ağabeyini zorlamaya niyetliydi. Elinde HB ve 2H kalemler ile yumuşak resim silgileri vardı. Sadullah kendisi buralarda değilken kardeşinin resimle ilgilendiğini anladı. Zeynep hiç tereddütsüz kalemin birini eline aldı, ağabeyinin bileğine yapışıp elini uzatmasını sağladı, sonra kalemi avcuna yerleştirip parmaklarını bir çalı süpürgenin ucunu toplar gibi birleştirdi ve saçından çözdüğü enli kurdele ile elini sarıp bağlamaya başladı. Sadullah ses çıkaramıyordu. Neden olmasındı? Belki de işe yarardı. Sarıp sarmalama bitince beş parmağının arasına sabitlenen kaleme baktı. Görüyordu ama hissetmiyordu. Bereket versin kol hareketlerinde bir kısıtlama yoktu. Çaresizliği aşmak için ya kolunu kalemin bir uzantısı olarak hissetmeyi öğrenecek yahut kalemi kol edinecekti. Zeynep ısrarcıydı. Muzipçe kâğıdı gösterdi. Sadullah önce ona, sonra koluna baktı. Kalbi duracak gibiydi. Hiç böyle bir sahneyi aklından geçirmemişti. Ya kalem kendisine itaat etmezse diye korkuyordu. Ama denemeden bunu bilemezdi. Üstelik kardeşi ona güvenmese

böyle bir yol önermezdi. Elini kaldırdı, kalemi kâğıda değdirdi. Hayır, eli fazla uzun gelmiş gibi hissetti. Dirseğini kırdı. Kalemin yumuşak dokunuşunu yeniden hissetmeye çalıştı. Kâğıtta ilk hareketi görmek için kolunu oynatıp oynatmamak hususunda tereddütteydi. Ya kontrol edemezse; ya kalem ona itaat göstermezse?

"Hayır! Yapamayacağım!"

"Yapacaksın! Yapmak zorundasın. Sana bunu yapanlara inat yapmak zorundasın! Üstelik bana söz vermiştin, hatırla, resmimi çizecektin! Şimdi istiyorum onu!"

"Olmaz, yapamam!"

"Yaparsın, yapmalısın!.. Hem yaparsan, seni Karun hazinelerini bulan defineciyle tanıştırırım, tamam mı?"

"Dalga geçme benimle Zeynep. Kim olduğunu biliyor musun ki?"

"Bilmek mi! Gidip konuştum bile!"

"Sahi mi, anlatsana!"

"Anlatacağım! Ama önce resim!"

"Çok zalimce! Hücrede bile insana böyle işkence etmiyorlar!"

"Kurtul işkenceden! İşte kâğıt, işte kalem..."

Sadullah bir eşikte olduğunu anladı. Eşiği atlayabilirse hayata yeniden tutunacağını biliyordu. Dizlerinin titremesi zihnini sarsıyordu. Hüseyin Hoca geldi gözünün önüne. Burada olsa mutlaka "Besmele çek!" derdi. Her şey için Besmele'nin bir anahtar olduğunu da söylemeyi ihmal etmezdi. Sadullah Hüseyin Hoca'yı bir kez daha dinlemek ve içindeki sıkıntıyı yenmek, eşiği atlamak üzere Allah'ın adını andı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm!"

Ve kalem çizmeye başladı. Gözleri doldu. Zeynep çoktan ağlıyordu. İki kardeş arasındaki heyecan gözyaşlarına ve önlerindeki sayfaya yansıdı. Zeynep kara kalemin ucundaydı. Saçları tel tel dalgalandı, gözleri ışıl ışıl belirdi, dudağına bir gülümseme kondu. Gözünde yaş ama dudağında gülümseme. Sadullah ağlaya ağlaya sevincin resmini yaptığını hissediyordu. Durmadan Besmele çekiyor ve modeline bakmadan çiziyordu. Sayfada beliren güzelliğin kalemden çıktığını düşündü ilkin. Sonra döndü bu fikrinden, kalemi tutan parmaklara, bilahare parmakları toplayan ele baktı. "Hayır..." dedi sonra, "bu desenler koldan çıkıyor, kalemle bütünleşen koldan." Peki ya kola hükmeden beden? Bedene hükmeden zihin? "Hayır hayır, bu olsa olsa zihinden fışkırıyor, aklın kudretini gösteriyor ve zihinden bedene, bedenden kola, koldan ele, elden parmağa, parmaktan kaleme, kalemden kağıda akıyor!" Duraksadı. Zeynep'e baktı. Zeynep yerinden kalktı, ağabeyinin boynuna sarıldı:

"Modele ihtiyacın yok Sadullah Bey, model akıl içindir, sen kalbinin sesini dinle!"

Sadullah bu küçük ikaz ile irkildi. Düşüncelerinin okunduğunu hissetti. Kendini iknaya çalıştı:

"Hayır, hayır, akıldan da değil bu, tamamen gönülden!" Sonra gülümsedi. Kardeşine bakarak göz kırptı. Zeynep annesiyle babasına koşup bu müjdeyi vermek istiyordu. Ağabeyinin elini tek parmak gibi de olsa kullanabilmesine sevineceklerdi. Böyle sevinçli bir habere ihtiyaçları da vardı. Ama Sadullah onu durdurup bileğiyle onun göz yaşlarını sildi:

"Resmi bitirdiğimizde daha çok sevinirler! Şimdi anlat bakalım, kimmiş şu defineci?"

"Hımm! Öyle biri işte. Merak et azıcık."

"Zeyneeep, çektirme kulağını!.."

"Resmi bitireceksin ama!"

"Söz, güzel de olacak!"

"Sınıf arkadaşımın amcasıymış. Adı Kemal'di. Beş arkadaş Aktepe'yi kazmışlar. Film gibi anlattı bize. Mezara nasıl girdiklerini, nasıl bulduklarını ve nasıl paylaştıklarını. Kanatlı atı, pelitli gerdanlığı ve mezar toprağında buldukları altın külçe kolyeyi çok iyi hatırlıyor."

Sadullah çocukluk günlerinde Güre'de dinlediği hikâyeler arasından bu hikâyeyi seçmeye çalışıyordu. Sanki o günlere dönmüş gibi hissetti. Sordu:

"Altın külçe? Lidyalı delikanlının sevdiği kız için ayırdığı kolye ha? Hani şu kurutulmuş kayısı biçimli elektron?"

"O galiba. Zavallı adam çok pişman idi."

"Kaçakçılara sattığı için mi?"

Pelit motifli altın gerdanlık, Uşak Müzesi

"Hayır, tarihi eser olduğunu bilmeden öldüm pahasına sattığı için."

"Bak bu konuda haklı. Çünkü o hazine o günkü Uşak şehrini satın alırdı!"

"Altı arkadaş, altı saatte lahde ulaşmışlar."

"Bunları biliyorum, buldukları zaman ne olmuş, onu anlat!"

"Lahit odasının içinde bir set üzerinde ceset uzanıyormuş. Ona bakınca çok korkmuş. Sanki o da kendisine bakıyormuş."

"Röportajda bunları söylemiyordu. Ah Sandanis, bilge Sandanis!"

"Ne dedin?"

"Yok bir şey, sen anlat..."

"Ertesi gün jandarma baskın yapmış ve 28 gün hapis yatmışlar. Ama parsayı götüren adam daha sonra çok zengin olmuş. Otobüsler almış, paralar kazanmış. Lakin günün birinde felç geçirip yatalak oluvermiş. Ölmeden evvel de bedeninin her yanı çürüyüp pul pul dökülmüş."

"O adamı ben tanıdım, n'aber?"

"Adamın iki oğlundan birinin bayram günü boğazı kesilerek öldürüldüğünü, diğerinin de Avusturya'da trafik kazasına kurban gittiğini bilmiyorsundur ama. Karun'un laneti!.. "

"Öyle mi? Karun'un değil, yılanın laneti. Ama inanma bunlara. Benim çocukluğumda Güreli Mustafa için de aynı hikâye anlatılırdı. Güya biricik oğlu intihar etmiş. Eşinden ayrılıp kayıplara karışmış, geri geldiğinde de mecnun gibiymiş, falan, filan..."

"Bence hepsi çok hazin hikâyeler! Düşünsene, kimisi akıl hastanesine düşmüş, kimi çişini tutamaz, gördüğünü

tanıyamaz olmuş, kiminin rezillikleri dillere destan edilmiş."

"Böyledir. Öncelikle ölüleri rahat bırakacaksın. İkincisi kendinin olmayan bir rızık hayır getirmez. Üçüncüsü bunlar bu ülkenin mirasıdır, yine ülkeye ait olmak gerekir, şahsileştirilmez."

"Ohooo!.. Atı alan Üsküdar'ı geçtikten sonra! Giden gitmiş. Truvası, Babil'i, Mısır'ı... Geri getirilse bari!"

"Hangi birini getireceksin, kızım, hangisine güç yeter? O yüzden hukuki mücadele yerine başka şeyler yapılmalı!"

"Ne gibi şeyler?"

"Kültürel mirasa dikkat çekici sergiler hazırlamak, bienaller yapmak, hatta gerekirse filmler çekmek, tiyatro eserleri üretmek."

"Allah korusun! Benim oğlum sinemacı, tiyatrocu mu olacak?"

İki kardeş başlarını kapıya çevirdiklerinde anne ve babalarını içeride gördüler. Anneleri çocuklarının üzüntülerini dağıtıp alakasız bir konuyu tartışıyor olmalarından dolayı normale dönüş sürecine sevinirken babaları "İnsan dilinin altında gizlidir" meselini haklı çıkarırcasına yine aynı hükmü, eski saplantılarının acımasız kuralını yeniden koyuvermişti. İkisi de buna aldırmadılar ve anneyle babalarının kendilerini ne kadar zamandır dinlediklerini düşündüler. Daha doğrusu, kağıda çizilen resmin ne kadarını görmüşlerdi?

Yüzlerindeki sevinç emarelerine bakılırsa hayli zamandır kapıdaydılar. Demek artık sürpriz yapamayacaklardı. Yine de odaya coşkulu bir neşe yayıldı. Sadullah babasının tiyatroya bakış açısının ne derece olumsuz olduğunu tekrar düşündü. Bunu mutlaka değiştirmesi ge-

rekiyordu. Adamcağız askerliğinde iki kez tiyatro izlemiş, her ikisinde de sahip olduğu manevi değerleri aşağılayan cümleler duymuş ve tiyatro hakkında kararını vermişti: "Gavur işi!" Şimdi verdiği hüküm o dönemin zihinsel travmasına yaslanıyordu. Lise yıllarındayken bu konuda tartışıp durduklarını hatırladı. Her defasında dargınlıklarla biten tartışmalar. Sadullah'ın üniversite için İstanbul'u tercih edişinin altında tiyatroculuk hevesinin yattığını biliyordu ve başlangıçta göndermemekte direnmişti. Zaten tiyatro yerine resim kararının verilmesi o yüzdendi. Babasına bir Kâbe resmi yapıp çerçeveleterek razı ettiği günü hatırladı. Acemice çizilmiş o karakalem resim hâlâ misafir odasının duvarında asılı duruyordu. Şimdi babasına tiyatro ve sinema vasıtasıyla güzel şeyler yapılabileceğini tekrar anlatabilir, onun çok sevdiği şu Çağrı filmini örnek gösterebilir, yeni Çağrı filmlerine ihtiyaç olduğunu ispat edebilirdi ama bunu yapmayacaktı; henüz evin misafiri iken onun gönlünü incitme riskini göze alamazdı. Yine de dindar insanların bu kanayan yarasını dindirmenin çarelerini aramaktan vazgeçemeyeceğini düşündü. Müslüman kimlikle kültür ve sanat neden bir türlü barışamıyor yahut bağdaşamıyordu? Toplumsal hafızanın şuur altında yatan olumsuzluklar nelerdi? Bunlar aşıldığında sinema veya tiyatro, geleneğe yaslanan muhafazakârlar tarafından çok aktif biçimde kullanılabilir, pek çok derde çözüm getirilebilir, meseleler insanlara kolayca anlatılabilirdi. Sinema veya tiyatro da bir lisan idi işte. O vasıtayla anlatılacak çok şeyler vardı. Dünya o hâle gelmişti ki, insanlar para, vakit ve zamanlarını öğrenmekten çok eğlenmeye harcıyorlardı. O halde onlara bilgiyi ve kültürü de eğlence biçiminde anlatmak gerekirdi. Sine-

ma, tiyatro ve edebiyat bu bakımdan çok önemliydi. Değil mi ki televizyon izliyor, roman okuyorlardı! 'Toplum için sanat" tartışması yalnızca komünistlerin dilinde kalmamalıydı. 12 Eylül'de ülke darbeye sürüklenirken Dallas yahut *Çarli'nin Melekleri* dizilerine kapılıp gidenler Hz. Peygamber'in ashabıyla ilgili filmler yahut Türk tarihine ilişkin diziler izleselerdi bugünkü toplum kim bilir nasıl olurdu? Atalarını yahut tarihteki kahramanlarını layıkıyla tanımayan insanlara onu hakkıyla tanıtacak sanat etkinliklerine, ürünlerine ihtiyaç vardı. Bunların üretilmesi için yatırımlara ihtiyaç vardı. Zengin muhafazakârların sanatı himaye etmelerine, büyüyen şirketlerinin yönetim kurullarına sanatçılardan üyeler atandırmalarına ihtiyaç vardı. Kısaca parayla sanatı buluşturmaya ihtiyaç vardı. Sadullah, bunları babasına yeniden anlatsa, hele Zeynep'i konservatuvara gönderme teklifini yenilese yine kıyamet kopardı. Gönlünden geçen işte buydu. Kardeşinin konservatuvarda şan yahut enstrüman eğitimi alması, müzik tarihi veya teorisi okumasını ne kadar isterdi. İleride bir kompozitör yahut kast ajansı sahibi olsa, en azından Keriman Hanım gibi bir atölye yönetse güzel olmaz mıydı? Hâlihazırda sinema, tiyatro, iletişim, resim, plastik sanatlar, radyo ve televizyon gibi dalların tamamı kendi tarih ve kültürüne yoz bakanlar tarafından tekelleştirilmiş durumdaydı ve keserlerinin ağzı her şeyi kendilerine yontuyor, bütün icraatlarını kendi düşünceleri doğrultusunda yapıyorlardı. Milliyetçilerin de müzikleri, sinemaları, tv programları, tiyatroları olmalı ve toplumsal barış bu alanda da sağlanmalıydı. Çünkü muhafazakâr yahut milliyetçiler sanat yaparken komünistler gibi "size göre" veya "bize göre" diyerek karşısındakini ötekileştirmez, bi-

lakis milletin ruhunu okuyacak, dillendirecek, gösterecek sanatı yapmak zorunda olduğunu düşünürdü. Gelgelelim ülkeye bu anlayışı getirmek için önce kaskatı fikirlere sahip solcu yobazları, sonra da kendi babasını ikna etmesi gerekiyordu. Bunun için çalışacak ve uygun zamanı bekleyecek; şimdilik ise sevincini yüzüne, üzüntüsünü kalbine koyarak bekleyecekti. On yıl, yirmi yıl, otuz yıl? Şimdilik ona Zeynep'in resmini gösterdi. Ellisini geçmiş bir insanın, evladı yanı başında dururken resmini bağrına basıp ağlayacağını ne kimse söyler, ne de kimse inanırdı? Ama işte babası onu yaptı. O anda kucağında resmin mi, ressamın mı sıcaklığını duyduğunu hiçbiri bilemedi. Güneş, buzlanmış sokakların kar birikintilerinde kırılıyor; Uşak, Anadolu'nun diğer taşra şehirleri gibi çamurlu bir güne hazırlanıyordu. Tarhana hâlâ güzel kokuyordu. Dört beden birbirine sarıldı.

XVIII

İstanbul, 1987, Eylül...

YOLCU

Tek şeritli yolda bir yük kamyonunu sollamaya çalışan otobüsün camından sonbaharı seyrederek teselli arıyordu. Hapishanede geçen yılların kendisini tabiattan bile nasıl kopardığını düşünmek içini burkmuş, İstanbul'u ve Keriman Hanım'ı görecek olmak da gönlünü taşırmıştı. Asude'yi görmek ise başlı başına bir hayal gibiydi.

İki hafta evvel karakoldan bir bekçi eve gelmiş, "Ufuk Aslan, İstanbul'da eşi Asude Aslan'ın sahne aldığı bir gece kulübü önünde eşini tartaklarken tutuklandı" demişti. Demek hayatını karartan adam, bunca aydır İstanbul'da saklanmış ve nihayet yakalanmıştı. Ama haberin sevindirici yanı Ufuk'la değil Asude'yle alakalı kısmıydı. Hakkındaki her şey kendisi için meçhul olan Asude İstanbul'daydı ve eşi onu tartaklamıştı. Demek Ankara'dan taşınmışlardı. Gece kulübünde çalışıyordu. Usta bir sanatçı bir gece kulübünde neden sahne alsındı? Zor günler geçiriyor olmalıydı.

Gelen haberin sevinçli yanından ziyade kederli yanı vardı. Sevinci, gidip onu arayabilecek bir adresin olmasından, kederi ise sevdiği insanın maişet derdine düştüğünü öğrenmektendi. Peki ama Ethem'in ölümüne sebep olan paralar ne olmuştu? Tanıdığı Ufuk bir yatırım bile yapmayacak kadar ahmak değildi. O hâlde Asude neden bir gece kulübünde çalışsındı? Ya Keriman Hanım? O dağ gibi kadın, o nasıl karşılıyordu bütün bu gelişmeleri? Asude'yi hep ünlü besteci Clara Schumann'a benzetmez miydi? Müzik yeteneğini dünyaya gösterecek besteler beklemiyor muydu kendisinden? Demek kader onu da tıpkı Schumann gibi harcamış, büyük bestekâr olmak yerine kocasının sahneye koyduğu müzikallerden alıp ucuz bir gece kulübünün anason kokularına hapsetmişti. "Ha Lidyalı Gyges, ha Ufuk!" diye sayıkladı, üzülerek; "İkisi de midesiz!". Asude'ye acıdı sonra. O büyük yeteneğinin körelip birkaç kırık dökük beste dışında eser veremeyeceğinden korktu. "Ya gece kulübünün dumanaltı atmosferi yüzünden sesi zedelenirse! Ya bir gün ucuz konsomatrislere dönüverirse!" Bu endişe, içindeki açık alan korkusunu tam yenemeden onu yollara dökmüştü. Öyle ya, "Asude'nin teselliye ihtiyacı varsa bütün korkular biter"di. Hatta daima aşağıya dökülen parmaklarını gördüğü vakit kendisine vereceği acıma tepkisi bile. Elini birazcık gizlerse belki ona bir şey hissettirmeyebilirdi.

Açık alan ve Asude... Biri korkunun, diğeri umudun adıydı. Biri üzüntü, diğeri sevinçti. Sevinci yaşayabilmek için korkuyu atması gerekiyordu. Bunun için geçen hafta Zeynep'in refakatinde Bagis'i, yani çocukluğunun geçtiği Güre'yi, şimdi Gediz adıyla anılan kutsal Hermos Nehri'nin aktığı vadiyi, kanatlı at ve gümüş piyalenin çı-

karıldığı Aktepe'yi, Haylaztepe'yi, Toptepe ve İkiztepe'yi dolaşmış, Karyalı Kufu'nun, arkadaşı Frigyalı Mehte'yi okladığı yere kadar gitmişti. İki gün süren bu gezi sırasında kendini en rahat hissettiği mekânlar Bagis'teki tümülüslerin içi olmuş, mezarlara girince Zeynep'in elini bırakıvermişti. Hatta bir keresinde "Krezüs devrinde Lidya'da yaşasaydık!" diye hayal etmişler ve ürettikleri fantezilere birlikte gülmüşlerdi.

Şimdi hatırlıyordu, heyecanlı bir gezi olmuştu. Mezar duvarlarındaki yarı tahrip olmuş insan resimleri hayran olunmayacak gibi değildi. Belki de vezir Sandanis'in yattığı mermer peykeye oturup biraz onunla konuşmalı, iki bin beş yüz yıl öncesinde kalmış bir dost ile sohbet etmeliydi. İstanbul'dan dönüşte mutlaka tekrar gidip Aslan Kral'ın veziriyle konuşmaya ahdetti.

Lidya mezar odasının rekonstrüksiyonu,
***Lidyalılar ve Dünyaları*, s. 276**

"Daha da ileri gidip parayı dünyanın başına bela eden insanların ayak izlerini yeniden sürmeli, Sard'a varıp nekropolü, Artemis Tapınağı'nı görmeliyim. Kim bilir belki Namirek Usta'nın altın sikke atölyesi yahut Halludas ile Mehte'nin çalıştıkları sektör ile fırınlardan biri yerinde duruyordur."

Otobüs hızını arttırdığı sırada tarihin ne ilginç bir yolculuk olduğunu düşündü. Yol hep aynı ve yolcular hep zamanla mukayyetti. Şu Namirek Usta ile öğrencileri mesela; Keriman Hanım'ın atölyesinden farklı değildi. Gökkubbenin altında değişenler yalnızca kıyafetlerdi, yoksa insan hep aynı insandı. İhtiraslar, öfkeler, sevinçler, hüzünler... Zaman ırmağı yalnızca iyiler ile kötülerin maceraları için akıyordu. Bazen iyilerin, bazen kötülerin kazandığı bir dünyada insanlar kâh savruluyor, kâh güce dönüşüyorlardı. Kulluk, tam da bu noktada şekilleniyor ve her çağın imtihanı kendisine göre iyi ile kötüyü ayrıştırıp elekten geçiriyordu.

Kütahya arazisinden Eskişehir'e geçiyordu. Haklarıyla ünlü Frigyalı Mehte'yi hatırladı. *Herodot Tarihi*'ne bakılırsa Lidya altın ocaklarında çalışan prens o olabilirdi. Son Frigya kralı olan dedesinin Krezüs'e rehin olsun diye Sfard'a gönderdiği eğitimli çocuk. Şimdi turistler acaba akropol yahut Artemis Tapınağı'nı gezerken onu hatırlıyorlar mıydı? Sard harabelerinin bir zamanlar dünyanın en zengin şehri olduğunu acaba Türkiye'de kaç kişi biliyordu? Anadolu insanının bunu öğrenmek için neden hiç seyahat yapmadığına hayıflandı. Dünyada artık kültür turizmi diye bir kavram yayılıyordu ve bu imkândan en ziyade yararlanabilecek olan Türk insanının kültürel ve sanatsal amaçlı bir seyahati düşünmesi bile hayaldi. Bel-

ki birazcık refaha kavuşacak ve yabancılardan göre göre buna alışıp bütün Anadolu coğrafyasının sahip olduğu kültürel zenginliği keşfedecekti. Bunu keşfettiğinde ise ya her şeyi yağmalanmış bulacak yahut farklı kimliklerin mirası üzerinde yaşamanın zenginliğine ulaşacaktı. Anadolu topraklarında Cumhuriyet'in Osmanlı'nın, Selçuklu'nun, Bizans'ın, Roma'nın, Lidya'nın, Hitit'in, Eti'nin ve daha kim bilir kaç kültürün zenginliği katman katman yığılmış, üst üste birikmişti. Bir gün gelecek, bu yurdun çocukları, bütün bu zenginliğin üzerinde yaşamanın ve bütün bunların harmanlandığı kültür ve sanat görkemiyle dünyaya bakmanın keyfini sürebilecekti. İyi ama bu zenginliği sahiplenen bir anlayışla dünyaya kapı açacak, dünya sanat mirasına katkıda bulunacak sanatçılarımız neredeydi? O sanatçıların yaşadığı bir Türkiye'nin gücünü düşündü. Dünya savaşlardan ve ideoloji çatışmalarından kurtulduğunda kültür ve sanatın yarışı başlayacaktı; hem de savaş kadar acımasız bir yarış... Sinemada, tiyatroda, resimde, sanatın her dalında sürecek bir yarış. Öyle ki eski çağların savaşlarından daha merhametli olmayan bir yarış. O günler geldiğinde Türkiye'nin sahip olacağı imkânlar fevkalade yüksek olacaktı. Ne var ki bu imkânları kullanacak sanatçıları, bu zenginlikten yararlanacak kültür adamlarını şimdiden yetiştirmek gerekiyordu. Başbakan Özal'ın buna dair hayalleri olabilirdi ama iş yine de bakanda bitiyordu. Siyaset dünyasından seçilmiş, siyasi kadrolar içinden gelip politik fikirler güdümünde icraat yapan kültür yetkilisi bakanlar yerine kültür bilinciyle yetişmiş, kültür ve sanat sancısı çeken, evrensel bakış açısına sahip kültür bakanlarına ihtiyaç vardı. Anadolu'nun İslamiyet öncesi tarihini reddetmeden, Müslüman

Türkiye Cumhuriyeti'nin İslamiyet'le birlikte sahiplendiği antik medeniyet ve kültürün zenginliğini özümseyerek; kendi tarihinden utanarak değil, ilham alarak üretilecek çağdaş sanat eserlerini ve o eserlerin dünya sanatına sağlayacağı zengin katkıyı önceleyen, bunu da Müslüman bir ülkenin kültür bakanı kimliğiyle örtüştürerek yapacak kültür bakanları. Zengin bir mirastan filmler, diziler, tiyatrolar, besteler, resimler, edebiyat eserleri üretilmesini politikaya dönüştürecek ve dünyaya buradan kültür ve sanat ihraç edecek kültür bakanları...

Derin bir iç geçirdi. Sonra Bagis'te Musevi Halludas ile dostluk yapan Mehte'ye geri döndü. Dinleri henüz tahrifata uğramayan Musevileri, yani yegane tanrı olan Allah'a inanmış o çağın müminlerini gözünün önüne getirdi. Hz. Musa'nın samimi ümmeti, sırf Allah'a inandıkları için Mısır'dan çıkarılınca pek çok yöne yayılmış, bu arada pagan Lidya topraklarıyla ateşperest Pers topraklarını da tercih etmişlerdi. Tarihin yine garip tecellisi idi ki Lidya ile Pers, Kızılırmak kıyılarında birbirlerine girdiklerinde gözleri önünde küçük dalgacıklarla parıldayan şu Eskişehir Barajı'nın yerinde köyleri ve tarlaları olan Frigyalıların pek çok delikanlısı Krezüs için kanlarını akıtmışlardı. Mehte yaşında kim bilir kaç delikanlı o yılların yüküyle erken yaşlanmış, kaç anne ve baba genç ölümler görmüştü? "Tıpkı rahmetli dostum Ethem gibi!" Bu cümleyi bir Fatiha takip etti. Sonra "Acaba," dedi içinden, "Eskişehir'de inip ailesini bulsam ve ellerini öpsem mi?" Mutlaka gazete haberlerini onlar da okumuş, oğullarının katili olmadığını öğrenmiş olmalıydılar. Ama ya öğrenmedilerse? "Ben oğlunuzun katil zanlısıyım, helalleşmek için geldim!" mi diyecekti yani? Kim bilir yıllarca kendisine ne derece kin

beslemiş, öfke duymuşlardı. İntizarlar ve beddualar ise hiç hesapta değildi. "İleride bir gün inşallah!" diyerek zihnini başka şeylere yöneltmeyi denedi. Daha önce okuduğu gazeteyi tekrar eline aldı. Hayat pahalılığı, hayali ihracat, içi boşaltılan bankalar, banker Kastelli, kooperatif dolandırıcıları, döviz bürolarından alınan kur dengeleri... Hepsi ne kadar iç karartıcı haberlerdi böyle. Tek mutlu haber bir düğüne aitti, o da gelinin başına saçılan dövizlerin miktarıyla ilgili. Kültür sanat sayfasını aradı, hayret böyle bir sayfa yoktu. Nasıl olmazdı? Hapishaneye girdiği yıllarda da gazeteler anarşiyi haber yapar, ölüm listeleri yayımlarlardı ama her gazetenin mutlaka bir kültür sanat sayfası olurdu. Bir ülkede sanat ve kültür bu derece zavallı ise gelecek nesillerin düşüncelerinde yaşanacak sığlaşmayı düşünmek bile insanın moralini bozardı. Gazeteyi bıkkınlık ve karamsarlıkla bir kenara bırakıp gözlerini yumdu. İstanbul'a vardığında Asude'yi nasıl arayacağını, bulunca ne yapacağını, nasıl davranacağını ve ona neler söyleyeceğini düşünmek en iyisiydi. Bıkmadan, usanmadan... Ve aynı sahneyi tekrar tekrar yazdı, oynadı, bozdu, yazdı, oynadı... Baştan alıp yeniden yazdı, yeniden oynadı. Hiç şüphesiz bu oyunun baş aktristi Asude'ydi ve ona söylenecek repliklerin sonu gelmezdi, gelmiyordu. Birkaç saat sonra yanındaki yolcu kendisine bakarken yalnızca ellerinden özürlü değil aynı zamanda zihinden de özürlü olduğunu düşünüyordu muhtemelen. Çünkü o süre zarfında mırıldandığı cümleler bir akıllı adamın kendi kendine söyleyeceği cümleler değil, belki bir meczubun sayıklamalarıydı. Birkaçını aklında tuttu:

"Haberdar olan uzaklar yakında; gönül gözü kapalı yakınlar uzakta!"

"Sekiz yıldır ey asla kendini unutmadığım; sen sekiz dakika olsun beni hatırladın mı?"

"Bana sabret deme Asude! Ha kalburda su, ha gönlümde sabır!"

*

Öğrenciliğinin İstanbul'undaki mekânlarda üç gün avare dolandıktan sonra gazinoya varıp karşısına dikildiğinde Asude, Sadullah'a "Sabret!" demedi. Hatta hiçbir şey demedi. Gözlerinden sicim sicim yaşlar süzülerek sustu ve o susarken Sadullah'ın her şeyi anlamasını istedi. Gözyaşlarının her şeyi anlatmasını istedi. Her şey için çok geç kalınmıştı; artık ne söylese olmayacaktı, biliyordu. Yıllar yılı onu görmek isteyip de görememenin hasretiyle ağlayabilirdi, ama söyleyemezdi. Karşısında görünce gözlerine inanamadığını yahut sahnede şarkıyı yarıda bırakıp boynuna sarılmak istediğini ona nasıl söylerdi ki? Bunu söylese gerisini nasıl getirecekti? Belki yüksek sesle neden geldiğini sorabilirdi gözlerinin içine baka baka: "Eski sevgilinin yeniden kahrolmasını izlemek için mi?" Her şeyi unutup yeniden başlamanın mümkün olmadığını bilmiyor muydu? Ellerini neden gizliyordu ki sanki? Yıllardır bazen kâbusu, bazen pembe rüyası olarak her gece ziyaretine gelen bir centilmeni, parmakları tutmuyor diye hakir göreceğini mi zannediyordu? Sahnede bir yandan şarkı söyleyip diğer yandan sekiz yılı yeniden yaşamanın ağır yüküne tahammül edemediğini, karşısında öylece beklerken sesinin titremesinden anlamıyor muydu? Repertuarında olmadığı için saz arkadaşlarını şaşırtacak şekilde okumaya başladığı o son şarkıda nasıl düşüp bayılmamış, "Daaağlar, dağlaaaaaaaaar!" diye uzatırken na-

sıl nefesi kesilivermemişti, düşünmüyor muydu? O anda bütün macerayı anlayıp bütün konuşmaları yapmış olarak gazinodan çıkıp gitmesi gerekmiyor muydu? Bunu neden yapmamış, kendini tiyatro binasına kadar neden takip etmişti? Ona kapıyı açmanın büyük hata olduğunu biliyordu, ama onun da bunu anlaması gerekmez miydi? Bilmeye ihtiyacı var mıydı? Varsa neleri söylemek gerekirdi? Annesinin ve Atakan Bey'in zoruyla evlendirildiğini mi? Evliliklerinin ilk yılında doğan Down sendromlu bebeğine kendini adadığı için bütün sanat hayallerinden vazgeçtiğini mi? Bunca yıldır Ufuk Bey'in densizliklerine, düzenbazlıklarına, ahlaksızlıklarına her katlanışta "Ah Sadullah!" diye gizli gizli sayıkladığını mı? Belki açıklama zorunluluğu duyacağı tek şeyin hapishaneye hiç ziyarete gelmeyişinin nedeni olabilirdi. Bunun yanında soracağı pek çok soruyu da artık sormanın bir manası yoktu. Mesela yıllardır kendisine bir tek satır bile yazmaması nedendi? Ankara'daki hapishanenin adresini defalarca kontrol ettiği halde gönderdiği hiçbir mektuba neden cevap vermemişti? Posta idaresi hapishanelere de mektup ulaştırıyordu pekâlâ. Asude adını unuttu diyelim, atölyede geçen günlerin, oradaki dostlukların ve dostların hiç mi hatırı yoktu? Kültür ve sanat sohbetlerinin lezzetinden mahrum nasıl yaşayabildi? Kendisine düzen kurulduğunu yeni öğrendiğine göre bunca yıl eski dostlarına karşı sessizliğinin sebebi neydi? Annesinin başlangıçta Ethem'in katili diye ondan nefret ederken sonradan nasıl özlediğini ve hâline acımaya başladığını bilmesi şimdi neyi değiştirirdi? Haberleri gazetelere yansımadan daha birkaç gün evvel annesiyle oturup hasretle kendisini andıklarını söylemenin artık kime ne faydası olurdu? 163. maddeden

yargılanıp mahkûmiyet almaması için ona buna rüşvetler verdiğini söyleyen Ufuk'un meğer nasıl bir ikiyüzlülükle annesiyle kendisini ondan uzak tuttuğunu öğrenmesi bir şey değiştirir miydi? Atılacak iftiranın delilini oluşturmak üzere atölyede Sadullah'ın resmedeceği tasvir malzemeleri arasına bir tabanca kabzasını el çabukluğuyla koyup parmak izi oluşturma kumpasını öğrenmesi çekilen acıları geri mi getirecekti? Yedi yıl evvel cezasının arttırılması için Ufuk tarafından savcılara rüşvet verildiğinin ortaya çıkması ona ne yarar sağlardı ki? Hele bir yuvanın temelinin cephanelikten çalınan kara paraya dayandığını bilmek ne işine yarardı? Komünistliğiyle övünen Ufuk'un para için en yakın arkadaşını öldürüp başkasının üzerine atacak kadar alçak biri olduğunu görmek, bir kez daha üzülmesi dışında ona ne kazandırırdı? Bütün bunlar için kendisi yeterince üzülüyor ve insanlığın, masumiyetin kocası tarafından böyle barbarca iğfal edilişine zaten iki kişilik ağlıyordu. Akıttığı her iki gözyaşından biri zaten onun yüzünden değil miydi? Şimdi ona merhaba demek, yıllardır özlediği sesini duymak, kendisi için hep hasret çektiğini söyleyemedikten sonra ne işe yarardı? Ayrıca artık bunu söylese de ne işe yarardı? Sorulacak bütün sorulara verilecek en güzel cevap olarak şu anda yanağındaki şu birkaç damla gözyaşı yetmez miydi?

Asude kendisi için zor ama Sadullah için en kolay olan yolu seçti ve ağladı, ağladı, ağladı. O sordukça her kelimesine bir damla daha, bir damla daha diye diye sıraladı cevaplarını. Önce annesini soracağını hiç beklemiyordu mesela, ilk süzülen yaşlar onun içindi. Ve hayret, hiç ziyaretine gitmediği için kendisine sitem ediyor, atölyedeki herkesin kendisini neden unuttuğunu öğrenmek istiyor-

du. Sanki kendisi bir mektup, bir haber yollamış gibi... Bütün bunlara damla damla gözyaşlarından başka hangi cümleler açıklık getirebilirdi ki? Sekiz yıl evvel, daha İstanbul'da nezarethanedeyken annesiyle gelip görmek istediklerinde Atakan Komiser'in buna hangi gerekçelerle mâni olduğunu, kendisinin hayrı için onu ziyaret etmeme yolunu tercih ettiklerini, Ankara'ya nakledilince de Ufuk'un her defasında "Sadullah'ın menfaati için(!)" nasıl bir mâni bulduğunu uzun uzun anlatmanın şimdi ne yararı vardı? Bütün bunların dışında belki de Ufuk ile nasıl evlendiğini, neden evlendiğini öğrenmek istiyordu. Bu soruyu hiç şüphesiz tiyatroda nasıl yükseldiği ve şimdi neden bir gazinoda çalıştığı soruları izleyecekti. Ardından, resme devam edip etmediğini, beste yapıp yapmadığını, annesinin onun hakkındaki hayallerini soracaktı. Hayır bunlara müsaade etmemeli, sorularını cevaplamamalıydı. Bütün bunların yerine bir şarkı yeterdi. Yalnız ağladığı gecelerde, Ufuk'tan gördüğü şiddetin sızısını çekerken, özürlü yavrusuna sarılırken yahut tuvallere yansıttığı hüzünlerinde Sadullah'ı yeniden hatırlayıp teselli niyetine yaptığı gibi gönlünce söylenmiş bir şarkı. Kimsenin duymadığı ve kimseye duyurmadan. Şimdi dinlesindi artık:

"Belli ki gittiğin yerden kara haber var. / Dağlar, dağlaaaaar"

Bütün sahne hayatında, Sadullah'ı karşısında gördüğü ana kadar bir kerecik olsun enstrüman eşliğinde bu şarkıyı söylememişti. Ethem'den sonra tek teselli olarak kalbine "Sadullah" ismini yerleştirmesi başka türlü telafi edilemezdi. Sadullah farkında değildi ama soracağı bütün soruların cevabını aslında o şarkıyı sahnede söylerken vermişti. Değil mi ki o şarkı kendisine son görüşmelerini

ve onun kapıdan çıkıp gidişini hatırlatıyordu, artık ondan başkasıyla paylaşması, onu başkasına okuması ihanet sayılırdı. Ayrıca, bir eve bir hain yeterdi. Çocuğunun babasını kınamıyordu ama adamın ruhundaki komünist alçaklık kınanacak derecedeydi. İyi birinin evinde kötü bir eş onun cehennemi oluyordu. Onunla evlenerek ayağını akrep yuvasına basmıştı ve her geçen gün zehir ağrısının şiddetlendiğini hissederek yaşıyordu. Her akşam sarhoş kavgaları çıkarıp ruhunu taciz eden kocasıyla komünizm üzerine ağız dalaşı yapmaktan ve komünizmin yüz karası olduğunu yüzüne haykırmaktan vazgeçtiği gecelerin sonunda, kalbini hep "Dağlar, dağlar!" diyerek teselli etmiş; alçakça söylediği ithamlarına veya iftiralarına karşılık vermemek için direnirken hep "Dağlar, dağlar!" söylemiş; duyabileceği daha nice düşük sözler bulunduğunu düşünerek hayata küserken hep "Dağlar, dağlar!" dinlemişti.

Asude, Sadullah'ın bütün soruları bittiğinde yahut hiç cevap alamadığı için soru sormayı bıraktığında yalnızca bir kere boynuna sarılıp kokusunu içine çekti. Sadullah parmaklarının işe yaramaz oluşuna hiç o andaki kadar üzülmedi. Hepi topu bir dakikacık süren bu vuslatın huzurlu lezzetini bir fısıltı bozdu:

"Beni kınama lütfen, ben zaten kendimi kınamaktan biçâreyim."

"Kendisini kınayan birini başkaları kınayamaz ki Asude!"

"Sana karşı, hayata karşı çok günah işledim, affet beni!"

"Lütfen böyle söyleme! Hepimiz hayata karşı suçluyuz. Ve eğer günahlarımız bizi sarhoş etseydi dünyada ayık kimse kalmazdı."

"Sen kalburun üstünde kalan buğday tanesi idin, hayat bizi elerken seni telef etti! Özür dilerim."

"Bunda senin hiçbir suçun yok Asude. Hapisteyken çok düşündüm. Ok atmayı öğrettiğim herkesin sonunda beni nişan aldığını düşünürken bile seni istisna saydım. Sekiz yıl boyunca bir tek sen benim hayata tutunma umudum, sevincim, hasretim ve mutluluğum oldun. Annene bunu böylece söylemek isterim."

"Asla! Annem seni görmek istemeyecek ve seninle görüştüğümü öğrenirse beni paylayacaktır. Git buradan... Lidyalı dostların kadar uzağa git... Ve tekrar gelme!"

ASK

XIX

Uşak, 1996, Haziran...

AMİR

Şakaklarındaki akları artık kabullendiği ve kaybolmuş yıllarına üzülmeyi bıraktığı gündü. Kendini fevkalade mutlu hissediyordu. Doksan altıncı yılın altıncı ayının altıncı gününde, Karun hazinelerinin sergilendiği altı numaralı vitrinin karşısında oturup Lidyalıların resimlerini yapıyor olmak az şey miydi? Yıllarca önce Asude'yle bu konuda sohbet ettiklerinde "Bir gün resimlerini yaparsın inşallah!" demişti. İşte şimdi o temenni gerçekleşiyordu. Bunun için ne kadar da çok beklemişti. Güre'de artık çok iyi bildiği şu tümülüslerden, daha altmışlı yıllarda parti parti kaçırılan tarihi eserler altı yıl süren bir davanın sonucunda nihayet yurda getirilebilmişti. Ne var ki sergilenmesi için üç yıl daha geçmesi gerekti ve nihayet üç hafta evvel de Uşak Müzesi'nde vitrine çıktı. 12 Eylül darbesinden itibaren hep bu anı hayal etmiş, Halludas'ın Edusa için hazırladığı kızıl kayısı külçeyi resmedebileceği günün heyecanını duymuştu. Aslan Kral'ın Bagis hazineleri

Newyork'taki Metropolitan müzesinin kaçak depolarından alınıp iki bin beş yüz yıl evvelki yurduna, Uşak'a getirilmiş ve üç yüz kadarı da görücüye çıkmıştı. Açılış günü hazineyi Zeynep'le birlikte gezmişler, konservatuar okumasını sağlayamadığı, ancak iletişime yönelttiği kardeşi, son yıllarda sayıları artan özel televizyon kanallarından biri için hazine konulu bir haber bile yapmıştı. "Müze" diyordu içinden, "bencileyin zamanını kitap okuyarak geçiren bir avare için âdeta imdat simidi oldu!" Ve her gün, hiç aksatmadan müzeye gidip pek çoğunun hikâyesini, bir kısmının da yapılışını müzecilerden daha iyi bildiği Lidya eserlerini saatlerce seyrediyor, âdeta nefesleniyor, onlara baktıkça yaşadığını hissediyordu. Özellikle de şu kanatlı at, gümüş piyale, pelit dizilmiş gerdanlık ve kolye onu alıp Bagis'e, Edusa'nın sıcaklığıyla altın ocaklarında kalbi yanan Halludas'ın yanına götürüyor, tarihin izbe dehlizlerinde yeni bir serüven yaşatıyordu. Kendi hayatını bir haksızlık yüzünden ıskalamıştı ve sanki orada, tarihin öteki yüzünde mutlu oluyordu. Her bir parçası zengin hikâyelerle dolu bu hazinenin resmini yaparken de aslında kendi hayatına dair boşlukları birer birer doldurduğunu hissediyordu.

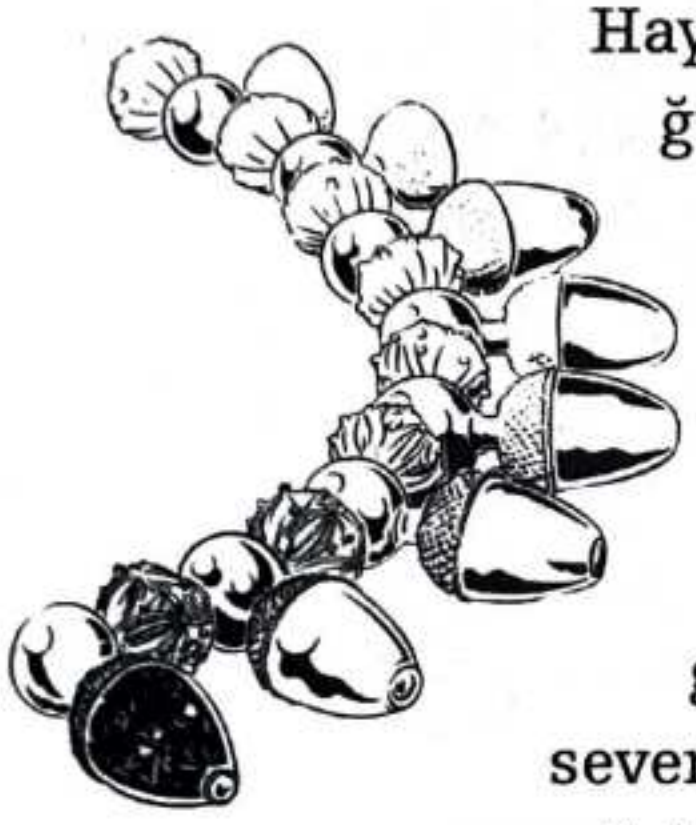
O gün de her günkü gibi vitrinin karşısındaki bankta oturmuştu. Vakit ilerlediği için gitgide azalan ziyaretçilerden birinin bütün dikkatiyle kendisini izlediğini hiç fark etmedi. Ziyaretçi, neden eline bir kese geçirdiğini merak etmişti önce. Eldivene benzeyen bu kesenin içinden uzanan kalem de çok hayret edilecek şeydi. Resmi yaparken hep kırık kırık kalem hareketleri kullanıyordu. "Farklı bir ressam!" diye düşündüğü sırada onun, sol el ayasıyla resim kâğıtlarını kucağına koyduğunu fark etti:

"Sakatmış, vah yazık!"

Sadullah duyduğu cümleden hiç rahatsız olmadı. Hatta o ziyaretçi utanmasın diye başını bile çevirip bakmadı. Böyle bir anda kimseye gücenecek hâli yoktu. Çünkü pelit gerdanlığa vuran ışığı çiziyor ve noktayı andıran kalem darbeleriyle boş sayfayı bir sanat eserine dönüştürmeye çalışıyordu. Zihnini asıl meşgul eden ise "Acaba Asude'nin gerdanına mı koysam?" sorusuydu. Bu durumda onun portresini yapması gerekecekti. Bir an kalbi duracak gibi oldu. Buna izin verir miydi? Bir gün onu karşısına oturtsa da resmini çizse neler hissederdi? Maamafih şu anda bu kolyeyi çizdiğini bilse mutlaka sevinç duyardı. Üç yıldır haber almamıştı. O günlerde gazetelerde Ufuk'un on sekiz yıla mahkûm olduğu yazılmıştı. Son edindiği bilgi, özürlü kızını büyük masraflar karşılığında özel eğitim programlarından birine götürmek zorunda kaldığıydı. Kendisine "Git ve gelme!" demişti. "Keşke demez olsaydı!" Asude için bir şeyler yapabilmeyi çok istemekle birlikte bunu yaparsa yanlış anlaşılabileceğini, incinebileceğini, belki de uygun düşmeyeceğini düşünüyordu. Zaman zaman bir mektup döşenmek için elinin sık sık kâğıt ve kaleme gittiği de oluyordu. "Keşke şu andaki sevincime ortak olabilseydi! Belki de bu resmi yapar yapmaz kendisine postalamalıyım! Yok, yok, bunu hiçbir zaman yapmamalıyım!"

Kalemin kesik ve kırık hareketleri kâğıt üzerinde desenleri mükemmel bir resme dönüştürürken, vitrin aydınlatmasında ışıkları kırılan ve renklenen gerdanlıktaki pelitlerin her biri kanayan bir kalp gibi görünmeye başlamıştı. Sadullah dizi dizi kalplerin hepsini aynı özenle çiziyor, perspektif ve ışık oyunlarıyla sayfada âdeta tarihteki bir zamanı ete kemiğe büründürüyordu. Karakale-

mi bir yağlıboya resmeder gibi başarıyla kullanabildiğini takdir etmeyen yoktu. Hatta refleleri ve tonlamaları tam da Asude'nin çizimleri gibi tasarlayıp kâğıda nakşediveriyordu. "Görse bundan da hoşlanırdı" diyerek.

Hayret, başka zaman onu düşündüğünde elleri titrerdi, şimdi bileği kaleme daha iyi hükmediyordu. Armoniyi tam istediği biçimde gösterebildiğinde durup resmine geriden baktı. Kendini yağlıboya bir natürmort karşısında gibi hissetti. Demek insan işini severek yaptığında kişiliğinin bütün enerjisini eserine yansıtıyor ve başarıyı yakalıyordu. Durdu. Bekledi. Bir kâğıda, bir vitrine baktı. Hangisi daha güzeldi, resim mi, eser mi? O anda fark etti ki eserde parlaklık, resimde gölge eksikti. Benliğini sarsan sesi de o anda duydu:

"Pelitleri daha belirgin yapabilmek için fona birkaç gölge döşemelisin!"

Bu ses!..Yıllarca ruhunu sanat sevkiyle yoğuran bu ses! Titredi. Aman Allah'ım! Doğru duymuş muydu? Dönüp bakmaya korkuyordu. Ses tanıdıktı da, yıllarca öncesinden mi, yoksa asırlar ötesinden mi geldiğini kestiremedi. Bu dünyaya mı aitti, o dünyaya mı? Namirek Usta Halludas'a sesleniyordu da kendisi tarihin derin dehlizlerinden birinde mi kaybolmuştu? Hayal görmekten endişelendi. Hayır, olamazdı. Zihni hastanede kaldığı zamanlardaki gibi gidip gelmeye başladı. Ardından eskisi gibi gözleri kararacak, başı dönecek diye korktu. Tutunacak bir yer bulması gerektiğini düşündü. Ama hayır, başı dönmüyor-

du. Gözleri de kararmadı. O hâlde bu ses? Hem de burada, müzede, resim yaparken! "Ya bir karabasan ise?" Eğer öyleyse kötü şeyler olacak demekti. Çünkü sesin sahibi Ethem'in katili diye yakasına yapışabilirdi, öyle inanıyor olmalıydı. Birden içinde bir cesaret duydu. Hesap sormaya bile gelmiş olsa fark etmezdi; onu görmüş, özlemini gidermiş olacaktı ya!.. Kalbini yokladı. Resme tekrar baktı. Gerçekten de resmin gölgeye ihtiyacı vardı. Sözünü dinlemeye, itaat etmeye hazırdı. Yıllardır bu sesi duymamanın içinde yarattığı boşluğu hissetti. Şimdi duyduğu için tedirgin oluşuna şaştı. Her Ramazan bayramında yazdığı mektuplara cevap vermesini, sesini satırlarda olsun duyurmasını ne kadar da özleyip durmuştu oysa. Gerçi mektupları zalim müdürün gadrine uğrayıp asla ona ulaştırılmamıştı ama o istese hapishaneye ulaşabilirdi. Birkaç yıl evvel Asude'yi görmeye gittiğinde onunla konuşabilseydi, Asude buna müsaade etseydi, belki kendisine karşı olan duygularını kestirebilir, aradaki yanlış anlamaları gidermenin çaresine bakardı. Ve kalbine o soruyu sordu:

"Şimdi neden gelmiş olabilir?"

Sadullah korka korka yüzünü döndüğünde sorunun cevabını hayra yorması gerektiğini anladı. Çünkü Keriman Hanım her zamanki gibi gülümsüyordu. Elinde ne bir valiz, ne bir çanta. Yalnızca koltuğunda katlanmış bir gazete. Hayret ve taaccüple birbirlerine baktılar. Her ikisinin de şaşkınlığı yılların çehrelerde bıraktığı derin ıstırap izlerine yoğunlaşmış gibiydi. İnsan çile çekerken birdenbire yaşlanıyor, değişiveriyordu. Ruhların haritası yüzlerden okunmaya başladığında da binlerce tecrübe ve müsamahayla her şeyi oluruna bırakmayı öğreniyordu. Keriman Hanım bu duygularla ta İstanbul'dan kalkıp Uşak'a, eski

öğrencisini ziyarete gelmişti. Onu evde bulmayı umarken müzede resim yaparken bulmaktan bahtiyarlık duyuyor olmalıydı. Çünkü bu, hocasını hâlâ sevdiğinin ve bağlılığının da işareti sayılırdı. Mademki bu çocuklara emek verirken, onlara resmin inceliklerini öğretir ve birer sanatçı olmaları için desteklerken samimiydi, o hâlde attığı tohumların yeşerdiğini, geliştiğini görmek de onu sevindirirdi. Belki meyve verdiklerini izlemeye gelmişti. Hiçbir menfaat beklemeden, yalnızca ülkesi adına umut bağlayarak, yetişmeleri adına emek harcadığı çocuklarının meyveye durduğunu hissetmek istiyordu. Her şey ters gitmiş, yavruları birbirlerini yemiş olsalar bile onun halis niyeti ve samimi duyguları bu hakkı kendisine veriyordu. "Çileli zamanlar..." diye mırıldandı içinden ve öğretmeni adına geçmişi düşündü. İlk yara Ethem gibi kendisine mirasçı gördüğü bir yeteneği yitirmenin sonucunda kalbine yerleşmişti şüphesiz. Yaraya sebebiyet veren kişinin ise güvenip kıvandığı diğer öğrencisi Sadullah olduğunu öğrenmek yarayı devamlı kanatmış olmalıydı. Elinde kalan tek öğrencisini kızıyla evlendirmesi de belki bu kayıpların bir yenisine tahammül edemeyeceği yahut yaranın kendini yere düşüreceği endişesindendi. Bunda da haklı olabilirdi. O dönemlerde kendisinin de pek çok şeyi göründüğünden farklı düşündüğünü hatırladı. Zaten bu yüzden olup biten her şeyi Lidyalılar üzerinden izah etmeyi; Namirek Usta'nın dört öğrencisi arasındaki maktulü, katili, maznunu ve mağduru düşünerek hayatı anlamayı seçmişti. Mehte ölüp gitmiş, Halludas zanlı diye yakalanmış, Kufu Edusa'yı elde etmenin planlarına ömrünü bağlamıştı.

"İnşallah Rabbim, hikâyenin gerisi Keriman Hanım'ın trajedisine dönüşmesin!"

Keriman Hanım, Sadullah'ı kullanamadığı parmaklarına rağmen resim başında gördüğüne gerçekten çok sevinmişti. Şimdi yüzüne bakarken aslında içten içe kendini de suçlamıyor değildi. O hayat dolu, pırıl pırıl öğrencisinin şu özürlü, bıkkın, yılgın ve yorgun adama dönüşmesinde belki kendisinin de vebali vardı. Onu böyle görmek yüreğini çizik çizik ediverdi. Sadullah'ın da aynı keder bulutunun kasvetiyle kendi yüzünde aynı ıstırabı okuduğunu bilmiyordu. Bilgi ve disiplin abidesi zarif hocasının birdenbire nasıl bu kadar çökmüş, bu derece yıkılmış olabileceğini anlayamadı. Askerî darbe ile bölünen demokrasi tecrübesinde şu ülkenin yalnızca çocukları erken yaşlanmamış, yetişmiş insan kaynakları da hayattan bezdirilip çökertilmişlerdi. Atölyedeki çalışmaları 12 Eylül'de sekteye uğratılmasaydı şimdi onun her bir öğrencisi Türk kültür ve sanatını tutup yükseltecek mevkilerde olacaklardı.

"Bir gün bu takıları yapan sanatçıları da resmetmelisin Sadullah, evladım!"

Bu cümle Sadullah'ı yıllarca önceye, gençliğine, İstanbul'daki atölyeye götürdü ve birden kendini tuvalinin başında, arkadaşlarının arasında, parmaklarıyla boya ezerken görüverdi. Parmaklarını kullanabiliyor olduğunu bile hissetti. Ne çare gözünden boşalan yaşlar şimdi üzerini ıslatıyordu sevinç göz yaşları... Hocası, tıpkı eski günlerdeki gibi o sıcacık sesiyle "Sadullah, evladım!" demişti. Bu hitabın bütün ruhunu titreteceğini tahmin etmiş olmalıydı. Ne yapacağını bilemedi. Bocaladı. Koşup hocasının elini öpmesi gerektiğini düşündü ve yerinden fırladı. Bu sefer de Keriman Hanım, onun eline yapışamadığını, yalnızca bileğiyle elini kaldırıp dudağına götürdüğünü görünce boşalıverdi. Hıçkırarak onu bağrına bastı. Yıllar

önce hata ettiğini, topu topu dört öğrencisini yönetemeyip aralarından koca bir trajedi çıkmasına fırsat tanıdığı için kahroldu. Öylece kaldılar; birbirlerine sarılmış olarak... Neden sonra Sadullah hocasını teselli eder gibi ellerinden tuttu, oturduğu bankta oturması için bir yer açtı. Keriman Hanım koltuğunun altındaki gazetenin bir katını özenle açıp banka koyarak üzerine oturdu. Üzgün görünüyordu. Derin sıkıntıların içinden çıkıp gelmiş gibi yüzü düşmüştü. Gördüğü manzaraya, Sadullah'ın tutmayan parmaklarına içten içe ağladığı belliydi. Elbette onu teselli etmek de Sadullah'a düştü. Mırıldandı:

"Lütfen üzülmeyin efendim, resim yapabiliyorum ya, gerisi keder değil!"

"Hep o Atakan alçağının yüzünden!"

"Atakan Bey'le ne alakası var ki efendim; kader diyelim!"

"Asla. O alçak benim hayatımı mahvettiği gibi sizlerin de geleceklerinizi söndürdü."

"Efendim, Ufuk'un suçunu ona yüklemiyor musunuz?"

"Ufuk cinayeti senin üzerine atarken kim ona akıl verdi ve yardım etti zannediyorsun? Ya hapishanede seni yıllar yılı kontrol ettiren kimdi?"

"İyi ama neden böyle bir şey yapsın?"

"Para için elbette! Ufuk'un cephanelikten çaldığı paraların yarısına meğer her şeyi yapmış alçak!"

"Bunları nasıl biliyorsunuz efendim!"

"Bilirim Sadullah, ben malımı tanırım. Daha gepegenç bir polis iken tanıdım onu ben. Hayatımı karartacakmış meğer."

"Sizin hayatınızı mı? Oysa sizi hep gözetir, yardımcı olurdu."

"Kızını ortada bırakacak değildi elbette!"

"Yoksa Asude?"

"Evet ya, bir türlü kabullenemesem de Asude o alçağın kızıdır. O yüzden kendisi gibi birine layık gördü çiçeğimi. Üstüne gül koklanmasına çanak tutarak üstelik!"

"Siz neler diyorsunuz efendim!"

"Mehmet denen şu delikanlı, hani senin için hapishaneyi isyana kışkırtan çocuk. Damadım olacak aşağılık domuz onun sevdiği kızla yatabilsin diye, senin parmak izin olan silahı dolabına koyduran, sonra da onu kızdan uzaklaştırmak için Ankara'ya hapse gönderen Atakan'mış meğer."

"Kız ile irtibatı kopsun diye, öyle mi; tıpkı sizinle ben gibi!

"Ve aynı müdür onu da kontrol etsin diye. Ama Allah işte, senin de aynı hapishanede olduğunu ona hiç düşündürtmemiş."

"Efendim keşke bunları duymamış olsaydım. Lidyalı Gyges'ten de alçakmış bu Atakan Akan. Mutlaka cezasını vermek gerekir"

"Ben de öyle düşündüm ve öz kızını paraya değişen bu adamın melanetlerine artık bir son vermek üzere gerekeni yaptım. Her işini rüşvet ve para ile gördüğü için birkaç rüşvet dosyasını ve bir tabancayı savcıya gönderdim. Meğer yeni amir olduğu günlerde rüşvet yedirip Pol-Der'deki mevkiini satın almış, sonra da oradaki ilişkilerini kullanarak görevde terfi etmiş."

"Tabanca?"

Tahmin ettiğin gibi işte... Atölyede hep bir tabanca saklardı. Bir keresinde orada iki tabanca birden gördüm. Aynı gün gazetenin küçücük bir köşesinde senin adına

rastladım. Habere göre balistik şube senin parmak izini taşıyan tabancayı incelemek üzere istetmiş ama yerinde bulamamıştı. İkinci tabancayı sakladım. Zaten iplerin kopmasına sebep bu oldu. Benden tabancayı istedi. Vermedim.

"Kötülük yapmasından korkmadınız mı?"

"Bana ilk ve son kez kötülük yaptığında dersini almıştı. Neden bana karşı o kadar iyi davranıyordu sanıyorsun ki evladım?"

"Şimdi her şeyi anlıyorum. Ben hapse düştüğümde sizinle görüşmemizi engelleyen de o olmalı."

"O günlerde bizi senin suçluluğuna öyle inandırdı ki seni ziyarete gelirsek senin aleyhine olacağını söyleyip durdu. Hapishane müdürünün iplerini de parayla ele geçirince..."

"Desenize Ufuk onun düzenbazlığına kanmış zavallı bir oyuncak idi?"

"Asla! İkisi aynı kumaşın desenleri olmasa birbirlerine yakışmazlardı. Neyse artık hepsi geçti. Çok şükür. Artık herkes için güzel günler başlayacak. Şimdi biraz kendinden bahset bana, neler yapıyorsun, günlerin nasıl geçiyor, gelecek için neler düşünüyorsun falan... Anlat biraz."

Sadullah önce Uşak'taki ailesinden, kardeşi Zeynep'ten, kıt kanaat geçinse bile her şeyden uzak, mutlu akan hayatından bahsetti. Sonra söz dönüp dolaştı Karun hazinelerine geldi. Sadullah Güre'deki altın sektörünü, Lidyalılarca kutsal sayılan Gediz Nehri'ni, tümülüsleri ve eski hemşerilerinin maceralarını heyecanla dillendirip durdu. O konuşurken Keriman Hanım, "Bu çocuk Lidyalılara dalınca başka her şeyi unutuyor, tıpkı eskisi gibi!" diye düşündü, sonra onu hâlâ 'çocuk' gördüğü için gülümsedi.

Vitrinlerde dizi dizi teşhir edilen göz kamaştırıcı altın takıların, gümüş piyale ve ibriklerin karşısında Lidyalıların hayatından, o hayatın yansıdığı ilkel bir kültürden, o kültürün para ve zenginlik sayesinde gitgide sanatla yoğrulmasından ve binlerce yıl önce bu topraklarda yaşananlardan, ihtiraslardan, mutluluklardan, savaşlar, zaferler ve mağlubiyetlerden pek çok şeyi paylaştılar. Pers imparatoru aslan postu giyinen Keyhüsrev'in istilası yıllarında yaşanan aşk hikâyesinden de bahsetti Sadullah. Karyalı Kufu'dan, Edusa'dan ve Mehte'den bahsetti. Keriman Hanım onları bir yerlerden tanıdığını hissetmiş gibi dinlerken Sadullah'a baktı; eski öğrencisi meğer ne kadar hayat dolu ve heyecanlıydı! İşte vitrindeki bilezikleri, staterleri, altın palmetleri, aslan ve boğa damgalı sikkeleri ve süs eşyalarını birer birer işaret ediyor ve ne işe yaradıklarını, kimler tarafından kullanıldıklarını gülümseyerek, sevinerek izaha çalışıyordu. Derken bir çift bilezik gösterip "Bu" dedi, "Bu gördüğünüz bilezikler Edusa'yı seven delikanlılardan birinin kanını taşır. Kızı elde edebilmek için arkadaşını öldürmüştür."

Altın bilezikler, Uşak Müzesi

O sırada Keriman Hanım birden sonunu merak ettiği hikâyenin ve tanıdık gelen Lidyalı delikanlıların hayatından bugüne sıçramış gibi soruverdi:

"Peki Sadullah, sen, Asude için Ethem'i öldürür müydün?

"Asla efendim, asla böyle bir şeyi yapmazdım. O benim arkadaşımdı."

"Ama Asude; Asude'yi seviyor diye..."

"Asude için belki yüz bin kişiyi öldürebilirim, ama onun değer verdiği hiçbir kişiye yahut şeye zarar veremem ben!"

XX

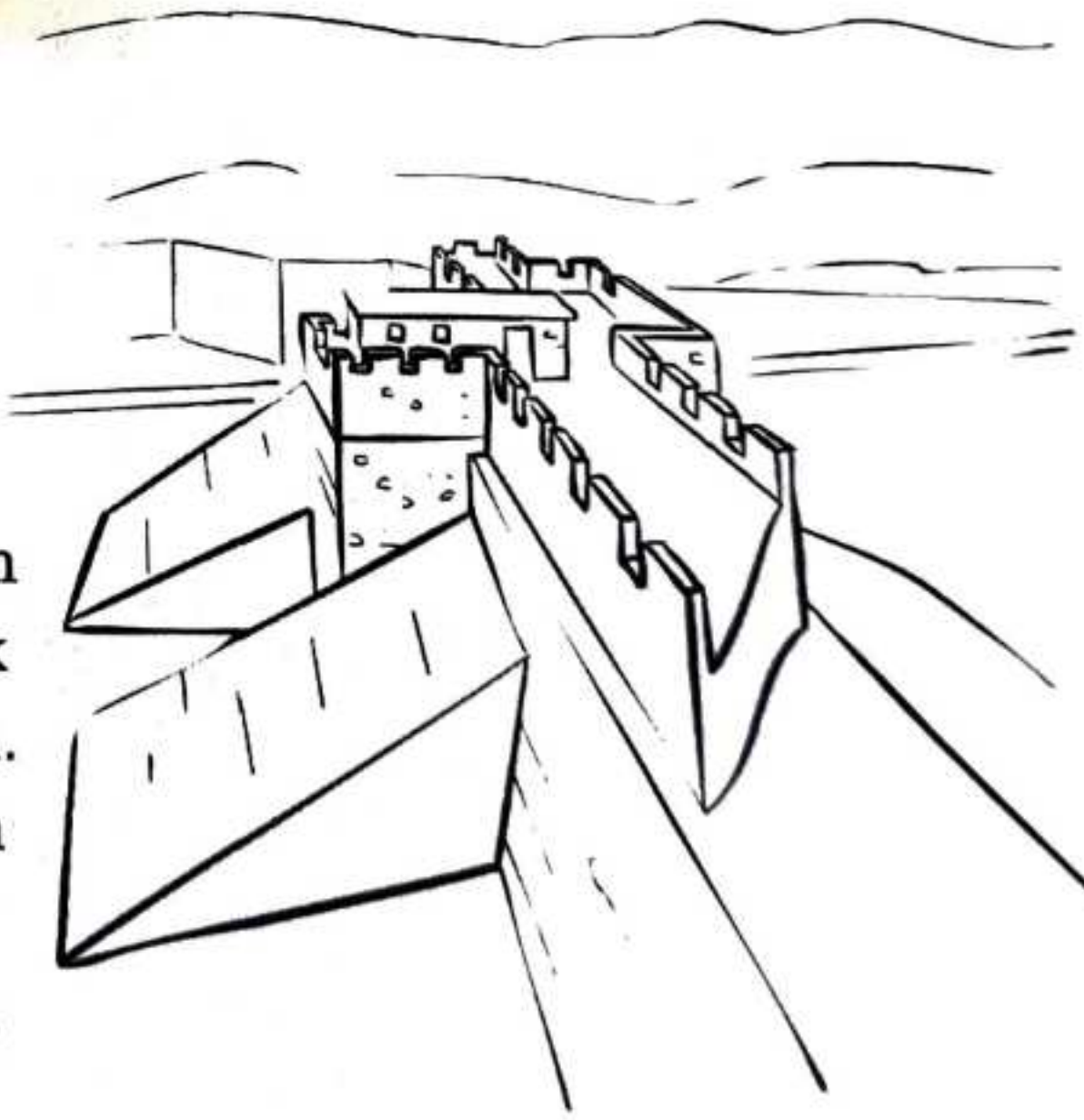
Temenothiera, MÖ 546; süt başak zamanı... / Uşak, 1996, Mayıs...

ANNE

"Peki Halludas, Edusa için Mehte'yi öldürür müydün? Namirek Usta da aynen böyle sormuştu Halludas'a!"

"Peki o ne dedi?"

"Asla Namirek Usta" dedi, "Asla böyle bir şeyi yapmazdım. O benim arkadaşımdı. Ve az evvel benim size verdiğim cevabı o da Namirek Usta'ya tekrarlamıştı. Sfard kuşatmasının on beşinci günündeydi. Cümlelerini sürdürdü:

'Edusa için belki şu ovada gördüğün yüz bin Pers askerini öldürebilirim, ama onun değer verdiği hiçbir kişiye yahut şeye zarar veremem ben!'

Sadullah, Vitrin duvarına çizilmiş Lidya haritası ve krokiler üzerinde başkent Sfard'ı işaret ederek sürdürdü sözlerini. Kolunun ucundaki resim kalemi bazen Gediz Nehri üzerinde ilerledi, bazen akropolü gösterdi; kâh, şehrin sınırlarını dolaştı, kâh altın arıtım atölyeleri ve sektörü işaret etti:

"İki bin beş yüz sene evvel... Muhtemelen yağmurlu bir gündü. Sfard dehşeti yaşıyordu. Şehrin yükte hafif bütün zenginlikleri kale içine taşınmış, Hermos Nehri'yle irtibat kesilmiş, Paktolos Çayı ile agora çevresindeki soylu evlerin neredeyse tamamı boşaltılıp kadınları ve çocukları, hemen şurada, akropole sığınmış, bu kadar nüfusu barındırmak üzere de elbette pek çok sıkıntı arka arkaya gelmeye başlamıştı. İnsanlar altının karın doyurmadığını ilk o vakit anladılar. Hırsızlık, karaborsa, yağma, gasp her sokaktaydı. Şurada, agorada, tapınakta, altın arıtım sektörlerinde taş üstüne taş bırakılmamış, Pers askeri gelmeden şehir köleler, işçiler ve yabancılar tarafından talana uğramıştı. Böyle bir günün gecesinde, şuralarda bir yerde, zincire vurulmuş bir cinayet zanlısı zenaatçı ile onun ustası arasında geçen soru cevap, şehrin kalbini tehdit eden Pers naraları ve homurtular arasında kaybolup gidiyordu. Halludas, Nakata'nın on beş gün evvel tutuklatıp hücrede unutmaya niyet ettiği bir maznun; Namirek Usta ise ona yardım edip etmemek arasında vicdanıyla savaşan bir kadındı. Biri diğerinin çırağı ve çırak ustaya muhtaç... İkisinin de haksızlığa tahammülleri yoktu oysa. İkisi de suçluyu cezasız bırakmamak gerektiğine inanıyordu."

Keriman Hanım da, Sadullah da bir müddet sessiz kaldılar. İç sesleri kelimelerde vücut bulmuş, birbirlerinden istemeye cesaret edemedikleri davranış tarzı kendiliğinden ortaya dökülmüştü. Cinayetin, katilin, maznunun ve masumun rolleri ayrışmış gibiydi. Keriman Hanım başını eğip mırıldandı. Açıklama babında söylediği kırık dökük cümlelerde, yaşananlardan kendini sorumlu tutmanın mahcubiyeti vardı:

"Resim atölyesinden Uşak Müzesi'ne gelesiye kadar ne kadar çok şeyler oldu bilsen! Namludan fırlayıp sessizliği bölen o kurşun..."

Sadullah, onun kendini suçlu hissetmesini istemiyordu. Söyleyeceklerinin yanlış anlaşılmasını bertaraf etmeli, değer verdiği hocasının mahcup olmasına fırsat tanımamalıydı. Anlattığı hikâyenin içine sığınıp tarihte yürümeye devam etti:

"Bagis'ten Sfard'a gelesiye kadar ne kadar çok şeyler olmuştu bilseniz! Yayından fırlayıp sessizliği bölen o ok altın işleme atölyesindeki beş hayatı en küçük hücrelerine kadar ters yüz edivermişti. Hayaller, umutlar, dostluklar ve gizli kinler, yayından fırlamış bir ok yüzünden hedeflerini de, sonraki hayatlarını da değiştirdiler."

Sadullah, dilinin ucuna gelen ama telaffuzu güç kelimeleri İstanbul ile Uşak arasında değil, Bagis ile Sfard arasında anlamlandırmayı tercih etmekle iyi mi yaptığını düşündü. Tarihin tekerrürden ibaret olduğunu söyleyenler bir bakıma haklıydılar. Dillendirilmek istenen her şey tarihin içinde daha kolay söylenebiliyordu. Bir olayı tarihten örneklerle anlatmak kimseyi gücendirmezdi. Üstelik dilin mecazları, kinayeleri, telmihleri bunun için icat edilmemiş miydi? O halde Keriman Hanım'a söyle-

mek istediği şeyleri, açmak istediği kalbini, göstermek istediği masumiyetini Lidyalılar üzerinden anlatması daha nazikçe ve gerçekçi olabilirdi. Bunun için gözlerini yumması ve Bagis'ten sonra yaşananları eksiksiz hatırlaması yeterliydi.

Gözlerini yumdu. İki bin beş yüz yıl geriden bir izdüşümüydü artık hissettiği. Sanki aradaki zaman koridoru yayından fırlayan bir ok, namludan kurtulan bir kurşun gibi anaforlar ve helezonlar yaratarak açılmış da olup biten her şey zihnine akıvermişti. Başı döner gibi oldu. Vitrinlerden üzerine doğru bir rüzgâr estiğini hissetti. Sanki mühürlü kilitler arkasında sergilenmekte olan hazinenin antika eserleri yerlerinden kımıldadılar. Bir an, altın işlemeli efzonların içinde vezir Sandanis'in kıpırdanışını görür gibi oldu. Hazinesinin bazı parçalarını elinden düşürüyordu. İşte Edusa da oradaydı, başındaki defne dallarından örülmüş bir çelenk vardı. Çelengin yaprakları arasından altın sarısı üzüm çilteleri sarkıyor, kumral saçlarının arasında turaç kuşu teleklerinden yapılmış tokasına değiyordu. Hayatın henüz tabii, bilincin henüz lirik, kültürün henüz yalın olduğu zamandan bir sıçrama ile bugüne değen hatıralardı bunlar. Hayır, rüya değildi, hayal de görmüyordu. Bir tayy-i zaman sanki, bir geçiş, bir bilinç sıçraması... Bagis'in kekliğe benzeyen turaç kuşlarıyla hapishanedeki sığırcığın mücadelesi gibi... Belki de düşüncelerinin kendi zamanından, dertlerinden, sıkıntılarından kaçışını sağlayan bir halisünasyon, bir kurmaca. Beyninin kaç zamandır kurgula-

yıp durduğu kaçış kurmacası... Hapisten kaçar gibi... Dertlerinden kaçar gibi... Hayattan kaçar gibi... Nakata ve iki arkadaşıyla kurdukları altın sektöründen yükte hafif, pahada ağır ne varsa alıp kutsal Hermos Irmağ'ı boyunca kaçar gibi... Ve pelerinli Pers kralı Keyhüsrev'in önünde savrulan Aslan Kral Krezüs'ün ordusuna yetişmek üzere apar topar yollara düştükleri o kaçışı hatırladı. İçlerindeki gizli hesapları bağıra çağıra arkalarından gelmekte olan düşmana rağmen her duruşta, her ilerleyişte, her lokmada akıllara yeni bir şüphenin takıldığı korkulu uyanış, titreyiş ve ürperişlerle sürmekte olan o kaçışı...

Hayatları değiştirecek ok yaydan fırlamış, Mehte, Bagis'in pelitleri ve meşeleri arasında toprağa bırakılmış, Hermos'un akışı takip edilerek kafile ilerlemeye başlamıştı. Halludas, kağnıya birkaç adım mesafeyle zincirlenen kendi taşıdığı kafesin içinde, bir katil zanlısı olarak binbir düşünce ve yorumla adımları ve mesafeleri eliyordu. Karyalı Kufu, onca yıllık dostu ve o anda yardımına koşacak tek insan sıfatıyla bir kerecik olsun yanına gelmemiş, bir geçmiş olsun temennisinde bile bulunmamıştı. Yol uzadıkça onun gitgide kendisinden uzaklaştığını ve araya mesafe koyduğunu hissediyor ve bunu, yaranın soğumasıyla izah ediyordu. İlk gecenin sonunda şoktan çıktı ve Mehte'nin artık yaşamadığı gerçeğini fark etti. Mehte ortak dostlarıydı ve elbette ölümüne o da çok üzülmüştü; kendisi gibi. İyi ama Kufu niçin kendisinden uzaklaşmıştı? Arkadaş değiller miydi? Son günlerde dargın olsalar bile kadim dostluk kaideleri ona yardım etmesini gerektirmiyor muydu? Buruldu, üzüldü, sitem etti. Sonunda kararını verdi; Sfard'a varıncaya kadar her ne yaşarsa kabullenecek ama durmadan masumiyetini söyleyecekti.

Elbette orada gerçek ortaya çıkardı. "Orada beni dinleyecek birileri elbette bulunur" hükmünü maalesef "Tabii eğer Keyhüsrev'in istilası buna fırsat verirse!" cümlesi takip etti. Yüreğindeki inlemeler, Hermos'un nemli yamaçlarında ilerleyen kağnılarla yarışıyordu. İçine tarifsiz bir karamsarlık oturmuştu. İki umut ve iki korku arasında bocalayıp duruyordu. Umutları suçsuzluğunun anlaşılması ve Edusa ile buluşma; korkuları ise Keyhüsrev'in istilası ve Bagis'te Edusa için hazırladığı kayısı külçesini ona ulaştıramamak idi. Bereket versin Sfard'a gelesiye kadar kimse üzerini yoklayıp külçeden haberdar olmadı. İkinci günde Sfard'ın doğu kapısından girip de uzaktan Edusa'nın evini gördüğü sırada içinde binbir umut belirmişti.

"İnşallah umutları uçup git..."

"Gitti. Uçup gitti... Çünkü Nakata onu tam da o sırada kıskıvrak yakalatıp sur duvarında ölüme terk edilen kölelerin halkasına zincirleyiverdi. Aslan Kral'a rapor verirken bir cinayetten söz edeceğini de ilave ederek üstelik."

Keriman Hanım'ın sorusu da Sadullah'ın cevabı da kendilerini tarihin içindeki acılara kilitleyerek kadar kasvetli olmuştu...

Halludas hayatının zindana döndüğünü işte o anda anladı. Böyle bir kargaşa ortamında adaleti yitireceğine dair bir korku duydu. Nakata'nın dediğine göre arkadaşı Mehte'yi öldüren zehirli ok onun yayından çıkmıştı. Yoksa Mehte'nin sırtından çıkardığı temrenin ona ait çelik nakış iğnesi oluşunu başka nasıl izah edebilirdi ki? Na-

kata bunu söylemekle kalmıyor, Halludas'ın bir zamanlar Delphoi yolunda kaybettiği nakış iğnesinin boğa boynuzundan kabzasını da parmaklarının ucunda sallıyordu. Bir tuzağın içine çekildiğini o vakit anladı. Tuzağı hazırlayan, delilleri de yerli yerine koymayı ihmal etmemişti. Muhtemelen cinayeti gördüğünü de anlatarak şahitlik yapacaktı. Düşünüyor, tartıyor, zihnini yoruyor ama bir türlü bulamıyordu:

"Kimdi bu hain? Kendisine böyle bir tuzak hazırlamaya sebep olan kin neydi?"

Halludas'ın yol arkadaşları boynunun vurulacağını düşünmeye başlamışlardı bile. Lidya kanunlarına göre hür birini öldüren katil, kısasa tabi tutulurdu. Diyet ödeme imkânını vermezlerdi. Hem verseler neyle diyet ödeyebilirdi ki? Edusa için hazırladığı küçük külçe asla bir hayatı kurtarmaya yetmezdi. Üstelik Nakata'nın suçlamaları arasında hırsızlık da vardı. Altınlar çalınmıştı. Kimliği belirsiz altınlar. Böyle bir durumda Edusa'ya vereceği altından bahsetmek, diyet bedeli diye ortaya çıkarmak suçu kabullenmekten başka bir işe yaramazdı. Küçük külçeyi acilen saklamalıydı.

"Tutukluyken üstelik, öyle mi?"

"Öyle, efendim. Dahası, Halludas sabaha kadar masumiyetini haykırıp durmuş."

"Aslan Kral'ın onu duyacak hâli yokken mi?"

"Hayır, efendim; bunu Aslan Kral duysun diye yapmamış, birileri Edusa'ya haber ulaştırsın, Edusa, suçsuz olduğunu bilsin diye!"

Halludas'ın çığlıkları akropolde pek çok evden duyuluyordu. Lakin insanların bu çığlıkları konuşacak vakitleri bile yoktu. Keyhüsrev'in ordusu ha geldi, ha gelecekti. Bütün şehir yaklaşan tehlikeyi konuşuyor, telaşla oraya buraya koşuşturuyor, tedbir maksadıyla küçük gayretlere giriyordu.

Gecenin ilerleyen yarısında Halludas'ın kale surlarında zincirlenmiş oluşu da, sonu gelmez çığlıkları da artık kimsenin umurunda olmadı. Zavallı Halludas, masumiyetini işittireceği sevgilinin çok uzağında, gözyaşlarını çığlıklarla sarmaladı, karanlıklara sakladı. Gece yarısına doğru bitap düşerken Tmolos'un sırtlarından aşıp gelen şiddetli ayazı iliklerinde hissediyordu. Sanki dağlar ve rüzgârlar Keyhüsrev'in yaklaşan ordusuna sitem ediyorlardı. Lakin bu ayazda hareket etmezse sabaha kadar donması muhakkaktı. Hareket etmek için yürümek gerekirdi. Oysa ayağındaki zincir adım atmasını engelliyordu. Kendisine bir uğraş bulması ve bedenindeki kan devranını sürdürmesi gerektiğini düşündü. Duvarın taşlarından birini tırnaklarıyla sökmeyi denedi. Bir amacı olursa zihni ve kalbi bedenini tutardı. Parmakları yara olasıya, ucundan damlayan kanların acısına dayanamaz duruma gelesiye kadar taş ve duvar ile boğuştu. İnsanın parmak uçlarında bu kadar güç toplanmış olabileceğini asla tahmin etmiyordu. Buna rağmen azimle işine devam etti, ellerinden sızan kanlara aldırmadı, ciğerine işleyen sızıyı yok saydı ve sıvaları milim milim tırnaklayarak kuzu kellesi cesametindeki taşı yerinden çıkarmayı başardı. Artık içi rahattı. Edusa'ya hediye etmek üzere sakladığı küçük külçe altını duvarın kovuğuna saklayabilirdi. Taşı tekrar yerine yerleştirirken çok mutluydu, sıvalarını tükürüğüy-

le yeniden karıp yerlerine yapıştırdı. Taşın üzerindeki kan izlerini ise şafak sökerken toprakla bulayıp örtecekti. Gözleri döndü.

Yüzünde tokatlar hissederek uyanmaya çalışırken yorgun şehrin üzerinde yükselmekte olan güneş gözlerini aldı. Kendini dermansız ve hâlsiz hissediyordu. Uzunca bir müddet baygın kaldığını anladı. Düşündü ve geceden kalan son şeyin, parmaklarındaki dayanılmaz sızı olduğunu hatırladı. Neden sonra, yüzünü tokatlayanların seslerini de duymaya başlamıştı. Tanıdık bir kadın sesiydi bu ama çok derinlerden geliyordu. Bedenini hissetmek, gözlerini açmak istedi. Hayır, kemikleri üşüyordu. Sanki kalbi atmıyor, damarında kan nabza dönüşmüyordu. Ayağa kalkmak istedi ama başaramadı. Gözlerini yeniden aralamaya çalıştı. Bileklerindeki zincirin ağırlığını hissetti. Tanıdık gelen sesin sahibini görmek istiyordu. Hiç olmazsa zincire tutunarak ayağa kalkmalıydı. Hayır, zinciri tutmuyor, tutamıyordu. Güç bela gözlerini aralayıp ellerine baktı. Parmakları sanki bileklerinin uzantısı birer fazlalık gibi sarkmış, öylece duruyordu. Kadın, aşırı kan kaybından onun bilinç kaybına uğradığını anladı.

Keriman Hanım, Halludas'ın parmaklarından bahsederken Sadullah'ın gayri ihtiyari ellerini uzattığını görmezden gelerek sordu:

"Edusa mıydı gelen?"

"Hayır, Namirek Usta ile yanında da birkaç muhafız. Halludas'a kefil olmuş ve akropolde bir oda hapsine aldırmak üzere Nakata'yı razı etmiş."

Keriman Hanım, Fatih Camii avlusunda tutuklandığı bayram sabahının ertesinde "Sadullah bunu

yapmış olamaz!" diyerek Atakan Komiser'e kefil oluşunu hatırladı. Hayıflanarak başını salladı. Zaten kefaleti de işe yaramamış, alçak adam iki taraflı oynayıp herkesi oyalamıştı.

Muhafızlar onu sarıp sarmalayıp önce damarlarındaki kanı harekete geçirdiler. Bilinci yerine gelip de yürümeye başlaması kuşluk vaktini bulmuştu. Ama elleri ve parmakları hiçbir vakit eskisi gibi olmayacaktı. Muhafızların omuzları arasında yürümeye çalışırken gözleri duvardaki gediğe ve o gediği kapatan taşa çevrildi. Üzerindeki kan izleri belli belirsiz fark edilebiliyordu. Gülümsedi. Parmaklarının sızısı eskisi kadar ciğerine işlemiyordu artık.

Halludas, yolda bütün olup biteni, Bagis'ten itibaren başına gelen her şeyi Namirek Usta'ya yana yakıla anlattı ve masumiyetinin herkesçe bilinmesi için yardımına iltica etti. Gelgelelim şehirde artık herkesin ayrı bir derdi ve planı vardı. Kimse onu ne mahkeme edecek, ne de serbest bırakacaktı. Müteakip iki gün hep bir umut ve korkuyla geçti. Akşamları Namirek Usta kendisini yokluyor, yiyecek ve içecek getiriyor, bu arada şehirde olup bitenleri kıyısından ucundan haber veriyordu. Yine de zihninde cevaplanamayan çok soru kalıyordu.

Sadullah, "Tıpkı 12 Eylül darbesinden sonra hücrede benim yaşadıklarım gibi!" diye geçirdi içinden.

Gün boyunca odasındaki küçük menfezden hiç kurumayan Gyges Gölü'nün çevresindeki piramit biçimli kral mezarları ile önündeki geniş ovaya baktı, Keyhüsrev'in ordusuyla birlikte yaklaşan ölümü tefekkür etti,

Musa'nın tek Allah'a inanan ümmetine göre iyi bir kul olup olmadığını sorguladı. On emre uyan bir mümin gibi davranıp davranmadığını gözden geçirdi. Evet, Allah'tan başka ilâhlara tapmamış ve kendisi için put yapmamıştı. Ama Cumartesi günleri onu çalıştırmışlar, o da Allah'ın ismini boş yere anmıştı. Zina etmemiş, adam öldürmemiş, çalmamış, yalan şahitlik yapmamıştı. Anne babasına iyi davranmıştı. Ama komşusunun hiçbir şeyine göz dikmeme emrine gelince kendini ayıpladı. Arkadaşının sevgilisine ve hocasının kızına âşık olmuştu. Acaba bu günah sayılır mıydı?

İlerleyen günler hayli zorlu geçti. Halludas çıldıracak gibi olduğu saatleri yaşamaya başladı. Namirek Usta geliyor; kuşatmadan, askerlerden, Aslan Kral'dan bahsediyor ama bir kelimecik olsun Edusa'yı anmıyordu. O akşamüzeri, tam da güneşin ovayı kızıla boyadığı saatlerde yine yakınmaya başlamıştı:

"Bak Halludas, bak şuradan, bir yanda Aslan Kral ve ardında eli kılıç tutan bütün Lidyalılar, diğer yanda Keyhüsrev'in kara bir bulut olup ovayı kaplayan askerleri. Her birerinin elinde kara mızraklar, baldırlarında ve sırtlarında kara keçi derilerinden giysiler, yüzlerinde zift karası çizgiler ve omuzlarında kara gönden kalkanlar... Ölüm gibi kararmış güruh... Ve arkalarında Babilonyalılar, Kıbrıslılar, Asurlular, Mısırlılar ve bütün Pers kolonistlerinden oluşan yüz yirmi bin kişi. Meğer ne kadar düşmanımız varmış. İşte şehrimizin akıbeti!"

"Aslan Kral barış görüşmesi yapmayacak mı?"

"Yaptı. Dün elçiler Keyhüsrev'in huzuruna vardıklarında onlara küstahça bir hikâye anlatmış. Edusa'nın syrinks çalarak şarkısını söylediği şu hikâye, hani bilirsin:

'Bir flütçü denizde balıklar görmüş. Gelip kıyıya vursunlar diye flütünü çalmaya başlamış. Ümidi boşa çıkınca da bir balık ağı edinmiş, terlemiş, uğraşmış ve balıkları avlamış. Balıkların ağda oynayıp durduklarını görünce eline bir sopa alıp kafalarına vurarak söyleniyormuş: "Ben size flüt çalarken hiçbiriniz sudan çıkıp oynamıyordunuz, öyleyse şimdi niye oynuyorsunuz?!' İşte barış görüşmesine Keyhüsrev'in verdiği cevap. Peki ama neden sapsarı oldun sen, barış olmayacak diye bu kadar üzülme, kılıcımızla, hançerimizle ülkemizi savunuruz."

"12 Eylül'de darbecilere karşı meydanlara çıkıp bizim savunamadığımız gibi!"

Namirek Usta, dikkatli baksaydı Halludas'ın barış görüşmelerinin olumsuz neticesinden değil Edusa adını andığı sırada sarardığını görecekti. İçindeki veremin sarısı... Sormak zorundaydı artık, dayanamıyordu. Zar zor mırıldandı:

"Edusa efendim; Edusa nerede?"

"Elbette surların üstünde vatanını savunuyor."

Halludas, Gyges gölü boyunca uzanan asker dolu ovaya ve surları müdafaaya çalışan Lidyalılara baktı. Edusa orada bir yerde, elinde yay, düşmana ok fırlatıyor olmalıydı. İşte yorgun bir vuruşma günü daha sona ermek üzereydi. Tmolos dağının yüksek gölgesi orduların üzerinde uzamaya başlamıştı bile. Ama o da ne? Neler oluyordu böyle? Bütün yürekleri yerinden oynatan bu ses de neydi?

İkisi de dikkatle baktılar. Evet, Keyhüsrev'in askerleri ellerindeki büyük mızrakları toprağa, bellerindeki kamaları da ayaklarına kadar uzanan kalkanlara belli bir ritm

ile vurmaya başlamışlardı. İyi ama günün sonunda, ordular karargâhlarına çekilip meşalelerini yakmayacaklar mıydı? Bu ses çok ürkütücüydü. Göklere dehşet saçıyor, kuşları yuvalarından uçuruyor, Sfard'ın evlerinde bekleşen kadınları ve bebekleri çığlıklara boğuyordu. Arkadaki deve katarları yanında dizi dizi duranlar da Hallys Irmağı kıyısında Aslan Kral'ın askerleriyle vezir Sandanis'in bacağını biçen ürkütücü savaş arabaları olmalıydı. Sonra bir şeye şahit oldular. Bütün sesler bir anda sustu ve tiz bir ses duyuldu. Kaderler ve hayatları ters yüz edecek, dost ile düşmanı siyah ile beyaz gibi ayrıştıracak bir sesti bu. Görkemli zırhının içinde ve süslü kır atının üstündeki Keyhüsrev'in sesi. Coşkuyla haykırıyor, o haykırırken bazı bölük komutanları sözlerini tercüme ediyor, dört bir yandaki münadiler de Sfard'ın bütün kapılarından, pencerelerinden yankılanarak içeri girmesini ve kalplerin duvarlarına tekrar tekrar çarpmasını sağlamak üzere tekrarlıyorlardı:

"Yarın zafer için vuruşacağıız... vuruşacağııız.... Karşı koyacak olan Lidyalılara asla aman vermeyeceğiiiiz... asla aman vermeyeceğiiiiz... aman vermeyeceğiiiiz... vermeyeceğiiiz.... meyeceğiiiiz.... ....ceğiiiiiz... zzzz..."

Halludas, tutsak edildiği hücrede çoğalarak yankılanan her bir ölüm sesinde vatanı için tekrar tekrar can verdiğini hissediyor, ruhunun yırtıldığını sanıyordu. Keyhüsrev'in kurmayları ve danışmanları çok başarılıydı. Bir akşam evvel yüreklere korku salarak uykusuz ve yorgun geçecek gecenin sabahında Sfard'a saldıracaklardı. Başını Namirek Usta'ya çevirdi. Sözün gerisini getirmenin ne zamanı, ne zeminiydi artık. Çaresizliğini nasıl anlatacağını bilemedi. Kendi kendine konuştuğunu bile fark etmedi:

"Çöz zincirimin kilidini ki varıp en azından Edusa'yı kurtarayım..."

Keriman Hanım Sadullah'ın sesindeki içtenliği hissetmişti. 79'un Ramazan Bayramı'ndan bu yana, uzun yıllar geçtikten, bunca olaylar yaşandıktan sonra acaba Asude'yi kurtarmak ister miydi? İstediğini varsayalım, bunu başarabilir miydi? Asude onunla kurtulmuş olur muydu? Hem Sadullah ile Asude arasında bir tek zincir yoktu ki! Halka halka zincirler vardı. Her biri paslanmış, kaynamış, köhnemiş zincirler...

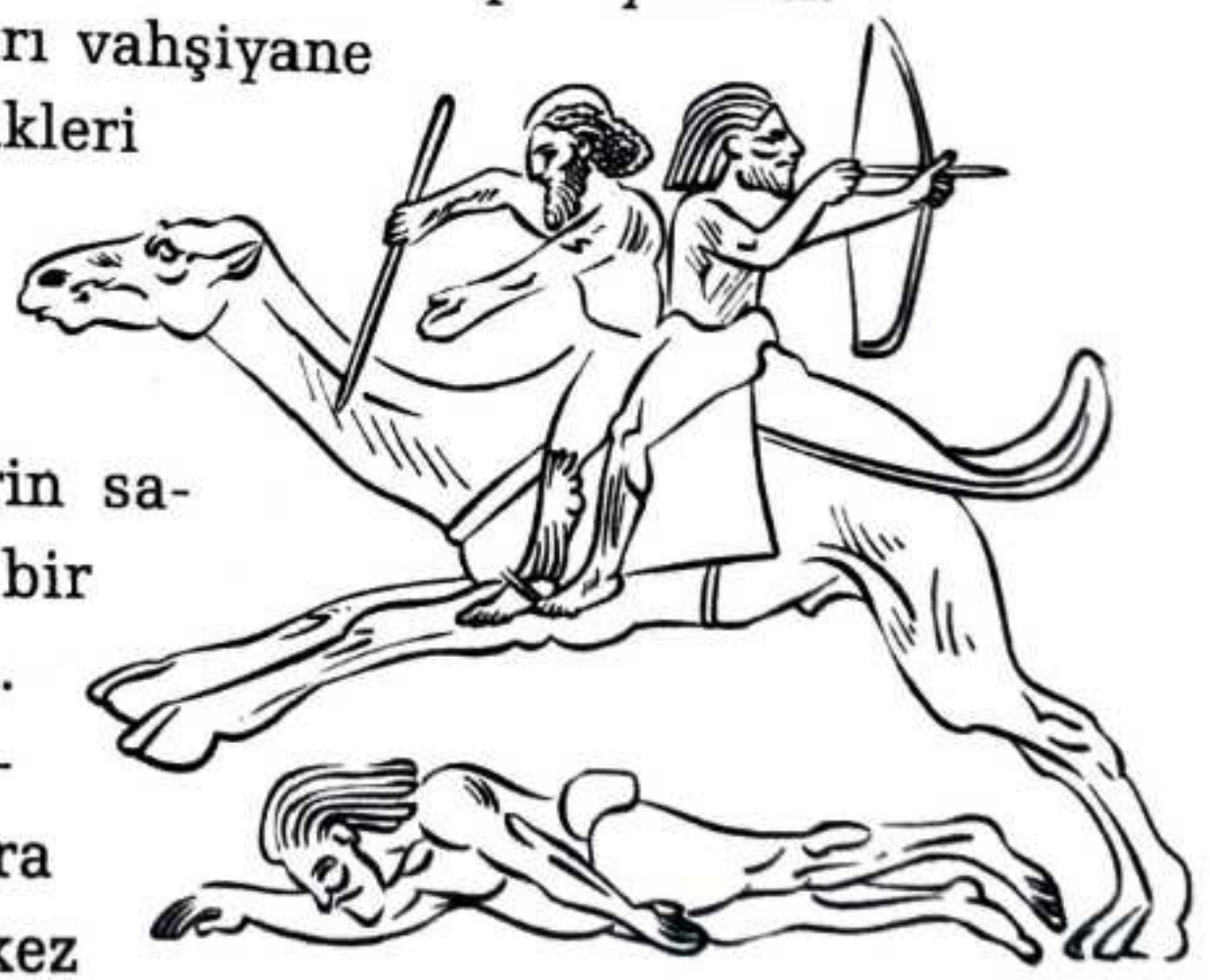
XXI

Sfard, MÖ 546; tarla sulama zamanı... / Uşak, 1996, Mayıs...

ASKER

Şafak kızıla çalarken Keyhüsrev'in ordusu dalgalanmaya başladı. Gerçekten de bu herif gün batarken dediğini gün doğarken yapma azmindeydi. Ordusunun arka tarafları hareketleniyordu. Belli ki develere binmiş Pers askerleri Aslan Kral'ın ünlü süvarileri üzerine yürüyecekti.

Perslerin hayatları vahşiyane idi ama askeri taktikleri akıllıcaydı. Develeri atların üzerine sürmek Dicle'nin ötesindeki milletlerin savaşlarında önemli bir hamle sayılıyordu. Hele söğüt gölgesinde yaylamış Mikra Asia atlarının ilk kez

karşılaşacakları develerden ürküp kaçmaları tabii idi. Nitekim beklenen oldu ve şöhreti cihanı tutan Lidya atları, daha ilk hücumda develerin görüntüsünden ve kokusundan tiksinircesine birkaç dakikada darmadağın olup her biri bir yana kaçışmaya, süvarilerini yere atmaya başladılar. Çok geçmeden savaş hattındaki saflar bozuldu, ortalık karıştı ve Pers orduları kuşluk vaktinde surlara ulaştılar. Öğlen olduğunda ise şehir kuşatılmış, savaş çığlıkları bütün evlerden duyulmaya başlamıştı. Herkes Sfard'ın direneceğini, direnmesi gerektiğini söylüyordu. Yine de korkular korkuları besledi, kan üstüne kan oldu. Aslan Kral her günkü gibi Lakadeimonlulara, Spartalılara, Argoslulara, Mısır kralı Amasis'e durmadan haberciler gönderip kuzgunlar uçuruyor, yardım istiyor, hâlâ zafer hayalleri görüyordu. Delphoi kâhinleri kendisinin büyük bir imparatorluğu sona erdireceğini söylemişlerdi madem, onların yardımıyla Keyhüsrev'i alt edebilirdi.

Akşam Namirek Usta tekrar geldiğinde, "Biri Aslan Kral'a varıp, Keyhüsrev'i iyi birliklerle değil iyi taktiklerle yenebileceğini anlatmalı! Nakata mesela!" demişti Halludas, kayıp edilmekte olan bir ülkenin sade bir vatandaşı gibi. Ama beklediği cevap yerine bir şikâyet cümlesi duydu:

"O şimdi başka hesapların peşindedir, evladım!"

Halludas, bu muğlak cümleden bir şey anlamamıştı. Ama ustasının "evladım" demesinden büyük bir haz duydu. Kendisinin masumluğuna inanmış olduğunu düşündü. Belki de zincirlerinden kurtulabilirdi. Merhamet dilenerek yüzüne baktı.

"Hayır, hayır... Aslan Kral'a gidip taktik değiştirmesini söyleyecek kişinin sen olacağını zannediyorsan yanılıyor-

sun Halludas, seni asla serbest bırakmayacağım. Benim yasalara sadık olduğum kadar suçlulara karşı acımasız olduğumu da bilmelisin."

"Sfard'ın kadınları gibi elim kolum bağlı mı bekleyeyim burada! Şehrim yanarken üstelik!"

O sırada dalga dalga bir ses duydular. Bir önceki gün olduğu gibi. Keyhüsrev konuşuyor birileri de onun söylediğini tercüme ederek yine uzaklara, daha uzaklara yayıyordu:

"Yarın sabah siperleri ilk aşan kişiyi zengin edeceğiiiim!.. kişiyi zengin edeceğiiiim... zengin edeceğiiiim... edeceğiiiim... ceğiiiim..."

Ve ertesi sabah şehir düştü. Hendekler, yüksek duvarlar ve dört atın çektiği bir arabanın dolaşabileceği genişlikteki kerpiç surlar aşıldı. Şehrin her yanında kan ırmakları akmaya başladığında Aslan Kral surların gizli yollarından, bir buçuk stadion yüksekliğindeki sivri tepeyi tırmanıp akropole çekildi. Halludas'ın zindana atılmasından önce güneşi son gördüğü gündü bu. Kraliyet sarayı da, meclis merkezi de hıncahınç insan doluydu. Yüksek, sarp ve muhkem bir kaleyi andıran akropolden şehre inen suyolu ve gizli geçidin kapıları kapatılıp zincirlendi. Sfard'ın tılsımı işe yaramamıştı. Hikâyeyi herkes biliyordu. Şehri kuran hükümdar Meles, takdirlerini bildirdiği mimarlarına hediyeler dağıttıktan sonra evcil aslanını kâhinlerin duaları eşliğinde dış surların önündeki hendeklerde bir kez dolaştırmış, yalnızca akropole çıkan dik yamaçları dolaşmasına gerek görmemişti. Tmolos dağlarına bakan bu bölgede surlar öyle dik yamaçlara kurulmuştu ki birinin buradan tırmanması da, buradan akrapole bir saldırı gelmesi de ihtimal dışı görünüyor-

du. Aslan Kral bu tılsıma her zaman inanmıştı; surların o burcuna muhafız koymadı. Gelgelelim Keyhüsrev'in ödülünü almak isteyen bir Pers askeri –daha sonra bu adamın, Sfard'da bir tacirin kölesi olduğu, bu vesileyle keçi yollarını iyi bildiği, o gün de başından miğferini düşüren bir Lidyalının gizli bir yoldan aşağıya inerek miğferini aldığını görerek araştırma yaptığı söylenecekti– gecenin sonuna doğru tam da buradan sura tırmandı, yanında iki askerle birlikte. Akropolün o cihetteki tek giriş kapısında bekleyen iki muhafızı boğazlarını keserek bertaraf etmeleri zor olmamıştı. Keyhüsrev seher vaktinde kendi askerlerinden birkaçının sura tırmandığını görünce önce gözlerine inanamadı. Sonra kapıyı açacaklarını tahmin edip en güçlü cengâverlerinden bir taburu kapıya yönlendirdi. Sonra da kurnazca bir fikir ile önceden hazırlatıp sırıkların ucuna bağlattığı tahta mankenleri asker gibi giyindirip omuzlarına sadaklar, ellerine kamalar bağlayarak kaleye tırmanıyormuş gibi boy boy sıralayıp sur mazgallarına yaslattı. Elbette çok zekiceydi. Güneş yeni doğuyordu ve kuklaların zırhları ışıkları kırmaya, hareket ediyormuş gibi görünmeye başladı. Yeni bir güne gözlerini açan akropol sakinleri –asiller ve kraliyet ailesi– o tarafa bakınca büyük bir paniğe kapılıp dört bir yana kaçıştılar. Bazıları akropolün arka kapısını kullanıp kaçmaya yeltenince de olan oldu. Çünkü Keyhüsrev her şeyi tahmin etmişcesine askerlerinin yarısını arka kapıların çıkışlarına yerleştirmiş ve en küçük hareketlilikte çıkanları öldürüp içeri girmelerini emretmişti. Sonuçta kaçanlar kılıç azığı, kalanlar esir oldu. Yaşananları Aslan Kral'a bildirdiklerinde, çok üzüldü. Bütün umudu kırılmış gibiydi. Ailesinin bütün fertlerini sarayın salonuna toplayıp üzerlerine

zift ve güherçile alaşımı yağlar döktü, sonra ellerini ve ayaklarını zincirletti, bütün hizmetkârlarını ve vezirlerini salondan çıkardı, zincirin ucundaki halkaya da kendisini bağladı. Niyeti Asur Kralı Şinşariskun gibi bütün ailesini yakmak ve Perslerin eline geçmesini engellemekti. Hanedan buna gönüllü idiler. Ne var ki tam duvardaki meşaleye elini uzattığı sırada salonun kapıları Pers askerleri tarafından kırıldı. Aslan Kral ilk defa orada yenildiğini anladı. Çaresiz kalmıştı. Özürlü veliahtı Krytis ile on beşindeki kızı ince ayak bilekli Nanis'i rehin olarak Keyhüsrev'in karargâhına göndermek zorunda kaldı.

Halludas, duyduğu seslere bakarak "Hiçbir şehir, bu sabah Sfard akropolünün yağmalanışı kadar vahşice yağmalanmış olamaz" diye mırıldandı. Çığlıklar, yangınlar, bağırışlar... Zafer ile hezimetin bütün sesleri... Kapanıp kaldığı hücresinden her şeyi işitmeye ve anlamaya çalışıyordu. Dışarıda telaşlı bir ayak sesi duydu. Bir askerin yürüyüşü gibi. Aklına iki ihtimal geldi. Gelen asker ya boynunu vuracak yahut onu serbest bırakacaktı. O gün, bütün kölelerin serbest bırakılıp efendi olma, bütün efendilerin zincirlenip köleleştirilme günüydü çünkü. Kaderinin kilidini yaklaşan adımlar açacaktı. Kapı usulca aralandı. Çelimsiz bir asker... "Bununla başa çıkabilirim!" diye geçirdi içinden. Üstelik asker içeriye pek telaşlı girmişti. Kamasını elinde saplamaya hazır vaziyette tutuyor çevresine bakınıyordu. Hücrede başkası var mı diye araştırdığı belliydi. Birden Edusa geldi aklına. Onun kokusunu duymuş gibi hissetti. Muhafız, kamasını beline soktu. Yanına yaklaştı ve kuşağından bir anahtar çıkardı. Yüzünü göstermiyordu. Pranganın anahtarıydı bu. Namirek Usta birini gönderdi zannetti.

"Phrygialı Mehte'yi sen öldürmedin, değil mi Halludas?"

Halludas kulaklarına inanamadı. Sevdiği kıza bir katil olmadığını anlatmak zorunda kalmanın yükünü hissetti omuzlarında. Dayanamadı, sarıldı. O sırada kulağına giren fısıltıya ifrat ile tefrit arasında binlerce yorum getirmek zorunda kalacağını bilemezdi:

"Beni hak ettiğini düşünüyorsun ha?"

XXII

Sfard, MÖ 546; güve ayıklama zamanı... / Uşak, 1996, Mayıs...

SEVGİLİ

Göklere çıkan alevler, kulakları tırmalayan çığlıklar, uğuldayan kalabalıklar, derken yanık et kokusu, savrulan küller ve gözyaşları. Akropol meydanında pyre hazırlanmış, odunlar düzenle istiflenmişti. Normal zamanda bu odunların üzerine kıymetli yaygılar konduktan sonra altın elbiseleri içinde ölü krallar yatırılır, görkemli takılarının görülebileceği şekilde boynu, kolları, elleri ve ayakları açıkta bırakılır, altın işlemeli silahları ayakucuna yığılırdı ama bu sefer çıplak odunların üzerine Aslan Kral'ın altın tahtı konulmuş, üzerine canlı canlı oturması bekleniyordu. Sfard'ın yumuşak topuklu halkının kralı, at besleyen süvarilerin lordu, altının efendisi Karun, tanrıların gururlu oğlu Aslan Kral yakılacak ve halkına izlettirilecekti. Mağlup için iğrenç olanın galip için meşru görüldüğü bir gündü. Aslan Kral'ı sevenlerin olup bitenleri görmektense ölmeyi tercih edecekleri bir gün... İnce ayak

bilekli Nanis'in utanç içinde yüzünü peçelediği gün... Konuşma özürlü veliaht Krytis'in ağlayacağı gün...

"Sakın yanımdan ayrılma!" diyordu Halludas, kalabalığı yarmaya çalışırken, "Namirek Usta'yı bulmalıyız!"

"Muhafız Nakata'ya gidelim, o bulur!"

"Asla!.. Nakata belki de Keyhüsrev için çalışan bir vatan haini! Böyle günde dikkatli davranmalıyız. Unutma Edusa, Nakata'yı tanımıyoruz!"

"Peki!"

Halludas, sıcacık söylenmiş bu "Peki!" için kalbinden binlerce kuş havalandırdı. Hepsi Edusa'nın gönül ülkesine uçacak binlerce kuş... Şu anda dünyada onun için yalnızca Edusa vardı sanki. Şehir elden giderken bir şey yapamamıştı, ama şimdi onun uğruna her şeyi yapacaktı.

Sfard yağmalanıyordu. Bundan böyle olacakları kimse kestiremezdi. Işıl ışıl altınla akan Paktolos Çayı ve Hermos hâlâ kan bulanık akıyordu. Askerlerin doymak bilmez iştahları hâlâ çapullayacak yeni şeyler arıyor, dehşet içinde dehşet yaşanıyordu. Herhangi bir şeye itiraz eden erkekler derhal zincire vuruluyor, kadınlar ve kızların üzerlerindeki ziynetlerle birlikte ırzları da alınıyordu. Bu yüzden pyrenin kurulduğu meydandaki kalabalığın –Keyhüsrev'in ordusunu saymazsak– kahir ekseriyeti kadındı. Kimisi zorla getirilmiş, kimisi Aslan Kral'ın yasını tutmak için gönüllü olmuş kadınlar. Namirek Usta da onların arasında olmalıydı. Onu buradan başka yerde aramak beyhudeydi.

Kutsal Delphoi'ye muhteşem adaklar sunarken rakibini yeneceğini düşünen Aslan Kral, ayaklarında zincirleri sürükleyerek kendi ölümüne ilerlerken muzaffer olanın merhametini istemeye tenezzül etmemişti. Kendisini ve

ailesini yakmak için hazırlandığı sırada zaten altın işlemeli uzun elbisesini giymiş, takılarının en güzellerini kuşanmıştı. Şimdi de bir elinde mızrak biçimli altın asası, diğerinde libasyon kabı, vakarla yürüyor, zincirlerin kayrak taşlarda çıkardığı sesleri kederle sindirmek üzere içine çekiyordu. Her zamanki gurur ve kibri çehresinden daha iyi okunabilsin diye dudaklarında küçük bir tebessüm bile vardı. On dört yıllık krallığının on dört günde yerle bir oluvermesi bile o kibirden bir şeyler eksiltmemişti. Belki de Keyhüsrev, Lidya'nın asil kız ve erkeklerinden altışar çocuğu zincirletip iki yanında yürütürken bu kibri ezmek istiyordu. Krezüs'le birlikte pyrenin üzerine çıkacak on iki ay parçası, annelerinin ve babalarının gözleri önünde şerefli bir görev için başları dik, ilerliyorlardı. Onları ağlayarak izleyen gözler, hiç şüphesiz Keyhüsrev'in, balıklara flüt çalan balıkçı hikâyesini hatırlıyorlardı. Kızı evden götürülürken yalvaran asil annelerden birine "Zeus gelsin şimdi kurtarsın çocuklarınızı!" cevabını veren Pers askerinin ateşe tapan Keyhüsrev tarafından ödüllendirildiği dedikodusu bütün şehre yayılmıştı bile. Delikanlılar ve genç kızlar biraz da bunun için başlarını dik tutuyor, çehrelerinden tebessümü eksik etmiyor, meydanı dolduran kalabalık dövünerek ağlarken onlar bir tek damla bile gözyaşı akıtmıyorlardı. Aslan Kral'ın hırsı yüzünden çocuklarının ölüme yürüdüğünü düşünen anne ve babalar bile şimdi vatan türküsü söylemekteydiler.

Aslan Kral'ın üzüleceği çok şey vardı aslında. Ağlayabilirdi ama ağlamayı kendine yediremedi. Başını Gyges gölüne ve ovaya çevirdi. Aşağılarda yer yer harap olan, ya-

nan tarlalara baktı; çocukluğunun, gençliğinin geçtiği arazilere. Sonra şehrini seyretti. Kendisi kral olmadan evvel burada çekilen acıları, yaşanan mutlulukları, kuşaktan kuşağa aktarılan hatıraları düşündü. Babasının kendisine kahramanlık hikâyeleri anlattığı geceler geldi aklına. Ama işte onun şehrinde çocuklar başkalarının efsaneleriyle büyüyecekti artık. Altın sektörünün geliri Pers satraplarınca yağmalanacaktı. Aşk kadınları hayatlarını yine sürdürecek ama asil aileler eskisi gibi yaşayamayacaktı. Tmolosların özgür atları iyi süvarileri taşımayacak, çiçek kokulu parfüm ve kremlerini başkaları sürünecekti. Vaktiyle sanatçılara, bilginlere, filozoflara yeterince değer vermediğine pişman oldu. Şehri onlarla dolu olsaydı milletinin ruhu sonsuza kadar yaşar, Pers muğları halkı inançlarından döndüremezdi. Oysa şimdi culturası ve geleneği yok olup gidecekti. Şehrine sağlam bir cultura ve ruh katmadığına, bütün krallığını altın üzerinden yürüttüğüne hayıflandı. "Bir şehrin fethi" demişti bir bilge, "orayı kılıç gücüyle ele geçirmek değil, kendi geleneklerini yerleştirip yaşatabilmektir." Şimdi ona hak veriyordu ama iş işten geçmişti. Solon'a kulak vermemekle ne büyük hata ettiğini anladı. "Bir milletin ölümü şehrin istila edilmesiyle değil, culturasının istila edilmesiyle olur" dediğinde onu dinlemediğine pişmandı. Tanrılara yalvarmak geldi içinden, halkını, bilhassa vatanı Tmoloslarda olan Dyanisos ve Kybele'ye emanet etmek istedi. İçinden Zeus ve Apollon'a lanetler yağdırıyordu. Adına tapınak yaptırdığı Artemis'i anmayı ise hiç

istemiyordu. Devrin en ünlü mimarı Praksithales'e yaptırmıştı orayı, tam 127 sütun koydurarak ve dünyanın yedi harikasından biri olsun diye. Yıllarca "Artemis," diye yalvarmıştı, "bu tapınakta adın anıldıkça bana ve ruhuma karşı, şimdi ve gelecek hayatımda himayeni eksik etme!" Ve işte Artemis Keyhüsrev'e yardım ediyordu. Yazıklar olsun! Kendisine yalan söyleyen Delphoi kâhinlerini düşündü. Ah onları bir eline geçirseydi! Neler neler vaat etmişlerdi oysa. Gölün çevresinde yükselen atalarının piramit mezarlarına baktı. Kâhinler onlara da pek çok şey vaat etmişler ve sonra mahrum kalışlarını görmüşlerdi. Bagis'te toprağa konulmak üzere bırakıp geldiği dostu Sandanis'i hatırladı. Şimdi mezarında rahat uyuyor olmalıydı. Şehrinde olan görmemiş, sözünü dinlemediği için çekmekte olduğu şu pişmanlığa şahit olmamıştı. "Solon'un mutlu adamı Sandanis'tir mutlaka" diye geçirdi içinden, "çünkü benim gördüklerimi görmüyor!" Kaderin bir krala çok gördüğü mutluluğu vezire vermesinden acı duydu. Kutsal Hermos'un çıktığı Dindymos Dağı'na bakan mezarında rahat uyuduğunu düşündü ve onunla birlikte yaptırdıkları saraya ve sarayın en güzel yerleri olan teraslara baktı. Üzerini bir sis tabakası kaplamış gördü. Başını çevirdi, çok şükür Tmolos'un gümüş rengine dönmekte olan suları hâlâ akıyordu. Ne hikmetli, ne bereketli, ne kerametli bir dereydi bu. Sanki sadece Lidya için yaratılmış nazlı bir gelindi de süzülüp gönüllere giriyordu. Şimdi koynunda kimler soyunacaktı?

Pyrenin kurulduğu şehir merkezinde kalabalık gitgide artıyordu. Edusa, Halludas'ın eline yapışmış, götürdüğü yere itirazsız gittiğini fark etti. Bundan gizli bir haz da duydu. Kendisini sevdiğini, özlediğini, sahiplendiğini an-

layabiliyordu. İyi ama Halludas, elini neden bu kadar iğreti tutuyordu? İnsan hak ettiği sevdiğinin yahut özlediğinin elini böyle mi tutardı? Bunu bilinçli yapıyor olamazdı. Yine de anlamanın bir yolu vardı. Tuttuğu elin parmaklarını sıktı. Halludas bir inlemeyle elini kaçırmaya çalıştı. Edusa ancak o zaman parmaklarına bakma gereği duydu.

"Hay Zeus'un laneti! Ne oldu senin parmaklarına?"

Halludas, gözünün içine baktı. Üzüldüğünü hissedebiliyordu:

"Sonra anlatırım, şimdi ilerlemeliyiz!"

Çevreyi araştırırken lafı geveledi:

"Namirek Usta, neredesin!?"

Halludas, Edusa'yı asker elbisesinden çıkarmak için bir köle elbisesi tedarik etmiş, yüzüne sıvaştırdığı çamur ve boyalar sayesinde de onu tamamen fark edilmez hâle koymuştu. Persliler asillerden olmayanlara fazla sataşmıyorlardı çünkü. Kalabalıkların arasına karıştıklarında, pyreye yakın durup daha çok insanın yüzünü görmeye çalıştılar. Ellerini efzonlarının altındaki küçük hançerlerden ayırmıyorlardı. İhtiyatlı olmalıydılar. Yine de bir çift gözün, kendilerini izlediğinden habersizdiler. Sinsice ve telaşsız...

Aslan Kral pyrenin tomruk tomruk yığılmış basamaklarını tırmanmaya başladığında büyük bir uğultu duyuldu. Halkın ürkek çığlıklarıydı bunlar. Alttaki kozalak ve çalı çırpıyı tutuşturup üstteki tahta platformu ateşe verecek kadar yanık çığlıklar. Ve o basamakları tırmanmaya başlayan Aslan Kral. İlk basamakta başını ağır ağır halkına çevirdi. Ağıtlar ve inlemeler bir anda sustu. Kâhinler ve muğlar karşılıklı ayinlerini durdurdular. Kral halkıyla göz gözeydi artık. Muhteşem bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yalnızca kâhine Sybilla bütün uğursuzluğuyla ortadaydı:

"Lidya'nın güçlü kralı, ihtiyatlı değilsin hiç
Sarayında işitmeyi istemediğin çocuğun
Duymayı özlediğin sesini yeniden duyacaksın
Çevreni saran şu sessizliğin hazin gününde"

Bunun üzerine Krezüs, Keyhüsrev'e baktı ve acı acı gülümsedi. Aklında Delphoi kâhinlerinin söyledikleri dizeler vardı:

"Bir katır Medlere kral olacak bir gün
Kaç o vakit, ey yumuşak topuklu Lidyalı, kaç
Yağla tabanlarını çakıllı Hermos Irmağı boyunca
Üstelik utanma kaçtığın için, yüzün kızarmasın hiç!"

Kehanetin sırrını şehrin düşmesinden bir gün evvel yakalanan bir çaşıtı konuştururken çözebilmişti. Meğer Keyhüsrev'in babası, tıpkı Gyges gibi asil olmayan bir eş tercih ederek Medli bir cariye almış. Adı Mandane'ymiş. Bu cariyenin doğurduğu Keyhüsrev tahtı ele geçirdiği vakit, Med halkı ona, asil kanına karışmış cariye dölü olmak dolayısıyla "katır" demişler. Katır Kyros, nam-ı diğer Keyhüsrev...

Aslan Kral bu hikâyeyi ilk duyduğu anda içine bir ateş düşmüştü. Gözünü bağlayan gururuna ve asla yenemediği kibrine ilk o anda lanetler okudu. Nasıl bu kadar kör olabilirdi? Ve işte kehanet çıkıyordu. Onu hep tersinden okumanın pişmanlığıyla kâhinin sözlerini mırıldandı:

"Aslan Kral Krezüs, eğer Perslerle savaşa girerse büyük bir imparatorluğu devirecek"

İki yıldır devireceğini umut ettiği imparatorluğun kendine ait olduğunu bilmek bir kral için en büyük utanç anı-

dır. Şimdi pyrenin basamakları başında ve kendisini yenen kralın muzaffer bakışları arasında bunu yeniden hissetmek ruhuna dayanılmaz bir acı veriyordu. Gözünden akan bir damla yaşa engel olamadı. Eğer içindeki kederleri bu damlaya yükleyebilseydi o damla umman olur, Sfard, içindekilerle birlikte tufana uğrardı. Nereden aklına geldiğini bilmediği eski bir ilahiyi ritimle mırıldanmaya başladı. Apollon'a adanmış bir Lidya ilahisi:

"Apollon ölümün lezzetini gösterir
Sen güzel şeyler yapmışsan."

Halk onun ahenk vererek mırıldandığı ilahiyi biliyordu. Krallarının sesine ses kattılar ve birlikte söylemeye başladılar. Mağlubun son çığlığının Hermos Ovası'nda dalga dalga yayılması için yalnızca iki dize daha söylemek yetmişti. Ölü bir vadiyi andıran savaş meydanı da, hâlâ dumanlar tüten yanmış sokaklar da aynı mısralarla çalkandı:

"Tanrısal merhemle siler acıları Zeus
Tunç eşikli güzel evinde."

Aslan Kral hem söylüyor, hem pyrenin tomruk basamaklarını yavaş yavaş çıkıyordu. Halkın tek ağız olup aynı ezgileri haykırması tüyleri diken diken etmişti. Halludas ile Edusa bir yandan ilahiye eşlik ediyor, diğer yandan Namirek Usta'yı bulmaya çalışıyorlardı. Edusa arkalarında kendisi gibi kılık değiştirmiş birini gördü; zihnine tanıdık gelen birini. Ama o göz göze gelmemek için başını çevirmiş, ilgilenmez görünmüştü. Halludas'a söylemek-

ten vazgeçti. İlahiyi bir ağıt takip etti. Tmolos Dağı'nda yankılanıp ta karşısında İda'yı titreten bir ağıt. Köleler ve tiranlar, asiller ve işçiler hep birlikte söylüyor, Sfard'dan yayılan ses tabiatı yasa boğuyordu. Şehrin düştüğü zamankinden daha velveleli bir uğultu hâlini aldığında da bütün Lidyalılar ayaklarını ritmik aralıklarla yere vurmaya başladılar. Tıpkı şehri kuşattıkları gün Pers askerlerinin yaptığı gibi... Krezüs Delphoi kâhinlerinin mısralarını hatırladı. Daha önce hiç fark etmemişti ama kendisi için "yumuşak topuklu" diyerek sanki alay ediyor, komşu milletler henüz yere toynaklarıyla basarken Lidyalıların giydiği sandaletlerden dolayı hanım evladı olduklarını imaya çalışıyordu. O güne kadar Lidya dışında hiçbir ülkede ayaklara sandalet yahut ayakkabı giyilmemiş, birkaç bölgede de tahta nalınlar, yahut bileklere kadar dolanan deriler kullanılmıştı. Hayret, sandaletler sayesinde yumuşaklığını koruyan topuklar yere ne kadar sert darbelerle vurabiliyordu böyle? Yer sarsılıyor, akropolün duvarları inliyordu. Keyhüsrev askerlerine emirler yağdırdı. Halkta bir isyan havası seziliyordu. Muğlar âyinlerini hızlandırdılar. Pers askerleri halkın çevresini sardılar. Gelgelelim ağıtlar gitgide daha yüksek ve daha acıklı söylenmeye başladı. Halkın kimisi elbiselerini yırtıyor, kimisi başını duvarlara vuruyor, kimisi saçlarını açıp çığlık çığlığa yoluyordu. Krezüs ile aynı anda ölmeyi istiyorlardı sanki. Halludas Edusa'nın elini sıkabildiği kadar sıktı; parmaklarındaki ıstıraba aldırmadan. Edusa bu sefer yüzüne bakıp gülümsedi. Kendilerini izleyen o bir çift aşina göz öfkeyle açıldı.

Aslan Kral ve iki kere altı genç, pyrenin üzerinde kızlı erkekli birbirleriyle kenetlendiklerinde Krezüs tahtına

oturup asasını öne doğru çapraz biçimde uzattı. Bir şeyler söyleyecek gibiydi ama ürpertici bir boru sesi her şeyi dondurdu ve başlar Keyhüsrev'e çevrildi. Çevresini özel muhafızların sardığı tekerlekli bir kalenin üzerinde yavaş yavaş pyrenin yakınına geldi. Muhafızlar diz çöküp ellerini kalpleri üzerinde yumruk yaptıklarında halk Keyhüsrev'e baktı. Aslan Kral'ın şarap içtiği piyale ile şarap içiyor, onun kılıcını elinde tutuyordu. Galip ile mağlup, münhezim ile muzaffer iki kral karşı karşıyaydılar. İkisinin de oturduğu tahtlar birbiriyle aynı yükseklikte, ikisi de birbirini duyabilecek yakınlıkta. Keyhüsrev ayağa kalktı:

Krezüs'ün yakılma tasviri olan vazo, Louvre Müzesi, Paris

"Ne mutlu bana ki Gyges'in gayrimeşru devletini ele geçirdim, ne acı sana ki Gyges için mukarrer olan lanete uğradın!"

Halludas, Keyhüsrev'in sözlerini anlamamıştı. Ne demek istediğini sorar gibi Edusa'ya baktı."

"Edusa biliyor muydu?" dedi Keriman Hanım, soru dolu gözlerle Sadullah'a bakarak.

"Bütün Lidyalılar bilir, hatta şimdi bile Güre'de, Uşak'ta, Sard'da bu hikâye anlatılır. Homeros'un tarihi saklamıştır onu bizim için."

"Güya eski zamanlarda yaşanmış hepsi, ben inanmıyorum," diye başladı anlatmaya Edusa. Lidya henüz yok iken, Maionialıların kralı Artys oğlu Lydos'un yirmi ikinci nesilden torunu "Köpek Boğan" Kandaules –adı bu anlama geldiği için ona Lidyalılar hep "Köpek Kral" derler– karısı Nysia'ya öylesine âşıkmış ki tanrıların yarattığı en güzel varlığın kendi karısı olduğuna inanıyormuş. Bir gün askerlerinin en seçkin generali olan yakışıklı dostu Gyges'e, Tirha prensi Mermnas soyundan Daskilos oğlu Gyges'e, güzel karısı Nysia'nın ölümsüz güzelliğiyle övünmeye başlamış. Sonraki gün ve sonraki gün de... Derken Gyges'i paylamış:

"Dostum, karımın ne kadar güzel olduğunu söylediğim zaman pek inanır gibi görünmüyorsun. Sana onu çıplak göstereceğim; çünkü kulak, doğruları göz kadar açık öğretemez."

"Aman yüce kralım, ne yakışıksız bir şey yapmamı istiyorsunuz benden. Hiç efendimin karısını çıplak seyretmek olur mu? Bilirsiniz ki bir kadın namahrem yanında elbisesini çıkardı mı utancından da soyunmuş olur. Üstelik tanrılar bize 'Yalnız senin olana bak!' derler. Ben inanıyorum ki dünyadaki bütün kadınlar içinde yalnız sizinki en güzelidir, lütfen böyle bir şeyi benden istemeyin. Evlilik yaşına gelen kadınların örtülü olmasını emreden geleneğimizin çiğnenmesine nasıl razı olabilirim?"

"Korkma Gyges! Bunları seni sınamak için söylemedim. Karımın sana bir fenalığı dokunacak diye de endişe etme. Çünkü o senin kendisine baktığını bilmeyecek bile."

Köpek soylu Kandaules yakışıklı Gyges'i zorlamış ve yatak odalarının elbise dolabına saklayıp kapısını aralık

bırakmış. Ve güya karısı Nysia da her zamanki gibi odaya gelip dolabın önünde –ve elbette Gyges'in hayran bakışları altında– soyunmuş ve yatmak için yatağa ilerleyip Kandaules'in yanına uzanmış. Derler ki Nysia'nın gözbebekleri çift yaratılmıştı. Üstelik dragon taşını elde ettiği için çok güçlü bir nazara sahipti. Tam başına yorganı çekerken dolaptan bir karaltının kapıya ilerlediğini hissetmiş ve ikinci gözbebeğiyle bakınca Gyges olduğunu anlamış. Sonra da düşünmüş. Böyle bir iş ancak kocasının başının altından çıkabilirmiş. O gece kocasına hiçbir şey hissettirmemiş, iffetli bir kadının hayâ duygusunda açılan yaranın ıstırabını içine atmış. "Değil soylu bir kadının, soylu bir erkeğin bile çıplak görünmesinin ayıplandığı Lidya'da buna müsaade edilemez, elbette" deyip kocasına bunun bedelini ödetmeyi kafasına koymuş. Birkaç gün kimseye sezdirmeden her şeyi izlemiş. Sonra yanındaki adamlarını görevlere gönderip dağıtarak Gyges'i yanına çağırtmış. Yakışıklı Gyges hiçbir şeyden habersiz, emre uyup kraliçesinin yanına varmış.

"Gyges! İşte teklifim; ya köpeği öldürüp beni ve Lidya'yı alacaksın ya da köpeğe hoş görüneyim diye görmemen gerekeni gördüğün için gözlerini ebediyen yumduracağım. Tercihini hemen yap. İkinizden biri geberecek, ya beni çıplak gören ya da gösteren!"

Gyges'in yalvarmaları kâr etmeyince Kraliçe Nysia'yı seyrettiği dolaba ertesi gece tekrar girip Kandaules yatağa uzandığı anda hançerini gizlice kalbine saplayıvermiş. Sabah olduğunda Lidya kraliçesiyle birlikte krallığın da sahibiymiş artık. Elbette halk bu haksızlığa isyan etmiş. Gyges, isyana karşı da Delphoi orakline büyük hediyeler

vaat ederek haberci kuzgunlar gönderip konumunu sordurmuş. Kâhine Pythia'nın cevabı, "Herakliosoğulları tahtı gayrimeşru yollarla ele geçiren Gyges'ten öçlerini almalı yoksa beşinci kuşakta hanedanın sonu hazırlanacak!" şeklindeymiş ama cevap halka şöyle açıklanmış:

"Boylu poslu Gyges, Herakliosoğullarının büyük kralıdır!"

Yine bu yalan ve saçmalıklarla dolu halk söylencesine göre o gün, şehirde asil kanı taşıyan bazı aileler ve özellikle kadınlar, haklı olarak Sfard'ı terk edip gitmişler. Bunlar kehanetin kendilerinden saklandığına ve günü geldiğinde Kandaules'in soyu olan Heraklitlerin, Gyges'in soyu olan Mermnadlardan öçlerini alacaklarına inananlarmış. Beşinci kuşağı bekleyenler yani.

"Ve beşinci kuşak Krezüs, öyle mi?"

"Pythia'nın kehaneti öyle diyor!"

Edusa'nın fısıltılarını Keyhüsrev'in öfkeli sesi böldü:

"Bugün tanrılar kral soyundan gelmeyen aşağılık Gyges ve onun aşağılık soyu Mermnadların cezalarını yine kral soyundan gelmeyen birinin eliyle verdi. Ben Keyhüsrev, ne mutlu bana ki Gyges'in gayrimeşru devletini ele geçirdim ve sen zavallı ve akılsız Krezüs, ne acı sana ki Gyges için lanetlenen kehanete uğradın!"

Keyhüsrev'in sözleri meydanda bir uğultu yarattı. Kehaneti hatırlayanlar yanında Keyhüsrev'in büyük kralların a iftira attığını düşünenler çoğunluktaydı. Onlara göre Gyges, Lidya'ya ruh veren, bu topraklarda güçlü bir krallık yaratan, halkını çatışmasızlık üzerine birleştiren adamdı ve ölürken sevilen bir kral olarak ölmüştü. Aslan Kral da tıpkı onun gibi şerefiyle ölmeyi hak ediyor-

du. Keyhüsrev'in hem ona, hem de halkın zihin gerisindeki olumsuzluklara gönderme yaparak Lidyalı kralları ve Mermnad soyunu kötülemesi kimseyi memnun etmemişti. Üstelik karşısında mağlubiyetin sovuyan yarasından kan yutan bir halk ve esareti sindiremeyen insanlar vardı. Keyhüsrev'in hakarete varan sözleri üzerine çılgına döndüler. Dalgalanan, kabaran, coşan kalabalığı zehirli oklar susturmaya çalıştı. Meydanın orasında burasında devrilen bedenler küçük bir sessizlik sağladığı anda Keyhüsrev'in sesi tekrar duyuldu:

"Lidyalılar! Kralınız için kurbanlarınızı çoğaltmak istiyorsanız ağıt söylemeye devam edersiniz, yoksa susun! Ve sen, kibir ve gururuyla Karunlaşan Krezüs! Sen konuş!"

Her şey ve herkes o anda durdu. Kutsal Hermos'un suları bile kulak kesildi. Yükseklerde süzülen şahinler indiler. Sıçanlar deliklerinden başlarını çıkardılar. Bekleşiyorlardı. Dost, düşman, insan, hayvan, su ve toprak... Krezüs bir şey söyleyecek miydi? Keyhüsrev ona "Konuş!" derken neyi sormuştu? Hazinesini mi? Hayatının anlamını mı? Ne hissettiğini mi? Nasıl... niçin... ne...

Merak büyük bir sessizliğe dönüştü!.. Krezüs önce düşmanını hiç muhatap almadı. Neden sonra yerinde kımıldandı. Ayağa kalktı. Başını iki yana sallayarak belli belirsiz mırıldandı:

"Hiçbir canlı mutlu değildir!"

Tercüman bu sözü Keyhüsrev'e aktarırken Krezüs elindeki asayı göğe doğru üç kez kaldırıp göğsünden derin bir inilti hâlinde tekrarladı:

"Solon!... Solon!... Yüce Solon!.."

XXIII

Sfard, MÖ 546; yeşil başak zamanı... / Uşak, 1996, Mayıs...

VELİAHD

"İşte şu mühür, o anın hatırasını yansıtır efendim" dedi Sadullah, Keriman Hanım'a vitrindeki eserlerden birini işaret ederek. Kadıköy taşından piramidal baskı bir mühürdü bu. Aslan Kral ile Keyhüsrev'i konuşurken gösteriyordu. Bir aslan ile bir insan; eşit boyda, yüz yüze ve hışımlı.

"Kabarmış öfkelerine bakınız, efendim; sanki başka hiçbir şey için değil, ikisi birbirlerine düşman olmak üzere yaratılmışlar da kaderleri pyrenin üzerinde buluşmuş gibi."

"Kaderler bazen düşmanlar üzerinden kulluğu sınandırır ve hatta kazandırır Sadullah, evladım. Şu dünyada düşmanın yoksa başarılı olamadın demektir! Elbette bu adamların ikisi de başarıyla anılacaklar. Lakin merak ettiğim şu ki, neden Solon?"

Kadıköy Taşından piramidal mühür, İstanbul Arkeoloji Müzesi

"Aynı soruyu Keyhüsrev de sormuş efendim. Ölüme göndermek üzere olduğu bir adamın neden bir ismi telaffuz ettiğini öğrenmenin ateşiyle tutuşup yanıyormuş.

"Kimi çağırıyor!"

Tarihin nadiren şahit olduğu anlardan biriydi. Mikra Asia'nın en önemli devleti çöküyor, kaç yüz yıldır akan hayat yeni bir döneme evriliyordu ve Aslan Kral, ölümün eşiğinde, sanki hiçbir şey önemli değilmiş gibi bir isim telaffuz ediyordu. Üstelik herkes tarafından merak edileceğini bile bile. Gözü yaşlı halkına baktı, belki de son kez sözünü dinleyeceklerini düşünüyordu. Sükûnetle ve tane tane söyledi:

"Bir adam ki, dünyayı yöneten kişiler onu anlasalardı en büyük hazineye sahip olurlardı!"

Önce hiç kimse bir şey anlamadı. Ne Keyhüsrev, ne meydandaki halk. Sandanis burada olsa anlatırdı ama şimdi Bagis'teydi işte. Bir tek tutuk dilli veliaht Krytis... Babasını anlayan bir tek oydu. Çünkü Solon'un Aslan Kral'ı ziyaret ettiği gün tavanı altın süslü salonda konuşulanları dinlemiş ve belleğine yerleştirmişti. Keyhüsrev pyrenin üzerindeki rakibine baktı. Solon dediği bu adamın ne söylediğini anlamak istiyor, ölümün eşiğindeki kralın kimi çağırdığını merak ediyor, tekrar tekrar soruyordu. Krezüs, sorulan şeyi bildiği hâlde cevap vermemekte direndi. Sanki ondan intikam alır gibi ısrarla sustu ve halkına gücünü bir kez daha gösterdi. Zincirlerin altında bile hâlâ muktedir olduğunu hissettiriyordu. O, Lidya'nın Aslan Kralı'ydı, o Karun'du! Mahkûm iken hâkime işkence yapabilirdi. İşte Keyhüsrev'i kıvrandırıyordu.

Meydanda askerler ile halkın birbirlerine giriverecek gibi oldukları bir ana gelinmişti. Halludas Edusa'yı kendine doğru çekti. Şimdi sırtı göğsüne yaslanmış durumdaydı. Halkta bir dalgalanma olursa kanatlarının altındaydı.

Keyhüsrev işin tehlikeli bir boyuta varacağını hissederek muhafızlarına çemberi daraltmalarını emretti. Eğer şu öfkeli halk askerlerin üzerine yürürse kurtulmaları imkânsız olurdu. Birkaç zehirli ok daha birkaç kişiyi devirdi. Muhafızlar mızraklarını ve kılıçlarını ellerine alıp havaya kaldırdılar. Hepsi aynı biçimde giyinmiş insanların bir dehşet görüntüsüydü bu. Halk bir adım geriler gibi oldu. Tam o sırada Krezüs elindeki meşaleyle bekleyen hadım görevliye tyreyi tutuşturmasını işaret etti. Kendi ölümüne fermanı kendisi veriyordu. Keyhüsrev de bu emri başıyla onayladı. Adam ilerlerken Krytis çırpınmaya başladı. Tısıldıyor, homurdanıyor, kendini yerden yere atıyor, Keyhüsrev'e âdeta perestiş ediyordu. Konuşabilmeyi hiç bu kadar içten arzulamamıştı. Babasının Solon'dan bahsederken neyi kast ettiğini Keyhüsrev'e anlatarak onu kurtarmayı düşündüğü belliydi. Ama Keyhüsrev öfkelenmişti, artık bir dilsizle uğraşacak zamanı yoktu. Meydandaki tehlikeyi büyütmemek için –hazinesinden de vazgeçerek– rakibini bir an evvel yok etmeyi, varlığını dumanlara ve bulutlara karıştırmayı istiyordu. Bütün diller tutulmuş, bütün bedenler hareketsizliğe varmıştı. Meş'ale çalı çırpıya adım adım yaklaştı. Hadım, son bir kez dönüp Krezüs'e baktı. Sonra başını kendi efendisi Keyhüsrev'e çevirdi. Vereceği emri uygulamak için son izni istiyordu. Keyhüsrev sağ kolunu havaya kaldırdı. Eli yumuk şeklinde ve başparmağı yukarıdaydı. Onu aşağıya

çevirivermesi Lidya'da her şeyin sonu olacaktı. Nefesler tutuldu. Bekleyiş meydandaki halka sanki tarihin akışını hissettiriyordu. Ve yumruk şiddetle aşağıya çevrildi. Hadım elindeki meşaleyi tutuşmaya hazır odun yığınına değdirdi. Gökte birkaç kartal süzüldü. Sıçanlar deliklerine girdiler. Ve bir çığlık yükseldi:

"Babamı öldürmeyiiin!"

Krytis'in o güne kadar gizli kalan ikinci cümlesiydi bu. Halk ise onun konuştuğunu ilk defa görüyordu. Krezüs oğlunu duyunca hüngür hüngür ağlamaya başladı ve bir kez daha mızrağını göklere kaldırıp "Soooolllonoon!" diye haykırdı. Krytis babasının o hâlini görünce bayılacak gibi oldu. Ağlaması ve haykırışı, yıllardır kendisine gösterdiği ilgisizlik veya göstermediği ilginin pişmanlığından mı; yoksa konuştuğu için sevincinden miydi, kestiremedi. Her iki hâlde de Solon haklı çıkmıştı. Keyhüsrev derhal veliahtı yanına getirmelerini emretti. Bu arada hadıma bakarak ateşi durdurmasını işaret etti ama olan olmuş, alevler tutuşmaya başlamıştı. Muhafızlar yükselen alevleri söndürmek için koştular ama işleri kolay görünmüyordu. Dumanlar onları boğacak gibiydi. Krezüs ateşin söndürülemediğini görünce Keyhüsrev'e işkenceyi arttırmak için kendi iradesiyle Solon'dan bahsetmeye, Solon ile yaptığı konuşmayı ve mutlu adamın kim olduğunu tane tane anlatmaya başladı. Bu sefer yüzünde ölüme giden mutlu insanların gülümsemesi vardı. Solon'un haklılığını gösteren bir gülümseme. Mutluluğun gülümsemesi. Keyhüsrev sarsılmıştı. Savaş meydanından sonra öfkesine kapılmanın ve intikam şehvetinin pençesinde kaldığını düşünüyordu. Kulağı Krezüs'teydi. Ama kendi başına da böyle bir şeyin gelebileceğini düşünmeden edemedi. Diri

diri yakmak için ateşlerin arasına koyduğu adama bir kez daha baktı. O bir kraldı ama işte öyle de olsa dünyada güvenebileceği hiçbir şeyi kalmamıştı. Bugün ona olan, yarın kendisine de olabilirdi. Krallar da ölürdü. Önemli olan mutlu ölmekti. Kendisini mutlu sanan veya öyle inanan insanların aslında ne kadar aldandıklarını, dünyanın bir rahatlık ve mutluluk yurdu olmadığını, ölümden sonraki mutluluğu elde etmenin ise en büyük erdem olduğunu düşündü. Birden kararını değiştirdi, Krezüs'ü öldürmeye değil onu kendine danışman yapmaya ihtiyacı vardı. Ateşi söndürmeye çalışan askerlerin takviye edilmesini emretti. Ama heyhat; ateş büyüyordu. Bu sefer Krezüs ile gençlerin pyreden indirilmelerini emretti. Ne mümkün; ateşe yaklaşılamıyor, duman aşılamıyordu. Alevler göklere çıktı ve pyredeki insanlar kâh belirip kâh kaybolmaya başladılar. Ve hayret! Hiçbirinde ne kaçma, ne çırpınma, ne çığlık emaresi vardı. Keyhüsrev pişmanlık içinde haykırdı:

"Aslan Kral! Kim söyledi sana benim topraklarıma saldırmanı; benimle dost olmak varken düşman olmanı!"

Cevap çok metanetli geldi:

"Keyhüsrev! Bunu yapan senin iyi talihin ve benim kötü talihimdir. Kabahat, senin üstüne yürümek gibi kendini beğenmişliği bana veren Olympos tanrılarıyla beni sana karşı yüreklendiren Delphoi kâhinlerinindir. Yoksa barışı savaşa tercih edecek ve ölümlerle mutlu olacak biri değilim ben. Barışta oğullar babalarını gömerler, savaşta babalardır oğulları mezara indiren. Ama şüphesiz böyle olması Zeus'un hoşuna gidiyor olmalı!"

Krezüs sözlerini tamamladığı sırada birden gökyüzünde bir bulut belirdi ve ateşin üzerine iri damlalar düşmeye başladı. Birkaç dakika içinde sanki gök boşaldı, meydan

ıslandı, sular alevleri eritti ve kesif bir duman akropolün üzerini kapladı. Gözler Kâhine Sybilla'yı ve Pers muğlarını aradı. Bir şeyler oluyordu. Belki de Zeus, Krezüs'ü duymuştu. Meydandaki herkes çöktü çökecek pyrenin üzerinde dimdik duran Krezüs'ü görebiliyordu artık. Sağ elindeki altın uçlu mızrağa benzeyen asasını göğsüne dayamış öylece bekliyordu. Çevresinde de kömürleşmiş altı genç kız ile altı delikanlı. Manzara çok ürkütücüydü. Yine de insanlar bunu tanrıların mucizesi olarak yorumladılar. Halludas kömürleşerek dimdik duran bedenlere bakarken "Krezüs yanmasın diye çevresine siper oluşturmuşlar!" diye fısıldadı Edusa'nın kulağına, "Uzaklaşalım buradan! Derhal!"

Edusa adım attığı anda durdu:

"Bekle Halludas!. Aslan Kral'a bak!"

Aslan Kral iki kere altı Lidya evladının bu feci ölümünden sonra yaşamayı kendine zül görmüş olmalı ki kızgın altın asasını göğüs kafesine geçirmek için hamle yaptı. Meydanı bir çığlık dolaştı:

"Babaaaaammm!"

Krytis'in üçüncü kelimesiydi bu. O güne kadar konuşmadığı her şeyi konuşmak ister gibi feryat etmiş, babasını durdurmuş, sonra da Keyhüsrev'e saldırmıştı. Krezüs bağrından akan kanlara değil, oğluna baktı. Şefkat ve merhametle. Kendi canından olduğu halde canı gibi davranmadığına pişmanlığını yanağına süzülen iki damla yaş ile gösterebildi. O sırada her iki kralın da çevresini muhafızlar sarıverdi. Krezüs son bir hamle ile asayı göğsünden çıkarıp tekrar saplamak istediyse de artık elinde asa kalmamıştı. Üstelik Keyhüsrev şimdi onun özürlü oğlunu tekmeliyordu. Buna dayanamadı, yere yığıldı. O sıra-

da Keyhüsrev de muhafızlarının arasında başucuna geldi. Kulağına fısıldadı:

"Hazineni istiyorum! Seni bağışlayacağım ama hazineni istiyorum!"

Krezüs böyle bir anda hiç böyle bir talep beklemiyordu. Güldü. Alay edercesine kahkahayla güldü. Elbette ona hazinenin yerini söyleyecek değildi. Yükte hafif, pahada ağır olan hazine. Mücevherler, altınlar, paralar, takılar. Bunları düşmanına veremezdi elbette. Üstelik hazinesinin en güzel parçalarını öldükten sonraki hayatında kullanmak üzere kaç yıldır mezarına birer ikişer koydurtuyordu. Gerçi şimdi o mezara gömülemeyecek olduğuna üzülüyordu ama en azından öbür tarafta kendisini kral olarak yaşatacak hazinesini gömdürmüştü. Atalarının piramitler biçiminde yükselen mezarlarından daha ihtişamlı, dağ gibi bir mezar yaptırdığı için sevindi. Mezarının ileride yağmalanmaması ve hırsızlarca soyulmaması için de yerini herkesten gizlemişti üstelik. Halk onun için yapılan mezarın Gyges gölüne bakan bir tümülüste olduğunu zannediyordu. Oysa bu göstermelik bir mezar idi ve içinden bir dehliz ile ikinci ve daha büyük bir mezara ulaşılıyordu. Bu kapısız mezarın bir mermer bloğu açık bırakılmış ve altındaki manivela çekildiğinde yerine oturacak şekilde her şey hazırlanmıştı. Dünya ile öteki hayatı arasındaki bu son işlemi Sandanis bizzat yapacaktı. Tabii eğer ölmeseydi. Dolayısıyla hazine dolu mezarın yerini yalnızca o biliyordu. O vakitler her şeyi Krezüs kendisi tasarlamıştı. Bilgin Thales'in yaptığı su kanallarına doğru gizli bir dehlizden bir başka mezara geçiş ve gömülme bitince dehlizin çökertilmesi. Bunun için göstermelik mezarın yapılışına paralel çalışan kırk kadar kör kölesi

vardı. Adamlar herkesin bildiği bir mezar yaptıklarını sanıyorlardı ve inşaat biter bitmez hediyeler verilerek ülkeden gönderilmişlerdi. Aslan Kral, ordusu yenilip de akropole sığındıkları günün gecesinde, Kraliçe Karuna'nın bile haberi olmadan iki muhafızını gönderip göstermelik mezarın kapısını kapatmalarını sağlamıştı. O kapı kapandığında dehlizin kendiliğinden çökeceğini biliyordu. İki muhafız asla geri dönemediler. Thales geldi aklına. Ne kadar akıllı ve zarif bir adam olduğunu düşündü. Onunla oturup akropolden ta göle kadar uzanan suyolları ve kuyuları planlayışlarını hatırladı. Bataklığı kurutmak için yapılan büyük suyolları sayesinde ülkesine refah gelmişti. Krezüs bunları düşünürken yüzünde beliren mutluluğu herkesin görmesini ister gibiydi. Ölümlüler arasında hazinesinin yerini bilen bir tek kişinin bile kalmadığını düşünmek bir kralı elbette mutlu ederdi. Hele o hazineyi öte dünyada kullanacağını düşünüyorsa.

"Krezüs, hazinesini canının sigortası olarak kullansaydı bari!"

"Ama bunu yapmayacak kadar gururluydu efendim!"

"Peki ne oldu?"

Krezüs, ölüme giderken gösterdiği metanetle halkının gönlünü kazanmıştı. Lidyalıların hepsi onun öbür dünyada mutlu olacağına inanıyorlardı. Düşmanı istediği kadar hazine sayıklasın, ona asla yerini söylemeyeceğini de biliyorlardı. Belki de bunu bir intikam olarak kullanıyordu. Çünkü Keyhüsrev şehri yağmalayan askerlerine baktıkça kendisi de kahramanlık yerine altın istemeye başlamıştı.

Altın, her kimin ruhuna çengel atmışsa, elbette sonunda onu perişan ederdi. Şehri yağmalayan askerler altına sahip oldukça daha azıyor, altından fazlasını istiyor ve her yeri harabeye çeviriyorlardı. Krezüs, "Şu altın" dedi içinden, "beni bir kahraman gibi öldürmeye yaramıyorsa bari Keyhüsrev'i bir alçak gibi öldürsün. Bunun için elimden geleni yapmalıyım!"

İki kralın tartışmalarını uzaktan izleyen Edusa ile Halludas gidip gitmemekte tereddütteydiler. Krezüs, sönen alevlerin ve muhafızların arasında esir olmuş, asasını göğsüne ikinci kez saplayamamıştı. Şimdi Aslan Kral bütün Lidyalılar için bir üzüntü olacaktı. Edusa'nın gözlerinden süzülen yaşlar çoğaldı. Namirek Usta'dan hiçbir iz yoktu. Halludas bir kaçak konumundaydı. Sığınacak bir yer bulmaları gerekiyordu. Ne kadar çok problem vardı böyle?!..

Göz göze geldiklerinde her ikisi de oradan derhal uzaklaşmak gerektiğinin teyidi sadedinde birbirlerine baktıklarını fark ettiler. Tam o sırada pyrenin üzerinde bir hareketlenme oldu. Nereden geldiği belli olmayan bir ok Krezüs'ün sol koluna saplanıverdi. Krezüs derhal oku çıkarmak için hamle yaptı. Ok bir Lidya okuydu. Belli ki vatandaşlarından birisi bunu kendisine göndermişti. Verilen mesajı anladı ve kolundan çıkardığı kanlı oku gırtlağından ağzına doğru var gücüyle sapladı. Okun temreni gözünden çıkmış ve kan fışkırmıştı. İşte o anda Lidya halkı özgür kalmış gibi zafer naraları atmaya başladılar. Meydan Lidya'nın son zaferini yaşıyordu.

Halludas ile Edusa sevinçle yerlerinden ayrıldılar. Ne çare arkalarından yürüyen birinin olduğunu hâlâ fark etmemişlerdi. Halludas, Edusa'yı kaybetmemek istiyordu.

Belki de Sfard'ı gizlice terk edip başka bir yere gidebilirlerdi. Temenothiera'ya mesela. Bunun için az bir paraya ve küçük bir tedarike ihtiyaç vardı. Kaldıkları kulübenin zemininde Mehte'ye ait, 'kötü günler için' saklanmış bir avuç stater olduğunu biliyordu; işe de yarayabilirdi ama bunun için kulübeye gidecek olursa yakalanma ihtimali yüksekti. Edusa'yı sürüklercesine adımlarını hızlandırdı. Sur duvarına sakladığı kayısı külçeyi alması gerekiyordu.

Tapınağı geçtiler. Kalabalıklar geride kaldığında Edusa takip edildiklerine dair bir hisse kapıldı. Taş evlerin önüne varınca da karşılarından bir müfreze Pers askerinin uygun adım gelmekte olduğunu gördüler. Saklanacak ne bir kuytu, girecek ne bir kapı vardı? Yakalanacaklarını düşünerek telaşlandıkları sırada Edusa birden Halludas'a sarılıp onu öpmeye başladı. Sokakta sevişen iki köle gibi... Halludas, bir yandan çok tedirgindi, çünkü dini buna müsaade etmiyordu ama diğer yandan öyle mutluydu ki, gelen askerlerin başlarını bedenlerinden bu haldeyken uçurmalarını diledi. Kıyamette de böyle uyanabilmek için...

XXIV

Temenothiera, MÖ 546; yeşil başak zamanı... / Uşak, 1996, Mayıs...

MAKTUL

İki sevgili, Pers müfrezesinin tam hizalarında durup da askerlerin nefeslerini enselerinde duydukları anda ölümler peş peşe gelmeye başladı. Galip ile mağlubun maktul ile katile dönüştükleri andı. Nereden çıkmıştı, ne zaman gelmişti, neden gelmişti, bilemiyorlardı ama işte Nakata, maiyetindeki on fedai ile Pers müfrezesine saldırmış bağırıyordu:

"Halludaaass! Sandanis'e, işte atlar, Sandanis'e!.."

Halludas daha on dört gün evvel kendisini katil diye zincirlere vuran, hatta Keyhüsrev'in saflarına geçtiği söylenen bir adamın şimdi canını kurtarmak için tehlikeye atılmasına bir anlam veremiyordu. "Neden?" Savaşın şiddeti arasında zindana tıktığı bir katili yeniden yakalamak için vuruşmaya değer miydi? Başka bir sebep olmalıydı. Belki de Edusa yüzündendi. O sırada eline iki atın dizginlerini tutuşturan süvariye baktı. Yüzü peçeliydi ama

yine de bir an göz göze geldiler. Sanki tanıdık birisi gibi. Süvari hiç konuşmadan atını çevirip uzaklaştı. Olanların acaba Namirek Usta ile bir alakası olabilir miydi? Sahi Nakata buradayken o neden ortalarda yoktu? Edusa'ya "Ne yapalım?" der gibi baktı. Böyle bir anda birilerinin imdada yetişmesi kendilerini takip ettiğini veya ettirdiğini gösteriyordu. "Neden?" Bunu öğrenmenin iki yolu vardı; ya şimdi Nakata'ya yardım etmek yahut dediğini yapmak. Hançerine davranıp Pers müfrezesine saldıracağı sırada Edusa atların dizginlerine yapışıp fısıldadı:

"Kaçalım buradan! Geride bırakalım her şeyi?"

"İyi ama annen, Namirek Usta?"

"Nakata onu korur, merak etme!"

Halludas, Edusa'nın sözünü dinledi ve atları mahmuzladılar. Önce sakladığı yerden altın külçeyi almalıydı. Parmaklarına mal olan bu hediyeyi Edusa'ya çeyiz olarak vermeyi başaramazsa yaptıkları hep boşa gidecekti. Surlara doğru dörtnala uzaklaştılar. Gidecekleri yer belliydi. Nakata "Sandanis" demişti. Zekiceydi. Bir yer adı telaffuz etmektense kişi adı söyleyerek kaçılacak yeri de Pers askerlerinden gizlemiş oluyordu. Sandanis'i Hermos Vadisi'nin en güzel manzaralı yerine, Bagis'e gömmüşlerdi. Bagis'te işlettikleri altın sektörü Edusa'yı emniyetle götürebileceği, gözlerden ırak bir yerdi. Birkaç zaman barınabilir, saklanabilir, ortalık yatışınca başlarının çaresine bakabilirlerdi. Ama yeniden düşündüğünde buranın fazlasıyla "gözlerden ırak" olduğunu düşündü. Nakata kendilerini bulabileceği bir yere gönderiyordu sanki. O sırada atları getiren süvarinin gözlerini yeniden düşündü. Musa'yı gönderen İlah aşkına! Bunu nasıl fark edememişti? Kufu'nun gözleriydi gördükleri.

Halludas, Sfard'dan Bagis'e dörtnala geçen yorucu yolculuğu bütün ömrünün en mutlu zamanları saydı. Ölüme mahkûm iken özgürlüğe, sevgiliye hasret iken vuslata ermişti. Yine de yol boyunca olanları düşünüp durdu. Acaba Bagis yerine Temenothiera'ya mı gitmeliydi? "Sandanis" adını ananlar elbette gelip kendisini Bagis'te bulacaklardı. Hatta belki Sandanis'in mezarında bile buluşabilirlerdi. Ne de olsa her şey o mezarla ilişkiliydi. Belki de Nataka mahkemeyi burada bizzat kuracak, Kufu ile kendisini burada yüzleştirecek, Mehte'nin katili her kim ise burada ortaya çıkacak, adalet tecelli edecek ve Halludas'ın masum olduğu anlaşılacaktı. Kufu bunu biliyor olsa atların dizginlerini eline tutuşturmazdı. "Muhtemelen Edusa için yaptı!" diye geçirdi içinden. Savaş sırasında Edusa'nın kılına zarar gelmemesi için belki o da canını vermeye hazırdı. Edusa'yı böyle hak edeceğini düşünmüşse onu kim ayıplayabilirdi? "Neyse! Değil mi ki Edusa yanımda; bundan daha güzel ne olabilir?" Yolculuk, olacakları merak ederken çabucak bitiverdi. Halludas, denileni yapmak üzere Bagis'te Nakata'yı bekleyecek ve başlarına neler geleceğini görecekti. Elbette Edusa'yı yanından ayırmadan. Korku ve umut, kalbinde eşit büyüyordu.

Bagis'te birkaç çalıkuşu, ılık rüzgâr ve umut dolu akşamdan başka onları kimse karşılamadı. Önce barınacakları bir yer tedariki gerekiyordu. Yiyecek de temin etmek lazımdı. Halludas karakucak çalışmaya koyuldu. Edusa oturmuş onu izliyordu. Her bir hareketindeki gayretini, iyi niyetini, samimiyetini görebiliyordu. Üzerine bir mahzunluk çöküverdi. Son günler çok yıpratıcı geçmişti. Mehte'nin ölüm haberini Sfard'ın düşmesi izlemişti. Annesinden de bir ses seda yoktu. Ne Mehte için, ne Sfard

için ağlamaya bile fırsat bulamamıştı. Şimdi annesi için ağlaması gerekir miydi, onu bile bilmiyordu. Bereket versin Komutan Nakata'nın annesine olan düşkünlüğü vardı, ona güveniyordu. Peki ama kendisi Halludas'a güvenmeli miydi gerçekten? En ziyade güvendiği Mehte'yi kaybetmişti. Kufu'ya güvenmemesi için bulduğu sebepler saymakla tükenmezdi. Geriye bir tek Halludas kalıyordu. Mehte'yi öldürdüğü söylenen Halludas. Aslında buna inanmıyordu. Hiçbir zaman da inanmamıştı. Ama yine de bu gece bunu anlayacak ve eğer katil ise sabaha onu vezir Sandanis'in yanına gönderecekti.

"Asude, Ufuk'la evlenmeden evvel seni hapiste ziyaret etmeyi en çok bu sorunun cevabı için istiyordu Sadullah. Gözlerinin içine bakarak sana Ethem'i öldürüp öldürmediğini soracak ve yalan söylemediğine inanırsa hapisten çıkasıya kadar seni bekleyecekti!"

"Ben de parmaklıkların arkasında yıllarca aynı şeyi hayal etmiştim efendim! Bir gün gelecek, masum olduğumu anlayacaktı. Ne o geldi, ne de o gün..."

"Hep Atakan alçağı yüzünden!.. Her defasında oyaladı, engelledi nergisimi. Hayatını çaldı çiçeğimin!"

Sadullah, Keriman Hanım'ın gözündeki yaşı silmek için bileğini yanağına değdirdi. Parmaklarının yapması gerekenleri bileğiyle başardığını göstermek ister gibi de gururlandı bu hareketinden. Keriman Hanım'ın, "Bilekleriyle gözyaşını silmeyi refleks edinecek kadar çok ağlamış, belli!" diye düşündüğünü hissetmedi.

Bagis'te o gece... Halludas, eskiden alüvyal körükledi-ği ocaklardan birine çalı çırpı yığarken Edusa'nın kararlı sesini duydu:

"Bırak her şeyi Halludas, yanıma gel ve hemen şurada seviş benimle!"

Halludasın yüzü kızardı. Böyle bir teklifi hiç bekle-miyordu. Hele de bir ömür Artemis'in bekâretine sığınan Edusa'dan. Usulca yanına sokulup ellerini tuttu. Gözleri-nin içine baktı. Hayır, böyle bir şeyi isteyecek biri değil-di. İstediği şey ikisinin de inançlarına tersti. Çehresinde garip bir tedirginlik gördü. Aklı başka yerde gibiydi ve bunu bir maksat ile söylemiş olmalıydı. Yoksa o da ölü-mün yaklaştığını, buraya ölmek için gönderildiklerini mi düşünüyordu? Edusa'nın sevişirken en doğru soruyu so-rup en kesin cevabı alma planları kurduğunu bilemedi. Ama bedeninin titremeye başladığını hissedebiliyordu. Onu rahatlatmak istedi:

"Sevgili Edusa, nedir maksadın?"

Edusa afallamıştı. Yaptığı nahoş tekliften utandı. Ap-tallık ettiğini düşünerek bir müddet başını yere eğdi. Eli ayağı titremeye başladı. Ne yapması gerektiğine karar veremiyordu. Düşündü. Anlamsız hareketlerle kendini ayıplıyordu. Merak ettiği bir cevap uğruna kendini rezil etmişti. Oysa dürüst bir insan yalnızca heyecan anında değil, her vakit doğruyu söylerdi. Yaptığı aptallığı örtmek için bu sefer içinden geldiği şekilde sordu:

"Mehte'yi öldürdün mü Halludas!"

"Asla Edusa, asla böyle bir şeyi yapmadım. O benim ar-kadaşımdı. Ayrıca biliyorsun ben Musa'nın ümmetinde-nim. Rab bize öldürmemeyi, çalmamayı, haksızlık yapma-

mayı, emreder. Mehte sağ iken ben inancım gereği senden vazgeçmeye bile razı olmuştum. Şimdi kararı sen ver, böyle birisi arkadaşını, hem de can dostunu öldürebilir mi?"

Edusa merak ettiği ihanet şüphesinden kurtulmuştu. Omuzlarında kaç gündür taşıdığı ağır yükler bir bir döküldüverdi. Şimdi kendisini rahatlamış, huzura ermiş hissediyordu. Yaptığı ahmakça teklifin yüzüne yansıyan utancını ise hiç düşünmek istemedi. Başını yavaşça Halludas'ın göğsüne yasladı. O da itiraz etmedi. Az evvelki olayı unutmak en iyisiydi. Gökte mehtap vardı. Ve Halludas bütün gece o göğsünde uyusun diye hiç gözünü kırpmadı. Şafak sökerken elinin tersiyle yanağına belli belirsiz dokundu. Edusa gözlerini açtı, yüzünde bir gülümsemeyle. İkisi de böyle mutlu bir sabaha uyanmanın sarhoşluğunda kaybolmuşlardı. Bir müddet de göz göze kaldılar:

"Günaydın!"

"Günaydın!"

Edusa avcunda bir şey hissetti. Sarı bir külçeydi bu. Aslan Kral'ın paraları gibi ama daha iri. Kayısı gibi. Bir kulp geçirilmiş, kulpa da bir kaytan bağlanmıştı. Lidya'da genç kızlar delikanlılara evlilik teklif edecekleri vakit böyle yapar, sonra da drahoma olarak müstakbel kocasına ne miktar servet verebileceklerini söylerdi. Delikanlı avcundaki hediyeyi boynuna asarsa evlenmeyi kabul etmiş olurdu. Halludas şimdi bu geleneği tam tersine çeviriyordu. Edusa avcundaki göz alıcı külçeye baktı. Boynuna asarsa Halludas'ın teklifini kabul etmiş olacağını biliyordu. Yüzü kızardı. Akşamki manasız tekliften dolayı zaten mahcuptu. Avcundaki güzelliğe yeniden baktı. Saf altının kızıl rengi, teklifi yapanın aşk ile yanıp tutuştuğunu, sarısı ise uğruna sararıp solduğunu anlatıyordu.

Edusa ayağa kalktı. Halludas ile yüz yüze durdu. Sonra parmaklarının ucuna doğru yükseldi ve Halludas'ı öptü. Bu sefer Halludas'ın yüzü kızardı. Sonra da külçeyi ona uzatıp saçlarını topladı. Kuğular gibi uzanan ince boynuna kolay takabilsin diye...

Edusa, Halludas'ın yaralı parmaklarını unuttuğundan mı, yoksa çaba sarfetmesini istediğinden mi bilinmez, sevdiği erkeğin ellerini boynunda hissettikçe evlilik temelinin sağlam atılacağını düşünmeye başlamıştı. Ne çare karşılarına dikilen askerler buna fırsat vermedi. Baskın yediklerini o anda anladılar. Maskeli ve teçhizatlı dört süvari, atlarından inip kılıçlarını göstererek çevrelerini kuşatıverdiler. O sırada külçe altın Halludas'ın bilekleri arasından yere düşmüş, o da ayağıyla sarı toprağa karıştırıvermişti. Sandanis'in mezar toprağına...

Kendilerini kuşatan askerlerin iyi niyetli olmadıkları belliydi. Geriden gelen diğer maskeli adamların kim olduklarını tahminde hiç zorlanmadılar. Nakata, askerlerine işaret edince üçü hareketlenip Halludas'ı tuttular. Bilekleri bağlanırken hiç direnmedi. Yalnızca şaşırdı. Aklına ilk gelen şey, artık Lidya diye bir devletin kalmamış olduğuydu. Cinayet suçuyla kendisini kimin yargılayacağını yine de merak etti. Daha dün kaçmasını sağlayan Nakata'nın bugün kendisine bu muameleyi reva görüşüne ise hiç anlam veremedi. Bekleyip öğrenecekti.

Kufu Edusa'ya bir dizgin uzattı:

"Haydi bin! Seni kurtaracağım buradan!"

"Ne kurtarması Kufu, nereye gidecekmişiz? Halludas'ı bırakmam."

Umulmayan şeylerin gerçekleşmeye başladığı andı bu. Dördüncü muhafız Edusa'yı zorla kucaklayıp Kufu'nun

terkisine bindirdi ve atın sağrısına bir şaplak vurdu. Halludas'ın çırpınışları fayda vermemişti. Kufu ile Edusa uzaklaştıklarında Nakata öfkeyle sordu:

"Şimdi göster bize, altınları nereye gömdün?"

Halludas Nakata'nın hangi altınlardan söz ettiğini kavrayasıya kadar burnunun iki kez kanaması, gözünün morarması gerekti. Meselenin cinayet şüphesi olmadığını ancak o vakit anlayabildi. Nakata, tanıdığı adam değildi artık. Dediğine göre vezir Sandanis'in mezarından altınları çıkarıp buralarda bir yere gömmüştü. Halludas bu iddiayı inkâr ettikçe dayak yedi, dayak yedikçe inkâr etti. Kuşluk vaktine kadar onu söyletemeyince adamlarından biri kerpeten ile yaralı parmaklarını ezmeye başladı. Serçe parmaktan itibaren tırnaklarını kanatacak şekilde birer birer bütün parmaklarını deliyor, eziyor, durmadan işkence ediyordu. Her yer kan olmuştu. Ağzını bağlamış olmalarına rağmen çığlıklar Bagis'in küçük tepelerinde yankılanıyordu. Hermos Vadisi o güne kadar böyle bir vahşeti görmemişti. Bayıldıkça başına Bagis Çayı'nın serin sularından dökerek kendine gelmesini sağlıyor, sonra yeniden sormaya başlıyorlardı:

"Altınları nereye gömdün?"

Cevap hep aynıydı:

"Hangi altınları sorduğunuzu bilmiyorum!"

"Vezir Sandanis'in altınlarını, Kufu'yla birlikte çaldığınız..."

"Kufu'yla birlikte çalmışız ha? O halde ona sorun!"

Öğle sıcağı çakıl taşlarını buharlandırırken bu soru ve cevap kim bilir kaçıncı kez tekrarlanmış ve hem soranı, hem sorulanı bıktırmıştı. Neden sonra Halludas olup bi-

teni çözer gibi oldu. Nakata'ya aklından geçenleri anlattı:

"Komutan Nakata! Altından haberim olmadığına inanmanız için bir de şöyle düşünün. Şu tepenin ardından Sfard'a doğru kaçtığımız gün, size benim katil olduğumu Kufu söylemişti öyle mi?"

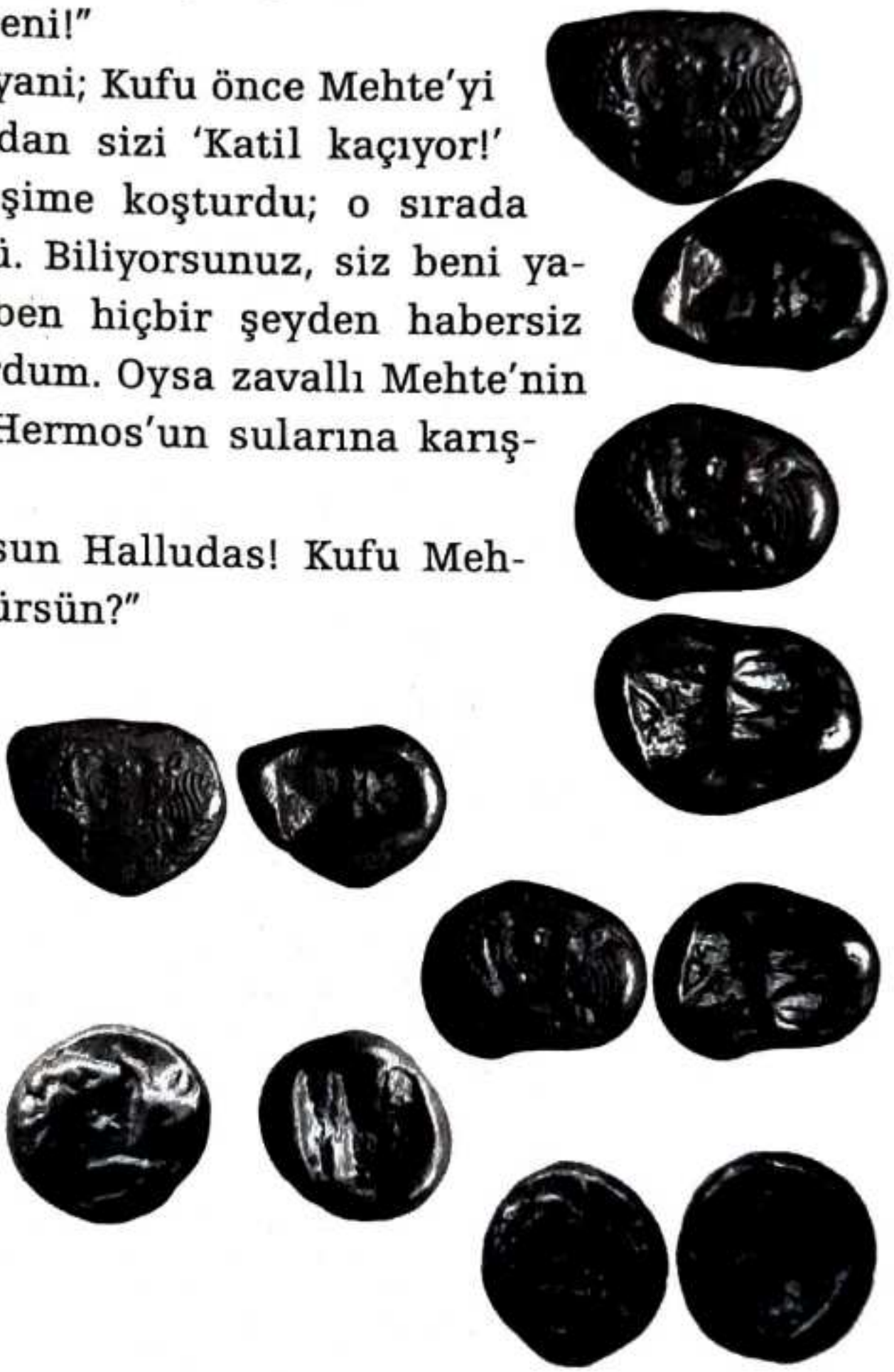
"Eveeet!"

"Siz de buna inanıp beni maznun diye yakalattınız. Kufu'nun katil olduğunu hiç düşünmediniz!"

"Güldürme beni!"

"Olamaz mı yani; Kufu önce Mehte'yi öldürdü; ardından sizi 'Katil kaçıyor!' diye benim peşime koşturdu; o sırada altınları gömdü. Biliyorsunuz, siz beni yakaladığınızda ben hiçbir şeyden habersiz Mehte'yi arıyordum. Oysa zavallı Mehte'nin cesedi çoktan Hermos'un sularına karışmak üzereydi."

"Saçmalıyorsun Halludas! Kufu Mehte'yi neden öldürsün?"

Karun Hazinesi'nden altın kresoid ve staterler, Uşak Müzesi

"Bana yakıştırdığınız sebepten; altınları birlikte çaldıkları için. Hatta belki de altınları Kufu tek başına çaldı da Mehte ona mâni olmak istediği için. Olamaz mı, bu yüzden ölüme gitmesi mantıksız mı?"

"Aferin sana akıllı çocuk! Buraya kadar doğru bildin diyelim. Şimdi altınların yerini söyle!"

"Söyleyeyim elbette... Şu anda Kufu'nun terkisinde, Edusa'yla birlikte meçhul bir yere doğru dörtnala gidiyor."

"?"

"Siz bana hiç haberim olmayan altınların yerini sorarken altınlar uçuyor!"

Nakata telaşla adamlarına işaret etti. Gidip Kufu'yu yakalamalarını söyledi. Dördü de atlarına binip hızla uzaklaşınca Nakata büyük bir kahkaha attı:

"Aferin sana Halludas, rolünü iyi oynadın?"

"?"

"Şu giden dört muhafızı diyorum; az sonra Kufu'nun tuzağında can verecekler!"

"Anlamıyorum, neden?"

"Altınları paylaşmamak için elbette!"

"Bütün bunlar bir plan mıydı?"

"Yoksa sen de dün seni Pers askerlerinden kurtardığımıza mı inandın?"

"Kurtarmadınız mı?"

"Edusa'yı kurtarmanı istedik, o kadar! Zaten altınlar için buraya gelecektik!"

"Bizsiz gelseydiniz peki?"

"Kufu, Edusa'yı almakta ısrar etti. Altınların yarısına karşı Edusa! Pazarlığı burada bitireceğiz! Tabii sen bu alışverişi göremeyeceksin."

"Başkalarına ait hayatları alıp satacaksınız yani! Alçakça!"

"Ama senin hayatın para etmiyor maalesef. Hançerimin ucunda sona erecek!"

Nakata, sızılar içindeki kurbanının başucuna geldiğinde hançeri elinde güya bileyler gibi ters yüz ediyordu. Karşısında acziyet gösterilmesinden zevk duyan bir katil gibi. Halludas sırf merak ettiği için sormuştu:

"Edusa'ya ne olacak?"

"Ha... Edusa! Tek düşündüğün o sürtük! Kufu ne yapar bilmem, ama ben anasıyla ilgileneceğim."

"Namirek Usta sağ mı?"

"Elbette sağ, ne sanıyordun yani, o benim tek aşkım!"

"Nasıl olur, bir şeytana bir melek?"

"Belki!.. Yine de ondan vazgeçemiyorum. Bunca yıl ne unutabildim, ne başkasıyla evlenebildim?"

"O halde kızını da sahiplenmeli değil misin?"

"Bunu hiç istemedi. Hatta ona beni hiç anlatmadı, elden geldiğince uzak tuttu."

"Şerefsiz ve aşağılık bir herif olduğundandır!"

"Doğru bildin Halludas, şerefsiz ve aşağılık bir heriftir o!"

Nakata birden geri döndü. Halludas hayal gördüğünü sanıyordu. Hayır işte orada duruyordu. Seslenen Namirek Usta'ydı.

"A-haaa!.. Namirek. Ömrümün kadını! Demek geldin!"

"Geldim ve her şeyi duydum!"

"O halde her şeyi senin için yaptığı..."

"Yeter artık, Nakata, yeter! Bıktım senin yalanlarından, düzenbazlık ve alçaklıklarından! Bir kere olsun dürüst olmayı, doğru davranmayı deneyemez misin?"

"Bütün kötü davranmalarımın sebebi sana karşı iyi davranabilmektir, bilirsin!"

"Yakınımda kim varsa hepsine zarar vererek yapıyorsun bunu, farkında değil misin?"

"Elimde değil, seni sevdiğimden."

"Sus, sevmekten bahsetme bana! Sevseydin gençliğimi heder etmezdin"

"Aslan Kral'ın katında sana imkânlar sundum, yükselmeni sağladım."

"Beni yükseltmeni değil, sevmeni istemiştim, bebeğimin babası diye..."

Nakata donup kaldı. Duyduğu cümleyi anlamaya çalışıyordu. Yüzü renkten renge girdi. Dengesini yitirmiş bir sırık cambazı gibi kollarını başına doğru kaldırdı. Namirek Usta'ya meraklı gözlerle bakıyordu. Cümlenin devamını getirmesi için yalvaran bakışlardı bunlar.

"Doğru duydun, az evvel sürtük dediğin çocuk senin kızın! Kendi elinle soysuzun birine peşkeş çektiğin kızın!"

"Edusaaaaaugğhh!"

Nakata'nın feryadı çığlığa dönerek Hermos Vadisi'nde birkaç kez yankılandı. Çünkü o "aaaaaa" diye uzatırken Namirek Usta, elindeki zehirli oku ağzından gırtlağına saplayıvermişti. Tıpkı Aslan Kral gibi. Okun temreni gözünü parçalamıştı. Halludas bayıldı. Kendine geldiğinde Namirek Usta'dan duyduğu son cümleyi hayal meyal hatırladı:

"Halludas, git evladım, Edusa sana emanettir!"

"Müzemizin kapanma saati gelmiştir. Ziyaretçilerimize duyurulur!"

Bu anonsun kendilerini ikaz için yapıldığını fark ettiklerinde, salonda görevlilerden başka kimsenin kalmadığını görüp mahcup oldular. Keriman Hanım ayağa kalkıp Sadullah'ın yüzüne şefkatle baktı. Sonra da hiçbir şey demeden ağır adımlarla sokağa ilerledi. Kapıdan çıkacağı sırada dönüp bir kere gülümsedi. Sadullah'ın içinde onu son görüşü olduğuna dair bir his uyandı. Bir an koşup elini öpmek istedi. Ama o küçük bir ret işaretiyle yerinde kalmasını söyledi ve gözden kayboldu. Sadullah neden sonra yanında duran gazeteyi fark etti. Alıp arkasından koşmak ve "Gazetenizi unuttunuz efendim!" demek istedi. Sonra vazgeçti. Bir gazeteydi işte. Eline aldı, katlanmış sayfasına öylesine dalgın baktı. Sonra *"Esrarengiz İntihar!"* başlığıyla bir haber dikkatini çekti. Başlığın altındaki spot cümleyi okudu:

"Pol-Der'ci ünlü polis şefi Atakan Akan çenesinden ağzına sıkılan *tek kurşunla intihar etti. Kurşun gözünden çıktı."*

Keriman Hanım'ın ardından yeniden baktı. O sırada altı numaralı vitrindeki kayısı külçeden üzerine ışık yansıdığının farkında değildi. İçinde tarifsiz bir boşluk hissetti.

"Asude!"

Tarih bir ayna…
Aynayı kaplayan sancılı bir dilemma…

Kutsal Hermos'un suyuna karışan altının rengi hızla kan kızılına dönüşürken; kâhinler yaklaşan büyük savaşın haberini vermiş, tekinsiz bir hava zengin Lidya diyarını sarıp sarmalamıştı. Bir cephede güçlü askerleri ve görkemli hazineleriyle Aslan Kral Krezüs –nam-ı diğer Karun–; diğer cephede terk edildiği ölümü alt edip Pers diyarına hükmedecek olan Keyhüsrev.

Ve aynada sır dolu bir yansıma; tarihin öteki yüzünde devam eden karanlık…

Bir darbeye koşan Türkiye'de polis sirenleri yeri göğü inletiyor, silah sesleri sloganlara karışıyordu. Günleri ve geceleri esir alan terör, sokak çatışmaları, soygunlar, cinayetler her şehirde, her sokaktaydı. Kültür ve sanat kana bulanacaktı. Savrulan hayatlar, imkânsız aşklar…

Kim haklıydı? Ah!..

Karun ve Anarşist, tarihin akışını belirleyen hırsların ve tarihi aşan aşkların romanı. Coğrafyamızın kaderine bilgece bir bakış. İskender Pala'nın hep zevkle okunan usta kaleminden…

Necip Fazıl Kısakürek Halk Kütüphanesi
010036796

Kapı No: 500
kapı İskender Pala Bütün E
9 786055 147860
20 TL